

תוכן עינינים: פרוייקט "חסידי אומות עולם:

דברי פתיחה-ע"מ 1-6

- מסמך 1- הקדמה (דברי הנהלת האירגון) ע"מ 9-15.
- מסמך 2: מדינות בנלוקס -ע"מ 17-60.
- מסמך 3: אוסטריה -ע"מ 61-66.
- מסמך 4: יוון -ע"מ 67-88.
- מסמך 5: בריטניה ואירלנד - ע"מ 89-97.
- מסמך 6: גרמניה -ע"מ 98-109.
- מסמך 7: שבדיה -ע"מ 110-120.
- מסמך 8: דרום אמריקה (קובה/אקוודור/אל סלוודור/פרו/צ'ילה וברזיל) ע"מ 121-131.
- מסמך 9: רוסיה -ע"מ 132-135.
- מסמך 10-רומניה: ע"מ 136-152.
- מסמך 11-מקדוניה:ע"מ 153-156.
- מסמך 12-בולגריה : ע"מ 157-161.
- מסמך 13- קרואטיה: ע"מ 162-174.
- מסמך 14-פולין: ע"מ 175-201.
- מסמך 15-איטליה:ע"מ 202-205.
- מסמך 16-אלבניה : ע"מ 206-214.
- מסמך 17-צרפת: ע"מ 215-235.
- מסמך 18-ליטא:ע"מ 236-241.
- סוף דבר ("תם ולא נשלם")-ע"מ 242.

פרוייקט חסידי אומות עולם

הארגון הישראלי
למדריכי טיולים בחו"ל

"כל המציל נפש אחת - כאילו הציל עולם ומלואו."

(משנה, מסכת סנהדרין, פרק ד', משנה ה).

"העולם הנאור עמד מנגד, ורק צדיקים מעטים בסדום- החדשה,
חסידי אומות העולם, עשו כמיטב יכולתם להציל מעט יהודים"

אבא קובנר, "קשר השתיקה"

חוק זכרון השואה והגבורה-יד ושם, תשי"ג-1953 (להלן: חוק הזכרון), קבע כי יד ושם-רשות הזכרון לשואה ולגבורה, המוסד הרשמי להנצחת זכר השואה בישראל (להלן: רשות הזכרון), יפעל להנצחה ולהקמת יד זכרון לחסידי אומות עולם, ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים.

מאז תחילת שנות ה-60 פעלה ליד רשות הזכרון, ועדה ציבורית, בראשות שופט ביהמ"ש העליון, שבדקה בקפדנות, המלצות והצעות להכיר באנשים (שאינם יהודים, כמובן) שעומדים בקריטריונים של חוק הזכרון, וצריך שיהיו מוכרזים כחסידי אומות העולם.

עד כה הוכרזו כ-27,362 אנשים כחסידי אומות עולם. מדובר במגוון עשיר מאד של בני אדם, שהקשר הסוציו אקונומי, המעמד החברתי ו/או הכלכלי ביניהם, מקרי בהחלט.

ניתן למצוא בין חסידי אומות העולם אנשי דת (אנדרי טומפי-כומר קתולי), חקלאים (אנטון סוחינסקי מאוקראינה), סופרים (אידה קוק), נסיכה (אליס נסיכת באטנברג), אנשי תרבות, קולנוע ותיאטרון (דורותיאה נף), ייננים (סרגי מטרבלי מגיאורגיה), דיפלומטים (חוסה מריה בארטו מפרו), ועוד רבים וטובים.

עצם קיומם של אנשים מהסוג הזה, שבחרו במהלך מלחמת העולם השנייה, לשמור על צלם אנוש, לא להפנות עורף ליהודים שסבלו מזוועות הנאצים, ולהושיט עזרה, תוך סיכון חיים ממשי, מעיד בעליל שיש תקווה למין האנושי. וגם אם הוא מובל באופן אכזרי עד מפלצתי, תמיד יהיה גרעין שידע לשמור על צלם אנוש.

ביום השואה האחרון, שלצערנו צויין בצל מגיפת הקורונה, השיקה הנהלת הארגון, את פרוייקט חסידי אומות העולם, שהוא אסופה של מאמרים/אינפורמציה אודות האנשים היקרים הללו. המטרה הייתה ליצור מאגר עבורנו המדריכים, שישמש אותנו במהלך הדרכות טיולינו בעולם. שכן לכל נקודה אליה נגיע בגלובוס, יימצא מי שהוכר כחסיד אומות עולם, ויהיה מקום לציין זאת ולספר זאת למטיילנו.

כדי ליצור את המאגר, נרתמו מדריכים רבים, ושגרו חומרים לראשי דסקים, ואלה העבירו אותם אלי, במטרה שאסוף אותם ואערוך אותם על פי מדינות.

מאגר המידע "חסידי אומות עולם", אינו מתיימר לכסות כל האינפורמציה אודות כל חסידי אומות עולם, והוא ניתן לפיתוח ולשילוב חומרים נוספים.

יצויין כי המאגר אמור היה לעלות לאתר הארגון, בסמוך ליום השואה, לפי בקשת הנהלת הארגון, אך בשל נסיבות אישיות, לא יכולתי להיענות לאתגר הזמן, והוא עולה עתה.

אני מצרה על העכוב בהשלמת הפרוייקט, מודה לכל האחראים בדסקים על איסוף החומרים, לאריה ברלינר על שיתוף הפעולה בעריכה, ולהנהלת הארגון, על הסבלנות והאמונה.

המאגר בנוי כדלקמן:

תוכן ענינים

הקדמה מפי הנהלת הארגון

פירוט על פי מדינות (מסמך 1 ואילך).

מודה לכם על אורך הרוח, שיתוף הפעולה, החומרים ששגרתם ובעיקר החשיפה לחסידי אומות עולם רבים, שלא הכרתי בעבר, ובאמצעותכם התוודעתי לפועלים.

יש להדגיש כי:

מקורות רבים עוסקים בנושא החשוב הזה: חסידי אומות העולם.

בראש ובראשונה, אתר האינטרנט של "יד ושם" - דף הבית העוסק בנושא:

<https://www.yadvashem.org/he/righteous.html>

ספרים:

"גבורים רגילים- על חסידי אומות עולם גרמנים"- בהוצאת יבנה: שורשים תשע"ד-2014/מאת אמיר השכל

"איים של חיים- על י"ד חסידי אומות העולם בשואה"- מאת אריה ברנע.

"הצדיקים בסתר- ספר חסידי אומות העולם"/מאת אריק סילבר.

"עצים בשדרה: דיוקנאות של חסידי אומות העולם ושל היהודים שניצלו בזכותם"/מאת פיטר הלמן.

"חסידי אומות העולם"/אפיק ארנון.

"חסידי אומות העולם, החיים בארץ, שפעלו בפולין ובהונגריה"/מאת: איריס חילו.

"חסידי אומות העולם"/מאת נעמה גליל.

"בין צלב הקרס לסהרה"/מאת: רוברט סטלוף.

"מי רוצה להכיר את חסידי אומות העולם המוסלמים"/מאת: רוברט סטלוף.

"לדור אשר לא ידע"- חולדה קאסוטו (1981).

"עקבנו אחר כוכבינו"- 1956 /מאת: אידה קוק.

סרטים:

"גבעת אלף הילדים" "La Colline aux mille enfants"- 1994 סרטו של ז'אן לואי לורנצי.

"באפלה" "In Darkness"- 2011 (פולין) בבימוי אניישיקה הולנד.

"ילדים ללא צל"- בלגיה 2009 בבימוי ברנאר באלטו.

"זוסקינד"- הולנד 2012 בבימוי רודולף ואן דר ברח.

"אידה"-2013 פולין בבימוי: פאול פאוליקובסקי.
"אמן"-צרפת 2002 בבימוי: קוסטה גרובס.
"רשימת שינדלר"-1993 ארה"ב. בבימוי : סטיבן שפילברג.

מאמרים:

אלדד בק-"ניצולי שואה-להכיר במצילי חיינו כחסידי אומות העולם"-אתר
ישראל היום מיום 10/10/2018

עופר אדרת -"הנסיכה, הנאצי ושוטה הכפר: מה הביא אנשים להסתכן כדי
להציל יהודים בשואה"-באתר [הארץ](#) 17 באוגוסט 2018.

דור סער מן, אוסקר שינדלר - חסיד אומות עולם או אינטרסנט, ?
באתר הארץ 27 בפברואר 2017

ולסיום, בחרתי לצטט את הקטע שיד ושם בחר להניח בפתיח לסיפורים
אודות חסידי אומות עולם, שהוא בעצם ציטוט מפי ניצול השואה פרימו
לוי, המספר אודות מצילו לורנצו פרונה:

אם יש טעם להבין מדוע ניצלתי דווקא אני, מתוך אלפי בני אדם
אחרים – אני סבור שבראש ובראשונה בזכות לורנצו היה הדבר.
ולאו דווקא בגלל עזרתו החומרית. הרבה יותר משום שביחסו אלי
ובמעשיו, בהתנהגותו הפשוטה ובטוב לבו הזכיר לי מדי
יום, שעדיין קיים עולם אנושי וצודק מעברה השני של גדר התיל.
שמחוץ למחנה יש אנשים בעלי לב ויש ערכים טהורים. שלא הכל
מושחת ואכזרי. שקיים עולם שהשנאה והפחד זרים בו. אמנם כל
אלה מעורפלים ברגע זה, רחוקים ולא מובנים, אבל כדאי להתאמץ
לשרוד כדי לשוב לחיקם".

נינה בסן

ספטמבר-2020

חסידי אומות העולם/מקאמה מאת חיים חפר

אני שומע את הכינוי "חסידי האומות" ואני מנסה,
אני מנסה לחשוב על האנשים שנתנו לי מסתור ומחסה,
אני מנסה לחשוב, ושומע, ושואל: לוי אני במקומם, מה הייתי עושה?
אם אני, בתוך אוקיאנוס של שנה, מול עולם מתמוטט ובוער,
אם אני הייתי נותן מסתור לבן עם אחר?
אם אני הייתי מוכן, אם בני משפחתי היו מוכנים,
לחיות בפחד - תמיד כזה בתוך הרחוב, בין השכנים,
לחלום בלילות את צעד הכבד והמאים של התילנים,
מוכן להמשיך ולהלך בין מטחי היריות ולהבי הסכינים,
בתוך לחשי הרכילות ומלמול השמועות ותקות המלשינים,
וכל זאת, לא לילה אחד, לא חודש שלם, אלא שנים,
וכל זאת בלי לבקש שכר מן הקרבנות, רק את לחיצת ידם,
וכל זאת, רק מפני שאדם לאדם, חייב להיות אדם.
וכל זאת, כי בן אנושמתגלה בך רק בשעות כאלה של מבחן.
האם אני, האם אני הייתי מוכן?
אני רואה אותם, את אלה המכונים "חסידי האומות",
אני רואה אותם בארץ הקברים, חיים את שני העולמות,
את העולם של האדישים, של משתפי הפעולה, של הרוצחים והשורפים,
חיים בו בזמן את העולם החשוך של חסרי האונים והנרדפים, אני רואה אותם
חיים את שני העולמות האלה, תחת עלם של הכובשים,
ושם, בין הגבורה והפחד, הם בוחרים להיות דוקא בעד החלשים,
בוחרים להיות באימה המרחפת של כל המיתות והענשים,
כאשר הם מסכנים לא רק את עצמם, כי אם גם את חיי הילדים והנשים,
בוחרים להיות צלם אלוהים, שבתוך לב האנשים,
להיות התקוה האחרונה, שמלטפת את המיואשים,
בתוך המלחמה הנוראה, הם שעמדו יום-יום בקרב.

והם הצדיקים שבסדום, שבזכותם העולם לא חרב,
הם בתולדותיו של עמי הרצוח, הירווי והמת,
היו עמודי החסד והרחמים, שעליהם העולם עומד.
ובפניהם ובפני גבורתם, שהיא עדיין לנו חידה,
אנחנו היהודים, מרכינים את ראשינו בתודה.

מסמך 1:

הקדמה (דברי הנהלת האירגון)

תודה לכל המדריכים שנטלו חלק בפרוייקט. יישר כוח.

תעודת כבוד שניתנת לכל חסיד אומות עולם

פרוייקט חסידי אומות עולם/דבר הנהלת האיראון

(חסידי אומות עולם ידועים, וחסידי אומות עולם אלאמנים)

"אפילו בלמנים אפלים ביותר של האנושות, ניתן למצוא ניצוצות של אור". (כב' הנשיא ראובן ריבלין).

כשסקינן ב"חסידי אומות עולם", מיד מבינים שמדובר באנשים שהקדישו חייהם, ואף סיכנו אותם למען הצלת יהודים, במהלך מלחמת העולם השנייה שהתפרשה על פני כשש שנים, ואתה מחיר נוראי מן העם היהודי.

אנה פרנק, הנצרה והאקדה, שלמרה הצער לא שרדה את התופת ונרצחה בהרצח בלזן, הידוע למצבה, יצקה תוכן במושג "חסידי אומות העולם" לפני שהיא בכלל ידעה על קיומו, שהרי הוא ניתן רק לאחר שמדינת ישראל הפכה לכלל.

ביומנה היא מרחיבה את התיחסותה לאנשים המיוחדים האלה, אשר אימים הוכרו צ"י מדינת ישראל כחסידי אומות עולם:

"הדומה הטובה ביותר לכך הם האנשים שצוברים לנו, אלה שסייעו לנו עד כה ונקוו שימשיכו לסייע עד שנגיע לחופ' מבטחים, אחרת יהיה אולם כואב האנשים שעליהם הם מקשים להבין. מצולם לא שמענו ולו רמז על הטובה שאנחנו בודאי אורחים להם, מצולם לא התלונן מי מהם שאנחנו מקשים עליהם. יום יום הם צולמים כולם למצלמה, מדברים עם המורים על עסקים ופוליטיקה, עם הנשים על אוכל ועל קשיי תקופת המלחמה, ועם הצעירים על ספרים וציטוטים. תמיד הם משתדלים להיראות עליזים, הביאים פרטים ומתנות לימי הולדת וחגים, מוכנים לעזור לנו תמיד ובכל דבר. ואת זה אסור לנו לשכוח לעולם, שעה שאחרים מפנימים טבירה במלחמה או מול הכרמנים, הצעירים שלנו מוכיחים את טבירתם במאור הפנים והאהבה שהם מלמים."

מתוך יומנה של אנה פרנק 28.1.1944,

מבוא:

מטרתו של השלטון הנאצי במסגרת "הפתרון הסופי", היתה לחסל את כל יהודי אירופה. הנאצים אסרו לעזור ליהודים, להסתיר אותם או להצילם. ובכל זאת היו כאלה שסיכנו את נפשם, את משפחתם, בתיהם ופעלו להצלת יהודים.

האנשים המיוחדים האלה, זכו ולא בכדי לכינוי "**חסידי אומות עולם**" שפירושו: - אנשים אשר מצפונם, לא אפשר להם להשאר אדישים, למצוקתם של היהודים ו/או למדיניות הנאצים המכונה "הפתרון הסופי".

חוק הזכרון השואה והגבורה-יד ושם התשי"ג-1953, נחקק כדי להעניק לזיכרון השואה, מעמד ראוי באופן חוקי לדורי-דורות. ובין היתר, מאפשר להנציח את חסידי אומות העולם בדרך של הקמת יד זכרון.

שר החינוך דאז **בן ציון דינור**, בעת הדין בו הובאה בפני הכנסת הצעת החוק, אמר בין היתר:

והוודאי שאלינו עם להציה ציון, ולאסוף את כל העדויות על האורות מאופל, על אותם האנשים שידעו עם לעזרה, מתוך סיכון, אנצורים, אנמאטיס, אנלחמיס; לכל אלה, החוסיס המצטיס, אשר ידעו לשמור על צלם האלוהים בדור חושק לה, שהצילו, נתנו חסות ואחסה וסעד לאכריס, נשיס וילדיס. ראוייס הם לעמוד על ההרכה, וראוייס הם שישראל תשמור את שם לדורות".

מי נחשב לחסיד אומות עולם?

יש מס' קריטריונים (שנקבעו על ידי החוק):

1. מדובר במעשה או עזרה בהצלה של יהודים.
2. ההצלה בוצעה תוך כדי סיכון עצמי.
3. המציל או המצילה מעולם לא דרשו ולא קבלו תמורה בעד מעשה ההצלה.
4. המציל או המצילה אינם יהודים.

במה זוכה אדם המוכרז כ"חסיד אומות עולם"?

מעבר לכבוד שבהכרה וההוקרה הבינלאומית, חסידי אומות העולם מקבלים מדליה מיוחדת, עליה מוטבע השם של חסיד אומות העולם, והיא מכסף ועוצבה על ידי נתן קרפ, וכן בתעודת הוקרה.

בשנותיה הראשונות של המדינה, נטעו עצים ע"י חלק מחסידי אומות העולם או ע"י בני משפחותיהם בהר הזכרון (ליד כל עץ מוצב שלט המציין את שמות המצילים שלהם חולקים כבוד, וכן את המדינות בהם התגוררו בעת המלחמה). כיום שמות החסידים, נחקקים על גבי הקירות בגן חסידי אומות העולם. עד כה כ-25000 נשים וגברים הוכרזו בתואר זה, אך המפעל לא תם, ומעת לעת ישנן פניות ל"יד ושם" להיענות לבקשות לקבלת תואר יקר ערך זה.

הקישור <https://www.yadvashem.org/he/righteous/statistics.html> לאתר יד ושם, רשות הזכרון לשואה ולגבורה העוסק בכל התכנים הרלבנטיים לנושא.

וכן ראה <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-MAGAZINE-1.6386683> מאמר העוסק בשאלה מה הביא אנשים שאינם יהודים, להפעיל את מנגנון הרחמים, עד כדי סכון נפשם?

חסידי אומות העולם האלמוניים ואופן הוקרתם

בשל הסכנות הרבות שארבו ליהודים ולמציליהם, נעשו פעולות הצלה רבות בחשאי, דבר שפגם ביכולת למצוא עדויות לניסיונות הצלה. וכשהמידע היה כה מועט, נותרה זהות המצילים עלומה, ובעצם שמותיהם מעולם לא נתגלו. יתירה מזאת, היו מצילים שנתפסו והוצאו להורג יחד עם היהודים שעליהם ניסו לגנון, כך שלא נותרה ראייה לניסיון ההצלה שלא צלח. קיומם של הגיבורים האלמוניים ידוע, ולכן היה מקום להכרה והוקרה שלהם. לכן יד ושם הקים אנדרטה לחסיד אומות העולם האלמוני, וזו ניצבת בשדרות חסידי אומות העולם ביד ושם.

מהו פרוייקט איסוף מידע אודות חסידי אומות העולם, שארגון מדריכי חו"ל נטל עצמו?

הנתונים מעידים כי כ-27362 אנשים הוכרזו כחסידי אומות העולם, במהלך השנים, עם תום מלחמת העולם השנייה. במדינות שונות מדובר באלפי חסידי אומות עולם, ובאחרות מתי מעט.

למשל: בפולין הוכרו 6992 אנשים כחסידי אומות העולם לעומת מצרים, אקוודור, גיאורגיה, טורקיה יפן ועוד רק אחד בכל אחת.

אין ספק שניתן לומר שמדינות בהן סבלו היהודים באופן מיוחד, "זכו" ליצר אנשים טובים, באמצע הדרך, שניסו למנוע את רוע הגזירות הנאציות. (פולין, הולנד, צרפת, אוקאיינה, בלגיה, ליטא, הונגריה ועוד). ואנו אומרים תודה לכל אלה שסיכנו את חייהם, ונהגו כבני אנוש.

ההיסטוריה הוכיחה כי חסידי אומות העולם היו בכל פינה, בה נגעה הזרוע הנאצית. בכל היבשות בהן הנאצים, ניסו ליישם את פרוייקט "הפתרון הסופי" הבזוי שלהם.

מאחר ואנו בטיוחנו הרבים, מקפידים לחדד את "הנקודה היהודית" בכל מקום, טוב יהיה אם לכל אחד מאיתנו יהיה מאגר סיפורת אודות אנשים יוצאי דופן, שפעלו ללא חת כדי להציל יהודים.

חלקם הצליחו להציל יהודים, וחלקם למרבה הצער לא.

המאגר שיצרנו באמצעותכם, מכיל מספר לא מבוטל של חסידי אומות עולם, שאתם בחרתם להתמקד בהם, אך מטבע הדברים אינו מכיל את כולם, ותמיד ניתן להשלים באמצעות האתר של מוזיאון יד ושם.

חילקנו את חסידי אומות העולם, אודותיהם כתבתם, לפי המדינות/היבשות בהן הם פעלו (חלקם פעלו כיחידים, וחלקם פעלו במסגרת משפחתית) ואלה המדינות:

בנלוקס (בלגיה, הולנד ולוקסמבורג), גרמניה, פולין, אוסטריה, יוון, אירלנד וסקוטלנד, שבדיה, דרום אמריקה, רוסיה, רומניה, מקדוניה, בולגריה, קרואטיה, א, יטליה, אלבניה, צרפת וליטא.

כפי שציינו, מדינות רבות שאינן נכללות במאגר, אכלסו אנשים טובים, שלימים הוכרו כ"חסידי אומות העולם". מי שיהיה מעוניין להוסיף מידע/נתונים וכיו"ב יפנה אלינו, ואנו נדאג להוסיף למאגר.

אנו מבקשים להודות לכל החברים, שהתייחסו ברצינות להצעה להעלות את הפרוייקט לאויר, ואשר נטלו חלק באיסוף חומרים, במיונם ובהצגת תובנותיהם, ואני מניח שמאגר זה יהיה בו בסיס לענין את נוסעינו שיבואו עלינו לטובה בבוא העת, כי אין כמו "הנקודה היהודית" בכל מקום בעולם, בו אנו

מבקרים, ואין כמו הרגישות הלאומית שלנו למעשי ההצלה של אנשים
נפלאים, שבחלו בשלטון הנאצי, וסכנו עצמם להצלת יהודים. תעכבה
נדגיש כי התכנון המקורי היה, שהסכומים שחברינו אספו יועלו לאויר בסמיכות
ליום השואה, אך מי שערכה את החומר ועסקה במלאכת איסוף ועריכת
הסיכומים, התעכבה בשל נסיבות אישיות, ואנו מתנצלים על העכוב בפרסום
המאגר.
שוב, מודים לכולם על הסבלנות, ההירתמות, ההשתדלות והנחישות, ותודה
לרכזי הדסקים, שאספו החומרים ממדריכים שנידבו מעצמם.
מקוים שמאגר זה, יהווה אבן שואבת עבור הנוסעים הרבם, שיפקדו את טוילינו
(בתום עידן הקורונה).

dalia be happy

הנהלת האירגון

מסמך 2:

חסידי אומות העולם במדינות בנלוקס

הולנד

בלגיה

לוקסמבורג

בלגיה-הקדמה

עם תחילת הכיבוש הגרמני במאי, 1940 חיו בבלגיה 66,000 יהודים. 10% מהם היו בעלי אזרחות בלגית, השאר מהגרים ופליטים. כשהחלו הגירושים למחנות ההשמדה בקיץ 1942, גורשו תחילה היהודים הזרים ורק כעבור שנה החלו הגרמנים לגרש גם בעלי אזרחות. הידיעות על גורלם של היהודים שגורשו למחנות הובילו לשינוי מסוים ביחסם האדיש יחסית של הבלגים כלפי המדיניות האנטי יהודית בשנים הראשונות של הכיבוש, ואפשר ליהודים רבים להסתתר בחסות הבלגים. במקביל, כמו במדינות אחרות רבות, נפוצו תופעות של שיתוף פעולה והלשנה על יהודים ששהו במסתור. הכנסייה והמחותרת הקומוניסטית נטלו חלק חשוב בהצלת היהודים, לצד העזרה העצמית באמצעות הועד להגנת היהודים (Comité de Défence des Juifs) אשר הוקם בקיץ 1942 וזכה לסיוע גם מצדם של לא יהודים. 28,000 מיהודי בלגיה נספו בשואה.

בחודש אוקטובר 2005 יצא לאור אנציקלופדיה חסידי אומות העולם - כרך בלגיה. במסגרת הטקס העניקו אבנר שלו, יו"ר הנהלת יד ושם ופרופ' דן מכמן, העורך ראשי של האנציקלופדיה בלגיה, את הספר לשגריר בלגיה בישראל, ז'אן-מישל וראנמן דה-וואטרווליט.

הספר כולל בתוכו 610 סיפורי הצלה על ידי 1,412 חסידי אומות העולם מבלגיה שהוכרו עד שנת 2000 על ידי הוועדה לציון חסידי אומות העולם הפועלת לצד יד ושם. בכרך גם מבוא כללי, מבוא היסטורי רחב יריעה שכתב פרופ' דן מיכמן, תקציר סיפורי ההצלה, מפות, אינדקס, מילון מונחים ותמונות.

פרופ' דן מכמן, העורך הראשי של האנציקלופדיה בלגיה וההיסטוריון הראשי של יד ושם דבר בטקס על מאפייני ההצלה בבלגיה. אחד המאפיינים שייחדו את ההצלה היה שכל שדרות החברה הבלגית לקחו בה חלק – מאנשי אצולה ועד אנשים קשיי יום שחלקו את פת לחמם היחידה עם אלו שהצילו.

"למפעל זה חשיבות רבה הן מהבחינה המחקרית, אך בעיקר מהבחינה החינוכית. הוא נותן ביטוי ליחיד ולאופן שבו היחיד בוחר לנהוג, בתוך כל מצב, ויהיה זה המצב המשברי הקשה ביותר." אמר פרופ' מיכמן.

אנדרה גלן-הרשקוביצי ("קלוד פרונייר") מאת : ציון כהן

<https://www.yadvashem.org/he/righteous/stories/geulen-herscovici.html>

אנדרה גלן-הרשקוביצי (Andree Geulen-Herscovici) (1921) סידת אומות
העולם מבריסל שבבלגיה, הצילה כאלף ילדים יהודים.

אנדרה גלן הייתה מורה בבית ספר בבריסל. כאשר הופיע אחד מתלמידיה לבית הספר כשהוא עונד טלאי צהוב על בגדיו, הורתה לכל תלמידיה ללבוש סינרים לבית הספר, על מנת לכסות את הטלאי.

לאחר משימותיו הסודיות של המרגל הבלגי ויקטור מרטין (https://en.wikipedia.org/wiki/Victor_Martin), ידעה גלן בבירור מה עלה בגורלם של יהודים אשר נתפסים בידי הנאצים, ונרתמה במלוא מרצה להצלתם.

גלן הפכה לפעילה בהצלת יהודים לאחר שפגשה חברה יהודיה ב"ועד ההגנה היהודי" (CDJ) שהייתה זקוקה לשותפה לא-יהודיה שתסייע לה ללוות ילדים יהודים למחבוא. לגלן ניתן שם קוד – **קלוד פורנייר** – והיה עליה לעזוב את בית הוריה ולעבור לגור בבית הספר שבו עבדה כמורה, בית ספר בו הייתה פנימייה. ביוזמתה של מנהלת בית הספר, אודיל אובארט, הוסתרו בפנימייה תריסר ילדים יהודים.

במאי 1943 הגרמנים ערכו פשיטה באמצע הלילה על הפנימייה. התלמידים היהודים נאסרו בפשיטה וגלן נחקרה. המנהלת **אודיל אובארט** ובעלה נעצרו ונשלחו למחנות ריכוז בגרמניה, שם נספו. שניהם הוכרו על ידי יד ושם בתור חסידי אומות העולם.

באותו לילה הלכה גלן לספר לכל התלמידים היהודים שהכירה, על הפשיטה והזהירה אותם לבל ישובו אל בית הספר. לאחר מכן שכרה דירה בזהות בדויה, וחלקה אותה יחד עם אידה סטרנו. הקשר עם ארגוני ההצלה נשמר באמצעות תיבות דואר סודיות.

במשך למעלה משנתיים אנדרה אספה ילדים והעבירה אותם למחבוא אצל משפחות נוצריות ובמנזרים. היא וידאה שהמשפחות מסוגלות לקלוט את הילדים, והמשיכה לבקר אותן ולדאוג לצרכיהן. הוריהם של רבים מהילדים שהעבירה גלן למסתור, נרצחו בשואה.

גלן פעלה להחזרת ילדים ממשפחותיהם האומנות, אל הוריהם או משפחתם. לאורך השנים שמרה גלן קשר עם הילדים שהצילה.

ב-1989 אנדרה גלן הוכרה בתור חסידת אומות העולם. ב-2007 ביקרה שוב בישראל וביד ושם לרגל כנס בינלאומי של ילדים שהיו במסתור בבלגיה. בטקס ביד ושם הוענקה לה אזרחות כבוד של מדינת ישראל. בזמן ביקורה בישראל, נפגשה גלן עם ניצולים שאת חלקם הצילה בעוד היותם ילדים. "אפילו בזמנים האפלים ביותר של האנושות ניתן למצוא ניצוצות של אור", אמר השגריר הבלגי בישראל, "אנדרה גלן-הרשקוביצי הייתה אחת מניצוצות אלו."

http://www.yadvashem.org/sites/default/files/4323_3.jpg

[שיר שנכתב לכבודה ביום ההולדת 90 ע"י דליה ושאל הראל ודן אלמגור.](#)

[לחן: רפי קדישזון.](#)

<https://www.youtube.com/watch?v=2w7GeH8dJk4>-קישור ליוטיוב (הזמרת קרן)

(הדר)

הילדים קראו לה מדמואזל

היא הייתה בלונדינית יפה ותכולת עיניים
צעירה שבקושי מלאו לה 20 אביבים
מדמוזל אנדרה קראו לה ילדי הבית
וכמו כל בנות גילה היא חלמה על חיים טובים.

היא היתה מדריכת פנימיית ילדים ונוער
כשלתע בלילה פרצה כנופיית ציידים
אל חדרי השינה ובקול גבוה
הם דרשו להפריד בין ילדים נוצרים ליהודים
היא ניסתה לעצור בעדם: ילדים הם עדיין
אז ניגש המפקד עם השוט ונבח בנזיפה
איך בלונדינית יפה שכמותך תכולת עיניים
מנסה להציל תולעים ושרצים משריפה
אבל היא הזדקפה ואיתה כל 20 אביביה
איך אתם בני העם הדוגל בשירה ותרבות
מצליפים בילדים החפים מכל פשע
ובחוץ ממתינה משאית כי דינם הוא למות

את לא מפחדת, שאלו אותה הידידים
אני בת עשרים ענתה ובגיל עשרים לא מפחדים
היא הייתה בת עשרים מדריכת ילדים מבריסל
הילדים קראו לה מדמוזל.

כששמעה שבחוץ המשאית העמוסה מתרחקת
היא ידעה הם יבואו שנית, להמשיך במלאכה
ומדלת לדלת עברה ובשקט בשקט לחשה

להכין מזוודונת, דובון ושמיכה
ולמחרת היא חזרה ואספה ילדים חרש חרש
ש... יוצאים לטיול אל היער בשקט, בסוד, ללטף אוזים ושפנים
והאם החיוורת שידעה, נפנפה לילדים בחיוך של דמעות
מדמוזל אנדרה הובילה אותם יד ביד, על גבה, מתגנבת,
לעיתים בעגלה עם חציר שלבד דחפה

חיילים גרמנים, על פניהם ללא פחד חולפת
הם שלחו לה קריצה, היא היתה באמת כה יפה

את לא מפחדת, שאלו אותה הידידים
אני בת עשרים ענתה ובגיל עשרים לא מפחדים
היא הייתה בת עשרים מצילת הילדים מבריסל
הילדים קראו לה מדמוזל

היא חילקה בבתים אז את כל הילדים שהצילה
והכינה אותם לקראת בית חדש ואוהב
ותפילות חדשות אסור שיכירו חלילה
שם בחוץ כשעצוב שלבד, שכואב

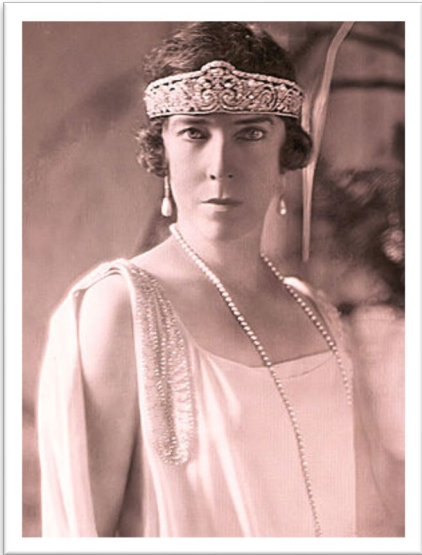
והרבה אנשים אמיצים בביתם אז הסתירו
תוך סיכון חייהם מול גסטפו מול כל הזוועות,
ילדים שניצלו
שלנכד יזכירו, ילדים ללא צל שלמדו איך בוכים בלי דמעות.

את לא מפחדת, שאלו אותה הידידים
אני בת עשרים ענתה ובגיל עשרים לא מפחדים
היא הייתה בת עשרים צעירה אמיצה מבריסל
היא היום בת תשעים
אבל תמיד תישאר מדמוזל.

אליזבת מבוואריה, מלכת הבלגים

חסידה שנויה במחלוקת-מאת לינדה ברנס

בין חסידי אומות העולם המפורסמים, יש דמויות בעלות מוסר בלתי מעורער, אך גם דמויות מעורפלות יותר.

המקרה של המלכה אליזבת, מלכתה השלישית של הבלגים, שהוכרה כחסידת אומות העולם בשנת 1965, היא אחת מהן.

באוגוסט 1942, חודש לאחר הסבב הראשון של גירוש היהודים בבריסל ובאנטוורפן, קיבלה המלכה אליזבת את נציגי האגודה היהודית הבלגית, והבטיחה להם שהיא תעשה כל מה שביכולתה, כדי להגן על יהודי בלגיה.

בספטמבר 1942, יחד עם הקרדינל **ואן רואי**, ראש הכנסייה הקתולית בבלגיה, היא התערבה מול שלטונות הכיבוש הגרמניים, לאחר מעצרו של שישה חברים חשובים בקהילה היהודית. בזכות התערבותם, חמישה שוחררו. לא ניתן היה להציל את השישי, מזכיר הקהילה היהודית בבלגיה, אזרח הונגרי.

למלכה אליזבת הייתה טירה בבעלותה **בג'מינה**, בית יתומים לילדי חיילים בלגים, בשנת 1943 היא הסתירה בטירה 80 ילדים יהודים בזהות בדויה. לאחר המלחמה הוענק לה התואר "חסידת אומות העולם".

תמונת אירושיה עם הנסיך אלברט

עד כאן הגרסה הרשמית.

אבל... ישנם קולות הטוענים שהמלכה אליזבת לא עשתה די.

-**"המלכה אליזבת התערבה עד כדי כך, רק כאשר הארמנים הרשו לה לצעות זאת"** לורנס שרם - היסטוריונית.

-**"המלכה אליזבת היא חלק ממדיניות של שיתוף פעולה"**, טוען ההיסטוריון הרמן ואן גותם.

"המלכה התערבה במקרים מסוימים, עבור יהודי בלגיה שביקשו את התערבותה מטעמים ספציפיים. באשר לילדים שניצלו על ידי המלכה, הם הוחלפו על ידי יהודים אחרים, שנלקחו מבתי חולים וכו'. כי היין צריכים למלא את המכסה של 1,000 איש לכל הובלה למחנות. אנו יכולים לשמוח על הילדים שנשמרו, אך תוהים מה נאלצו משפחות המחליפים לחשוב על גישה זו."

ב-1959 קיימה המלכה אליזבת ב**ישראל** ביקור פרטי שנמשך כשבוע. בין השאר ביקרה ב**חיפה** ובטקס חנוכת **בית גולדמינץ בנתניה** 'וכן חנכה את המכון לארכאולוגיה ב**אוניברסיטה העברית** בירושלים שנקרא על שמה.

ביקור המלכה בקיבוץ לוחמי הגיטאות.

ב-8 במאי 2007 נחנך **בהר האומניות, בגני אלברטין**, על ידי ראש הממשלת בלגיה ושר הביטחון, לוח זכרון לכבוד חסידי אומות העולם בבלגיה.

על הלוח חרוט הביטוי מהתלמוד: **"מי שמציל חיים, מציל את כל היקום"**. אולי כך צריך לקבל את סיפורה של אליזבת מלכה הבלגים?

מיקומו של לוח הזכרון בבלגיה.

ז'אן דמן-סקליונה – בלגיה (1918-1986)

המקור – אתר חסידי אומות עולם

העלה מיכאל גיא

בשנת 1942 לא הורשו הילדים היהודים, ללמוד בבתי ספר עם ילדים לא יהודים, והקהילה היהודית נאלצה להקים מוסדות חינוך לילדים יהודים. פלה פרלמן, דמות מובילה במאמצי ההצלה המאורגנים עבור ילדים יהודים, נזקקה לכוח אדם מאומן ומוסמך עבור ילדים יהודים רבים שנותרו ללא

בית ספר. בהמלצתו של מר טיץ, מנהל השירותים החינוכיים בבריסל, ביקשה פרלמן מז'ן דמן (Jeanne Daman), מורה צעירה בבריסל, להצטרף לצוות המורים בבית הספר שלה, בית ספר שנקרא "הקטנים שלנו" (Nos Petits) "ובו למדו כ-325 ילדים.

דמן היתה קתולית ולא הכירה לפני כן יהודים, אך היא גדלה עם חוש צדק חזק. היא החליטה להיענות להזמנה להצטרף לפרלמן ולסייע לילדים יהודים, בייחוד לאחר שהבחינה בכך שהקהילה היהודית הופכת למבודדת יותר ויותר עקב מעשי ההפליה נגדה. היא הפכה לאם הבית של "הקטנים שלנו" ברחוב הגלגל (rue de la Roue) ושם חזתה במעצרים ההמוניים של היהודים, מעצרים שלוו בהפגנות כוח ברוטלי. חוויה זו שינתה את חייה של דמן. היא החלה ליטול חלק פעיל בהצלתם של ילדים יהודים.

בכל יום בבית הספר התגלה שחלק מהילדים נעדרים, וכפי שהתגלה, משפחותיהם נעצרו. ילדים אחרים הפכו ליתומים בן רגע, כשהוריהם נלקחו בעוד הילדים עצמם בבית הספר. אמהות שחזו את הגרוע מכל פנו לבית הספר בבקשת עזרה.

עד מהרה התברר שכדי להציל את הילדים יש לסגור את בית הספר ולהעביר את הילדים למשפחות בלגיות. נוצר קשר עם "הארגון הלאומי לסיוע לילדים (l'Oeuvre Nationale de l'Enfance - ONE) לבעיקר דרך נלי למר, גברת וולון (עוזרתה של איבון נוז'ן, מנהלת רשת בתי נופש לילדים) וז'ן הרינק, ראש עיריית איקל (Uccle), עמו נשמר קשר יומיומי. הודות לשיתוף הפעולה שלהם יכלה דמן להעביר את הילדים למקומות מבטחים.

לאחר שסגרו השלטונות את בית הספר היהודי, ביקשה פרלמן מדמן להמשיך במאמצי ההצלה שלה, אך כעת באופן חשאי. יותר ויותר ילדים הפכו ליתומים בן רגע, ומישהו היה צריך ללוות אותם למקומות המסתור שלהם. דמן ליוותה אותם לעתים קרובות ושמרה עמם על קשר באופן מתמשך. היא נסעה בכל רחבי בלגיה, בין היתר כדי לראות את האב ראוש ביישוב פלן שבדרום פרובינציית נאמור, ליד גבול צרפת. האב ראוש לקח תחת חסותו חמישים ילדים יהודים. העבודה הפכה לחשאית יותר ויותר, ולעתים נאלצה דמן לאסוף ילדים מתחנות של הרכבת החשמלית.

ככל שתכפו המעצרים, ניסו דמן ופרלמן לסייע גם למבוגרים שנזקקו למקלט. הם פיתחו רשת של נשים יהודיות שעבדו בתור עוזרות בית במשקי בית בלגיים. דמן לקחה אותן למעסיקיהם העתידיים וסיפקה להן מסמכי זהות מזויפים וכרטיסי קיצוב, שאותם קיבלה בדרך כלל מבעלה של פרלמן, חיים. שיבוץ היהודיות לא תמיד עלה יפה ולעתים עלה הצורך להחליף את מקומות התעסוקה שלהן. דמן ניסתה גם להשיג לנשים אלה מידע לגבי ילדיהן, שהיו במקומות מסתור אחרים.

פרלמן (שבמהלך המלחמה נקראה 'דומון') הכירה בין דמן לבין אלברט דומב מהמחתרת היהודית, והוא ביקש ממנה לסייע בחיסול משתפי פעולה עם הנאצים. ז'ן התבקשה לעקוב אחר אנשים אלה ולנהל רישום של לוחות הזמנים שלהם. ז'ן השיגה זהות חדשה והפכה לעובדת סוציאלית שסייעה למפעל "עזרת החורף" (Secours d'Hiver), "ארגון רווחה שהקימו הגרמנים. קשריה ומדיה החדשים פתחו בפניה דלתות חדשות.

לקראת סוף המלחמה החלה דמן להיות מעורבת בפעולות הבלתי חוקיות של "התנועה המלכותית הבלגית" (MRB, Mouvement Royal Belge), "שעסקה במבצעים לפני השחרור. במסגרת מבצעים אלה העבירה דמן נשק באופניה. כסוכנת מודיעין היתה דמן פעילה בכוחות בריסל של "צבא הפרטיזנים של בלגיה" (Armée Belge des Partisans).

לאחר המלחמה סייעה דמן בהשבת ילדים יהודים יתומים לבני משפחותיהם וסייעה בטיפול באלה מהילדים ששבו מהמחנות. בשנת 1946 עזבה דמן לארצות הברית והחלה בגיוס תרומות למען ישראל במסגרת "המגבית היהודית המאוחדת". ב-12 באוקטובר 1980 קיבלה דמן מדליה מ"הוועדה היהודית הבלגית, 1940-1945", תחת חסותו של מלך בלגיה.

ב-2 בפברואר 1971 הכיר יד ושם בז'ן דמן-סקליונה כחסידת אומות העולם.

בשנת 1980 קיבלה דמן מדליית הוקרה, מנציגי יהדות בלגיה על פעילותה בתקופת השואה.

הצילומים שלהלן הינם ממקס הכרותה של ז'אן דמן סקליונה כחסידת אומות העולם.

ז'אן דמן נוטעת עץ ביד ושם .

מאתר יד ושם

ז'אן בטיסט קוסטר (זליק) ויוז'יני דה קוסטר

Jean-Baptiste De Koster

Eugénie De Koster

תורגם מאנגלית מאתר "יד ושם" –ע"י חוה לופן

עם תחילת הכיבוש הגרמני במאי 1940 חיו בבלגיה 66,000 יהודים. 10% מהם היו בעלי אזרחות בלגית, השאר מהגרים ופליטים (המכונים "הזרים"). כשהחלו הגירושים למחנות ההשמדה בקיץ 1942, גורשו תחילה היהודים הזרים.

לואיז סילבי פרנקל נולדה בבריסל ב-1939, להורים יהודים שהיגרו מפולין והולנד לבלגיה. משפחת פרנקל שהתארגנה לגירוש קיבלה הצעות עזרה משכניהם,

השכנים הציעו להסתיר את לואיז הקטנה במשפחה קאתולית שגרה באיזור, כשקבלו את הסכמת משפחת פרנקל פנו לזאן בטיסט (1905–1997) ואשתו יוז'יני דה קוסטר חקלאים מהישוב זליק (Zellik) שהסכימו לעזור ולגדל את לואיז סילבי בביתם.

זאן בטיסט ואשתו יוז'יני גידלו את לואיז סילבי כחלק ממשפחתם, לואיז סילבי ישנה באותה מיטה כמו שתי בנותיהן, נסעה איתם לבריסל למכור את ירקות החווה ונהנתה מתנאי החופש והטבע שהיו בחווה, היא היתה חלק בלתי נפרד ממשפחת דה קוסטר וגרה בביתם עד תום המלחמה.

לאחר המלחמה הוריה של לואיז סילבי שניצלו מאימת המלחמה שבו לזליק וביקשו לקחתה. הפרידה ממשפחת דה קוסטר היתה קשה, והמבוגרים בשתי המשפחות הסכימו לבצע את המעבר בהדרגה: ראשית, בקרה לואיז בבית הוריה מידי יום א' ורק לאחר מס' חודשים עברה לשהות של קבע בבית ההורים. גם אז היתה בקשר מתמיד עם מציליה.

בשנת 2005 פנתה לואיז סילבי פרנקל, ל"יד ושם" וביקשה להעניק למציליה את התואר חסידי אומות העולם:

I have wanted for so many years to testify on behalf of the family that “
hide me during the war

There are good people in the world, and I am fortunate that I came across them in my life. I therefore dearly wish to pay tribute to them for what they did for me during the war"

תרגום:

משך שנים רבות רציתי לספר על המשפחה שהסתירה אותי, במהלך המלחמה. יש אנשים טובים בעולם, ואני ברת מזל שהכרתי אותם. לכן אני מבקשת להוקיר תודה על מה שעשו עבורי במהלך המלחמה.

בשנת 2007 יד ושם הכיר והעניק את התואר "חסידי אומות עולם" לשני המצילים,
ז'אן בטיסט דה קוסטר ואשתו יוז'יני.

הולנד-רקע

מתוך האתר של יד ושם

<https://www.yadvashem.org/he/righteous/stories>

כ-140,000 יהודים חיו בהולנד בעת שהגרמנים פלשו אליה במאי 1940, מתוכם 15,000 היו פליטים יהודים שברחו מגרמניה, ואשר לאחר שגרמניה הנאצית פלשה למערב אירופה, מצאו עצמם שוב תחת שליטה נאצית. זמן קצר לאחר הכיבוש, נחקקו צווים אנטי יהודיים: עובדי ציבור יהודיים פוטרו מעבודתם, חלה חובת רישום של עסקים יהודיים, ובהמשך היהודים עצמם היו צריכים להירשם. תוך שנתיים, בקיץ 1942, החלו הגירושים למחנות המוות. המשלוחים יצאו בדרך כלל ממחנות המעבר ווסטרבורק ו-פוכט – רובם לאושוויץ ולסוביבור. עד לקיץ 1943, גורשו מרבית היהודים מהולנד. כאשר יצא המשלוח האחרון, בספטמבר 1944, עמד מספר המגורשים למחנות ההשמדה על 107,000. רק 5,000 מהם חזרו לאחר המלחמה. יותר מ-75% מיהודי הולנד נספו בשואה.

ההנהגה של כוחות הכיבוש הגרמנים בהולנד היתה חדורת מוטיבציה נאצית, וכך הוקמה מערכת יעילה לרדיפת יהודים. שעה שהמנהל האזרחי ההולנדי שפעל תחת הוראות הכובשים קיבל בהכנעה את הצעדים האנטי-יהודים, הוליד מאסרם של כמה מאות יהודים בראשית 1941 ושילוחם למחנות ריכוז בגרמניה זעם רב. ב-25 בפברואר 1941, הוכרזה שביתה של ע"י איגודי פועלים הולנדים. השביתה דוכאה ביד רמה, ואחרי שהגרמנים הפעילו לחץ כבד, היא הופסקה. בקיץ 1942, כאשר החלו הגירושים למחנות המוות, מחו הכנסיות הקתוליות, וכתגמול על כך גירשו הגרמנים את היהודים שהוטבלו לנצרות. באופן ספונטאני ובמפוזר, הוקמו קבוצות הצלה הולנדיות שונות של סטודנטים ו/או של חוגי הכנסייה שסייעו ליהודים למצוא מקלט, ופעלו בעיקר להצלת ילדים. יחד עם זאת, בתקופה הראשונה והגורלית של הגירושים עוד לא היו חלק מרשתות המחתרת ערוכות, והיהודים יכלו לסמוך אך ורק על עצמם במציאת מקומות מסתור. המצב נעשה מסוכן עוד יותר אחרי ספטמבר 1942, כאשר הוקמו יחידות מיוחדות שאנשיהן - הולנדים משתפי פעולה – יצאו לצוד יהודים מסתתרים. לעזרתן של יחידות אלה פעלו מלשינים שהסגירו יהודים מסתתרים. תנועת התנגדות הולנדית מאורגנת, בעלת תיאום מרכזי, הוקמה ב-1943, לאחר שהגרמנים החלו לגייס הולנדים לעבודות כפייה. באותה עת כבר גורשו מרבית יהודי הולנד. על פי הערכה, כ-25,000 יהודים שהו במקומות מסתור בהולנד. שלישי מהם נחשפו בגלל מעשי הלשנה ושני שלישים – ניצלו.

יהודים בווסטרבורק, עולים על רכבת הגירוש למחנה הריכוז אושוויץ

רשימת חסידי אומות העולם בהולנד כפי שפורסמה בויקיפדיה

א

• [אלברטוס זפאט](#)

ב

• [רוברט לוקס בויסביניאן](#)

• [גודפריד בומאנס](#)

• [אלידה בוסהרט](#)

• [קורנליה בלאו](#)

• [יאן בסטיאנס](#)

ד

• [הנק דרוכט](#)

ה

• [הנריקוס הנק הפנר](#)

ו

- [ואלראבן ואן האל](#)
- [יוהאן ואן הולסט](#)
- [בפ ווסקאול](#)
- [אנתוני ויודית וטמנס](#)
- [יוהאן הנדריק ויידנר](#)
- [חרטראודה וייסמילר-מאייר](#)
- [וילמיין ון דר חוט](#)
- [גיסלה ון ואטרסכוט ון דר חראכט](#)
- [יופ וסטרויל](#)

ז

- [יאן זווארטנדיק](#)
- [הנק זנולי](#)

ח

- [מיפ חיס](#)

ט

- [בטסי טן בום](#)
- [קורי טן בום](#)
- [קספר טן בום](#)

כ

- [כריס לאבו](#)

ל

- [וילם לודייזן](#)
- [ססיליה לוז](#)

מ

- [טולה מאדנה](#)
- [משפחת בוקמה](#)

נ

[ואלה נאוטה](#) •

[ניולנדה](#) •

ס

[יאן סחפ](#) •

[טינה סטרובוס](#) •

[וילם סנדברג](#) •

פ

[הנרייטה פאוטה](#) •

[ניקולאס פוסטהומוס](#) •

[פריץ פיליפס](#) •

[חררד פליישהאואר](#) •

[יאפ פנראט](#) •

[מריה פרידלנדר](#) •

[מריון פריצ'רד](#) •

ק

[יאן קליין](#) •

ש

[איפו שפר](#) •

מיפ חיס

מאת לינדה שיין ונינה בסן

(11/1/2010- 15/2/1909): Miep Gies

(ב-1972 הוכרזו מיפ חיס ובעלה כחסידי אומות עולם, בגין היותה מסייעת ביחד עם אחרים למשפחת פרנק ואחרים במהלך שהייתם במחבוא באמשטרדם).

היא בקרה ביד ושם נטעה עץ בשדירת חסידי אומות העולם.

תארים נוספים: צלב המפקד במסדר ההצטיינות של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה, אות כבוד להוקרה על שירות הרפובליקה האוסטרית, אביר במסדר אורנז'-נסאו, פרס ראול ולנברג ופרס האומץ.

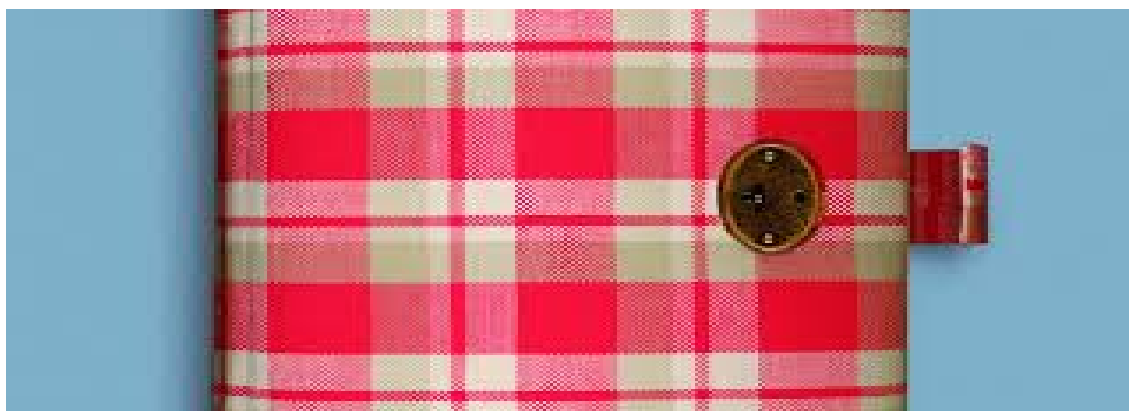

"אני לא רוצה להיחשב איבורה... עשיתי מה שכל אדם האון
היה עושה. דמיונו אנשים צעירים שדגלים בתחושה של אדם
להיות איבור, כדי למלא את חובתו האנושית. אני חוששת שאף
אחד לא יצלח לצולם לאנשים אחרים, כי מי הוא אבור? אני
לא. אני רק אשה רגילה, עקרת בית ומלכירה. אבל אם
מלכירה או עקרת בית או נצרה פשוטה, יכולה בדרכים
הקטנות שיש לה, להדליק אור קטן בחדר חשוך"

(מתוך ההקדמה לספר: "לזכור את אנה: סיפורה של האשה
שצברה להחביא את משפ' פרנק" - 2009).

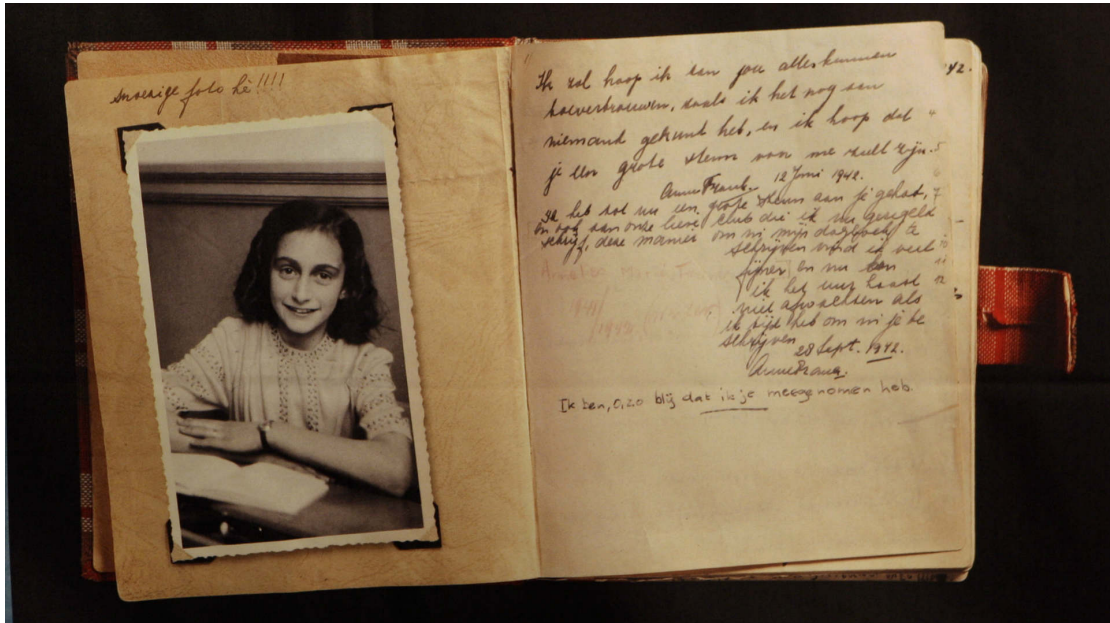

כולנו מכירים כמובן את "יומנה של אנה פרנק", אותו מסמך אותנטי שנכתב במשך כשנתיים ימים, ע"י אחת הדמויות הבולטות בהיסטוריה היהודית, ואשר תורגם לכ-70 שפות.

לולא מיפ חיס, על התובנות שלה והרגישות שלה, ספק אם היומן היה מתגלה ונחשף אי פעם.

כאשר משפ' פרנק ושותפיה למחבוא נחשפו (ב-4/8/1944) בעקבות הלשנה, והגרמנים פרצו למחבוא ההיסטורי (שמאחורי ארון הספרים המיתולוגי), אביה של אנה, **אוטו פרנק** אסף בחופזה מספר פריטים והכניס אותם לתיקו, או אז קצין הגסטאפו האחראי על הפשיטה, התרגז והפך את התיק בברוטאליות. אל הרצפה התגלגל היומן, ולאחר שיושבי המחבוא נלקחו למחנה המעבר המשטרתי ליהודים **וסטרבורק**, מיפ חיס שהיתה אז בחורה צעירה, נכנסה למקום המחבוא ומצאה את היומן. בתום המלחמה שהשורד היחידי ממשפחת פרנק, האב הגיע לאמשטרדם ונפגש עם מיפ, היא השיבה לו את היומן, שנשמר על ידה מכל משמר, והשאר כמובן היסטוריה.

מיפ חיס נולדה בשם הרמינה סנטרושיץ בוינה אוסטריה.

ב-1920 הגרה לליידן שבהולנד, בשל מצוקה כלכלית שניחתה על אוסטריה עם תום מלחמת העולם הראשונה.

ב-1922 עברה להתגורר באמשטרדם.

ב-1933 החלה לעבוד כמזכירה זמנית בחנות התבלינים של משפ' פרנק ברח' באמשטרדם.

ב-1941 נישאה ליאן חיס, ובין שתי המשפחות חיס-פרנק התפתחה מערכת יחסים חברית (למיפ ובעלה היה בן יחד).

כשהנאצים פלשו להולנד, הוצא לה להצטרף לארגון הנשים התומכות במפלגה הנאצית, ובשל סירובה, אויימה שתגורש בחזרה לאוסטריה.

בתקופה שבין יולי 1942 לאוגוסט 1944 הסתתרו המשפחות פרנק, ו...באגף האחורי הנסתר בבנין המשרדים של אוטו פרנק.

ב-4/8/1944 כתוצאה מהלשנה של אחד מעובדי המחסן (תופעת שיתוף הפעולה בהולנד של מלחמת העולם השנייה ידועה, והיו רבים שהלשינו על יהודים שהתחבאו במקומות

כאלה ואחרים, תמורת בצע כסף). פרצו אנשי הגסטאפו למחבוא ועצרו את הנוכחים. מיפ ניסתה בכל כוחה לשחד את אנשי המשטרה הגרמניים, כדי לשחרר העצורים אך לשוא.

כשפורסם היומן לראשונה, התפרסמו מיפ ובעלה ויתר הסייענים של משפ' פרנק, ודבר אצילותה וטוב ליבה עת המלחמה התפרסם, והיא אכן זכתה למעמד של כבוד ע"י ארגונים שונים בעולם.

במה באה לידי ביטוי התנהגותה המופתית של מיפ?

מעבר לעובדה שהיתה זו היא ששמרה על היומן והשביבה אותו לאוטו פרנק, עם סיום המלחמה, במשך שנתיים ימים כששהו בני המשפחה במיסתור הידוע, היא פקדה את המקום מידי יום, והביאה להם מזון טרי, עיתונים ובעצם ניהלה עבורם את כל התשתית הנדרשת, כדי לשרוד בידוד מהעולם החיצון מבלי להתגלות.

כבחורה צעירה היא נהגה לרכב על אופניה ברחובות אמסטרדם, ורכשה את מצרכי המזון, מבלי שמישהו חשד בה.

במשך שנתיים מיפ ובעלה וחברים נוספים סיפקו למסתתרים מזון, ספרים, תרופות ואמפתיה. היא ובעלה היו החוט המקשר בין מקום המסתור ובין העולם החיצון. והכי חשוב לה ולאחרים היתה אוזן קשובה לכל בעיות המסתתרים, שכמובן לא היו פשוטו כלל.

אנה פרנק מזכירה ביומנה המפורסם את דבר הסיוע שמשפחתה מקבלת בתקופת המחבוא:

"הדואמא הטובה ביותר לכך הם האנשים שצולרים לנו, אלה שסיועו לנו
עד כה, ונקווה שימשיכו לסיוע עד שניצח לחול' מבטחים, אחרת יהיה
אורגט ככורף האנשים שצליהם הם מקשים להטן. מצולט לא שמענו
ולו רמז על הטרחא שאנחנו בודאי אורמים להם, מצולט לא התלונן מי
מהם, שאנחנו מקשים עליהם. יום יום הם צולים כולט למצלה, מדברים
עם הדברים על עסקים ופוליטיקה, עם הנשים על אוכף ועל קשיי
תקופת המלחמה, ועם הצעירים על ספרים וציתונים. תמיד הם
משתדלים להיראות צלילים, מביאים כרחים ומתנות לימי הולדת
וחיים, מוכנים לצזור לנו תמיד וככל דברואת לה אסור לנו לשכוח
לצולט, שעה אחרים מפנינו אכורה במלחמה או מול

**הכרזתנו, הצולחים שלנו מוכיחים את אכזריתם האור הפנים והאהבה
שהם מאלים"**

(יומנה של אנה פרנק 28/1/1944).

מיפ חיס נפטרה בשיבה טובה. בגיל 100 נפתח נשמתה בבית האבות בו התגוררה.

מקורות מידע:

ויקיפדיה-עין ערך "מיפ חיס"

הספר "יומנה של אנה פרנק".

אתר האינטרנט-<http://www.miepgies.nl>

אתר יד ושם-עין ערך "מיפ חיס".

מאמר באתר "הארץ" – מיפ חיס, האשה שהחביאה את אנה פרנק מתה בגיל 100

הספר: ספורה של האשה שהסתירה את משפחת פרנק

**מיפ חיס ביד ושם,
ב-6.5.1977, בעת
טקס נטיעת העץ
לכבוד בני הזוג חיס**

הערת המחברות:

במהלך בקור בבית אנה פרנק (לאחר שצולחים את כל תלאות הרישום וההמתנה) נתקלים במשדר מלביזיה שחוזר על עצמו ובמהלכו ריאיון עם מיפ חיס, בו היא מספרת על חייה

כמסייעת החשובה של המסתתרים במסתור המפורסם בעולם. הקשבה לריאיון
עמה, וצפיה בפניה הטובות של מיפ, יוצרים בלב אמפטיה והערכה לה ולכל האחרים
שפעלו כמותה.

פיטר מרבורג מאת לינדה ברנס

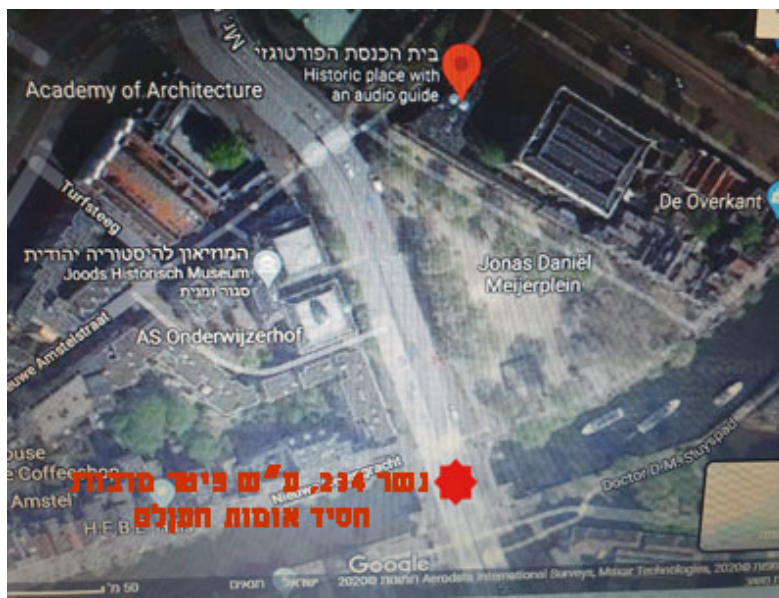
הולנדי שהציל 350 ילדים בשנות השואה ממוות בטוח, זכה להנצחה מיוחדת, כאשר גשר 234 בהולנד הממוקם בסמוך לבית הכנסת הפורטוגזי באמסטרדם, נקרא על שמו (ההכרזה היתה בשנת 2012)

פיטר הוכר ב-1974 על ידי 'יד ושם' כחסיד אומות העולם, לאחר שבשנות השואה היה סטודנט באמסטרדם, וניהל רשת של עשרות סטודנטים שדאגו להבריח מאות ילדים יהודים בחשאי למשפחות מאמצות ברחבי הולנד, ובכך הציל את חייהם.

הגשר ממוקם 200 מטר מבית הכנסת הפורטוגזי, וסמוך למוזיאון היהודי שהוקם לזכר הקרבנות שנפלו בשנות השואה.

כ-140,000 יהודים חיו בהולנד בעת שהגרמנים פלשו אליה במאי 1940, מתוכם 15,000 היו פליטים יהודים שברחו מגרמניה. מתוכם, יותר מ-100 000 באמסטרדם. אחרי המלחמה נותרו כ-20 000 יהודים. 5778 הולנדים הוכרו חסידי אומות העולם.

פרדריק ז'אק (פריץ) פיליפס – "שינדלר ההולנדי"

5.12.2005 – 16.4.1905

(עריכה – מיכל סגל)

נולד בעיר איינדובן שבהולנד. אביו היה ממייסדי חברת "פיליפס". סבו, פרדריק היה בן דודו של קרל מרקס. אומנם שורשי המשפחה היו יהודיים, אך במאה ה-19 משפחת פיליפס ממירה את דתה לנצרות.

בשנת 1935 פריץ מונה לסגן מנהל וחבר מועצת המנהלים של "פיליפס". חמש שנים לאחר מכן, בשנת 1940, הצבא הגרמני פולש להולנד. רוב בני משפחתו נמלטים עם הונם לארה"ב. פריץ נשאר באיינדובן וממשיך לתפעל את חברת "פיליפס".

הגרמנים מלאימים את חברת "פיליפס", לאחר שפריץ מתנגד לשתף איתם פעולה בייצור המלחמתי. הוא נותר המנהל בפועל, ומבין שאם ישתף פעולה עם הגרמנים, בייצור מנורות למכשירי הקשר הגרמניים כפי שדרשו, יוכל למנוע גירוש של כ-120 מעובדיו היהודיים.

הוא מקים שתי מחלקות שנקראו "סובו" – הלשכות למשימות מיוחדות.

במחלקה באיינדובן היו כ-94 איש וכ-20 עובדים. במפעל שהיה בעיר הילברסום שבצפון הולנד.

הקבוצות קיבלו משימות טכניות פשוטות ובסיסיות, אך מול הגרמנים עבודתם הוצגה כמשמעותית וחיונית מאוד למאמץ המלחמתי. במקביל פריץ דאג שאנשי המחלקות הנ"ל יקבלו כל יום מנות מזון חינם.

בשנת 1942, בעקבות תוכנית של הגרמנים להעביר את העובדים היהודים מהילברסום למחנות הריכוז, פריץ מצליח להבריח אותם למפעל באיינדובן.

כדי להגן גם על בני המשפחות של עובדיו היהודים (נשים וילדים), הוא מגייס משפחות נוצריות שיסתירו אותם.

הוא מגייס שני מיליון דולר מבני משפחתו שבארה"ב, במטרה לארגן אשרות יציאה לדרום אמריקה ל-400 איש, מעובדיו היהודים ובני משפחותיהם. הגרמנים מסרבים והתוכנית לא יוצאת לפועל.

המפעל באיינדהובן הופצץ ע"י בעלות הברית בדצמבר 1942, וחודש לאחר מכן הוקם מחנה הריכוז פיקט צפונית לה. פריץ הצליח להקים במחנה מפעל בשם "פיליפס קומנדו", שבו הועסקו 3000 עובדים, שליש מהם יהודים.

הוא הצליח להעביר חלק מהעובדים למפעל "טלפונקן" ובכך מנע את העברתם לאושוויץ.

ביולי 1944 נאלץ פריץ לברוח כדי להימנע ממעצר על ידי הגרמנים.

לאחר שחרור המחנות, חזרו לאיינדובן, כמחצית מהעובדים היהודים שהועסקו על ידו. פריץ שילם להם את שכרם גם על התקופה בה הסתתרו או שהו באושוויץ.

בשל פועלו זכה פיליפס לכינוי "שינדלר ההולנדי".

- **בשנת 1996 הוא הוכרז כחסיד אומות העולם. לזכר הצלת חייהם של 382 העובדים היהודים של "פיליפס" במלחמת העולם השנייה.**

פריץ פיליפס קיבל תוארי כבוד רבים ופרסים רבים במהלך חייו:

- בשנת 1930 הקים את התזמורת הסימפונית פיליפס שמנהלה המוזיקלי משנת 1987 הוא ז'ול ואן הסן.
- בשנת 1948 הקים את המקהלה הפילהרמונית פיליפס, שהמנצח שלה הוא בני צ'ילאג.
- 1965 הוא קיבל אזרחות כבוד של העיר איינדהובן על "תרומה יוצאת דופן לרווחתם של אזרחי איינדהובן."
- 1965 הוא מונה לקצין בכיר במסדר האבירים של בית המלוכה ההולנדי אוראניה-נאסאו.
- 1970 הוא מונה לאביר במסדר האבירים "האריה ההולנדי."
- 1992 נפתח באיינדהובן בניין מוזיקה, הקרוי על שמו והמסעדה הממוקמת בבניין נקראת "אדון פריץ."
- 1999 הוא הוכתר כ"היזם ההולנדי של המאה."
- 2005 ב-5 באפריל לציון יום ההולדת ה-100 שלו, איינדהובן שונתה רשמית ל-"העיר של פריץ פיליפס" למשך היום.

פסלו של פרידריק בעיר איינדהובן(הפסלת: קייס ודריקה)

[1892–1983](#) Cornelia Johanna Arnolda ten Boom קורי טן בום

מאת זיו טשרניחובסקי

הספור הוא על קורי ובני משפחת טן בום

זהו סיפורה של משפחת טן בום שהצילה מאות יהודים בהולנד הכבושה על ידי הנאצים וסיפורה של בת המשפחה **קורי**.

משפחת טן בום חיה בעיר הארלם בהולנד 20 - דקות נסיעה מאמסטרדם. ב-1837 הקים סב המשפחה ויליאם טן בום חנות שעונים. במשך השנים תהפוך הקומה שמעל החנות לבית המגורים של המשפחה. היא גם תהפוך 100 שנים מאוחר יותר לקומת ההצלה של יהודים רבים.

הסב ובני משפחתו היו נוצרים אדוקים והאמינו בעשיית חסד לכל. הם פתחו את ביתם לכל נזקק. שבע שנים לאחר מכן הקים הסב קבוצת תפילה שבועית למען העם היהודי ושלוש ירושלים ברוח פסוק ו' בפרק קכ"ב של ספר תהילים: "שאלו שלום ירושלם ישליו אוהבך." ויליאם האמין שהנבואות המקראיות בנוגע ליהודים יתגשמו במלואן: שעם ישראל יחזור לארץ המובטחת שהשפה העברית תחודש ושירושלים תחזור להיות בירת העם היהודי.

סיפור ההצלה הוא למעשה סיפורה של חנות השעונים המשפחתית. בני משפחת טן בום הפכו את ביתם ללא שום היסוס ותוך כדי התגברות הרדיפות נגד היהודים בידי הנאצים למקום מחבוא עבור יהודים מבקשי מקלט וגם עבור לוחמי מחתרת הולנדים אנטי-נאצים. בני המשפחה החליטו שהם חייבים לעזור ליהודים למרות סכנת המוות שריחפה מעל ראשו של מי שבאותם ימים עזר ליהודים להימלט או תמך באנשי מחתרת. חשיבות המעשה גברה לאחר שהנאצים החלו בגירוש היהודים אל מותם.

במהלך השנה הראשונה לכיבוש הגרמני יצר ויליאם טן בום קשר עם כפריים הולנדים שהיו מוכנים להסתיר יהודים בבתיהם ובאסמיהם. כבר במעשהו זה סיכן ויליאם את חייו שכן הוא היה חשוף תמיד להלשנה של בני המקום. הולנד היתה אז מדינה שבה רבים שיתפו פעולה עם הנאצים תוך יישור קו מוחלט עם דרישות השלטון החדש.

הראשונים שהוסתרו בבית משפחת טן בום היו חנווני יהודי בשם מר וויל ואשתו. בעקבותיהם החל דפוס פעולה של הסתרה העברת היהודים לכפרים קליטת יהודים חדשים וכן הלאה בסיועם של אנשי מחתרת הולנדים. בסך הכל הביאה המשפחה להצלתם של כ-800 יהודים במהלך ארבע שנות כיבוש הנאצים.

אנשי המחתרת ההולנדית יצרו קשר עם המשפחה דרך אחיינו של קספר קיק ועזרו בהצלת היהודים. אנשי המחתרת סיפקו את כל שיכלו כדי לסייע: תעודות מזויפות כלי תחבורה לימוד מיומנויות זיוף ואוכל. העזרה לא היתה קבועה ומסודרת אלא הגיעה בהתאם ליכולתם של אנשי המחתרת נרדפים בעצמם ובאה לידי ביטוי בכל פעם באופן אחר. אולם המעשה המשמעותי ביותר שיזמו אנשי המחתרת הוא הצעתם לבני משפחת טן בום לבנות חדר מיוחד בביתם שבו יוכלו היהודים להתחבא.

המשפחה החליטה לאמץ את הרעיון ואחד מאנשי המחתרת שהיה ארכיטקט במקצועו החל לתכנן ולבנות את החדר. הוא יצר מעין קיר מדומה בחדר השינה של קורי. את החומרים לבנייה הבריחו אל הבית בתוך תיקים שנראו כאילו נועדו למטרות אחרות. הקיר המדומה היה זהה לקירות אחרים בבית והחדר שנבנה היה בגודל ארון בגדים שלתוכו התחבר צינור אוויר על הקיר המדומה עמד מדף ספרים שרק העצים את האשליה ומתחת למדף היה פאנל הזזה שהוביל אל המחבוא שבו היו מזרנים בסקוויטים ויטמינים ומים. אנשי המחתרת חיברו לבית המשפחה טלפון שמספרו שונה מעת לעת כדי למנוע מעקבים. למרות

אמצעי הזהירות ההכרחי הזה עדיין לא היה הדבר בטוח ולכן נאלצו המשתמשים בטלפון לדבר במילות קוד כדי שלא ייחשפו. כך למשל כאשר ביקשו בני המשפחה לעזור לאישה מסוימת הם השתמשו במילות הקוד הבאות בטלפון: "יש לנו כאן שעון של אישה שצריך לתקן חסר לנו קפיץ מרכזי יש לכם אחד שכזה." "כאשר הכוונה האמיתית היתה: "יש לנו אישה יהודייה שמחפשת מקום מסתור ואנו לא מוצאים עבורה מקום בקרב אנשינו האם אתם מכירים מישהו שיכול לעזור."?

בין היהודים הראשונים שהתחבאו בבית המשפחה היו חזן מבית כנסת באמסטרדם בשם מאיר מוסל ובני משפחתו. אל משפחת מוסל הצטרפו בתוך שבוע שלושה דיירים חדשים: יופ ששימש שוליה בחנות השעונים; הנק עו"ד צעיר; ולינדרק מורה במקצועו. לינדרק התקין בחנות השעונים מערכת זמזום אלקטרונית שבה היה כפתור בכל חדר בבית שבו היה חלון לרחוב. המערכת איפשרה להתריע מפני בואם של גורמים עוינים שכן הזמזום נשמע בתוך הבית ולא מחוצה לו דבר שאיפשר לדיירי הבית להגיע אל המחבוא.

התמרור המשולש אותו הציבו בני משפחת טן בום, כדי לסמל למתחבאים שאין סכנה לצאת החוצה

כך במשך ארבע שנים פעלה מערכת המחבוא בבית משפחת טן בום. אנשי המחותרת היו יוצרים קשר עם המשפחה וכל כמה ימים היו מביאים יהודים ומוציאים אחרים בשעות לא שעות ומעבירים אותם מבית מסתור אחד אל בית מסתור אחר ידיד המשפחה לימד את הדיירים שזכו לחסד המשפחה הרגלים שסייעו בהעלמת סימנים להימצאותם במקום. בני המשפחה חילקו בינם לבין אורחיהם את האוכל בצנעה ולעיתים אפילו דאגו לאוכל כשר.

הפעילות של בני משפחת טן בום לא נעלמה מעיניהם של אנשי הסביבה. למרות הרצון להסתיר את התנועה אל הבית הדבר היה כמעט בלתי אפשרי. במתחם הקטן של חנות השעונים השוכנת במרכז הארלם מי שרצה בכך היה יכול להבחין כי משהו בלתי רגיל מתרחש במקום. עוד במהלך המלחמה נעצרה נולי אחותה של קורי לאחר שלא היססה לומר ישירות כי היא "מחביאה יהודים." לאחר שבעה שבועות היא שוחררה.

המעצר של נולי רק הגביר את חשדם של הגורמים האנטישמיים בהארלם והם החלו לעקוב יותר ויותר אחר מקום המסתור. בני משפחת טן בום ידעו שהם מסכנים את עצמם אולם לא רצו לוותר על מפעל ההצלה שלהם.

ואכן ב-28 בפברואר 1944 נתפסו בני המשפחה. זה היה בגלל רגע אחד של חוסר זהירות. בזמן שקורי היתה מטושטשת ממחלת השפעת וויליאם ניהל תפילה נכנס הביתה הולנדי כפרי שהחביא יהודים בביתו וסיפר כי אשתו נעצרה ולפיכך הוא צריך 600 גילדן לשחד קצין משטרה על מנת לשחררה. קורי נתנה לו את הכסף בלי להסס וחזרה לישון. ככל הנראה המשטרה עקבה אחר הכפרי הזה כי זמן קצר לאחר מכן התעוררה קורי משנתה על ידי דיירי הבית שנמלטו אל המחבוא. גורם עוין עמד כעת בפתח הדלת.

קצין המשטרה שנכנס אל הבית אמנם לא מצא את היהודים שהסתתרו אבל הודיע לקורי שעליה להתלוות אליו למעצר. קורי ידעה שהיום הזה יגיע. היא אפילו הכינה תיק עם מצרכים לשעת חירום שתוכל לקחת איתה למעצר, אולם החשש שאם תבקש לקחת את התיק, ילווה אותה השוטר לחדרה, ויעמוד סנטימטרים בודדים בסמיכות למקום המחבוא, גרם לה לוותר על התיק. עם קורי נעצרו שאר בני משפחתה - האב **קספר ויליאם**, **בצי**, **נולי והאחיינים פטר וכריסטיאן**. אל מעצרים הצטרפו עשרות אנשים נוספים. בתחילה עוד ביקשה קורי לקחת על עצמה את האשמה עבור כולם, בטענה שהיא עשתה את הכל לבד, אולם מהר מאוד נחשפה העובדה כי כל המשפחה היתה שותפה לפשע. אחרי הליך קצר נשלחו כולם לכלא שוונגיין.

קספר שכבר הגיע לגיל מופלג נפטר לאחר עשרה ימים בלבד בכלא. כשנשאל לפני מותו אם היה שווה לו לסכן את חייו עבור עזרה ליהודים השיב:

"זו היתה זכות עבורי לתת את חיי עבור בניו העתיקים של אלוהים."

קורי ואחותה בצי נשלחו לבתי כלא שונים והאחרון שבהם היה מחנה הריכוז **רונסברוק** ליד ברלין. בצי נפטרה במחנה. ויליאם נפטר גם הוא זמן קצר לאחר המלחמה וגם האחייין כריסטיאן שנשלח לברגן בלזן מעולם לא שב.

קורי החייכנית בבגרותה.

<https://www.corrietenboom.com/> בום טן מוזיאון

הבית חנות השעונים וכמובן המחבוא עומדים היום באותו מקום שבו שימשו להצלת מאות יהודים לפני 66 שנים. אוונס, המשמש פעיל חברתי בכל הקשור לעולם היהודי ולתרבות היהודית, כולל השקעות רבות בפרויקטים בישראל, קיבל על עצמו להפוך את בית משפחת טן בום למוזיאון שפעיל עד היום בעיר הארלם.

לוקסמבורג-הקדמה

מתוך אתר יד ושם <https://www.yadvashem.org/he/holocaust/this-month/september/1942-3.html>

במאי 1940 כבשה גרמניה הנאצית את לוקסמבורג. מבין 350,000 תושבי המדינה היו כ-3,500 יהודים.

לוקסמבורג שוחררה על ידי בעלות הברית בספטמבר 1944. רק כ-1,500 מיהודיה שרדו את המלחמה.

עם כיבוש לוקסמבורג החרימו הגרמנים חלק מרכוש היהודים וחוקקו חוקים אנטי יהודיים. מסמכים גרמניים בנוגע לכיבוש לוקסמבורג, מסמכים שנמצאו לאחר המלחמה ונשמרים בארכיון יד ושם, דנים בנושאים כגון "העברת פרוות ובגדי חורף, סבונים, פנסים, טקסטיל ובגדים ישנים מיהודים לרשויות הגרמניות"; "[אריזציה](#) [העברת רכוש יהודי לידי גרמנים] וחיסול עסקים יהודים"; "הליכים נגד נישואי תערובת"; "העברת סכו"ם כסף ותכשיטים העשויים מתכות יקרות בבעלות יהודים לידי הרשויות הגרמניות"; "יהודים שהוכרחו לכתוב הצהרות רכוש"; "העברת פנקסי חסכון בנקאיים, פוליסות ביטוח ותכשיטים בבעלות יהודים לידי הרשויות הגרמניות"; "[העברת מכשירי רדיו בבעלות יהודים לרשויות הגרמניות](#)";

"שליחת עובדי כפיה יהודים מלוקסמבורג לגרמניה, לסלילת כבישים";
"סימון בתי יהודים" וכן גירוש יהודים מלוקסמבורג לפולין, לטרזין או
לעבודת כפיה בגרמניה.

היהודים שבתצלום עומדים ליד תחנת הרכבת שברובע הולריך בעיר
לוקסמבורג, בירת מדינת לוקסמבורג, לפני גירושם ברכבת למחנות
ההשמדה ב-19 בספטמבר 1942. על הגירושים היה אחראי איינזצקומנדו
לוקסמבורג שפעל בכפוף למשרד הראשי לביטחון הרייך (RSHA). ארגון
השילוח וביצועו היו בדרך כלל באחריות אוטו שמאלץ, ראש המדור לענייני
יהודים באיינזצקומנדו של הסיפ"ו (משטרת הביטחון, SIPO) והאס-דה (SD)
בלוקסמבורג – שני גופים שפעלו תחת המשרד הראשי לביטחון הרייך.
רשימת המיועדים לגירוש הועברה למחלקה במנהל האזרחי שעסקה
בהחרמת רכוש המגורשים ומכירתו.

אלפרד אופנהיימר, ראש המועצה היהודית בלוקסמבורג, העיד בתחילת
משפט אייכמן, ב-1960, כי הודעות על הגירושים המתוכננים נמסרו לו, והוא
העביר הודעות אלה לקהילתו:

האיינזצקומנדו של הסיפ"ו הודיע שהנך נמצא ברשימת המיועדים לפינוי,
ואנו רוצים לייעץ לך כדלקמן:

יש להביא צידה לארבעה ימים, ולכן אנו מכינים בשבילך חבילת אספקה
שתסייע לך להסתגל בהתחלה במקום החדש. חבילה זו מסופקת על ידינו
בלוקסמבורג ומכילה צורכי קיום לאדם: קילו קמח, חצי קילו ריבה, חצי קילו
דייסת שיבולת שועל, שני קילו וחצי לחם, רבע קילו אטריות, רבע קילו
אפונה, חצי קילו סוכר, נקניק אחד, קוביית מרק, מעט מלח, קוביית מרק,
מיץ לימון, ירקות מיובשים, תכשיר דוחה חרקים, תרופות; ... יש לסמן את
שמכם על תיק הגב והמזוודה כדי למנוע טעויות זיהוי. ... מלבד בגדים, כל
אחד יכול לקחת עמו כרית, ושתי שמיכות צמר או שמיכת פוך אחת ושמיכת
צמר אחת. ... לפני השילוח עליכם להתייבב במשרדי המשטרה והמזון,
להודיע על הזימון ולהסדיר את נושא הרישום. כל אחד רשאי לקחת עמו 50
רייכסמרק.

השילוחים יצאו לעתים בשעות הלילה. עקב כך היה על המגורשים לעבור
המתנה ממושכת ביום, בנוסף לנסיעה הלילית ליעד בלתי ידוע. בחלק
מהגירושים היו עשרות יהודים, בני כל גיל, מתינוקות וילדים ועד זקנים בני
תשעים ויותר. בתחנות שבהן עצרו המגורשים, הוחרם לעתים הרכוש
המועט שהורשו היהודים המגורשים לקחת, או חלק ממנו.

מאוקטובר 1941 עד ספטמבר 1943 נשלחו יהודים מלוקסמבורג למזרח
אירופה. בשמונה שילוחים גורשו כמעט 700 יהודים מלוקסמבורג. 95%
מהמגורשים נרצחו בשואה. יהודים אחרים מלוקסמבורג נרצחו במדינות
אחרות אליהן ברחו, או ששולחו מהן אל מחנות ההשמדה.

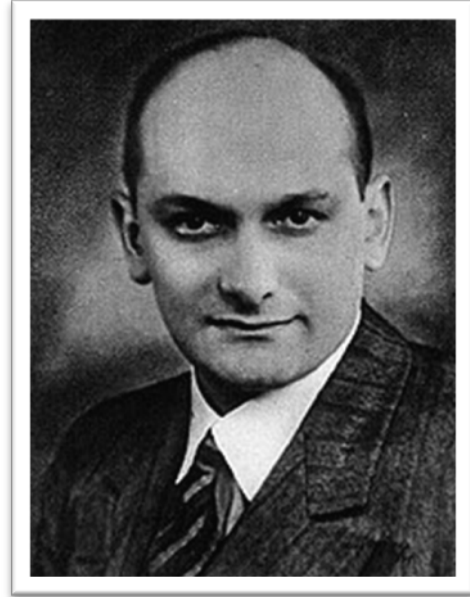
באזור הבניין שבו פעלה תחנת הרכבת ברובע הולריך בתקופת השואה, קיימים כיום מספר מיזמי הנצחה ליהודים שגורשו מהמקום אל מותם בתקופת השואה, וכן מיזמי הנצחה לתושבי לוקסמבורג הלא יהודים שגורשו ונרצחו בשל התנגדותם לשלטון הנאצי. מיזם אחד הוא חדר הנצחה ובו תצלומים, מודעות ומוצגים אחרים מתקופת השלטון הנאצי. מיזם נוסף, העומד בסמוך לבניין תחנת הרכבת, הוא לוח זיכרון לכלל המגורשים, בלי ציון לאומיותם או דתם. בסמוך ניצבת אנדרטה ועליה צלב ומגן דוד, להנצחת כלל המגורשים.

במאגר שמות קורבנות השואה באתר יד ושם ישנם מעל 20 מקורות - רשומות ארכיוניות ודפי עד - המנציחים יהודים מרובע הולריך בעיר לוקסמבורג שנרצחו בשואה.

לתצלום בית כנסת בלוקסמבורג שנהרס במצוות הנאצים בתקופת השואה.

ויקטור בודסון/מאת ברנס לינדה

חסיד אומות העולם – לוקסמבורג

ויקטור דובסון היה איש ציבור, משפטן ופוליטיקאי מלוקסמבורג. בשנת 1934 הוא נבחר לבית הנבחרים של לוקסמבורג.

דובסון התגורר ביישוב שטיינהיים על גבול הטבעי גרמניה-לוקסמבורג, לחופי הנהר סורה, יובל של הנהר מוזל. כבר משנת 1933 הוא הציע מחסה בביתו ליהודים גרמנים שנמלטו מגרמניה. כך הוא הציל באופן אישי, לעיתים על ידי הסעה במכוניתו, כמאה יהודים שביקשו לברוח מגרמניה. במהלך פעילותו, ויקטור בודסון סיכן את חייו מספר פעמים.

בשנת 1940 מונה בודסון לשר המשפטים, העבודות הציבוריות והתחבורה בממשלת לוקסמבורג. במאי 1940 כבשה גרמניה הנאצית את לוקסמבורג. מבין 350,000 תושבי המדינה היו כ-3,500 יהודים. לוקסמבורג שוחררה על ידי בעלות הברית בספטמבר 1944. רק כ-1,500 מיהודיה שרדו את המלחמה..

עם פלישת גרמניה הנאצית ללוקסמבורג, נמלט ויקטור בודסון ממדינתו לצרפת. לאחר שחרור לוקסמבורג שב בודסון ללוקסמבורג. הוא שב לתפקידיו הקודמים בממשלת לוקסמבורג. נבחר שוב לבית הנבחרים של לוקסמבורג. וב-1964 מונה לנשיא בית הנבחרים. בשנת 1967 מונה בודסון לחבר הנציבות האירופית מטעם מדינתו. הלך לעולמו בשנת 1984.

בשנת 1966 הוענק לבודסון אות חסידי אומות העולם על ידי יד ושם. הוא היחיד מלוקסמבורג שקיבל הכרה זו.

גשר ויקטור בודסון, בעיירה **HESPERANGE**, שבדרום לוקסמבורג. קרוי על שמו.

ויקטור בודוסון עם הנשיא המנוח יצחק נבון ז"ל.
<https://righteous.yadvashem.org/> - קישור לאתר יד ושם לעיון במלוא
סיפורו של ויקטור בודוסון

מסמך 3:

חסידי אומות עולם באוסטריה

סיפורו של ד"ר פנג-שאן הו, "שינדלר הסיני" / גיורא חביון

ד"ר פנג-שאן הו, שהיה הקונסול הכללי של סין באוסטריה ערב מלחמת העולם השנייה, לקח סיכון אישי ומקצועי והחליט להנפיק ויזות שאפשרו לאלפי יהודים להגיע לשנגחאי ולהינצל מציפורני הנאצים. רק אחרי מותו של הו בגיל 96 בשנת 1997, החל להיחשף סיפורו המדהים של הדיפלומט, שזכה להנצחה במולדתו ובמוזיאון יד ושם "כשראיתי את הגורל הטראגי של היהודים, חשבתי שזה אך טבעי להרגיש חמלה ולרצות לעזור. מנקודת המבט של אנושיות, זו הדרך שבה זה צריך להיות". כך, בקצרה ובפשטות, סיכם ד"ר פנג-שאן הו, את הסיבה לכך שהחליט להנפיק ויזות לאלפי יהודים, תוך סיכון אישי ומקצועי. אבל הצניעות שבה התייחס הדיפלומט הסיני בספר זיכרונותיו, להחלטתו לסייע ליהודים בתקופה הקשה ביותר בתולדות העם היהודי, אינה מפחיתה מחשיבות התפקיד ההיסטורי של מי שזכה לכינוי "שינדלר הסיני".

מרביתם של 18 אלף מיהודי אוסטריה שנמלטו מהמדינה ערב המלחמה, חייבים את חייהם להו, בזכות הוויזות מצילות החיים שסייעו להם להגיע לשנגחאי, הרחק מציפורניהם של הנאצים.

פנג-שאן הו נולד בעיר יי-יאנג (Yiyang שבמחוז הונאן בספטמבר 1901. בעת שהיה בן שבע, אביו הלך לעולמו, ואמו נאלצה לעבוד אצל משפחות עשירות כדי להתקיים. על אף הקשיים הכלכליים, ובסיוע של אחד מחבריו של אביו, השלים הו את לימודיו עם תוצאות מצוינות. בשנת 1921 הוא החל ללמוד באוניברסיטה, ומלבד הצטיינות בלימודים, הוא גם היה סטודנט פופולרי, שעבד בראש אגודת הצעירים והיה קפטן קבוצת הכדורגל.

בשנת 1928, החל הו לעבוד במשרד החוץ במחוז הונאן, אך שנה לאחר מכן התפטר כדי ללמוד באוניברסיטת מינכן שבגרמניה. כעבור שלוש שנים, אחרי שקיבל את תואר הדוקטורט שלו בכלכלה פוליטית, שב הו למולדתו, והשתלב כפרופסור באוניברסיטת הונאן. במקביל, הוא גם הגיע לאוניברסיטת שיקגו, שם למד אנגלית, משפט בינלאומי וספרות אמריקאית.

את הקריירה שלו בשירות החוץ של הרפובליקה הסינית, אשר נמשכה קרוב לארבעה עשורים, הוא החל בקיץ 1935. תחילה הוא היה המזכיר השני בשגרירות סין בטורקיה, ובראשית 1938 הוא מונה למזכיר הראשון בשגרירות באוסטריה. לאחר שגרמניה הנאצית סיפחה את אוסטריה (האנשלוס) במרץ 1938, הפכה השגרירות בווינה לקונסוליה, וד"ר הו מונה לקונסול הכללי.

תורים ארוכים מול הקונסוליה

הכיבוש הנאצי פתח פרק אפל עבור יהודי אוסטריה, שגם החלו לסבול מהרדיפה האנטישמית ומחוקי הגזע של אדולף היטלר. אלפים מיהודי המדינה החלו לחפש דרכים להימלט מהמדינה, במיוחד לאחר אירועי "ליל הבדולח" בנובמבר 1938, אולם מרבית הנציגויות הדיפלומטיות – ובראשן ארצות הברית, בריטניה וצרפת - סגרו את שעריהן ולא אפשרו ליהודים לקבל אשרות או שהעניקו מספר מצומצם ביותר של אישורים.

כאן, החלה פעילותו מצילת החיים של הו, שלא הסכים לעמוד מנגד לנוכח הסבל היהודי. הוא החליט לאפשר ליהודים להגיע לשנגחאי, שאמנם הייתה תחת כיבוש יפני מאז 1937, אולם בהתאם להסכמים בינלאומיים הכניסה אליה התאפשרה גם ללא ויזה. עם זאת, היהודים שרצו להגיע לשם, היו זקוקים לוויזה כדי שיוכלו להוכיח את יעד הנסיעה שלהם לרשויות הנאציות. נחישותו של הו לסייע ליהודים גברה אחרי שהיה עד בעצמו לרדיפה הנאצית. באחד הימים, בעת שהגיע לבקר את משפחת רוזנברג, להם הוא העניק את הוויזה המיוחלת, אמרה לו גברת רוזנברג כי בעלה נלקח לחקירה. הו החליט לחכות, ולפתע הגיעו לבית שני סוכנים נאצים שדרשו לבצע חיפוש. כאשר הדיפלומט הסיני סירב להזדהות בפני השניים, שלף אחד מהם אקדח ואיים על הו, אך זה המשיך בסירובו. לבסוף, עזבו השניים את הבית, ואז התברר להם במי מדובר. זמן קצר לאחר מכן, שוחרר רוזנברג ובני המשפחה עזבו לסין.

פריץ דורלסטר נעצר אחרי האנשלוס, אך שוחרר אחרי שרעייתו מרגרט השיגה ויזה סינית. השמועה על כך התפשטה במהירות ברחבי וינה, ובסתיו 1938 כבר השתרכו תורים ארוכים של יהודים בדרך לקונסוליה הסינית.

"היו תורים ארוכים, ארוכים מול הקונסוליה, ובעוד אנשים המתינו, אנשי הגסטפו הטרידו אותם והכו אותם", שחזרה גרדה **גוטפריד קראוס**, שבעלה הנס גם המתין בתור. "היו אנשים כמו הנס שחיכו במשך ימים, תוהים מתי יוכלו להיכנס". בסופו של דבר, הגיש קראוס את המסמכים זכה בוויזה המיוחלת.

הרופא היהודי, **יעקב רוזנפלד**, לא הסתפק בוויזה והחליט להביע את תודתו לסינים בדרך שונה. אחרי שהגיע לשנגחאי בשנת 1939, הוא הצטרף למלחמה בכובשים היפנים, ואחרי שהקומוניסטים השתלטו על סין הוא אף שימש האחראי על בריאות הציבור בגדוד של הצבא הסיני העממי.

גם הניסיונות לעצור את פעילותו של הו לא גרמו לו להפסיק. השגריר הסיני בגרמניה, צ'ן ג'י, שהיה הממונה גם על הנציגות בווינה, דרש מהו לעצור את מתן האשרות כדי שלא לקלקל את היחסים עם המשטר הגרמני. הו סירב להיענות לדרישה, וצ'ן החליט לחקור את הדיפלומט הסורר על שחיתות. אולם בדיקה שנערכה בקונסוליה ניקתה את הו מכל החשדות. הו החליט לשלוח את אשתו ובנו לארצות הברית מאחר שידע כי גם הגרמנים אינם מרוצים ממעשיו, ותחושתו לא הייתה חסרת בסיס. הנאצים החליטו להחרים את בניין הקונסוליה בטענה שמדובר ברכוש יהודי, אולם הו שכר דירה קטנה מכספו האישי, ומשם המשיך להנפיק את הוויזות.

לא פחות מ-18 אלף מיהודי אוסטריה הגיע לשנגחאי עד פרוץ מלחמת העולם השנייה בספטמבר 1938, מרביתם בזכות הוויזות של ד"ר הו. אחרי "ליל הבדולח", הנפיק הדיפלומט 500 ויזות בממוצע מדי חודש. לא כל היהודים שהגיעו לעיר הסינית נשאר שם. עבור חלקם זו הייתה תחנת מעבר בדרך ליעדים אחרים כמו ארצות הברית, אוסטרליה ואפילו ארץ ישראל.

"תודות לחמלתו של ד"ר הו להוריי – אוסקר ואלברטה – ול-18 קרובי משפחתו של אבי, הצלחנו לעזוב את וינה, והגענו לשנגחאי כדי להתחיל בחיינו החדשים", סיפר הארי פידלר. "אם לא היינו משיגים את הוויזה הזו, היינו יכולים למות במחנות הריכוז הנאציים, כמו רבים מחברינו ומקרובינו שלא הצליחו לעזוב".

"שם נפשו בכפו להצלת יהודים"

במאי 1940, נאלץ הו לעזוב את וינה והגיע לארצות הברית, שם החל לבצע מחקר במכון ללימודים בינלאומיים. שנה לאחר מכן, הוא שב למולדתו כדי לסייע במאבק ביפנים, ומילא תפקידים שונים במסגרת הממשלה הלאומנית, ובהם חבר המשלחת הצבאית לארצות הברית וראש מחלקת המודיעין של משרד החוץ.

בשנת 1947, מונה הו לשגריר במצרים. שנתיים לאחר מכן, כאשר הקומוניסטים בהנהגת מאו צה-טונג, ניצחו במלחמת האזרחים והשתלטו על סין, החליט הו להישאר עם הלאומנים בהנהגת צ'יאנג קאי-שק שנמלטו לטייוואן. הוא נשאר בשירות החוץ עד 1973, ובין השאר שירת כשגריר במקסיקו, בוליביה וקולומביה.

אחרי פרישתו, עבר הו להתגורר בסן פרנציסקו עם רעייתו השנייה, בנו ובתו, ואף זכה לקיים כמה ביקורים מרגשים במולדתו. בשנת 1990 פרסם את ספר זיכרונותיו, "ארבעים שנותיי"

בחיים הדיפלומטיים", שבו התייחס בקצרה, ובצניעות, לתפקידו בהצלת היהודים באוסטריה. בספטמבר 1997, בגיל 96, הלך פנג-שאן הו לעולמו.

סיפורו של ד"ר הו לא זכה לפרסום משמעותי במשך שנים, ואפילו בני משפחתו ידעו מעט מאד על פעילותו מצילת החיים בווינה. רק זמן קצר אחרי מותו של אביה, החלה בתו, **מאנלי הו**, לחקור את הפרשה ואיתרה כמה משפחות שניצלו הודות לווזות שהנפיק. באפריל 2000, כאשר הוצגה במטה האו"ם תערוכה על דיפלומטים שהצילו את חייהם של יהודים בתקופת השואה, קיבל ד"ר הו מקום של כבוד.

גם מדינת ישראל העניקה להו את הכבוד הראוי לו. בטקס שנערך ביד ושם בינואר 2001 הוענקה לילדיו של הו תעודה שבה נאמר כי הוא מקבל את התואר "חסיד אומות העולם" על "אשר בשנות השואה באירופה, שם נפשו בכפו להצלת יהודים נרדפים מידי רודפיהם". בספטמבר 2007, אף העניקה לו הממשלה תואר אזרחות זיכרון ישראלי.

תעודת "חסיד אומות העולם" מיד ושם

על אף שהו השתייך לזרם הלאומני, הרשויות בסין הקומוניסטית החליטו להעלות את פועלו על נס. ביום הולדתו המאה, בספטמבר 2001, נפתחה תערוכה לזכרו בבית הספר שבו למד ביי-יאנג. מאז אוגוסט 2005 מוצגת באופן קבוע תערוכה על פעילותו של הדיפלומט הסיני **במוזיאון העירוני של יי-יאנג**, וכיום היא מתפרשת על פני שטח של 600 מטר מרובע, ומוצגים בה מאות פריטים מחייו של הו. יי-יאנג היא אף עיר תאומה לפתח תקווה.

בספטמבר 2007, עשר שנים אחרי מותו של הו, הובא אפרו לעיר הולדתו מסן פרנציסקו וליד קברו הוצב קיר זיכרון, שעליו יכולים המבקרים לרשום דברים לזכרו של "שינדלר הסיני".

"באותם זמנים, אדם אחד טיפס לפסגת האנושיות בכך שפשוט נותר אנושי", כתב חתן פרס נובל לשלום וניצול מחנה ההשמדה אושוויץ, אלי ויזל.

כחלק מהטקסים במלאות עשור למותו של הו, יצא לאור בסין הספר "הצדיק הבינלאומי – ד"ר פאנג-שאן הו". בשנה שעברה תורגם הספר גם לאנגלית תחת הכותרת "הנתיב הצודק – סיפורו של ד"ר פאנג-שאן הו", והסיפור שפורסם כאן מבוסס על פרקי הספר.

שגריר ישראל לשעבר בסין, מתן וילנאי, כתב הקדמה לגרסה האנגלית. "ברגע האפל ביותר של האנושות, אנחנו מוצאים סיפור אמיץ באמת על ידידות בין סין ובין העם היהודי. סין הייתה אחת המדינות הבודדות שפתחו את שעריהן לפליטים יהודים מזוועות השואה", כתב. "כמי שזכה לתואר חסיד אומות העולם על ידי יד ושם, ד"ר הו וסיפורו הם עדות נוספת ליחסים הייחודיים בין העם הסיני והעם היהודי".

על קיר הזיכרון ליד קברו של ד"ר הו נכתב ציטוט מתוך יומנה של הצנחנית הארץ-ישראלית, חנה סנש, אשר מסכם היטב את זכרו של הדיפלומט הסיני האמיץ:

"יש כוכבים שאורם מגיע ארצה, רק כאשר הם עצמם אבדו ואינם.

יש אנשים שזיו זכרם מאיר כאשר הם עצמם אבדו ואינם.

אורות אלה שמבהיקים בחשכת הלילה - הם אלה שמראים לאנושות את הדרך".

גיורא חביון 0506264999

מסמך 4:

חסידי אומות עולם **ביוון**

אוגדן מאמרים ביום השואה מאת: דסק יוון בארגון 2020. (בעריכת בן סיילס/מושמוש)

Orly Finkelman

Tour guide. Story teller.

מאמר ראשון:

הארכיבישוף דמסקינוס פפנדריאו, 1891-1949

מאת: אורלי פינקלמן

זכה לתואר חסיד אומות העולם 'בזכות פועלו נגד רדיפת יהודי יוון.

הוא כיהן כארכיבישוף של אתונה ובהמשך של יוון כולה. בדצמבר 1944 התמנה לעוצר הממלכה, ובהמשך כיהן לתקופה קצרה גם כראש ממשלת מעבר. זו הייתה תקופה בה ממשלת יוון, הפרלמנט ובית המלוכה נמלטו מהמדינה שנכבשה על ידי הנאצים, ותפקידם של המנהיגים הדתיים והרוחניים התעצם. חשוב לזכור כי ביוון, שבמשך כ-400 שנה הייתה נתונה תחת כיבוש עותומאני, המנהיגים הדתיים היו תמיד בעלי השפעה משמעותית.

ב-1943, עם התחלת גירוש יהודי יוון למחנות ההשמדה, פרסם דמסקינוס מכתב פומבי בגנות הנאצים ומדיניותם נגד היהודים, ובו השורה המפורסמת:

"לקחתי על עצמי את השליחות. דיברתי עם האל וגמלה החלטה בלבי להציל כמה שיותר נשמות יהודיות"

הוא פרסם את המכתב על אף שמפקד האס אס ביוון, יורגן שטרופ, איים עליו בהוצאה להורג על ידי כיתת יורים. דמסקינוס, בתשובה צינית לאיומו של שטרופ, ותוך רמיזה להוצאתו להורג בתלייה של גריגוריוס החמישי, פטריארך קונסטנטינופול ענה: **"על פי מסורת הכנסייה היוונית-אורתודוקסית, ההגמונים שלנו נתלים, ולא נורים. אנא כבד מסורת זו"**.

בעקבות השמדת הקהילה היהודית בסלוניקי קרא הארכיבישוף לאזרחי יוון ולאנשי הכנסייה לפעול להצלת יהודי יוון הנותרים. הוא רתם את הכנסייה האורתודוקסית היוונית למען הצלת יהודי אתונה וסביבתה, ועודד את גופי הממשל ותנועות ההתנגדות לעשות כן. **אנגלוס אוורט**, מפקד משטרת אתונה וגם הוא חסיד אומות העולם, הצהיר בדיעבד כי שאב השראה מדבריו של דמסקינוס

וכי דבריו עודדו אותו לפעול להצלתם של יהודי העיר. אוורט הורה להנפיק אלפי תעודות זהות חדשות ליהודי העיר תחת שמות נוצריים, בהן צוין סעיף הדת של מחזיק התעודה כנוצרי. בכך תרם להצלת יהודים רבים מקהילת העיר. 3,000 מבני קהילת אתונה הצליחו למצוא מסתור בכפרים מרוחקים, או להשיג תעודות זהות מזויפות ולצאת מהעיר.

במרכז אתונה, ליד הקתדרלה המרכזית "מיטרופוליאוס" ניצבת אנדרטה עם דמותו המרשימה של דמסקינוס. זהו מראה המקום:

<https://goo.gl/maps/ehYsoJMgxfx4mr5YA>

לפני מספר שנים, זכיתי לטייל באתונה עם מדריכה מקומית בשם ליליאן. השיחה בינינו גלשה לכיוונים רבים, והתברר כי אימה היתה מזכירתו האישית של דמסקינוס בתקופת המלחמה. ליליאן זכרה אותו כילדה קטנה. שאלתי אותה, איך ייתכן שהנאצים נמנעו מלפגוע בו? היא לא ידעה לתת על כך תשובה מוסמכת, אך ציינה כי דמותו היתה מרשימה ומעוררת ראות כבוד. הוא היה גבוה, בעל קול סמכותי, הפגין אומץ בלתי רגיל וכישרון לסחוף אחריו רבים. יהי זכרו ברוך.

הארכיבישוף דמסקינוס פפנדריאו, עם וינסטון צ'רצ'יל, זמן קצר לאחר המלחמה.

מאמר שני:

וריה - זכרון הקהילה היהודית ומיצג הסריג האדום.

מאת: **בן סיילס** (מושמוש)

0505215315

ניתן לכתוב בעברית עם שני וו או עם ו אחת כפי שמקובל, הכוונה לאותה העיר. וריה נמצאת למרגלות הר האולימפוס, בשלוחה של הר ורמיו, בחבל מקדוניה ביוון, כ- 60 ק"מ מהעיר סלוניקי ו-55 ק"מ מהגבול המדיני עם מדינת צפון מקדוניה. וריה היא אחת מערי המצוק המשקיפות אל המישור הגדול שלמרגלות רכס הרי הפינדוס ועד לים.

העיר מפורסמת בזכות האתר הארכיאולוגי ורגינה, שהיום הינה חלק ממטרופולין העיר. שם, על פי האמונה, נח על משכבו בקברו מלך מקדוניה פיליפוס, אביו של אלכסנדר הגדול, בשרידי אחוזת הקבר אותה בנה.

בנוסף, העיר וריה מפורסמת בשל ביקורו של שאול מטרסוס, תלמידו של רבן, גמליאל שנוולד 20 שנים לפני צליבתו של ישוע וחלק מחייו מקבילים לישוע, אך מעולם לא פגש בו בדמותו, ולימים הפך לשליח בלתי רשמי אך חשוב במעלה של הדת החדשה - הנצרות. הוא הגיע לעיר וניצר את תושבי וריה, למעט היהודים שלא שוכנעו.

נקודות היסטוריות חשובות-

- התישבות כללית מהמאה העשירית לפני הספירה - דברי תוקידידס.
- המאה השנייה לפני הספירה סלילת הדרך ויה הגנטיה, מדינת חסות רומית.
- חלק מהפרובינקיה הרומית של מקדוניה שנוסדה באופן רשמי בשנת 146 לפני הספירה.
- המאה ה-15 כיבושי מהמט השני את יוון והבלקן. תחילתו של כיבוש בן 500 שנה. איכלוס בתושבים טורקיים. 16 שכונות מוסלמיות, 15 שכונות נוצריות ושכונה יהודית אחת. הוקמו מסגדים (אחד בכניסה לרובע ברבוטה). הטורקים כינו את וריה בשם קארפרייה: קרה = שחור ("וריה שחורה") - בגלל ערפל הבוקר האופייני לה בעונות החורף הלחות.
- 1821-1829 - מלחמת העצמאות היוונית.
- 1912 - סיום השלטון העותמאני.
- 1923 - חילופי אוכלוסין.
- אפריל 1943 - כיבוש נאצי.
- 1944 - ידיים יוונית.

הקהילה היהודית -

קדמוניותה של יהדות וריה נתונה למחלוקת. ישנן עדויות שהיהודים הגיעו לאחר חורבן בית שני, בשנת 70 לספירה. עדויות אלו שוללות את גרסת האורתודוקסים, שמסתמכים על ביקורו של פאולוס בבית הכנסת של יהודי וריה, בערך בין השנים 48-50 לספירה. (פאולוס הוצא להורג בשנת 64 או 67). לכן, בתובנות חדשות יש הסבורים שהיהודים התיישבו בוריה רק לאחר חורבן בית ראשון.

בתחילת שנות ה-50 של המאה הראשונה לספירה, מסעותיו של פאולוס (שאול התרסי) מובילים אותו לוריה. הצלחותיו נשאו פרי, למעט הקהילה היהודית שדבקה באמונותיה ולא התנצרה.

ב-1650 גדול המטרופים שבנביאי השקר האדירים בהיסטוריה ושמו **שבתאי צבי**, מגיע לוריה לאחר שכמה ימים קודם לכן גורש מסלוניקי, בגלל שחיתן את עצמו עם "עם ספר הקודש". מדגיש ואף חוזר שנית, הוא התחתן כאשר הכלה איננה אלא ספר תורה (אמיתי).

בוריה, לאחר תפילה בבית הכנסת, הוא מנסה לשכנע את הקהילה היהודית להתאסלם בגלל נבואה שקיבל בעת ביקור המשיח בגופו. כתוצאה מכך, הוא נזרק מהחלון המערבי של בית הכנסת אל מימיו של נהר טריפוטאמוס. גופו לא ניזק מהנפילה "בגלל היותו משיח" והמשיך במסעו להפיץ את נבואותיו.

בתחילת המאה ה-16 הגיעו גלים של יהודים שגורשו מספרד, להתיישב ביישובי קבע חדשים הרחק ממולדתם הישנה. יהודים רבים עברו ליוון ומתוך אלה שהגיעו, בחרו כמה עשרות להתיישב בוריה.

בתקופת האימפריה העות'ומאנית, חיו בעיר כ-400 יהודים והם זכו לפריחה כלכלית ותרבותית. בוריה ניתן לראות, עד היום, ציורי קיר ואלמנטים מזרחיים המעטרים את קירות הבתים. בית הכנסת העתיק הורחב ושופץ.

גם בשנות ה-20 וה-30 של המאה הקודמת, נשמרו כאן בקנאות רבה חיי קהילה והחגים הדתיים. את מבני הסוכות בתשרי ניתן היה לראות במרפסות של השכונה כולה. יהודי וריה הרגישו חלק מיוון, כמו בכל הקהילות במדינה, ובפרץ של פטריוטיות תרמו את מיטב בניהם הצעירים להתגייסות לצבא היווני בשעות מלחמה.

ב-1.5.43 בערב האחרון של חג הפסח, אספו את היהודים בבית הכנסת ושיכנו אותם שם כחמישה ימים בלא תנאים. לאחר מכן הצעידו אותם לתחנת הרכבת ודרכם למחנות ההשמדה הייתה קשה וקצרה. רק ניצול אחד חזר לוריה מאז סוף המלחמה.

על פי הערכות, כ-600 יהודים חיו בוריה. היו עוד כ-250 נפשות בכפרים שבסמיכות לעיר. סה"כ כ-850 יהודים חיו בוריה ובאזור, טרום מלחמת העולם השנייה. ידוע על כ-680 מתוכם שנשלחו למחנות ההשמדה. כ-111 יהודים ברחו להרים ורובם קיבלו את חסות הפרטיזנים להסתתר ולהתגונן. ידוע על חלק מהיהודים שהסתתרו וקיבלו מחסה ומסתור מהתושבים הנוצריים, לכל אורך המלחמה. השאר נספו.

בניה של הקהילה נלחמים בקרבות, וכשמוסוליני פולש ליוון הצבא היווני מביס את צבאו, בייחוד בחלקים הראשונים של הפלישה. כל זאת עד הרגע שהגרמנים מצטרפים לחזית האיטלקית. הצבא היווני, עם התחמושת הדלילה שנשארה לו והחיילים האמיצים שנותרו במערכה עקובה מדם, לחמו באופן אורגני אך ללא אסטרטגיה מובנית בפיקוד, מכיוון שרוב מפקדיהם נהרגו. בהיעדר דמות פיקודית ובשילוב שהבינו שהמלחמה הוכרעה, הם נסוגים מאלבניה ויוצאים למסע רגלי מתיש וארוך של נדודים, הנמשך חודשים, בגלל שבמהלך הדרך נאלצו להתחבא עד להגיעם הביתה. כשהגיעו לדלת ביתם דפקו בחוזקה אך הבתים היו של אחרים.

שיר להלן היה, בין היתר, לשיר זכרון לשואה לקהילות יוצאי סלונקי - מספר על האבא ניצול שואה, מדליק את הרדיו לתחנות פיראוס וקפריסין, יושב על הכורסא בסלון מקשיב ובוכה. ("זכרון דברים" מאת יהודה פוליקר).

Stelios Kazantzidis – Anixe Mana

סטליוס קזנז'ידיס – אניקסה מנה

פתחי אמא, פתחי

לא זר הדופק בדלת

הבן שלך האובד דופק

קומי אמא מתוקה שלי

ורוצי לפתוח את הדלת

את ילדך האבוד
אחזי בזרועותייך
פתחי אמא, פתחי
לא זר הדופק בדלת
הבן שלך האובד דופק
פגעתי בכך והכאבתי לך
והזדקנת בשבילי
אבל עכשיו תשכחי מזה
פתחי אמא, פתחי
לא זר הדופק בדלת
הבן שלך האובד דופק
הדלת נפתחת קצת
ומישהו קורא לי
אל תדפוק על הדלת
אין כאן אף אחד

<https://youtu.be/6gMSHQRefQY>

לאחר המלחמה חזרו אחדים, בודדים, מקהילת וריה אל בתיהם ברובע ברבוטה, אך עזבו עם השנים. ידוע לי שישנה משפחה אחת המונה שתי נפשות מהניצולים המקוריים.

חסידי אומות עולם –

בוריה התגוררה משפחת מלפומני, שמנתה שלוש אחיות. לאחת מבנות המשפחה שהצילה יהודים ושנותרה בחיים, קוראים **מלפומני דינה**. היא קיבלה את התואר "חסידת אומות עולם", בשנת 1994 והוזמנה לארץ לקבלתו. דינה ביחד עם שתי אחיותיה הסתירה אח ואחות לבית משפחת מרדכי, שזכו להיפגש איתה אחרי שנים רבות, ואשר בזכותה הצליחו לשרוד את השואה ולבנות "שבט" צאצאים לתפארת.

משפחת מרדכי חיה וריה שבה התגוררו כ-600 יהודים. במשך כמעט שנתיים קיבלו שרה ויוסי, עם אמם מרים, ואחיהם אשר, שמואל ורחל - מקלט מהנאצים בביתה של דינה ושתי אחיותיה. כתוצאה מהגבורה וההקרבה של המשפחה היוונית, ניצלו כמעט כל בני משפחת מרדכי במלחמה שגבתה את חייהם של רוב מניינה ובניינה של יהודי יוון – למעלה מ-85% מיהודי יוון נספו באושוויץ.

לארגון יד ושם לקח יותר מ-20 שנה לאתר בעבורה את הניצולים ולהזמין, בשנית, לפגוש אותם ואת צאצאיהם, והשבט שהקימו בישראל. היה זה אירוע סוחט דמעות ובמיוחד כאשר אמרה את המשפט: "עכשיו אני יכולה למות בשקט".

קישורים בעניין זה:

<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5619256,00.html>

[/https://www.facebook.com/YadVashemHE/videos/583192172488133](https://www.facebook.com/YadVashemHE/videos/583192172488133)

שימור רובע הקהילה -

העדויות החזותיות למורשת היהודית, קיימים בבית הקברות היהודי ממנו לא נותר זכר גדול, כיוון ששיטחו אותו לצורך הקמת מגרש כדורגל. שברי המצבות ששרדו מונחים מסביב למגרש ובגן שבסמיכות.

חלק מרכוש הקהילה של בית הכנסת ובהם ספרי קודש, פמוטים ותשמישים אופסנו למשמרת ע"י לא אחרת מהנציגות הנוצרית של העיר.

את בית הכנסת התחילו לשפץ רק בשנת 2002, לאחר ששנים היה בצל חורבות והזנחה מתמדת.

הייתה זאת עובדת ראשית בבית העירייה של וריה, ושמה **אויי מסקה**, מהיוזמות לשיפוץ בית הכנסת ולשימור המורשת היהודית. כיום, לאחר פרישה מעבודתה בעירייה, דואגת לשמר את הקהילה, ומשאלת ליבה להקים מוזיאון בגלריה התחתונה של בית הכנסת, היכן שהיה מקווה הרחצה. היא זאת, שבין היתר, כיום מדריכה בבית הכנסת מטעם הקהילה היהודית והעירייה, ומספרת את סיפור הקהילה. +306983880329 אָוּי.

בית הכנסת בוריה חשוב מאוד לתושבי המקום הנוצריים, מכיוון שעל פי אמונתם היה זה המקום שבו פאולוס ביקר, בתקופתו, כדי לשכנע את הקהילה היהודית להתנצר. אין לקהילה הנוצרית מקום אחר להצביע עליו, כמקום שיוחס לביקורו, מלבד בית הכנסת ולכן, הוא נחשב למקום קדוש לשתי הדתות. בקומה התחתונה שלו היה המקווה שניזון מהנהר העובר מטה טריפו-טאמוס (שלוש הנהרות) שכונה גם כנהר הירדן.

קישורים בעניין זה:

<https://www.facebook.com/evi.meska>

מיזם ומיצג הסריג האדום בוריה –

נקרא גם חוט הזכרון. הינו מיזם מבורך של גברת יוניה נוצריה ושמה **סוניה**, שגדלה בסביבת רובע ברבוטה בוריה.

סוניה, ילידת וריה בת למשפחה נוצרית. כילדה, היא שיחקה עם חברותיה מול מבנה בית הכנסת ובתי הרובע, שמחציתם היו נטושים. תמיד דבקה בה הסקרנות לחקור ולדעת על הרחוב, הבתים הנטושים למחצה, המצבות, ומבנה בית הכנסת.

כששאלה את הוריה אודות המקום המסתורי והנטוש הזה, השיבו לה שגרו פה יהודים והמבנה המרכזי היה בית כנסת. אבל יותר מזה הם לא ידעו וככל ששאלה לא קיבלה תשובה לאן נעלמו. העיסוק בגורלם של היהודים נע בין עצימת עיניים לבורות.

לימים, מצבם הכלכלי של משפחתה של סוניה לא היטיב עם החיים ביוון ומשפחתה היגרה לגרמניה.

השנים הראשונות בגרמניה היו קשות. משפחתה התקשתה ורדפה באופן תמידי אחר מקורות פרנסה. סוניה הרגישה בגרמניה מאוד בודדה והתגעגעה למולדתה יוון. התפנית החיובית בעלילה היא, כשסוניה גילתה שיש לה יכולת ווקאלית אדירה.

היא החליטה שהגיע זמנה ללמוד שירה ומוזיקה בצורה מקצועית. אך משאלת לב שכזו הייתה בלתי אפשרית למימון. היא נבחנה לקבלת מלגות, אך לשווא. כילדה ענייה יצאה לעבוד, במקום ללמוד בבית הספר, רק בשביל לממן את השיעורים הדלילים שהיו ביכולתם לספק עבורה.

לבניין שסוניה גרה בו הגיעה שכנה חדשה, שהייתה מורה לפסנתר. סוניה התידדה אתה והשכנה, שנהנתה משירתה, והחליטה לתמוך בה כלכלית ואף עזרה לה בהמשך לקבל מלגה.

סוניה חזרה לבית הספר ובפעם הראשונה בחייה נחשפה לנושא השואה. שוב צף בה הרצון לחקור מה קרה ליהודי עירה. היה זה הרגע שהבטיחה לעצמה, שכשתחזור לוריה היא תעשה משהו לזכר היהודים. ככל שעברו השנים סוניה התבגרה, הבינה את ההיסטוריה והחליטה לקחת יוזמה ולהתנדב בארגונים יהודיים. היא אף ביקרה מספר פעמים בוריה ושכנעה את העירייה והקהילה לשקם את רובע ברבוטה.

יום אחד, זימנו אותה מטעם העירייה של וריה על מנת לשיר בטקס הלאומי לקורבנות השואה ומלחמת העולם השנייה. היא זעמה על המארגנים, על כך שלא עושים די כדי לטפח את זכרון השואה. מאז לקחה על עצמה את היוזמה להרצות בבתי ספר ולרתום את האוכלוסיה הצעירה לחשוב על השואה.

כששאלתי את סוניה מדוע חשוב לה להנציח את זכרון השואה, בעוד היא נוצרייה שנולדה הרבה אחרי המלחמה, ענתה לי שהרבה בגלל שכנתה היהודייה, המורה לפסנתר, שעזרה לה מאד ומימנה לה את לימודי המוזיקה. כל זאת בתקופה שאיש לא חשב או ריחם עליה והיתה זו אישה יהודייה, זרה לה, שעזרה לה יותר מכל.

כיום, היא מקיימת את פרויקט "הסריג האדום", פרויקט שבמסגרתו מאות תלמידים נוצריים מהעיר וריה ומאזורים ביוון, תורמים את הנעליים הישנות של המשפחות שלהם, מפזרים אותן בנקודות שונות בעיר, כשהן קשורות בסריגים אדומים, שנמשכים לבתים ולעמודים, כתצוגת נעליים ברחבי העיר וריה, מכיוון בית הכנסת אל תחנת הרכבת שאספה את היהודים ושם נשלחו אל מחנות ההשמדה.

מאמר שלישי:

שינדלר הטורקי **אולקומן סלחאטין** Selahattin Ulkumen (1914-2003)

חסידי אומות העולם

מאת: אורית סילביה גילעד

כמו כל שאר האיים בקבוצה של האיים הדודוקנסים, רודוס הייתה תחת שליטה איטלקית עד שלהי מלחמת העולם השנייה. לאחר שהאיטלקים חתמו הסכם עם בנות הברית בספטמבר 1943, כבשו הגרמנים את רודוס. את הקהילה היהודית של רודוס כינסו ב-20 ביולי 1944, חזריו את רכושם, והורו לגברים היהודים להתייצב לדיווח במטה חיל האוויר כדי להציג את תעודות הזהות שלהם. למשפחות נאמר שאם אי פעם הם רוצים לראות את הגברים שוב, גם עליהם להתייצב לדיווח.

שלושה ימים מאוחר יותר הם הועמסו על שלוש ספינות מטען קטנות למסעם האחרון, הרחק מביתם המוכר והוותיק ברודוס.

יהודים הצליחו להימלט מגורל אכזר זה על ידי התערבותו של הקונסול הטורקי סלחתיין אולקמן, כיום נחשב לאחד מחסידי אומות העולם ביד ושם. לאחר שבירר על הגירוש הקרוב של היהודים, סלחתיין אולקמן הקונסול הטורקי, דרש באומץ לשחרר את היהודים שיש להם אזרחות טורקית ואת משפחותיהם, וכך הצליח להציל את חייהם של 40 מיהודי רודוס, ו-13 יהודים מהאי קוס השכן. אבל שאר יהודי רודוס יחד עם יהודי קוס, נלקחו בספינה לאתונה ומשם לאושוויץ. רק 151 מתוכם שרדו את השואה.

סלחאטין אולקומן המכונה "שינדלר הטורקי" היה הקונסול הכללי של טורקיה באי רודוס שנכבש על ידי הגרמנים במהלך מלחמת העולם השנייה. כשהורה הגסטאפו ליהודי האי להתייצב לשם "יישובם מחדש". 1,800 היהודים התייצבו, נשלחו בתחילה לכלא באתונה ולאחר מכן לאושוויץ. מעטים מאוד שרדו.

אולקומן ניצל את מעמדו, והסיר מן המשלוח 13 יהודים בעלי דרכונים טורקיים בטענה שהם אזרחים טורקיים, ולמעלה מ-30 הנשואים לבעלי דרכונים טורקיים או קשורים לטורקיה בדרך זו או אחרת, בטענה, שלא הייתה נכונה, כי החוק הטורקי מגן עליהם ורואה בהם את אזרחיו. הייתה זו יוזמתו האישית להגן על יהודים שלא היו אזרחים טורקיים.

אחד המקרים היה הניצול אלברט פרנקו, שהיה כבר במשלוח לאושוויץ מפיראוס, הורד על ידי אולקומן מהרכבת כאשר היה עדיין בתחומה של יוון, לאחר שדווח לו שאשתו של פרנקו אזרחית טורקיה.

חזקיה פרנקו כתב בספרו "היהודים המרטירים של רודוס וקוס", סלחתיין אולקמן, התערב על מנת להגן על האזרחים שלו. הוא הצליח להשיג את שחרורם, יחד עם המשפחות, גם במצב של נישואי אישה עם אזרחות טורקית ליהודי מאיי הדודקנסים.

אחד היהודים בעל אזרחות טורקית **מוריס סוריאנו** אמר בראיון מספר שנים מאוחר יותר:

אני חייב את חיי לקונסול הטורקי הזה שהפגין כוח עצום ואומץ לב על מנת לשחרר את חיי האזרחים שלו".

ניצולה נוספת הייתה מטילדה טוריאלי שהייתה אזרחית טורקיה שחיה ברודוס ונישאה לאזרח איטלקי. ב-18 ליוני 1944 נאמר לכל היהודים להגיע למטה הגסטאפו, מטילדה עמדה להיכנס למטה הגסטאפו כאשר אולקומן עצר אותה ואמר לה לא להיכנס. זו הייתה הפעם הראשונה שהיא ראתה אותו, הוא אמר לה לא ללכת למטה הגסטאפו עד שהוא יצליח לשחרר את בעלה. כששחרר בעלה הוא סיפר לה שאולקומן ביקש לשחרר את האזרחים הטורקיים ומשפחותיהם, שהיו 15 איש באותה תקופה, אך אולקומן הצליח להוסיף 25-30 איש לרשימה. הגסטאפו חשדו בו ודרשו לראות את הדרכונים שלהם, שכמובן לא היו להם. אולקומן חזר לגסטאפו ועמד על כך שהחוק הטורקי רואה בבני זוג לא טורקיים הנשואים לטורקיים, אזרחי טורקיה, ודרש לשחררם.

מטילדה גילתה מאוחר יותר שאין חוק כזה בטורקיה, וכי אולקומן המציא חוק זה על מנת להציל יהודים. כל אלה שהיו ברשימתו של אולקומן שוחררו וכל השאר כ- 1,800 יהודים גורשו לאושוויץ.

במאמר מאוחר יותר לעיתון עם סלחתין אולקומן הוא אמר:
"כל מה שעשיתי היה לבצע את חובתי בתור בן אדם"

לאחר שטורקיה הצטרפה למלחמה לצד בעלות הברית, סימנו הגרמנים את אולקומן כאויבם, והפציצו את הקונסוליה הטורקית ברודוס. בהפצצה נהרגה אשתו ההרה. אולקומן הוכרז כחסיד אומות העולם בשנת 1990 והוא מופיע על בול של דואר ישראל המוקדש לחסידי אומות העולם.

<p>ניצולה נוספת הייתה מטילדה טוריאלי שהייתה אזרחית טורקיה שחיה ברודוס ונישאה לאזרח איטלקי. ב-18 ליוני 1944 נאמר לכל היהודים להגיע למטה הגסטאפו, מטילדה עמדה להיכנס למטה הגסטאפו כאשר אולקומן עצר אותה ואמר לה לא להיכנס. זו הייתה הפעם הראשונה שהיא ראתה אותו, הוא אמר לה לא ללכת למטה הגסטאפו עד שהוא יצליח לשחרר את בעלה. כששחרר בעלה הוא סיפר לה שאולקומן ביקש לשחרר את האזרחים הטורקיים ומשפחותיהם, שהיו 15 איש באותה תקופה, אך אולקומן הצליח להוסיף 25-30 איש לרשימה. הגסטאפו חשדו בו ודרשו לראות את הדרכונים שלהם, שכמובן לא היו להם. אולקומן חזר לגסטאפו ועמד על כך שהחוק הטורקי רואה בבני זוג לא טורקיים הנשואים לטורקיים אזרחי טורקיה, ודרש לשחררם.</p> <p>מטילדה גילתה מאוחר יותר שאין חוק כזה בטורקיה, וכי אולקומן המציא חוק זה על מנת להציל יהודים. כל אלה שהיו ברשימתו של אולקומן שוחררו וכל השאר כ- 1,700 יהודים גורשו לאושוויץ.</p>		<p>אולקומן סלהטין Selahattin Ulkumen 1914-2003 חסיד אומות עולם</p> <p>סלהטין אולקומן הנכונה "שניגלה הטורקי" היה הקונסול הכללי הטורקי בירודוס בתקופת שרודוס הייתה תחת הכיבוש הגרמני. בסוף יולי 1944 הגרמנים החלו לרשף כחצי 1,700 יהודים. אולקומן הצליח להציל כנדר 50 יהודים, 13 מתוכם היו אזרחים טורקיים, ולשאר היו קשרים טורקיים כלשהם. הייתה זו יוזמתו האישית להגן על יהודים שלא היו אזרחים טורקיים.</p> <p>אחד המסקרים היה הניצול אלברט פרנקו, שהיה כבר במשלוח לאושוויץ מפיראוס, הורד על ידי אולקומן בהרכבת כאשר היה עדיין בתחנות של יוון, לאחר שדווח לו שאשתו של פרנקו אזרחית טורקיה.</p>
--	--	--

יום השואה והגבורה, דיפלומטים חסידי אומות העולם
בול דואר מתאריך 27.4.1998 בנושא:

<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/415991>
<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/239455>
<http://veria-greece.com/index.php/history-of-jewish-comunity/>

מאמר רביעי:

קיצור תולדות קהילת ווריה

[/http://veria-greece.com/index.php/history-of-jewish-comunity](http://veria-greece.com/index.php/history-of-jewish-comunity)

ווריה, צפון יוון, מקדוניה. 60 ק"מ מבירת החבל סלוניקי. בווריה חיים כיום קרוב ל – 60 אלף תושבים.

סקירה היסטורית קצרה מעידה כי : ווריה הוזכרה לראשונה בכתבי טוקידידס ב -432 לפנה"ס נקראת ע"ש אחד מבניו של אלכסנדר מוקדון, הייתה בזמנו העיר השנייה בחשיבותה אחרי פלה – Pella ממצאים מעידים על קיום יישוב יהודי מאז המאה-4 לספירה. בשנת 50 לספירה מגיעים לווריה שליחי הנצרות ובראשם סנט פול המנסה לשכנע את יהודי הקהילה להמיר את דתם. שנים אח"כ מבקר במקום שבתאי צבי המנסה לשכנע את יהודי ווריה להתאסלם.

גירוש ספרד 1492, מביא יהודים רבים ליוון, מתפתחת ומשגשגת קהילת סלוניקי, מתוך אלה שהגיעו בוחר מיעוט קטן להשתקע בווריה. אח"כ הגיע תור האימפריה העות'מאנית, בתקופה זו זכו היהודים לפריחה כלכלית ותרבותית. על קירות הבתים בווריה ניתן עד היום לראות ציורי קיר ואלמנטים מזרחיים המעטרים את קירות הבתים.

בשולי הכניסה לרובע היהודי בווריה, ניתן להבחין בשרידי מסגד מקומי.

ב 1912 משתחררת יוון מעול הטורקים וב – 1923 מתרחש תהליך כואב של חילוף אוכלוסיות בין הטורקים ליוונים.

נפילת האימפריה העות'מאנית וגירוש הדדי של תושבים סימל עידן חדש בהיסטוריה המקומית ובאירופה כבר התכוננו למלחמה הבאה שתפרוץ – מלחמת העולם השנייה. יהודי יוון וביניהם גם היהודים מווריה מתגייסים לצבא היווני ונלחמים בצבא האיטלקי בחזית אלבניה. למרות ההצלחה היחסית בתחילת המלחמה, מובס הצבא היווני ברגע שצבא גרמניה מצטרף לחזית האיטלקית. החיילים הנסוגים מאלבניה יוצאים למסע רגלי מתיש של נדודים הנמשך ימים לא מעטים עד להגיעם הביתה – לווריה. הם מגלים כי העיירה נמצאת תחת הכיבוש הגרמני ומכאן מתחיל עידן חדש והרסני בהיסטוריה של יהודי ווריה. מתחיל תהליך שבסופו למעשה נמחקת קהילת ווריה פיסית ואולי אף מעל דפי ההיסטוריה, הרכבות שהעבירו את יהודי סלוניקי למחנות ההשמדה עשו זאת גם ליהודי ווריה. בלילה אחד של חודש מאי 1943 נלקחו 680 מתוך 850 יהודי ווריה למחנות ההשמדה, האחרים השכילו לברוח להרים ולהצטרף לפרטיזנים. 111 תושבים ניצלו ושרדו את השואה. אח"כ גם פורצת מלחמת האזרחים ביוון, ואח"כ פורצת מדינת ישראל. יהודי ווריה למודי הסבל בחרו ברובם לעזוב את העיירה. חלקם הגדול עולה לארץ ישראל, חלק אחר היגר לארה"ב ומיעוטם עבר לסלוניקי. כיום חיה בווריה משפחה אחת.

בביקורי הראשון ברובע היהודי בווריה – 1992, מצאתי שרידים מתפוררים אשר מאבדים לאיטם את הצביון היהודי שלהם. בית קברות מנותץ, ורק ערימת מצבות בשדה קוצים העידה על המקום. אני מבקר רבות בווריה במהלך השנים מאז ביקורי הראשון, ותמיד התחיל הביקור אצל דוד הזגג קפה יווני קטן או לימונדה אשר היו מגיעים על מגש נחושת עגול

התלוי על 3 זרועות קמורות וידית שהיה אוחז בה האיש הרזה עם השפם. אח"כ היינו פוסעים עם דוד לרובע היהודי העתיק, הוא היה פותח לנו את שערי בית הכנסת הנטוש ומבעד לחלון יכולנו לשמוע את רחש המים ולראות את הנהר הזורם למטה.

דוד מדבר קצת עברית, ממש קצת, לנהר הוא קורא "ירדן" ומנסה לתאר לנו את הרובע. "אף אחד כבר לא גר כאן" הוא אומר ומתכוון ליהודים. בית הכנסת עשוי כולה אבן, החלונות אטומים בבטון ולבנים, ואת השער הכבד נועלת שרשרת עבה.

דוד פותח את השער ונכנסנו, יום ששי, אני רואה בדמיוני את האנשים, באים לבית הכנסת לבושים בגדי שבת, בחלונות הבתים דולקים הנרות וריח עז של תבשילים נישא באוויר.

ברובע היהודי רחוב אחד מרכזי היורד לכיוון הנהר ומשני צידיו בתים עשויים טיט ועץ אשר ידעו ימים טובים. על הקירות עדיין ניתן להבחין בכתובות העברית, ובעיטורים אוריינטליים מתקופת השלטון העותמאני.

הנהר כבר לא זורם כמו פעם. השיטפון האחרון היה מזמן אומר דוד, ובבית הקפה שעל הגדה השנייה של הנהר כבר לא מקררים את האבטיחים במים הצוננים, כמו פעם.

אחד המראות הבלתי יאומנו הוא בית הקברות. על שטח בית הקברות הקימו קומפלקס של מתקנים ומגרשי ספורט – מבעד לכיסאות הפלסטיק ביציעים, תוכלו לראות שמסביב הניחו את המצבות ששרדו, לוחות שיש גדולים כתובים בעברית ולדינו המתארים בסיפור קצר את תולדותיו של המת.

בשנים האחרונות החלו לשפץ את הרובע. אונסקו הכריז על בית הכנסת ומספר בנינים כאתרים הראויים לשימור ולמורשת עולמית. השיפוצים הסתיימו בחלקם – בית הכנסת, ו 2 בתי מידות המשמשים לפעילויות ולרווחת התושבים. מספר בתים בידיים פרטיות הופך אט אט לבתי פאר המשמרים את הארכיטקטורה המיוחדת של המקום. אחרים עדיין עומדים בשיממנם מטים לנפול חשופים לפגעי הזמן ולוונדליזם מכוון.

במהלך התקופה הקרובה יחלו לצחצח את מצבות השיש סביב מגרש הכדורגל, וגם את הקוצים יבערו, וחדר הזיכרון הסמוך העומד בשיממונו יוכשר לאחסן את לוחות הזיכרון עם שמות הנספים.

בספטמבר השנה (2008), עומד להתקיים אירוע חד פעמי, ניסיון לספר לאזכר ולשמר את סיפורה של הקהילה הקטנה. להצביע על מקום שלא רבים שמעו עליו, ואולי כבר לא ישמעו, מקום שאולי יעלם וישכח ואולי לא, אבל הצביון היהודי לבטח ייעלם.

הפסח האחרון של יהודי ווריה 1 במאי 1943

ביום האחרון של חג הפסח, כ – 460 יהודי העיר שנותרו ולא נמלטו להרים ולפרטיזנים, נעצרו בבית הכנסת בזמן תפילת הבוקר. ב-1 במאי 1943, לאחר שהוחזקו בבידוד קפדני בתוך בית הכנסת במשך שלושה ימים, הם הובילו לאורך הרחוב הראשי של העיר לתחנת הרכבת שם הם הועלו לרכבת והועברו למחנה ברון הירש ששימש גטו ותחנת מעבר בסלונקי. הבישוף Polycarpus של Veria לקח אליו בחשאיות גדולה, את ספרי קודש וכלי קודש מבית ההכנסה והבטיח בכך שהם ישרדו את הצורך. ואכן נשמרו הן נשמרו בלשכתו של הבישוף. כאשר הסערה שככה והניצולים המעטים שבו לווריה, הוא החזיר להם את ספרי התורה וכלי הקודש.

בבוקר ה-9 במאי כל יהודי Veria, יחד עם יהודי סלוניקי, פלורנה, Didymoticho, Oresteida ו-Soufli הועלו לקרונות הייאוש, שהובילו אותם תוך מספר ימים למשרפות של אושוויץ בירקנאו וטרבלינקה. מתוך יהודי ווריה שהיו המחנות אף אחד לא שרד. רק אלו שנמלטו אל ההרים והצליחו לשרוד את הקשיים שבו הביתה בתום המלחמה. ואז נתגלתה להם התמונה האיומה, מזועזעים ממכת המוות ואבדן המשפחה והחברים, המומים מהברבריות של "הפתרון הסופי", מאוכזבים מהאדישות של האזרחים הנוצרים עמיתיהם בווריה, אשר "שכחו" את גורלם המשותף והזכרונות משותפים בין לילה אחד, אותם שכנים שבגדו במ ותפסו את רכושם, ולהם לא נותר אלא להתאבל ולקבור את השרידים המפוזרים של חיהם המיוסרים.

מאמר חמישי:

וואסיליקי וקוסטאס אטירידיס-חסידי אומות עולם

מאת: אריה (לייבלה) סולומון

מעטים מקהילת יהודי תסלוניקי שרדו את השואה. ביוון למעשה עיקר הנספים בשואה היו יהודים מתסלוניקי גם באחוזים וגם במספרים מוחלטים. המעטים אשר שרדו את התופת בעיר תסלוניקי שרדו גם בזכות תושבים מקומיים אשר הסתירו את היהודים מהגרמנים הנאצים. למעלה מ-330 יוונים קיבלו את "אות חסיד עולם" על פועלם להצלת יהודים במהלך מלחמת העולם השנייה וביניהם בני הזוג אטירידיס. כיום ברוב המקרים מעניקים את התואר לצאצאי המצילים, שכן הם עצמם הלכו לעולמם עקב הזמן שחלף.

למעשה רק באוגוסט 2017 החליט מוסד יד ושם להכיר בבני הזוג אטירידיס כחסידי אומות העולם. וואסיליקי אטירידיס היתה בעת ההחלטה להעניק לה בת 106 (וככל הידוע היא עדיין בחיים תבדל"א). בעלה קוסטאס נפטר ב-1989.

ב-12 בנובמבר 2017 הוענק לה האות (ולבעלה) בטקס שנערך בבית הספר אנטוליה שבתסלוניקי, שבו למדו נכדיה כמו גם תלמידים יהודים שנספו בשואה. בטקס נכחו בני משפחתה של אטירידיס, סגנית שגרירת ישראל ביוון, נציגי מועצת העיר, נשיא הקהילה היהודית בעיר, נשיא בית הספר, דיפלומטים ותלמידי חטיבת הביניים הלומדים בו. וואסיליקי אטירידיס, שלמרות גילה המופלג עדיין ערנית ומודעת היטב לקורה סביבה והגיעה לטקס מלווה בבני משפחה ונכדים.

בתקופת השואה, הסתירה יחד עם בעלה קוסטאס, שכאמור כבר אינו בחיים, את חמשת בני משפחת **אסל**: הזוג מרקוס ואידה וילדיהם פרדי, ג'אנין וג'קלין.

מרקוס היה בתסלוניקי שלפני המלחמה איש עסקים שגם תיווך בנדל"ן וסייע בזמנו לקוסטאס, שהבטיח לו: "אני חייב לך". בשעת מצוקה מרקוס חיפש מקום מסתור וסורב פעמיים על ידי משפחות יווניות. מרקוס ניסה מזלו שוב ובלית ברירה הוא הגיע לקוסטאס, שהסכים לקבלו והסתיר אותו ואת משפחתו במשך חודשים ארוכים עד לסיום המלחמה. במהלך אותו הזמן, החליטה חסידת אומות העולם ובן זוגה, שלא לשלוח את בתם הקטנה לגן, מחשש שמא תפלוט את הסוד הגדול ותספר שם שבביתם מתארחים יהודים שנמלטים מהנאצים ותסכן את משפחתה ואת משפחת מרקוס.

"קיום הבטחה שיכלה להיות סתמית, הפכה להבטחה מצילת חיים", סיפרה בהתרגשות סאוסן חסון, סגנית שגרירת ישראל ביוון. היא הוסיפה כי הטקס היה מיוחד משני טעמים: האחד, השתתפותה של וואסיליקי בת ה-106, שכן עוד השנה יתקיימו עוד שלושה טקסים נוספים לחלוקת התואר, אך ללא המצילים אלא עם בני משפחתם. והטעם השני הוא מיקום הטקס בבית הספר שבו למדו הנכדים ותלמידים יהודים שנספו.

במהלך הטקס ניגן נער מהקהילה היהודית על כינור את "ירושלים של זהב."

כתב-אריה (לייבלה) סולומון

נעזרתי בפרסומים:

1. בויקיפדיה

2. אתר יד ושם

3. כתבה ב"ישראל היום".

מאמר שישי:

אפיסטולוס וליוטיס - חסיד אומות העולם

מאת: יאיר

סיפור הצלתם בשואה של משפחת חכים ע"י אפיסטולוס וליוטיס - חסיד אומות העולם .

משפחת חכים התגוררה בעיר וולס שביוון. אליהו ולאון חכים עסקו במסחר זעיר וכשיוון נכבשה, וולס היתה תחת חסות איטליה, בת בריתה של גרמניה. לאחר כניעתה של איטליה השתלטו הגרמנים על העיר, הם רצו שגורל יהודי וולס יהיה כגורל שאר יהודי יוון ואירופה

– השמדה באושוויץ. אנשי הגסטפו דרשו מהרב הראשי של וולס, שמעון פסח, רשימת כתובות של 1,200 יהודי העיר. הרב ביקש מהגרמנים שלושה ימים להתארגן, ובזמן הזה קרא ליהודים לברוח להרים ולפרטיזנים ולמצוא מחסה. במקביל, פנה לארכיבישוף המקומי שהוציא מסמך לכל הנוצרים במקום שבו ביקש לסייע ליהודים. הגרמנים הצליחו ללכוד כ-250 איש והבינו שעוד כ-1,000 איש מסתתרים בהרים. אליהו חכים, שהיה אז נשוי ואב לארבעה ילדים קטנים, ואחיו יהודה לאון חכים עלו יחד עם משפחותיהן של אחיותיה של אנה חכים, אשתו של אליהו, לכפר לחוניה שבהרי הפיליון, שהעיר וולס נמצאת למרגלותיו, ושם פנו לאפיסטולוס וליוטס, שביניהם היו קשרי ידידות ומסחר. לדברי אבי חכים, "אפיסטולוס הציע להם מסתור, דאג לכלכלתם ושמר עליהם במשך שנה ורבע. הוא אף הזהיר אותם מפני סיורי הגרמנים במקום. הגרמנים זיהו שהמשפחה מכינה הרבה יותר לחם בטאבון המשפחתי, החלו לחשווד שהם מספקים מזון לאנשים נוספים, תפסו את אחיו של אפיסטולוס וחקרו אותו. משלא סיפק להם אינפורמציה כפי שציפו, צלבו ושרפו אותו חי. את התיעוד הזה סיפרו לנו בני משפחתו."

לימים, משפחת חכים נאלצה לעלות לכפר גבוה יותר בהרים, אך שמרה על קשר עם משפחת ווליוטיס, שסיפקה להם את צרכי הקיום הבסיסיים. בשנת '96 הגיעו ילדיו של אליהו חכים, אברהם ומשה, לווליוטיס אפיסטולוס בוולס, ומאז נותק הקשר עמם. ב-2014 הגיעה לחיפה דוקטורנטית בשם ארסי מאוניברסיטת תסליה ביוון על מנת לבצע מחקר על הצלת היהודים במדינה. אבי חכים סיפר: "היא הגיעה גם אלי כי אני עוסק בנושא שואת יהדות יוון. הבאתי אותה לבת דודי, לונה שליש חכים, שסיפרה את סיפור ההצלה מזווית של ילדה בגיל תשע. ארסי חזרה ליוון עם החומרים על המחשב, ובעלה של ארסי גילה שהנכד אפוסטולוס ווליוטיס למד איתו בבית הספר היסודי בוולס, וכך נוצר הקשר."

בדצמבר 2014 התקיים מפגש מרגש בין אבי חכים ובין מיכאל ואפוסטולוס ווליוטיס בעיר וולס, לעיני חברי המשלחת מחיפה לסלונקי. במפגש שלף מיכאל, בנו של אפיסטולוס, תמונה משנת 1944 מהכפר לחוניה שבהרי הפיליון. "מיד זיהיתי בתמונה את אבי, אחיו ואשתו. את התמונה הוא שמר במשך 70 שנה. משפחת חכים לא זכרה את קיומה כלל."

עוד סיפר מיכאל: "לאחר מספר חודשים הגענו למשפחת ווליוטיס והלכנו איתם לבית האריזה, שבו הסתירו את בני משפחת חכים. המפגש של אברהם חכים, שהיה אז בן שש עד שבע, עם בני המשפחה ועם בית האריזה, היה מרגש. החלטנו שבני משפחת ווליוטיס על מעשיהם הנאצלים וסיכון חייהם יזכו מאתנו באותה הזדמנות גם לטיול בישראל. הודות לכך, טקס הענקת אות חסידי אומות העולם יתקיים ביד ושם ולא בשגרירות הישראלית באתונה."

בית הבד של המשפחה באנו לחוניה

בתחנת דלק תמימה במערב פיליון, רק עשרים דקות מוולס, בסמוך לכפר אנו לחוניה Ano Lechonia, כשעוצרים לתדלק, אין דבר שמרמז על כך שבמקום פועל בית בד שמייצר שמן זית

משובח ועתיר פרסים בינלאומיים. ניתן להגיע להתרשם מתהליך הפקת השמן בימים שני, רביעי

ושישי מ-12:00 ועד אחר הצהריים, ובחודשים נובמבר ודצמבר כל יום. את השמן מייצרת משפחת ווליוטיס Voliotis מזה שנים רבות, במקום הופתענו לפגוש דף הסבר בעברית המתאר את סיפורה של המשפחה בזמן מלחמת העולם השנייה ואיך הם עזרו להסתיר משפחה יהודית - משפחת חכים. משפחת ווליוטיס קיבלה מיד ושם אות חסידי אומות עולם בשל פעילותם בעת המלחמה. כאמור, תחנת דלק תמימה ומפגש מפתיע ומרגש .

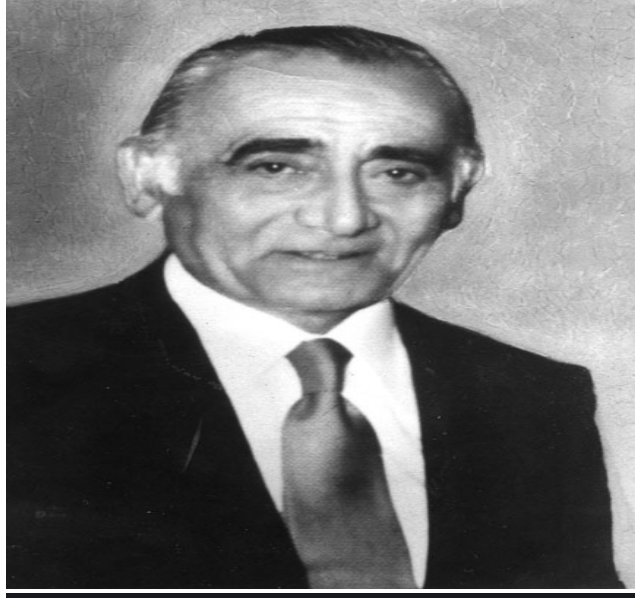
אנדרטה לזכר מורשת קהילת וולוס

מאמר שביעי:

המטרופוליס כריסטומוס ראש העיר לוקאס קררי

מאת: אתר יד ושם

סיכמה:גילה קהת חרובי

לוקאס קררי

המטרופוליט כריסוטומונוס

כשפרצה מלחמת העולם השנייה חיו באי **זקינתוס** כ 275 יהודים עד 1943 כשהאי היה תחת שלטון איטלקי לא נפגעו התושבים היהודים. המצב השתנה כאשר הגיעו הגרמנים לאי. המפקד הגרמני הורה לכל היהודים להתאסף, במטרה לשלחם ליבשת ומשם למחנות ההשמדה בפולין. הוא קרא לראש העיר קררי ופקד עליו להכין רשימה של כל היהודים באי. ראש העיר פנה אל ראש הכנסייה המקומית-המטרופוליס כריסטומוס לעזרה.

כריסטומוס התנדב לנסות לעזור. הוא הורה לראש העיר לשרוף את רשימת היהודים, ופנה אל המפקד הגרמני, בבקשה כי לא יגרש את היהודים. לדבריו:

"היהודים הם אזרחים יווניים, הם לא עשו דבר לשכניהם ולא מגיע להם להיענש בגירוש".

הגרמנים סרבו לבקשתו, והתעקשו לקבל את רשימת היהודים המקומיים. כריסטמוס לקח פיסת נייר, רשם עליה את שמו והגיש לגרמנים. "זו רשימת היהודים שדרשתם" אמר. הכוחות הגרמנים שהיו באי, היו נחושים להשלים את משימתם ולגרש את כל היהודים. המטרופוליס וראש העיר הבינו כי משימתם לעצור את הגירוש נכשלה. הם הזהירו את היהודים שעל האי ואמרו להם לעזוב את בתיהם וללכת ולהסתתר בהרים. כריסטמוס הבטיח להם כי אנשי האי ידאגו להם למזון ומקלט. שני שלישים מיהודי העיר מילאו אחרי ההוראות והסתתרו בהרים עד לשחרור האי. בחודשים אוגוסט- ספטמבר 1944, הגיעו שלוש ספינות גרמניות לאי על מנת לגרש את היהודים, אך בכוחות הגרמנים הקטנים לא היו מסוגלים לרכז את כל היהודים והקהילה כמעט ולא נפגעה.

ב-1978 הוענק לכריסטמוס וקררי תואר חסידי אומות העולם על ידי יד ושם. כריסטמוס אמר כי הלך בעקבות הארכיבישוף דמסקינוס מיוון שכתב:

*"לקחתי על עצמי את הפליחות. דיברתי עם האל, ואלה
באיו החלטה להציל כמה שיותר נשמות יהודיות".*

סיפור זה הוא רק דוגמא אחת לשיתוף פעולה של אנשי דת נוצריים עם מנהיגים מקומיים במטרה להציל את הקהילה היהודית המתגוררת בעירם. ויש לציין את שיתוף הפעולה של האזרחים היוונים בכפרים שהסתירו יהודים דאגו למחסורם ולא הלשינו עליהם שלמרות שסיכנו בכך את חייהם. (לדוגמא בוולוס).

<https://omny.fm/shows/tel-aviv-radio/playlists/playlist-2> - שומר אחי אנוכי-סיפורם של חסידי אומות העולם-נס באי היווני (מתוך תכנית רדיו ב-102).

אליס, נסיכת באטנברג

הנסיכה אליס נולדה בארמון וינדזור באנגליה ב-1885. שמה המלא היה הנסיכה ויקטוריה אליס אליזבת ג'וליה מרי. הוריה היו הנסיך לואיס מבטנברג והנסיכה ויקטוריה מהסה (Hesse), נכדתה של המלכה ויקטוריה. הנסיכה היתה קשורה בקרבה משפחתית עם רוב משפחות המלוכה באירופה.

בגיל צעיר הובחנה אצלה חירשות, ועד גיל שמונה כבר ידעה לקרוא שפתיים באופן שוטף. ייתכן שנכותה היא שעשתה אותה רגישה במיוחד לסבל אנושי.

ב-1903 התחתנה הנסיכה עם הנסיך אנדרו מיוון, ולזוג נולדו חמישה ילדים: ארבע בנות ובן – לימים הדוכס מאדינבורו ובעלה של המלכה אליזבת השנייה, מלכת אנגליה.

את רוב שנות המלחמה בילתה אליס באתונה, בארמונו של גיסה, הנסיך ג'ורג', ועבדה למען

הצלב האדום השוודי והשוויצרי. משפחתה מצאה משני קווי החזית: הנסיכה חיה באתונה הכבושה; בנה, הנסיך פיליפ, גויס לצי הבריטי; אך בנותיה חיו בגרמניה וחתניה שירתו בצבא הגרמני.

עוד מלפני המלחמה היה בית המלוכה היווני מיודד מאוד עם משפחתו של חיימקי כהן (Haimaki Cohen), יהודי וחבר הפרלמנט לשעבר, מטריקלה (Tricala) שבצפון יוון. בשנת 1941, לאחר פלישת הגרמנים, ברחו המשפחה לאתונה, שהיתה באותה העת תחת שלטון האיטלקים שמדיניותם האנטי יהודית היתה מתונה יותר. אולם הביטחון היחסי בא אל קצו בספטמבר 1943 כאשר כניעת האיטלקים בפני בעלות הברית הובילה לכיבושה של אתונה על ידי הגרמנים ולמצוד על יהודי העיר. בעת הזו, חיימקי כהן כבר הלך לעולמו, ואלמנתו רחל וחמשת ילדיה חיפשו מקום מקלט. ארבעת בניה בחרו להימלט למצרים ולחבור אל הממשלה היוונית הגולה שישבה בקהיר. ואולם מסע התלאות אל מצרים היה קשה מדי עבור רחל ובתה. הנסיכה אליס שמעה על מצוקתה של המשפחה והציעה לרחל ולבתה טילדה מקלט בארמונה. מאוחר יותר הצטרף אליהן בן נוסף שלא הצליח לעשות את הדרך למצרים ונאלץ לחזור לאתונה. משפחת כהן נשארו בחסותה של הנסיכה אליס עד לשחרור. במספר מקרים הגרמנים חשדו בנסיכה והיא אפילו תושאלה בידי הגסטפו. הנסיכה השתמשה בחירשותה על מנת להעמיד פנים כאילו לא הבינה את שאלותיהם של חוקריה עד שלבסוף עזבו אותה לנפשה.

בינואר 1949, הקימה הנסיכה מסדר של נזירות יווניות אורתודוקסיות – מסדר האחיות מרתה ומרי. הנסיכה ביקשה להתרחק מן העולם הגשמי, ועברה לגור באי היווני טינוס. בעקבות ההפיכה הצבאית ביוון ב-1967 חזרה לארמון בקינגהאם באנגליה על מנת להיות בקרבת בנה ומשפחתה. היא נפטרה שם בדצמבר 1969, בגיל 84.

טרם מותה הביעה הנסיכה, שהיתה אישה מאמינה, את רצונה להיקבר בירושלים לצד דודתה, הדוכסית אליזבת פיודורונובה (Fyodorovna), אשר כמו הנסיכה אליס הפכה לנזירה וייסדה מסדר. הדוכסית אליזבת פיודורונובה נהרגה בזמן המהפכה הבולשביקית ברוסיה ושרידיה נקברו בכנסיית גת שמנים בירושלים. ב-1988, כמעט עשרים שנה לאחר מותה, הועלו עצמותיה ונקברו בכנסיית גת שמנים, בהר הזיתים בירושלים. ב-1993 יד ושם העניק את תואר חסידת אומות העולם לנסיכה אליס. כעבור שנה הגיעו לידה, הנסיך פיליפ, בעלה של מלכת אנגליה, והנסיכה ג'ורג' מהנובר ליד ושם לטעת עץ לכבודה. הנסיך פיליפ אמר בטקס:

"אני מאמין כי בשם שלב, מצטייה של אחי לא נתפסו בעינייה כחרימים
או יוצאי דופן. היא היתה אישה אדוקה בעצמת אמונה חזקה, והיא
ראתה בכל מצבה אנושי לחלוטין כלפי אנשים אחרים שהיו במצוקה."

לינדה ברנס

מסמך 5:

חסידי אומות העולם בבריטניה ואירלנד

הנסיכה אליס מבטנברג/ כתבה: רחל נווה

הנסיכה אליס נולדה בטירת וינדזור בשנת 1885 לאביה הנסיך לואי מבטנברג ולאימה הנסיכה ויקטוריה מהסה וריין, נכדתה של המלכה ויקטוריה. אליס הייתה נינתה. בילדותה אובחנה אליס כחירשת אך זה לא מנע ממנה להתאהב ולהינשא לנסיך אנדרו, הבן הרביעי של משפחת המלוכה של יוון בשנת 1903.

בני הזוג חיו ביוון והביאו לעולם 5 ילדים. הצעיר מבניהם הוא הנסיך פיליפ, בעלה של מלכת אנגליה אליזבת השנייה.

במהלך מלחמת תורכיה יוון השנייה בשנת 1922 נאלצה המשפחה המלכותית לברוח מיוון, דבר שפגע נפשית הנסיכה שאובחנה כחולת סכיזופרניה. היא אושפזה בגרמניה שם טופלה ע"י דר' זיגמונד פרויד. לאחר שחרורה מבית המרפא, שבה ליוון ונהגה להתנדב בצלב האדום ובבתי תמחוי. הנסיך פיליפ הוצא מחזקתה בגיל 9 וגדל אצל סבתו.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, מצאה עצמה הנסיכה אליס במצב קשה. משפחת המלוכה היוונית חיתה בגלות בדרום אפריקה, חתניה שירתו בצבא הגרמני ובנה פיליפ שירת בצי המלכותי של בריטניה. היא עברה להתגורר עם גיסתה במרכז אתונה והמשיכה בפעילות צדקה.

עם כניסת הכוחות הגרמנים לאתונה בשנת 1943, אלמנה יהודייה בשם **רחל כהן** ושניים מילדיה, ביקשו מקלט הביתה של הנסיכה, שדאגה לכל מחסורם ואף עמדה בחקירת הגסטפו בטענה שהיא חירשת ואינה יכולה לענות לשאלותיהם. בעלה המנוח של רחל - חיים כהן עבד בשירות המלך ג'ורג' הראשון של יוון, וזה בתמורה הבטיח לו תמיכה אם אי פעם משפחת כהן תזדקק לעזרתו. נאמנה למילתו של חותנה, הסתירה הנסיכה אליס בביתה את בני משפחת כהן עד סוף המלחמה.

לאחר שחרור אתונה ומות בעלה אותו לא ראתה זמן רב, עקרה הנסיכה לאנגליה ואף השתתפה בחתונת בנה לנסיכה אליזבת יורשת העצר.

את שנותיה האחרונות בילתה בארמון בקינגהם בלונדון לצד בנה וכלתה.

הנסיכה אליס מתה בשנת 1969 ונקברה במצודת ווינדזור למרות רצונה המפורש להיקבר לצד דודתה בכנסיית מריה מגדלנה בגת שמנים על הר הזיתים בירושלים. ביתה שהתנגדה לכך בטענה שהמקום מרוחק ולא יאפשר לבני המשפחה לעלות לקברה נענתה "שטויות, יש היום קו אוטובוס יעיל ומהיר". בשנת 1988 הובאו עצמותיה לקבורה בירושלים.

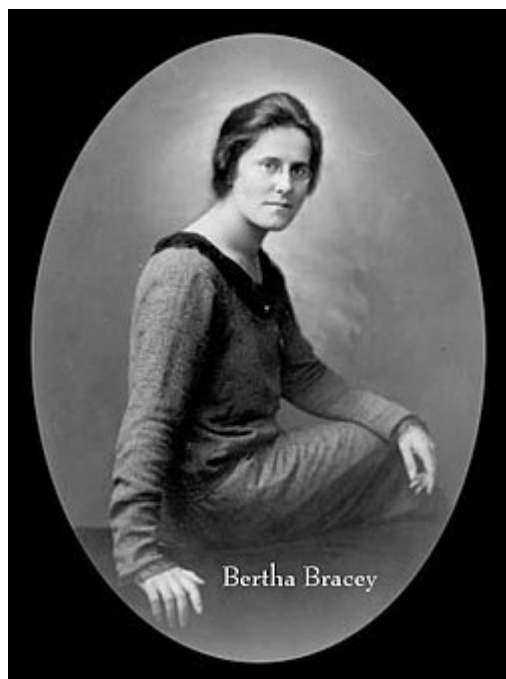
בשנת 1994 הכיר מוסד "יד ושם" בנסיכה אליס בחסידת

אומות עולם ובטכס נכחו הנסיך פיליפ בנה והנסיכה סופי אחותו. הם נטעו עץ לזכרה בחלקת חסידי אומות עולם.

נכדה, הנסיך צ'ארלס בביקוריו האחרונים בישראל בשנת 2016 ו 2020, ולא ויתר על עלייה לקברה בהר הזיתים.

ברטה ברייסי/קלייר בלס

ברטה ברייסי תרמה לחילוץ של כ 10,000 ילדים מאזורים תחת השפעת חוקי הגזע של גרמניה הנאצית בין דצמבר 1938 ופברואר 1939. הילדים הועברו ברכבת לבריטניה, שם נמסרו למשפחות אומנה, ובכך ניצלו מאימי השואה. מבצע זה היה נקרא הקינדר-טרנספורט. לאחר פוגרום ליל הבדולח, כשהורים יהודים נואשים חיפשו דרכים להוציא את ילדיהם למקום מבטחים, ברטה הייתה מעורבת במגעים עם גורמים בממשל הבריטי על מנת לאשר כניסת חירום של הילדים לאנגליה. אמי הייתה אחד הילדים האלה. הייתה בת 7 כשהיא נפרדה מהוריה...

ביוגרפיה

ברטה ברייסי נולדה וגדלה בברמינגהם, סיימה את אוניברסיטת ברמינגהם עסקה בהוראה כחמש שנים. ב-1921 עברה ללונדון, שם ייסדה וארגנה מועדוני נוער. בהמשך עברה לגרמניה. ייסדה בירנברג בית מחסה לנזקקים. ב-1926 עברה לברלין. ברייסי פעלה למען הקלת סבלה של האוכלוסייה בשל מחסור במצרכי מזון, אבטלה עצומה ואינפלציה דוהרת. אחד הפרויקטים הזכורים ביותר שבו השתתפה היה מפעל ההזנה לילדי בתי ספר שכונה בשם Queiker speisung והתרחב עד כדי האכלת מיליון ילדים ביום. שהותה בגרמניה איפשרה לה לשפר את שליטתה בשפה הגרמנית ולהרחיב את רשת קשריה.

ב-1929 נקראה לחזור ללונדון על מנת לעבוד במזכירות אגודת הידידים הקוויקרים. בשנים אלה של מתח פוליטי ואלימות בגרמניה, פעלה להפיץ את הערכים הקוויקרים שדגלו בשלום ופיוס.

פעילותה בתקופת השואה

באפריל 1933 הפכה למזכירת ועדת החירום הגרמנית של אגודת הידידים הקוויקרים, שבסיסה בלונדון (Germany Emergency Committee) והחלה בטיפול במקרים של נרדפים שפנו לעזרה. ב-1938 כבר הייתה אחראית על 59 חברי צוות, שפעלו מבית הידידים - (Friends House) מרכז פעילות הקוויקרים בלונדון. אחרי ליל הבדולח, נענתה לפנייתו של וילפריד ישראל שביקש ממנה להצטרף למשלחת חירום מטעם הקוויקרים לברלין על מנת לעמוד על חומרת המצב ולדווח על כך לממשלה הבריטית.

בהנחייתה של ברייסי, הקוויקרים מאנגליה וגרמניה עזרו לנרדפים בטיפול בבירוקרטיה לצורך השגת מסמכי הגירה. ברייסי הפכה עבור היהודים הנרדפים לדמות מרכזית ברשת של

פעילים שעזרו לפליטים להגר ולהתארגן באנגליה. העזרה כללה מציאת הוסטלים לאכסון המהגרים, הכשרה באנגלית, פרויקטים של תעסוקה וכן גיוס אפוסטרופוסים שייקחו תחת חסותם ויגישו סיוע כלכלי למשפחות פליטים וילידים במסגרת מבצע ה"קינדר-טרנספורט". ברייסי ערכה ביקורים תכופים לגרמניה, כך עמדה על חומרת המצב. היא הייתה בין הבודדים שהצליחו להפעיל לחץ על הנאצים באמצעות רשת קשריה, כולל לחץ על בכירים באנגליה ובגרמניה. לא היססה לפנות במכתבים לבכירים במשטר הנאצי כגון, [גרינג](#), או לריינהרד [היינריך](#) ראש הו.ד, על מנת לברר מה עלה בגורלם של אנשים שנעלמו. במקרה אחר פנתה ישירות כמכתב ל[היטלר](#) לגבי עובד סוציאלי גרמני שנעלם.

ברייסי גילתה רגישות מיוחדת בכל הקשור למצבם הקשה של הילדים, במיוחד לאחר פוגרום [ליל הבודלח](#), כשהורים יהודים נואשים חיפשו דרכים להוציא את ילדיהם למקום מבטחים. הייתה מעורבת במגעים עם גורמים בממשל הבריטי על מנת לאשר כניסת חירום לכ-10 אלפים ילדים יהודים ולא ארים עד גיל 17 לאנגליה במסגרת מבצע "[הקינדר-טרנספורט](#)".

ב-1945 לאחר שחרור גטו [טרזיינשטט](#), נמצאו בו כ-300 ילדים. ברייסי פעלה להביאם לאנגליה ודאגה להטסתם ולאירוח של הילדים במחנה קליטה באגם [וינדרמיר](#).

לאחר המלחמה]

ב-1946 היא חזרה לגרמניה שם מונתה על ידי ועדת השליטה של [בעלות הברית בגרמניה](#) לטפל בענייני הפליטים. במסגרת זו דאגה להכשרת קבוצות נשים באזורים הבריטים והאמריקאים בסגנון קווייקרי ונשארה שם עד לפרישתה בגיל 60 בשנת 1953.

הכרה בה והנצחה

בבית הידידים בלונדון ניצב לזכרה ולכבודה של ברטה ברייסי פסל שיצרה האמנית ניצולת השואה [נעמי בלייק](#).

קינדר טרנספורט

ב-2010 זכתה [באות גיבור השואה הבריטי](#) ([British Hero of the Holocaust](#)). האות הוא מדליית כסף עליה חרוט "בשירות האנושות ([in the service of humanity](#))" "והיא מוענקת לציון "פעולות שנעשו תוך התמסרות" ו"הצילו חיים מול פני הרדיפה".

מרקוס וויצטום - 'שינדלר האירי/צבי זק

אומנם מרקוס וויצטום לא זכה לקבל את חסידי אומות עולם, וסביר להניח כי היו עוד רבים כמוהו שהצילו יהודים ולא זכו להכרה מסיבה זו או אחרת, לעיתים כמו במקרה הזה הנושא הוסתר מסיבות אישיות ומקום מגורים ולכן אפילו משפחתו לא הייתה בסוד העניין.

נוסיף גם את העובדה כי הוא פעל עוד טרם פרצה המלחמה, אך הוא חזה מראש את ההתרחשויות והטלטלה שעתידיה להיות נחלתם של יהודי אירופה.

מרקוס פעל מהאי האירי שהיה באותה תקופה כבר מחולק לצפון אירלנד תחת שלטון אנגליה והרפובליקה האירית העצמאית החל משנת 1921.

הסיבה שאני חושב שחייבים להזכיר אותו נעוצה בעובדה כי האירים, הקתולים בעיקר, לא נוטים חסד לישראל, לא ממש אנטישמים אבל מתנגדים תקיפים למדיניות ישראל בכל תחום.

אומנם ספילברג לא עשה עליו סרט, הממשלה האירית מעדיפה להתעלם – ואפילו הקהילה היהודית לא טרחה עדיין להנציח אותו, אך סיפורו ופעולותיו יזכירו לרבים מאיתנו את פועלו של אוסקר שינדלר המוכר. אלא שמרקוס הוא יהודי לא מוכר, שזיהה את הבעיה עוד לפני שנת 1939 ובזכות ראייה למרחוק הציל עשרות יהודים לאחר ששכנע את הממשלה האירית לתת להם להיכנס כ"מומחים לטקסטיל". ושאפילו משפחתו שלו נחשפה לפועלו רק לאחרונה, בזכות ההיסטוריון יענקי פכלר, יו"ר החברה ההיסטורית היהודית באירלנד.

תולדות חייו ופועלו:

מרקוס וויצטום נולד בשנת 1895 באזור שעבר ידיים בין פולין ואוקראינה, הוא הגיע לאירלנד והקים שם מפעלי טקסטיל. (יש לציין כי גם בצפון אירלנד פעלו יהודים בענף הטקסטיל וכולם בבלפסט מכירים את משפחת גפה.)

מרקוס מגיע אל דבלין, בירת הרפובליקה והופך להיות איש עסקים, באירלנד חיו אז כ-4,000 יהודים בלבד.

בשנות ה-30 הוא הבין שני דברים: שיהדות אירופה נמצאת בסכנה איומה – ושהמדיניות האירית היא לא לתת ליהודים להיכנס בשעריה "ממניעים אנטישמיים מודחקים וידועים", כדבריו.

מרקוס בחושיו החדים מזהה הזדמנות פז כאשר באותה התקופה נתקלת הממשלה באירלנד בבעיה, כפי שמתאר פכלר. "אחרי כמה שנים של עצמאות, הכלכלה הייתה בכי רע, והם ניסו לפתור את הבעיה ביבוא של מפעלים מאירופה עם ידע וכמה שיותר עובדים." (פיתרון שהצליח להם גם מאורח יותר והזניק אותם מבחינה כלכלית).

מרקוס וויצטום שומע, ומחליט לעשות מעשה: לספק את האישורים ליהודים ממדינות שונות באירופה, שיגיעו לעבוד במפעלים האלה, ולעקוף את הסרבנות האירית של מתן וויזות. (גם נושא סירוב הכנסת יהודים חזר על עצמו בעיצומה של מלחמת העולם השנייה). מרקוס משיג דריסת רגל אצל שר המסחר, מי שבעצמו הצהיר כי הוא רוצה לייבא מפעלים לאירלנד. האחרון מאשר לו לבצע זאת ומרקוס וויצטום יוצא לאירופה ומוצא יהודים שבבעלותם מפעלים. הוא התחיל בצרפת, הגיע אחר כך לצ'כיה, ושכנע אותם לבוא לאירלנד עם היידע, עם המפעל ועם האנשים. "וויצטום הקים באירלנד שלושה מפעלי טקסטיל, אבל במסגרת הייבוא הביא גם יהודים חסרי כל ניסיון או ידע בתעשייה. "הוא הצליח להכניס אותם לרשימה, ודאג שהם יקבלו את הוויזות."

פכלר אומר כי קשה להעריך כמה יהודים בדיוק הצליח וויצטום להציל, אך ההערכות נעות לכל הפחות סביב כ-60 עד 70 יהודים שהצליחו להיכנס לאירלנד לפני 1939, חלקם עם דרכון וחלקם ללא ולכן המספר הכולל אינו ידוע.

מרקוס וויצטום נפטר ללא יורשים בשנת 1948, בדבלין אירלנד.

סיפורו של מרקוס וויצטום נתגלה במקרה כאשר יעל רשף, תושבת כוכב השחר, התעניינה ביהדות אירלנד וגילתה כי אחיו של סבא שלה מצד אביה הוא מרקוס.

כאן ניתן למצוא קישור לסרטון המספר את פועלו של האיש הצנוע הזה שראה את האימה מתקרבת בצעדי ענק ופעל כפל שיכול היה לעזור למי שרק רצה לשמוע , והצליח לצאת מאירופה .

הסרטון ביוטיוב <http://bit.ly/2vFMTdN>

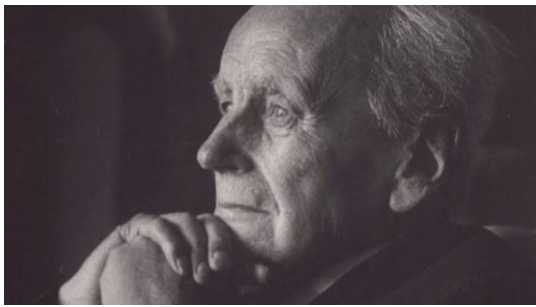
יהי זכרו ברוך

מרקוס וויצטום (עומד רביעי מימין) עם הקבוצה שהקימה את המפעלים

הוברט בטלר

זכה לכינוי : שינדלר האירי

(תרגום מאמר, פרי עטו של העיתונאי פינטן או'טול שהתפרסם בעיתון אירי ב-2015)

בליל ה-16 ספט' 1938, אדם בשם ארווין סטרונוץ קבל שיחת טלפון בדירתו בווינה. המטלפן, חבר שהצטרף למפלגה הנאצית, הזהיר את סטרונוץ, שהוא מיועד לגירוש למחנה הריכוז דכאו. סטרונוץ היה עיתונאי ובכיר בארגון המסחר. הוא

היה נשוי ליהודייה והתגייר, גורם שהפך אותו לרחוי במיוחד עבור הנאצים. חברו הזהיר אותו שהוא יילקח בתוך יומיים. סטרונוץ פנה להוברט בטלר, סופר אירי. הוברט בטלר נסע לווינה מיזמתו ועל חשבונו כדי להציל יהודים מהנאצים.

ביום השואה, ובזמן בו כתיבה, אומץ ומצפון הינם ראשונים במעלה במחשבותינו, חשוב לזכור את הוברט בטלר. ובזכרנו אותו, יש לזכור שמעשיו להצלת יהודים היו בלתי חוקיים- לא רק בשטחי הכיבוש הנאציים אלא גם באירלנד. במבט לאחור אנו יכולים לראות שהוא עשה משהו להצלת כבודה של אירלנד, בעמדו אל מול קיצוניים ובירוקרטים, שהיו מוערכים באותה עת.

חזונו הברור של בטלר, שהופך את כתיבתו לכל כך מרתקת, לא השאיר לו כל אשליות לגבי גורלם הצפוי של יהודים תחת השלטון הנאצי. עבודתו משלבת מקומיות ובינלאומיות; ב-1938, אילצה אותו גישה זו להציב את הדרישה העולמית בניגוד לזו של ארצו, ובכך להפעיל אלטרנטיבה למושג אריות.

החלטתו של בטלר לנסוע לווינה להציל יהודים חושלה מתוך תחושת אנושיות. הוא חש דחיה מהגישה האנטישמית שפורסמה ע"י אוליבר ג'. פלנגן בשם הממשלה: "הם צלבו את גואלנו לפני 1900 שנים והם צולבים אותנו בכל יום". בטלר, כתב בעקבות כך: "הייתי אירי בדיוק כמו אוליבר פלנגן, והייתי נחוש להביא פליטים יהודיים לאירלנד".

למרבה הבושה, בטלר לא היה אירי כמו פלנגן במשמעות הרשמית: מדיניות אירלנד הושפעה משילוב רעיל של אנטישמיות עם רחמים עצמיים. יהודים לא הורשו להתחרות בדימוי העצמי האירי של **העם המדוכא ביותר באירופה אי פעם**. בטלר השתתף ב-1938 בוועידה הבינלאומית שעסקה בסכנה לפליטים היהודים, וחש גועל מהיחס של המשלחת האירית, כשאחד מחבריה אמר: "האם לא סבלנו ככה בימי העונשין ואיש לא בא לעזרתנו?"

זו לא הייתה איוולת יחידה. משרד המשפטים העניק ייפוי כוח לטיפול בפליטים לגוף בשם **הוועדה המשותפת לרווחת פליטים נוצריים**. החוק שאומץ קבע, שרק יהודים שהתנצרו יוכלו להתיישב באירלנד. לוועדה ניתנה סמכות לבחון בקשות שהועברו מיהודי אירופה. מזכיר הוועדה, דילון, כתב באופן גלוי במגזין הישועי, שיהודים לא נוצריים יתקבלו בברכה ע"י יהודי ארה"ב, ואלו שהתנצרו יטופלו באירלנד.

לפי זה ברור היה שארווין סטרונוץ, אשתו ושני ילדיהם לא היו מורשים להגיע לאירלנד. כשסטרונוץ פנה נואשות לבטלר, בטלר ואשתו פגי גוטרי הוציאו את המשפחה מווינה ללונדון, ואז למשפחתה של פגי באירלנד. משפחת סטרונוץ התיישבה בסופו של דבר בווטפורד שבאירלנד. בדצמ' 1938 רואינה ליזל סטרונוץ ע"י עיתון מקומי והזהירה מהמתרחש במחנות הריכוז: "החיים במחנות אלו הם איומים. מתייחסים שם לאנשים כאל חיות". לאזהרות אלו הייתה השפעה מועטה על המדיניות, אך בטלר ואשתו, שעבדו עם הקוויקרים האירים והאמריקאים, המשיכו לפעול במקביל למדיניות האירית הרשמית לפליטים. הם הנפיקו ויזות עבור תריסרי יהודים מוינה, הביאו אותם לאירלנד, אך כיוון שלא הורשו להישאר בה, עזרו להם להתיישב בארה"ב.

זו הייתה פעילות פרטית לחלוטין- בתו של בטלר, ג'וליה, זוכרת את ביתם תמיד מלא בפליטים בשנים הללו. קשה לקבוע את המספר המדויק, אך ללא ספק היו לא מעט יהודים שניצלו ע"י הבטלרים. מצפון עצמאי הציל חיים, ובמידה מסוימת הציל את אירלנד מבושה לנצח.

תרגום: דורית גורפינקל

מסמך 6:

חסידי אומות העולם בגרמניה

אוטו ויידיט "הוא לא בא לדבר על הרוע והחושך": לא
עוד סיפור שואה-מאת שולמית וולנר

בספר הילדים "מטאטאים רוקדים בחורף", המבוסס על סיפורו של חסיד אומות העולם אוטו ויידיט, אין את המלים "נאצים" או "מלחמה". "לאורך השנים היה אתוס של סיפורי שואה על גיבורים או על קורבנות, זה היה קיצוני ומפחיד", אומרת הסופרת הדס ליבוביץ'. "זה לא סיפור כזה. הוא בא לדבר על הטוב"

איורים מתוך ספר הילדים "מטאטאים רוקדים בחורף". על העיורון צילום: איור : נועה פארן /

[גלי איזיקוביץ](#)

פורסם ב-20.04.20

לילדה אליס יש משימה. במקום לימודים בבית הספר היסודי שנסגר, עליה לשמש עיניים לאביה. הוא עיוור, אף שהיא חושבת שהוא רואה "פשוט לא דרך העיניים", והיא מלווה אותו אל בית המלאכה למברשות ומטאטאים שבו הוא עובד. בבית המלאכה עליה לשבת בסבלנות ובשקט, אבל כמו שקורה לילדים בני גילה, היא יוצאת לשוטט, נתקלת בגברת שאצבעותיה מתקתקות במהירות על מכונת כתיבה ובאיש גבוה וחייכן לבוש חליפה. יום העבודה נקטע באחת כששוטרים מופיעים בדלת בית המלאכה. לפי אות, קמים חלק מהעובדים וניגשים לארון באחורי בית המלאכה שמאחוריו ישנו חדר נסתר. אבל העלטה והדממה שבחדר רק מתירים את הדימיון המשתולל של אליס וההתרחשות המוזרה הזאת, שמופיעה בספר "מטאטאים רוקדים בחורף", היא הזדמנות להפליג לעבר פנטזיה חמימה, נפלאה.

מבלי להיכנס מדי לפרטים, מבלי להידרש בפירוט לנסיבות ההיסטוריות ולגורלם של האנשים המתוארים בספר הילדים הזה — שכתבה [הדס ליבוביץ](#) ואיירה נפלא נועה פארן (הוצאת צלטנר) — מתגלה הסיפור ההיסטורי מלא החמלה של בית המלאכה של [אוטו ויידט](#). ההורים שיקראו את הספר וילדים בוגרים יותר יבינו מיד מהו ההקשר ומדוע השתנתה המציאות המתוארת, אבל סביר שגם הם לא יהיו בקיאים מדי בסיפור ההיסטורי האמיתי שמאחורי "מטאטאים רוקדים בחורף".

איור מתוך "מטאטאים רוקדים בחורף". הזדמנות להפליג לעבר פנטזיה חמימה, נפלאהצילום: איור : נועה פארן /

אוטו ויידט, שהוכרו ב-1971 — יותר מ-20 שנה אחרי מותו — כחסיד אומות עולם, היה גרמני נוצרי כבד ראיה, בעליו של בית מלאכה לייצור מטאטאים ומברשות. המקום פעל מחצר אחורית ברחוב רוזנטאלר שבברלין ויידט, שבצעירותו היה פעיל בחוגים פציפיסטיים, העסיק בו עיוורים וחירשים, רבים מהם יהודים. כמו חסיד אומות עולם ידוע יותר, אוסקר שינדלר, גם עסקיו של ויידט היו אמצעי להצלת חיים. כשיהודים בגרמניה נרדפו, רוכזו ונשלחו למחנות השמדה — ויידט, שהעסיק 35 עובדים יהודים, חתם על חוזה לאספקת מטאטאים ומברשות עם הצבא הגרמני. תקופה ארוכה הצליח לחמוק כך מרדיפת הגסטאפו, וכשהלכו וסגרו על בית המלאכה הוא סייע לעובדיו בזיוף מסמכים ובמתן שוחד. ב-1942, אחרי שאנשי הגסטאפו הגיעו אל בית המלאכה ואנשיו אספו את העובדים, הצליח ויידט להשיב אותם, מנפנף באישור העבודה עם הוורמאכט. בית המלאכה נסגר לבסוף בחורף של 1943, לאחר שברלין הוכרזה "נקייה מיהודים". ויידט לא היה יכול עוד לעזור, אבל שלח חבילות לעובדיו שהגיעו למחנה טרזינשטט, ומכתבים ששלחו הם אליו נמצאים במוזיאון הקטן שבו משתמר בית המלאכה והסיפור של ויידט בברלין. בארכיון "יד ושם" מופיעה גלויה ששלחו אליו כמה מעובדיו, והגיעה אליו בדרך נס אחרי שנזרקה מן הרכבת הנוסעת אל אושוויץ ועליה הבקשה לשלשל את הגלויה לתיבת דואר. העובדים, ארבעה מהם החתומים על הגלויה, כתבו כי הם "מחכים בשמחה לראותכם בבריאות טובה."

כמו חסיד אומות עולם ידוע יותר, אוסקר שינדלר, גם עסקיו של ויידט היו אמצעי להצלת חיים. כשיהודים בגרמניה נרדפו, רוכזו ונשלחו למחנות השמדה - הוא חתם על חוזה לאספקת מטאטאים ומברשות עם הצבא הגרמני

טיול שורשים בברלין

חמישה ספרים חיברה ליבוביץ', בת 49, שמאחוריה קריירה כדוברת תיאטרון באר שבע, מנהלת פרסום בקשת, אז עוד זכינית ערוץ 2, ומנהלת שיווק בקבוצת ידיעות אחרונות. לפני עשור יצא הראשון שבהם, ספר הילדים "גור של דינוזאור" ואחריו באו "מלך השוטרים של האריות" (שניהם בהוצאת הספרים מטר) ושני ספרים בסדרה "ליבי" ("הקיבוץ המאוחד"). ב-2018 יצא גם ספר הפרוזה שלה למבוגרים, "דלת מול דלת" (הוצאת ידיעות ספרים). אבל לספרה השישי על מורשתו של ויידט יש, כך מתברר, קשר הדוק יותר לחייה. זיגפריד לוין, עיוור מלידה שהיה מעובדיו הראשונים של ויידט בבית המלאכה, הוא דוד של סבתה. הוא, אשתו גרטרוד וילדיהם, שיינה ומרטין, נשלחו ב-1943 לאושוויץ ולא שבו, אבל את הפרטים גילתה המשפחה רק עשורים רבים אחר כך, בעקבות מחקר מקיף שערך אביה של ליבוביץ'. אחרי שהושלם המחקר ב-2013, נסעה המשפחה לטיול שורשים בברלין, שם ביקרו

לראשונה במוזיאון בית המלאכה. "מה שהרשים אותי במקום הזה, הרבה לפני שידעתי שאכתוב ספר, זה דווקא הענווה", היא מספרת. "מקום קטן, אפילו לא מאוד מרשים, והוא בא ולקח את האנשים שהחברה הקיאה פעמיים — כיהודים וכבעלי מוגבלויות. הוא היה גרמני, פציפיסט שלא נלחם במלחמת העולם הראשונה ולא אהד את המשטר, אבל ידע להתנהל בתוכו וידע גם לראות את חלשי החברה, להושיט יד ולעזור ולתת מקום שהיה להם כמו בית שבו הם הרגישו — לפחות עד רגע מסוים — מוגנים."

ליבוביץ' מספרת שהמשיכה להרהר בוויידט במשך שנים. היא חשבה על ההיבטים האנושיים שבמעשיו, הפעולה נגד עוולות, אייחנות לעצום עיניים מולן והסמליות בכך שפעל תוך סיכון בשעה שהוא עצמו היה כמעט עיוור. "כסופרת זה הצית לי משהו בדמיון — עיוורון מול ראייה — דווקא משום שמדובר במקום שבו עבדו עיוורים, במיוחד משום שדוד של סבתא שלי עבד שם בבית המלאכה וראינו תמונות שלו בבית המלאכה. אני חושבת שזה סיפור צנוע, של גיבור יומיומי. הוא לא גיבור במובן של מעשה הירואי, הוא חי את חייו בצורה שהוא האמין בה, יום יום."

הדס ליבוביץ'. לסיפור הזה יש קשר הדוק למשפחתה הצילום: מגד גוזני

- [בני גדרון | אצילותו של ויידט](#)
- [ספרי ילדים: לספר את השואה לילדים](#)

נדרשו כמה שנים ומפגש עם מו"ל ההוצאה, דורית צלטנר, שגם היא חקרה את המקרה של ויידט במסגרת לימודי אוצרות ומוזיאולוגיה, ועוד שנתיים עד שהחליטה כיצד לכתוב את הסיפור ומאיזו נקודת מבט. ההחלטה לכתוב מנקודת מבטה של ילדה צעירה, להימנע מפרטים ולא לנדב מידע על אלימות, אימה וסכנת חיים, היתה, כך היא אומרת, תוצאה של חשיבה ממושכת.

מאת: הדס ליבוביץ' איירה: נועה פארן

מטאטאים דוקדיק בחדר

צילום: איור : נועה פארן /

"הייתי צריכה ללוש את הדבר הזה כדי להבין מה אני רוצה להגיד, מהי נקודת המבט? איך מתקשרים את הנושא הזה?" היא אומרת. "הרגשתי אחריות גדולה כמו שלא הרגשתי בחיי. הפיצוח היה בזה שהצלחנו לכתוב סיפור שואה חדש, ואני לא בטוחה שאני רוצה לקרוא לו 'סיפור שואה' כי מבחינתי הוא סיפור אנושי, הומניסטי, על לבחור לראות את האחר. זה קיים בכל מקום וכאן זה המקום והזמן אולי הכי אפל שאפשר היה לבחור בו. בכל רגע יש אפשרות לפעול או לא לפעול, וזה מסר חשוב להעביר לילדים."

אפשר לעשות טוב

ליבוביץ' כמו מקדימה את השאלה המתעוררת מול עצם קיומו של הספר כספר ילדים. היא מותירה פרטים רבים לא מוסברים: מדוע דופקים שוטרים בדלת? למה על הנוכחים להסתתר? ומהי הסיבה שהגיבורה ואביה צריכים ללכת ברחובות צדדיים בלבד? והבחירה הזו מאפשרת להתאים את הספר לקוראים צעירים.

איור מתוך "מטאטאים רוקדים בחורף". "זה פועם בי וזאת אחריות גדולה" צילום: איור: נועה פארן /

לאורך השנים נכתבו ונוצרו ספרים ויצירות אחרות המנסים לספר את השואה מנקודת מבטן של עיניים צעירות, מ"יומנה של אנה פרנק" ועד יצירות עדכניות יותר. כך לדוגמא קלאסיקת האיטיז לילדים ונוער "האי ברחוב הציפורים" מאת אורי אורלב (הוצאת כתר), ורביהמכר הבינלאומי לבני נוער וילדים "הנער בפיג'מת הפסים", מאת ג'ון בוין; "הדובי של פרד", שכתבה איריס ארגמן על סיפורו האמיתי של פרד לסינג (הוצאת הקיבוץ המאוחד), המיועד לגילאים רכים יותר; "המסע של תיקה", מאת אסתר שקין המבוסס על סיפורה האישי (הוצאת שוקן). כולם התמודדו עם שאלת השואה לילדים — מה מספרים ואיך, לאיזו מידה של פירוט להיכנס והאם לדבר במונחים "מקצועיים" למי שטרם נחנכו לנושא? ליבוביץ' כאמור בוחרת בגרסה מצמצמת ומרוככת. המלה "נאצים", למשל, אינה מוזכרת, אבל באיורים מופיעים האב ובתו כשעל בגדיהם טלאי מגן דוד צהוב.

מאליה עולה השאלה למה בעצם ילדים בגילאי בית הספר היסודי צריכים לקרוא על אודות השואה מלכתחילה? לליבוביץ' תשובה מוכנה. "לאורך השנים היה אתוס של סיפורי שואה על גיבורים או על קורבנות. זה היה קיצוני ומפחיד, וכילדה פחדתי מסיפורים ומסרטים כאלה", היא מסבירה. "זה לא סיפור כזה. הוא לא בא לדבר על הרע ועל הרוע ועל החושך. הוא בא לדבר על הטוב, על האדם הזה שהיה גרמני ועשה בחירה מודעת שהיטיבה עם אחרים.

איור מתוך "מטאטאים רוקדים בחורף". "הצלחנו לכתוב סיפור שואה חדש" צילום: איור : נועה פארן /

"זו האחריות שלנו להעביר שיעור כזה לילדים שלנו. אם נשאיר את סיפורי השואה במסגרת של יהודים מול גרמנים, של הרעים המובהקים והמסכנים מולם, לא עשינו את שלנו. לא הנחלנו לדורות הבאים את השיעור החשוב הזה שאנחנו חייבים להעביר ואנחנו כדור שלישי מוכרחים. אנחנו עוד מכירים אנשים משם. את הדוד של סבתא שלי אני יודעת עוד לחבר בשרשרת המשפחתית, אבל אולי הילדים שלי כבר לא. זה פועם בי וזאת אחריות גדולה. עשיתי בחירה מודעת לספר סיפור מגובה עיניים של ילדה בגיל בית ספר יסודי. מה שהיא יודעת הוא מה שהקוראים הצעירים יותר מכירים ויודעים.

ליבוביץ': "אני חושבת שזה סיפור צנוע, של גיבור יומיומי. הוא לא גיבור במובן של מעשה הירואי, הוא חי את חייו בצורה שהוא האמין בה, יום יום "

"באופן מכוון הטקסט חף מהמלים 'נאצים' ו'מלחמה'. זה מכוון כך שכל ילד שמאזין, כי אני רואה את הספר ככזה שמתנוך על ידי מבוגר, ישמע בו את מה שהוא יודע. יהיו מי שישמעו סיפור על ילדה שמלווה את אבא שלה לבית המלאכה. ככל שהגיל עולה ומבינים יותר על התקופה אפשר למצוא סממנים, לשאול שאלות. מבחינתי זה סיפור על אנושיות, חמלה, בני אדם, אנשים שרואים ואנשים שעיוורים לאחר. הספר בא לתת שורה תחתונה ש'אפשר לעשות טוב'. הרוע והטוב מגיעים מדבר אחד — האם אתה עיוור לאחר או רואה אותו."

[Recommended by](#)

לראשונה הוכר חסיד אומות עולם ערבי ע"י יד ושם –מאת שולמית וולנר
על חסידי אומות מוחמד חילמי ופרידה שטורמן

ד"ר **מוחמד חילמי** רופא מצרי שהתגורר בברלין קיבל את האות ביחד עם אזרחית גרמנית על הצלת משפחה יהודית בברלין.

לסיפור המלא למטה בפרסום של יד ושם או משמאל -
<http://www.haaretz.co.il/news/education/1.2128978>

יד ושם הכיר ברופא מצרי כחסיד אומות העולם
להלן סיפור ההצלה כפי שפורסם ע"י יד ושם והועבר אלינו ע"י נעמה גליל –

יד ושם הכיר לאחרונה בד"ר מוחמד הלמי (Mohamed Helmy) ז"ל ובפרידה שטורמן (Frieda Szturmann) ז"ל כחסידי אומות העולם.

ד"ר הלמי, רופא מצרי שהתגורר בברלין ופרידה שטורמן, אשה גרמניה מקומית, פעלו יחד בליבה של גרמניה הנאצית במטרה להציל משפחה יהודית במהלך השואה. ד"ר הלמי הוא המצרי הראשון המוכר כחסיד אומות העולם. מאז שהתקבלו החומרים על פעולותיו של ד"ר הלמי, יד ושם מחפש את קרובי משפחתם של המצילים כדי לכבדם בטקס ולהעניק להם את תעודת הכבוד ואת מדליית חסיד אומות העולם. עד שיאותרו קרובי המשפחה של ד"ר הלמי תוצב התעודה שלו בתערוכה על חסידי אומות העולם "שומר אחי אנוכי" המוצגת בביתן לתערוכות ביד ושם.

ד"ר מוחמד הלמי נולד בחרטום ב- 1901 להורים מצריים. ב- 1922 הגיע הלמי לגרמניה ללמוד רפואה ומאז התגורר בברלין. לאחר שסיים את לימודיו עבד כאסיסטנט בבית החולים ע"ש Robert-Koch בו זכה להכרה רבה מצד המנחים שלו. מכיוון שעל פי חוקי הגזע הלמי לא נמנה על הגזע הארי, אלא היה Hamit חמית (צאצא של חם, בנו השני של נח המקראי) זה היווה מכשול בקידומו המקצועי. עובדה זו, ועמדתו הביקורתית הגלויה כלפי ראשי המשטר הנאצי, הגיעו גם לאוזנם של אנשי הגסטאפו וב- 1937 הוא פוטר מבית החולים, נאסרה עליו עבודה בבית חולים ציבורי כלשהו ואף נאסר עליו להינשא לארוסתו הגרמניה. ב- 1939 נעצר הלמי עם אזרחים מצריים נוספים, אך הוא שוחרר לאחר כשנה בשל בעיות בריאותיות. על אף שהלמי נרדף ע"י המשטר, הוא הביע את ביקורתו הגלויה כלפיו ואף סיכן את חייו במטרה להציל את חבריו היהודים. כאשר החלו השילוחים של יהודים מברלין, אנה גוטמן לבית בורוס (Anna Gutman- Boros) בת ה- 21, חברת משפחה, הייתה זקוקה למקום מחבוא. הלמי העניק לה מחסה בבקתה שהייתה בבעלותו ברובע Buch ברלין וזו שימשה לה מקלט בטוח עד תום המלחמה. בעתות סכנה, כאשר היה תחת חקירה משטרתית, דאג הלמי להחביאה במקומות בטוחים יותר. עם חלוף הסכנה הוא החזירה לבקתתו. "חבר טוב של משפחתנו, ד"ר הלמי... הסתיר אותי בבקתה שלו בברלין, Buch מן ה- 10 במרץ 1942 עד לסיום הקרבות. מ- 1942 לא היה לי עוד קשר לעולם החיצון. לגסטאפו היה ידוע שד"ר הלמי הוא רופא המשפחה שלנו. הם גם ידעו על קיומה של הבקתה שלו ב Buch -ברלין", כתבה אנה גוטמן לאחר המלחמה. "הוא הצליח להתחמק מכל החקירות שלהם. במקרים רבים כאלה הביא אותי ד"ר הלמי למשך תקופות הסכנה למכרים שלו, שם הייתי כמה ימים במסווה של אחייניתו מדרדן. לאחר חלוף הסכנה הייתי חוזרת לבקתה... מה שד"ר הלמי עשה בשבילי היה מתוך נדיבות לבו ואהיה אסירת תודה לו לעולם". הלמי פרש את חסותו גם על אמה של אנה ובעלה מנישואין שניים – בני הזוג George & Julie Wehr, ועל סבתה ססיליה רודניק. (Cecilie Rudnik) לאורך כל תקופת ההסתרה סיפק ד"ר הלמי למסתתרים את השרותים הרפואיים שנזדקקו להם וצייד אותם בתרופות. הוא דאג שססיליה רודניק תוסתר בביתה של פרידה שטורמן. במשך למעלה משנה הסתירה פרידה את ססיליה, המבוגרת ביותר מקבוצת הניצולים, וחלקה עמה את מזונה שניתן היה לרכוש רק בעזרת תלושי מזון. אחד מרגעי הסכנה הגדולים התרחש בשנת 1944, כאשר בני הזוג Wehr נתפסו ובמהלך חקירתם גילו כי הלמי סייע להם וכי הוא מחביא את אנה. הלמי מיד העביר את אנה לביתה של פרידה שטורמן, ורק הודות לתושייתו הוא הצליח להתחמק מעונש. הודות לסיוע ולאומץ של ד"ר הלמי

ופרידה שטרומן ניצלו ארבעת בני המשפחה. ד"ר חלמי נשאר בברלין והתחתן עם ארוסתו. הוא נפטר ב- 1982. המצילה פרידה שטרומן נפטרה ב- 1962. לאחר המלחמה היגרו אנה ובני משפחתה לארה"ב, אך לעולם לא שכחו את מציליהם. בשנות ה- 50 ובתחילת שנות ה- 60 הם שיגורו מכתבי תודה חמים לסנאט של ברלין על פועלם של מציליהם. מכתבים אלו נמצאו בארכיון בברלין ונמסרו לאחרונה למחלקת חסידי אומות העולם ביד ושם. 1967 – חילמי, רעייתו ואנה ברוש גוטמן

חסיד אומות עולם אנרי ריינדרס פאפא אנריי / חוני אריאב

נולד בבריסל בשנת 1903 ובשנת 1922 הוסמך לכומר והצטרף למסדר הבנדיקטיני בלובן / לוביין. בשנת 1939 אני רוני אריאב קשור אישית לחסיד אומות העולם ואין לי צורך לחפש בויקיפדיה. בזכותו אני קיים.

סיפור המעשה:

ב11 מרס 1928 נולד בקמניץ אשר בגרמניה אבי נתן לבית אופנר.

באחד מימי אביב 33 התעורר סבי אבי אבי, משנתו מוקדם בבקר וכולו שטוף זיעה קרה. העיר את אשתו, סבתי ואמר לה שחלם כי הנאצים מחפשים אותו, זה המקום לשתף כי סבי היה קבליסט ידוע ואמר לאשתו, אני בורח ל"אמסטרדאם" כבואו אחרי, ארז בחיפזון מזוודה ויצא לדרכו ברכבת. בבית נותרו סבתי, שתי בנות ואבי הפעוט בזרועות מטפלת נני, אינדונזית

אחרי כשעתיים הגיעו אנשי החולצות החומות וחיפשו את סבי, הוא איננו ענו להם. הם הרסו את כל הבית בחיפושם אחרי ואמרו: אל תצאו מהבית אתם במעצר בית, הציבו שומר חמוש בפתח הבית והלכו. אז עוד לא חיפשו יהודים, חיפשו קומוניסטים. סבי היה חלק ממארג הברחה של יהודים ממזרח אירופה לגרמניה ה-"אוסט יודן". הפליטים התארחו אצלם בבית שבוע שבועיים וחברו לקהילות היהודיות ברחבי גרמניה ולמעשה נטמעו בתוכם.

הנאצים לא ידעו שלבית יש גם כניסה אחורית, וכך בכל רבע שעה יצא בן משפחה אחר מהדלת האחורית, ראשית יצאה הסבתא, לבדוק את השטח ואז הבת הבכורה, מלי ואחריה הבת האמצעית, אינגה ולבסוף אבי נתן על זרועות המטפלת.

הם נפגשו בתחנת הרכבת שם המטפלת נפרדה מהם ויצאו במסעם ל"אמסטרדאם" לאיחוד המשפחה.

לאחר פלישת הגרמנים להולנד בינואר 1940 החלו היהודים לחפש פתרונות לילדיהם על מנת להצילם מצפורני הנאצים. אבי כבר בן 12 ילד גדול, ונשלח למחוז פלנדריה בבלגיה לסייע לחקלאי הנזקק לעבודת כפיים, קשים היו החיים אצל החקלאי, מטרום עלות השחר עד הרבה אחרי שקיעת השמש.

באחד הימים הגיע אליו פאפא אנריי, שלקח אותו תחת חסותו והעביר את אבי למנזר באיזור Banneux השוכן ממש לא רחוק מגבול בלגיה גרמניה.

עד סוף המלחמה שהה אבי במנזר, יחד עימו היו עוד ילדים יהודיים שהסתתרו שם, כשהגיעו הנאצים לחפש יהודים יצאו הכמרים אליהם ואמרו: הרי אנחנו גרמנים כמוכם" איך נסתיר יהודים ותמיד היו הולכים.

אבי המנזר פנה באחד מימי ראשון לאבי ושאל:

אתה דתי? כן ענה אבי

אתה מאמין באלוהים? כן ענה אבי

טוב, דע לך שאין 2 אלוהים אנחנו מתפללים לאותו אלוהים ואם אתה מתפלל בשעות התפילה תפילות יהודיות זה טוב כמו התפילות הקטוליות, אל תקח מהלחם והשאר נאמן לאלוהיך. וכך היה.

האב פאפא הנרי לא שהה במנזר הוא היה עסוק בהצלת עוד יהודים, ברשומותיו היו 307 ניצולים.

בשנת 1964 הוכר כחסיד אומות עולם, הובא ארצה ובטקס נכחו הילדים הניצולים. כולל הוריי.

סוף דבר:

אחרי ששבו כולם לבתיהם לאחר המלחמה התברר לאבי כי בנה הבכור של אחותו הגדולה שהה באותו מנזר באותם השנים והיה מידור מוחלט בין הגדולים לקטנים וכך לא ידע דבר וחצי דבר.

מסמך 7:

חסידי אומות העולם בשבדיה

ראול ולנברג/מאת בתיה ליטמנוביץ

רקע:

שוודיה הייתה מדינה ניטרלית במלחמת העולם השנייה. היא הייתה מוקפת ארצות שנכבשו בידי הגרמנים, וניסתה לשמור עצמה מחוץ למעגל המלחמה. היא מכרה לגרמנים במשך המלחמה עפרות ברזל, מהם יוצרו התותחים הגרמנים, וכן חלקי נשק אחרים. לאחר סיפוח אוסטריה לרייך השלישי, וכשלון ועידת אוויאן (ועידה, שהתכנסה בעיר אוויאן בצרפת ב 6 ביולי 1938, לדון בבעיית הפליטים היהודים ופליטים אחרים, בהם מתנגדי המשטר הנאצי, שנמלטו משטחי גרמניה הנאצית.) שניסתה לעזור לפליטים, הטילו השבדים הגבלות על כניסת מהגרים יהודים, ובמיוחד לאלה שהדרכון שלהם מוחתם באות ג' - יהודי.

בחורף 1942-1943 החל שינוי במדיניותה של שוודיה כלפי הפליטים היהודים. תחילה נקלטו בשוודיה פליטים מנורבגיה שכנתה. לאחר מכן אפשרו לחזור לשוודיה ליהודים שיכלו לטעון לקשרי משפחה או קשרים אחרים עם אזרחי הארץ. ככל שהידעות על השמדת היהודים גברו, כן הוכיחה שוודיה סולידאריות ונכונות לסיוע כלפי יהודים תושבי המדינות השכנות. לאחר פלישת בנות הברית לנורמנדיה - 6.6.44 - הייתה שוודיה מעוניינת, כמו מדינות רבות אחרות, להראות כי היא בצד בנות הברית במלחמה.

פנייתו של מלך שוודיה למיקלוש הורטי, עוצר הונגריה בזמן מלה"ע השניה, להפסיק את השילוחים לאושוויץ, גרמה - בין שאר הפניות - להפסקת השילוחים בראשית יולי 44. החלטה זו גרמה למאמצים של הנציגויות הניטרליות להציל את יהודי בודפשט.

לאור החמרת המצב, הורשתה הצירות השוודית בבודפשט להוציא דרכונים זמניים עבור קרובים של אזרחי שוודיה בהונגריה. זה היה נוסח הדרכון:

"בכך אנו מאשרים שקרוביו של פלוני אלמוני המתגוררים בשוודיה פנו לרשויות המוסמכות בבקשה להעניק לו אזרחות שוודית. החלטה בנידון צפויה בקרוב. על כן קוראת הצירות לרשויות האזרחיות והצבאיות להתחשב התחשבות נאותה בעניין הנ"ל בכל פעולה הנוגעת לאיש האמור."

הצירות השוודית הייתה עסוקה יום ולילה בהנפקת תעודות כאלה, כי התברר, שתעודה זו מצליחה להציל את בעליה, והם בקשו שיבוא משוודיה מישהו שיעסוק במיוחד בנושא הדרכונים.

ראול ולנברג

נולד ב 1912 בשבדיה. למד אדריכלות בארה"ב, אך עסק בבנקאות ובסחר בינ"ל. ראול ולנברג נבחר לצאת לבודפשט בהיותו בן 32 בלבד. הוא היה בן למשפחה מיוחדת, ששירתה את המדינה דורות, אך הוא עצמו לא היה קשור לכל פעילות רשמית של מדינתו.

רשיון הנהיגה של ראול ולנברג

תמונה של ראול ולנברג

הוא דרש סמכויות מפורשות ויוצאות דופן, שהמשרד אישר אותן:

1. יד חופשית בהצלה, ורשות להשתמש במתן שוחד.
2. רשות לחזור לשטוקהולם לצורך דיונים בלא לקבל רשות לכך.
3. שליחותו תמומן על ידי הארגונים היהודים בארה"ב, ואם יחסר כסף יוכל לפתוח במגבית בשוודיה.

4. ימונה לו מזכיר במשכורת של 2.000 כתר (כ- 400 דולר).
5. רשות להשתמש ברשת המודיעין של בעלות הברית.
6. רשות לתת לאנשים מקלט בבניין הצירות ולהוציא תעודות חסות.
7. רשות להיפגש עם ראש ממשלת הונגריה, דמה סטויאי, ועם הציר, מיקלוש הורטי.

התחלת פעילותו:

ולנברג הגיע לבודפשט ב- 9 ביולי 1944. יום אחד לאחר שהגירושים הופסקו בפקודת הורטי. במשך שלושה חודשים, עד ליום 15 באוקטובר, בו התקיימה מהפכת צלב החץ, והשלטון עבר לידי מפלגה אנטישמית זו, היו החיים ליהודי בודפשט שקטים יחסית. ולנברג עסק בהנפקת דרכוני חסות, שזה היה נוסחם:

"הצירות המלכותית השוודית בבודפשט מאשרת שהנ"ל ייסע לשוודיה במסגרת השיבה למולדת, המאושרת בידי משרד החוץ המלכותי השוודי. הנ"ל גם רשום בדרכון קולקטיבי. עד ליציאתו, הנ"ל ודירתו נתונים לחסותה של הצירות המלכותית השוודית. תוקף: מתבטל 14 יום לאחר הכניסה לשוודיה.

תקופת שלטון צלב החץ

חודש ספטמבר היה רגוע, והיהודים ועמם ולנברג, חשבו כי אפשר יהיה להמשיך עד לרגע בו יכבשו הרוסים את הונגריה. רומניה, הארץ השכנה, נכבשה, ובעקבות הכיבוש עברה לצד בנות הברית. הורטי הכין גם הוא את המעבר לצד בנות הברית המנצחים, וניסה להודיע על כך לעמו ביום 15 באוקטובר. אבל ניסיונו נכשל. באותו יום הייתה הפיכת אנשי צלב החץ, ובודפשט, ובה כ- 200,000 יהודים נכנסה לשלב הנורא ביותר של המלחמה: שלושת חודשי שלטון אנשי צלב החץ.

אייכמן חזר לבודפשט יומיים לאחר ההפיכה, ב- 17 באוקטובר. אייכמן התחיל לרכז את היהודים בגטו. ב- 8 בנובמבר החלו צעדות המוות לכיוון גבול אוסטריה. ולנברג החל לפעול במלוא התנופה כדי להציל יהודים. הוא החל לחלק תעודות חסות ללא הגבלה, וללא קשר בין מקבל התעודה לשוודיה. הוא חילק אלפי תעודות, הקים 53 בנייני חסות, "בתים שוודיים", בהם נאספו היהודים בעלי תעודות החסות בצל הדגל השוודי, והיו אמורים להיות מוגנים מגיוס לפלוגות העבודה או לשילוח למצעדי המוות. תחילה נאספו בהם 4,500 יהודים, אך במהרה גדל מספרם בהרבה.

ולנברג התרוצץ בבודפשט, רדף אחרי שיירות של יהודים, והציל ככול שיכל. הוא הוציא עשרות ולעתים מאות יהודים משיירות שעמדו להישלח למוות.

הנציגויות של המדינות הניטרליות הגישו מחאה חריפה לסאלאשי, ראש הממשלה מטעם צלב החץ, על הפרת זכויותיהם של בעלי דרכונים זרים. - גם הנציגויות של שווייץ בראשות הקונסול שארל לוץ, ושליח האפיפיור, א' רוטה, הנפיקו דרכונים. כתוצאה ממחאה זו הוקמו בפשט, מעברה השני של הדנובה, שני גטאות: גטו בינלאומי, עבור בעלי דרכוני חסות, וגטו מרכזי, עבור כל יתר היהודים.

גם הצלב האדום התעשת. הארגון החל לשתף פעולה עם ולנברג. מנהל הצלב האדום,

פרדריק בורן, הקים צוות הצלה גדול, בראשו העמיד את ג'ורג' וילהלם, יהודי הונגרי בוגר קיימברידג'. הוא לבש מדים של קצין ס.ס, ובגרמנית השוטפת שלו נתן הוראות, הציג מסמכים מזויפים, ותבע שחרורם של יהודים שנתפסו בידי אנשי צלב החץ.

שארל לויץ

פרדריק בורן

דצמבר 1944

חודש דצמבר הגיע. ולנברג העביר את משרדיו לפשט, בסמוך לגטו, והגדיל את צוות עובדיו עד ל-600 איש. ולנברג היה עסוק עכשיו גם באספקת מזון ליהודים שבגטו, תוך שהוא מדווח בצורה מדויקת על השימוש שלו בכסף.

ולנברג תיעד את פעולותיו, שלח מיזכרים לאנשי צלב החץ ולס"ס כאילו היו ממשלה מסודרת שפונים אליה באופן מסודר, ואף שכר צלם מיוחד, שצילם עבורו את הפרעות שעשו ההונגרים ביהודים. לצילומים אלה הייתה משמעות פוליטית חשובה: שלטון צלב החץ, בראשותו של סאלאשי, רצו הכרה בין לאומית בשלטונם, ובין השאר בהכרתה של שוודיה. ולנברג היה מציג את התמונות שצילמו עבורו, ומאיים כי אם יימשכו מעשי הרצח, יעביר את התמונות לשוודיה, ובכך יימנע את הכרתה בשלטון ההונגרי.

המצור על בודפשט

הרוסים החלו במצור על בודפשט ב-8 בדצמבר 1944. העיר כולה הייתה לשדה קרב. הרוסים התקדמו לאט, היכו בעיר בתותחים, מטוסים רוסיים הפציצו את בודה, ואילו מטוסים גרמניים הפציצו את פשט, שם היו הגטאות.

אייכמן הצליח לרכז יותר מ-60,000 יהודים בגטו המרכזי. הגטו של ולנברג, הגטו הבינלאומי, כלל 30,000 יהודים. בנייני החסות לא היו מוגנים עוד: אנשי צלב החץ היו מתפרצים אליהם, לוקחים את היהודים ורוצחים אותם על הדנובה.

אלפי ילדים התגוררו במעונות מיוחדים, שהוקמו למענם על ידי הצלב האדום. ולנברג עשה כל מאמץ לבל יעברו לגטו המרכזי, שם צפויים היו למוות. הוא כתב מכתב לסאלאשי, ראש הממשלה, שכבר עזב את בודפשט והקים ממשלה בעיר גבול ליד אוסטריה, וכך אמר:

"גם בעתות מלחמה אוסרים המצפון והחוק על נקיטת פעולות איבה נגד ילדים. מדוע לכפות אפוא על יצורים תמימים אלה לגור במקומות שבהם לא יראו דבר זולת אומללות, כאב וייאוש? כל אומה תרבותית רוחשת כבוד לילדים, והעולם כולו יוכה תדהמה וכאב, אם הונגריה, שכל ימיה נהגה ברוח הנצרות והאבירות, תחליט לנקוט צעדים נגד ילדים."

יום לפני ערב חג המולד, בא אייכמן עם אנשי ס"ס לבניין המועצה היהודית. לפני בריחתו מבודפשט, רצה לרצוח את חברי המועצה. הבניין היה ריק, ורק השוער היה בו. ולנברג ידע על התוכנית, והורה לחברי המועצה להעלים.

למחרת עם שחר עזבו אייכמן ואנשיו את בודפשט. לפני שהרוסים יסגרו על העיר מכל צדדיה הם ברחו לכיוון וינה.

הצלת יהודי בודפשט

בבודפשט נותרו קרוב ל-100,000 יהודים. 30,000 בגטו הבינלאומי. עשרה ימים היו עתידים לעבור עד שהרוסים יכבשו את בודפשט. ועשרה ימים אלה היו גורליים לחיי היהודים.

ולנברג עשה עסקה עם אנשי צלב החץ: הוא יספק להם מזון, אם יחדלו מפשיטות על הגטו. ארנו ויינה, מפקד צלב החץ, הסכים לעסקה. ולנברג סיכם את הדברים במכתב ובו רמיזות לכך שכדאי לו לשמור על ההסכם:

"ברצוני לקיים בזאת בכתובים את ההסכמים שהגענו אליהם אתמול. כן ברצוני לנצל הזדמנות זו כדי להודיעך שהעברתי לידיעתו של הוד מעלתו, עוצר שוודיה, את דבריך הידידותיים על שבדיה. הוד מעלתו ביקשני להביע את הכרת תודתו העמוקה, והוא מבקש להבטיחך כי הנציגות השוודית תעשה כל שביכולתה בימים קשים אלה וגם בעתיד, לסייע לאוכלוסיית הנזקקת והחבולה של הונגריה."

בחמישה בינואר הוצעדו 5,000 יהודים מבתי החסות של ולנברג לגטו. ולנברג הודיע למפקד צלב החץ, כי אל לו לצפות לחבילות המזון שהובטחו. העברת היהודים לגטו הופסקה.

המפקד הגרמני של הס"ס, גנרל שמידטובר, הכין את השמדתם של יהודי הגטו. 500 מחיילי הרייך, ו-22 מאנשי צלב החץ נאספו במלון רויאל, כדי לרצוח את יהודי הגטו. הם בקשו סיוע ממאתיים הונגרים, מן הז'נדרמרייה. ולנברג העביר לגנרל הגרמני:

אם לא יימנע זאת, ידאג השוודי אישית לכך שבית הדין לפשעי מלחמה יאשים אותו ברצח ובהשמדת עם.

שמידטובר הרים טלפון והזעיק את איש צלב החץ, מפקד חיל המצב הגרמני ואת נציג הממשלה ההונגרית. "פזרו את אנשיכם", הורה, "לא יהיה פוגרום". הוא שלח את מפקד חיל המצב הגרמני למעצר. שארית יהודי הונגריה ניצלה.

ב-16 בינואר הגיעו הרוסים אל הגטו הבינלאומי בפשט. למחרת הגיעו אל הגטו המרכזי.

היעלמותו של ולנברג

ולנברג רצה ליצור קשר עם הרוסים, וביקש להיפגש עם המפקדה הרוסית ועם הממשלה ההונגרית החדשה. הרוסים לקחו אותו לדברצן, שם הייתה המפקדה הרוסית. משם הועבר לידי הקגב, הוסע למוסקבה, ונעלם.

עדויות של אסירים דיווחו כי הוא נדד במחנות אסירים בכל רחבי רוסיה. אחת השיטות להעלים אסיר בברית המועצות, היא להעביר אותו ממקום למקום, ובכך למנוע אפשרות לעקוב אחריו.

תחילה לא התעניינה הממשלה השוודית בגורלו. מעט מעט החלה ההתעניינות גוברת, ובמקביל לה הכחישו הרוסים את קיומו. לאחר שנים הודו כי נאסר, אף מסרו למשפחה את תעודותיו שהיו שמורות בארכיון הק.ג.ב.

ראול ולנברג, שהציל עשרות אלפים מיהודי הונגריה - נעלם לבלי שוב.

(ראה בענין זה <https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.8407245> מאמרו של אירוויין קוטלר ב"הארץ" מיום 16/2/20).

ב-26 בנובמבר 1963 הוכר ראול וולנברג בידי יד ושם כחסיד אומות העולם.

מורשת והנצחה (חלק זה לקוח מהויקיפדיה)

גן ראול ולנברג ב**רמת גן**

מדינות וארגונים רבים ברחבי העולם מכירים בוולנברג כגיבור ובדרכו, כראויים להנצחה.

- ב 1966-הוכר ראול ולנברג בידי [יד ושם](#) כ**חסיד אומות העולם**, וניטע עץ על שמו בשדרת חסידי אומות העולם.
- אתר ההנצחה המרכזי לזכר ראול ולנברג, בכביש הראשי המוביל אל "יד ושם" בחלקו הדרומי של [הר הרצל](#) בתוך [יער ירושלים](#) הוקמה "רחבת ולנברג".
- בבודפשט הוקם פארק לזכרו ולזכר אחרים שהצילו [יהודים הונגרים](#) במהלך מלחמת העולם השנייה. (במאי, 2012 עם [התגברות האנטישמיות במדינה](#), הניחו אלמונים [ירכי חזיר](#) מדממים על פסלו של ולנברג /).
- הוא הוכרז כ**אזרח כבוד** בארצות הברית, [בקנדה](#), [בישראל](#) ובהונגריה.
- בשנת 1984 נוסד המכון על שם ראול ולנברג באוניברסיטה השוודית, אשר חוקר, מחנך ומלמד בכל נושא הנוגע בזכויות האדם.
- המועצה האמריקנית על שם ולנברג, מעניקה מאז 1985 את פרס ראול ולנברג לאנשים, ארגונים או קהילות המשקפים את הרוח ההומניטרית והאומץ שאפיינו את ראול ולנברג.
- קרן ראול ולנברג באוניברסיטת [מישיגן](#), מעניקה את פרס ולנברג היוקרתי לאנשים שהתבלטו בפעילות הומניטרית. בנוסף לכך, הקולג' לאדריכלות ולתכנון עירוני באוניברסיטה מעניק מלגות על שם ולנברג.
- ב 2001-הוקמה בסטוקהולם אנדרטת זיכרון לוולנברג. בטקס הסרת הלוט אמר מלך שוודיה [קרל ה-16](#), ש"ולנברג הוא דוגמה נהדרת לאלה שרוצים לחיות כבני אדם באחוה". בטקס השתתף גם [מזכ"ל האו"ם קופי אנאן](#), שאמר "ולנברג הוא השראה לכולנו לפעול, כשאנו יכולים לאזור את האומץ לסייע לאלה שסובלים וזקוקים לעזרה".
- בשנת 2000 קבעה קנדה את ה-17 [בינואר](#) (יום היעלמותו של ולנברג) כ"יום ולנברג", אשר מצוין מדי שנה בבתי הספר הלומדים על האיש ומורשתו.
- החל מ-2005 קבע האו"ם את ה-17 בינואר כ"יום הבינלאומי למצילי האנושות".
- בינואר 2012 החלו בהונגריה ובשוודיה האירועים לציון מאה שנה להולדתו.
- באוגוסט 2013 לרגל יום הולדתו ה-101 של וולנברג, ציינה שוודיה לראשונה את "יום וולנברג" וקבעה תאריך זה באופן רשמי ^[15]. במעמד הטקס נכח גם נשיא ארצות הברית לשעבר, [ברק אובמה](#).
- כ-20 מוסדות חינוך קרויים על שמו בארצות הברית, [דרום אמריקה](#), קנדה ו**אירופה**. בהם בית ספר תיכון אלטרנטיבי על שם ולנברג ב**סן פרנסיסקו שבקליפורניה**. ב**ברוקלין שבניו יורק** הוקם בית ספר יסודי שמציין את מורשתו של ולנברג. מדי שנה בדצמבר. ב-21 ממדינות ארצות הברית ובכמה מחוזות בארגנטינה מציינים מדי שנה את ראול וולנברג.

- רחובות רבים נקראו על שם ראול ולנברג, ביניהם [בירושלים](#), [בתל אביב](#), [בחיפה](#), בחולון, [בטרנטון](#) ([ניו ג'רזי](#)), [בסקוקי שבאילינוי](#), בפארק [בטורונטו](#) שבקנדה ובערים נוספות בעולם. המוזיאון הלאומי האמריקני לזיכרון השואה נמצא ברחוב ראול ולנברג שב[ווישינגטון הבירה](#).
- בכניסה לרחוב ראול ולנברג [בתל אביב](#) מוצב פסל של ראול ולנברג שיצר הפסל ההונגרי [אימרה וארגה](#).
- נעשו עליו מספר סרטים בהם "ראול ולנברג: החי הקבור" (1984), "ולנברג: סיפור של גיבור" (NBC-1985), "ערב טוב מר ולנברג" (שוודיה-1990), "החיפוש אחר ולנברג" (2003), "המלאך מבודפשט-TVE" (ספרד 2011)
- הזמר [האירי](#) העממי אנדי אייריווין ביצע [שיר](#) המתאר את חיי ראול ולנברג.
- בשנת [2012](#) עוטר ב[מדליית הזהב של הקונגרס](#) האמריקאי, עיטור הכבוד האזרחי הגבוה ביותר בארצות הברית.

מצבת זיכרון לראול ולנברג בפארק בבודאפשט

פסל לזכר ראול ולנברג בלונדון ברחבת בית הכנסת [מרביל ארץ](#).

חלק מאנדרטת ההנצחה לזולנברג ליד [בית הכנסת הגדול של בודפשט](#).

מסמך 8:

חסידי אומות העולם בדרום אמריקה:

קובה-

אקוודור-

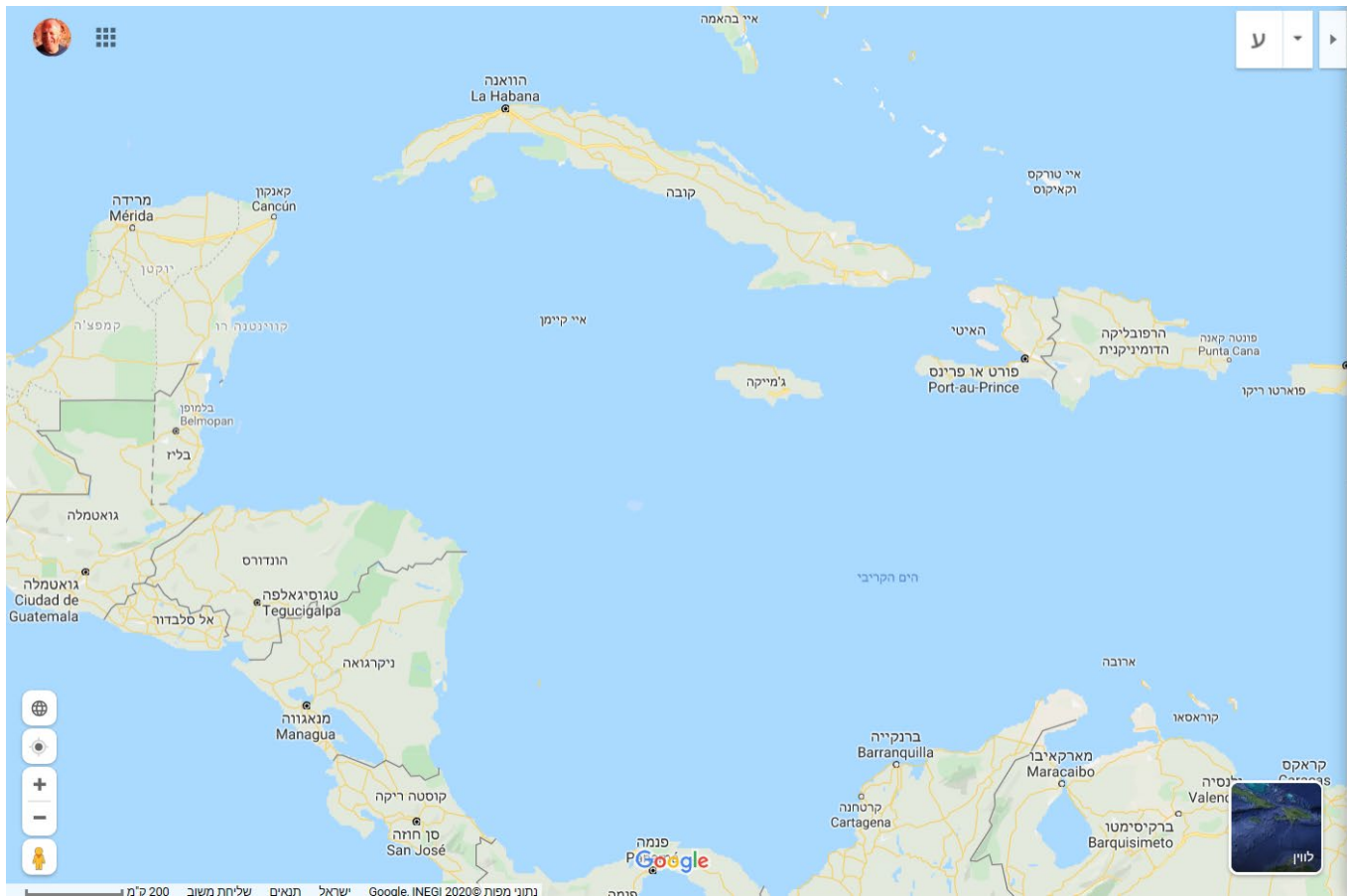
אל סלוודור-

פרו-

צ'ילה-

ברזיל-

America Central y los Caribes

חסידי אומות עולם

כתבו :

מיכאל בראל

אודי כרמי

פאפו- אמפרו . Pappo, Amparo *קובה* 98* 2: 7-129

אמפרו אוטרו נולדה בקובה בשנת 1896. היא היגרה עם משפחתה לצרפת והתגוררה בפריס, שם נישאה ליעקב פאפו, יהודי ממוצא בולגרי. בשנת 1933 נפטר בעלה והותיר אותה עם בנם בן השנה, והיא תופרת המתקיימת בדוחק רב.

כמו צרפתים רבים אחרים ברחה עם הכיבוש הנאצי דרומה ל"אזור חופשי", שם התיישבה ב Siran עם משפחת אחותה, והתפרנסה מייצור כובעים. למרות קשיי היום יום, הייתה אמפרו פעילה בסיוע לפליטים אחרים, ארגנה אירועים לילדי אבות שבויי מלחמה, והסתירה ילדים בביתה; שניים מהם היו אחיינית בעלה, ז'קלין (נולדה בשנת 1935) וחיים (נולדה בשנת 1923). באפריל 1942 אימצה גם אמפרו את ליליאן פרנגי שמשפחתה ברחה מפריס.

תמונה של פאפאו משנת 1942

בעדותה ל"יד ושם סיפרה ליליאן "כי למען ביטחונה מעולם לא הלכה לבית הספר, וכי פאפו דאגה שהכומר המקומי יעביר לה שיעורים פרטיים, וחברה ב – Resistance מורה במקצועה, תלמד אותה מתמטיקה. בעדותה כתבה ליליאן שככל שהיא מתקדמת בשנים זיכרונותיה מתקופת המלחמה תופסות מקום חשוב יותר ויותר במחשבותיה, למרות המאמצים להניח את התקופה ההיא מאחוריה. היא הייתה מוטרדת מהרעיון שלא עשתה מספיק כדי להביע תודה למי שהצילה את חייה. וברגע שנודע לה על קיום תוכנית חסידי אומות העולם, הגישה את הבקשה לכבד את אמפרו פאפו כחסידי אומות העולם. אמפרו פאפו נפטרה ב – 1987, ורק לאחר מותה הוכרה כחסידת אומות עולם ב- 14 ביולי 2011.

טכס הכרזת פאפו כחסידת אומות עולם" במלקוף, צרפת, ספטמבר 2012

חוזה קסטייאנוס Jose Castellanos אל – סלבדור

(1891 – 1977)

חוזה ארטורו קסטלנוס החל את דרכו כאל"מ בצבא אל - סלבדור. בשנת 1937 הצטרף לשירות החוץ של ארצו בליברפול ובשנת 1938 היה אמור להתמנות לקונסול בהמבורג ולנוכח מצבם הנואש של יהודי גרמניה ביקש מממונים עליו רשות להוציא ויזות כדי לאפשר להם לעזוב את גרמניה. למרות שקיבל הוראות בכתב שלא לבצע זאת, ניסה לשכנעו שוב ב- 2 בינואר 1939 באמצעות מכתב לשר החוץ שלו תוך תיאור מצבם הנורא של היהודים אך לשווא.

Jose Castellanos

בשנת 1941 התמנה ארתורו לקונסול סלבדור בז'נבה. ואז החל נוקט במדיניות עצמאית תוך סטייה מההוראות שקיבל. קונסוליית אל סלבדור בג'נבה סיפקה תעודות אזרחות לאלפי יהודים כדי להגן עליהם מגירוש, וזאת ללא קשר כלל לאל סלבדור ואף לא דיברו מילה בספרדית. מסמכים כאלה הצילו חיים של יהודים רבים. כדי לממש פעולות הצלה אלו שיתף פעולה עם ג'ורג' מנדל, איש עסקים יהודי הונגרי, אשר תוך שינוי שם משפחתו ממנדל ל"מנטלו", שנשמע ספרדי יותר. השניים הכירו בשנים שקדמו של טרום המלחמה, ואחרי שארתורו התמנה לתפקיד הקונסול הכללי של אל סלבדור בז'נבה, הוא מינה את ג'ורג' לתפקיד מזכירו הראשון ויחדיו הוציאו השניים אלפי דרכונים של Salvatruchos (הכינוי לאזרחי אל – סלבדור) לאלפי יהודי אירופה. הדרכונים נשלחו ליהודי צרפת, הונגריה ומדינות כבושות אחרות.

במאי 1944 התחלפה ממשלת אל סלבדור ונשיאה החדש תמך במאמציו של ארתורו להצלת היהודים בהונגריה.

ב- 3 במאי 2010 הכיר יד ושם בחוזה ארטורו קסטלנוס כחסידי אומות העולם.

פרידה קסטייאנוס מקבלת את אות חסיד אומות עולם בשם אביה

צילום של מסמכים שהוענקו

דברים שרציתי להוסיף...

República Dominicana

בשנת 1916, 424 שנים לאחר שקולומבוס גילה את אמריקה ונחת בחופי סנטו דומינגו, מונה נשיא יהודי לרפובליקה דומיניקנה – הדוקטור פרנסיסקו אנריקס. נכון הוא שרד בתפקידו רק 4 חודשים עד אשר הרפובליקה נכבשה ע"י ארה"ב, אך כנראה שהאהבה ליהודים נשארה באי... בשנים 1961 – 1930 שלט במדינה הרודן Rafael Trojillo אשר השליט שלטון טרור במדינה וגם בימיו הרפובליקה ניסתה מס' פעמים להצטרף כמדינה לארה"ב... רפאל טרוחיו השליט במדינה שלטון אלים במדינה, אך דווקא הוא שרצה בשיקום מדינתו הפתיע את כולם ב – ועידת אוויאן, צרפת, (6 ביולי 1938)

הועידה שהתכנסה לדון בבעיית הפליטים היהודים ופליטים אחרים שנמלטו משטחי גרמניה הנאצית. רוב המדינות שהשתתפו בוועידה היו מוכנות להמשיך ולקבל פליטים נוספים על פי המכסות הקיימות, אך לא הסכימו להרחיבן. אך רק נציג הרפובליקה הדומיניקנית הודיע: אנחנו מוכנים לקלוט 100,000 יהודים, ולספק להם ללא דיחוי ויזות. במהלך השנים הבאות ניצלו רק 750 יהודים את הזמנתו של הרודן ונמלטו לשטחה. ממשלת טרוחיו העניקה להם שטח מחיה התחלתי של 80 דונם. ללא ספק היה זה מעשה יוצא דופן לנוכח יחסן של מדינות גדולות ומבוססות, שסגרו את שעריהן בפני הפליטים. היהודים התיישבו בעיקר בעיר Sosua, אך גם ב Santo Domingo הבירה, וכיום חיים בה כ 100 יהודים, אך גם לא מעט ישראלים.

האם 100,000 יהודים פליטים יהודיים שהיו מגיעים לשם היו עלולים לשנות את מפת הציונות?

קשה לדעת, אך מה שבטוח עד היום הרפובליקה הדומיניקנית

היא ידידת אמת של ישראל!.

בית הכנסת ומוזיאון הקהילה היהודית בסוסוואה

סמואל דל קמפו מצ'ילה/מאת זהבה מיכאלי

טקס מיוחד התקיים ב-22 לאוקטובר 2017, במוזיאון "יד ושם" בירושלים, לרגל הענקת אות חסיד אומות העולם לדיפלומט בשירות החוץ של רפובליקת צ'ילה- סמואל דל קמפו { נולד ב -23 במאי 1882 Samuel del Campo } . בין השנים 1941-1943 שירת סמואל דל קמפו בנציגות הצ'יליאנית בבוקרשט-רומניה, וסייע ליהודים רומנים, באמצעות הנפקת מסמכים שונים – ובעיקר ליהודים בעלי נתינות פולנית בעיר טשרנוביץ.

במהלך סתיו תש"א (אוקטובר 1941), הוקם גטו בעיר טשרנוביץ, והחלו השילוחים לטרנסניסטריה. בהעדר נציגות פולנית רשמית ברומניה, ייצוג האינטרסים של בעלי האזרחות הפולנית ברומניה עבר לידי צ'ילה, ודל קמפו החל להנפיק דרכונים צ'יליאנים עבור יהודים בעלי נתינות פולנית. במסגרת זו הוא שלח מסר למשרד החוץ שלו, בו התריע על גירושם ההמוני של יהודים. בנוסף, מבלי לחכות לפקודות מצ'ילה, הוא ביצע מאמצים הומניטריים שחרגו מסמכויותיו. הוא עשה זאת ברוח הצדק והסולידריות אך הם לא היו בהתאם למדיניות ממשלתו.

יש לזכור שהקונסולים הצ'יליאנים היו כפופים להוראה בשם "מכתב שירות" מס' 42, מיום 20 בדצמבר 1933. בנספח הסודי נתנה הוראה לגבי מדיניות הגירה מגבילה עבור לאומים, גזעים ודתות מסוימות, כולל היהודים. מסיבה זו, דמותו של סמואל דל קמפו מוערכת יותר. לא רק שהוא נאלץ להתעמת עם השלטונות הנאצים, אלא שהוא גם התעמת עם משרד החוץ של צ'ילה.

ביוני 1942 (תש"ב), חודשו השילוחים מצ'רנוביץ לטרנסניסטריה. דל קמפו המשיך להתערב אצל השלטונות הרומנים לטובת "היהודים הנתונים לחסות צ'ילה". מפרוטוקולים של הדיונים במועצת השרים של רומניה אנו למדים שמספר היהודים נושאי הדרכונים הצ'יליאנים נאמד בכ- 1,200..

באביב 1943 נותקו היחסים הדיפלומטיים בין צ'ילה ורומניה, והוא נאלץ להימלט מרומניה. שוויץ החלה לייצג את האינטרסים של צ'ילה ברומניה, בולגריה והונגריה. כאשר פנו למשרד החוץ של צ'ילה כדי לברר את מדיניות המשרד לגבי הענקת דרכונים צ'יליאנים, נמסר להם כי הם "מעדיפים שלא להעניק דרכונים חדשים בלי אישור משרד החוץ של צ'ילה. במקרה של אזרחות כפולה, יינתנו דרכונים רק לאלה שמוכח שהם ילידי צ'ילה".

דל קמפו יועד לתפקיד קונסול כללי בציריך, אך המינוי לא יצא אל הפועל ודל קמפו. גם בקשתו להישלח לעבודה בטורקיה נדחתה ודל קמפו לא חזר לשרת בשירות הדיפלומטי של ארצו. הוא נפטר בפריז בשנות ה-60.

ב- 23 בנובמבר 2016 יז ושם הכיר בסמואל דל קמפו כחסידי אומות העולם.

<https://www.yadvashem.org/press-release/20-october-2017-00-00.html>

(ראיון עם אולי <https://www.youtube.com/watch?v=a1rZKihvFEs>

אשר קוצר, בעבר אולריך קיזה).

<https://www.inn.co.il/News/News.aspx/357733>

מסמך 9:

חסידי אומות עולם ברוסיה

האם מריה (יליזבטה יורייבנה סקצובה)

בת אצולה ומהפכנית, משוררת ואשת עמל, אתאיסטית ונזירה, חסידת אומות עולם

חייה טרם מלחמת העולם ה-2

בת למעמד האצולה הרוסי, משוררת 'תור הכסף' ברוסיה (כבר בגיל 15 התבלטה בכתיבת שירים והחלה לפרסמם בכתבי עת ספרותיים), אם, גולה, פעילה פעלתנית בקהילת הגולים ונזירה - האם מריה, ובחמש שנות חייה האחרונות - חברה בהתנגדות הצרפתית לנאצים ופעילה בסיוע והצלה של יהודי פריז.

נולדה בשם יליזבטה פילנקו ב-1891 בריגה הרוסית (היום בירת לטביה). עד גיל 21 הספיקה לעבור לסנקט פטרבורג (בירת האימפריה הרוסית באותה התקופה), ללמוד בהצטיינות (מדלית כסף) בגימנסיה, לפרסם שירים בכתבי עת, להפוך לאתאיסטית, להתקרב לקומוניזם, לאבד את אביה, להתחתן עם בולשביק, לעבור לחצי האי קרים, לפרסם ספר אוסף של שירים בשם 'רסיסים סקיתיים' [Скифские черепки] ולהתגרש.

האישה הזו כל כך זעמה על טרוצקי על הפגיעה שפגע באופן אנוש במפלגה הסוציאל-מהפכנית, שהחליטה להתנקש בחייו, אך עמיתיה שכנעו אותה לותר על תכנית ההתנקשות ושלחו אותה לעיר הנופש אנאפה.

כמה שנים מאוחר יותר כבר חגג הגיהנום ברוסיה, ויליזבטה הפכה לסגנית ראש העיר של אנאפה. וכאשר נמלט ראש העיר - יליזבטה הפכה לראש העיר. הצבא הלבן של תומכי המלוכה כבש את העיר, והיא עמדה למשפט על תמיכה בכוחות המהפכניים, וגורל מר ציפה לך. קרה המקרה והשופט אשר בפניו עמדה, דניאל סקבצוב, זיהה אותה כתלמידתו בעבר, ולא רק שזיכה אותה מכל אשמה, אלא הפך לבעלה השני. יליזבטה פילנקו שהפכה ליליזבטה קוזמין-קרבייבה הפכה עתה ליליזבטה סקבצובה. אך הצבא הלבן החל לספוג תבוסות, ובטרם איבד את מאחזיו האחרונים על חופי הים השחור, נמלטו דניאל, יליזבטה, גאיאנה - ביתה מנישואים ראשונים ואמה - סופיה. הם נדדו לגיאורגיה - שם נולד בנה יורי מבעלה דניאל, לאיסטנבול, לסרביה (שם נולדה ביתה אנסטסיה) ולבסוף לפריז.

בפריז התפרקה המשפחה - אנסטסיה נפטרה ב-1926 במגפת שפעת, גאיאנה נשלחה ללמוד בבגיה, ויורי נשאר עם אביו דניאל לאחר שהוא ויליזבטה התגרשו.

יליזבטה נותרה לבדה אך החלה למלא את ימיה יותר ויותר בסיוע לפליטים רוסיים בפריז. ב-1932 החליטה להפוך לנזירה לאחר שעמדה על כך שלא תסתגר במנזר אלא תמשיך החייה במרכז פריז ובפעילות הומניטרית - תופעה נדירה ביותר. יליזבטה סקצובה שינתה בפעם האחרונה את שמה והפכה לאם מריה.

הצלת יהודים

8 שנים מאוחר יותר, ב-22.6.1940, ב-18:36, נחתמה שביתת נשק שנייה באותו קרון רכבת ביער קומפיין. פריז הפכה לעיר כבושה תחת הגרמנים. באותה

תקופה הייתה דירתה השכורה של יליזבטה 'מנזר עירוני' ומרכז אינטלקטואלי בו זמנית. היו מגיעים לשם פליטים, נזקקים ואבודים מחד, אך גם אנשי רוח ואחרים. עם תחילת הכיבוש הנאצי החלו להגיע פליטים מסוג חדש – יהודים אשר התחננו למסמכי טבילה לנצרות כדי להסתיר יהדותם, למקום להתחבא ולסיוע להימלט מצרפת. יליזבטה והכומר דמיטרי קלפינין העניקו מסמכים מזויפים (בעיקר לפליטים יהודים מפולין, שהתחזו בעזרת המסמכים לגולים רוסיים), נתנו מחסה בדירה וסייעו לברוח מפני הגרמנים לדרום המדינה אשר היה תחת משטר וישי או מחוץ לגבולות צרפת.

שנתיים לאחר כיבוש צרפת, ב-16 ביולי 1942 פתחה המשטרה הצרפתית – בהוראות הגסטפו ובשילוב יוזמות של הצרפתים – ב-"מבצע רוח אביב" שזכה לכינוי "מצוד ולודרום ד'איבר" (מצוד אצטדיון החורף, בתרגום הכי קרוב), הוא גירוש היהודים מפריז למחנה דראנסי ומשם למחנות ההשמדה. היהודים רוכזו בתחילה באצטדיון הולודרום (זירה לתחרויות אופניים), לא רחוק ממגדל אייפל, ומספרם הגיע לכ-8,000 (עוד כ-5,000 נשלחו למתחמים אחרים), שם חיו חמישה ימים בצפיפות איומה, כמעט ללא מזון ומים, כאשר השומרים יורים למוות בכל מי שניסה לברוח.

למרות שהגרמנים לא ביקשו לעצור גם ילדים, בחר רנה בוסקה, המזכיר הכללי של המשטרה הצרפתית, לבטל את צווי ההגנה לילדים מפני מעצר וגירוש. כך מצאו עצמם ילדים רבים באותו מתחם אומלל.

זירת האופניים הפכה לזירה של אירוע הצלת יהודים העולה על כל דמיון או תסריט. יליזבטה, בנה יורי והכומר דמיטרי קלפינין נכנסו כאנשי דת המסייעים לאומללים ודאגו למים ולמזון. לאחר שלושה ימים, גייסו לתכניתם פועלי ניקיון, ואף התחזו עצמם לפועלי ניקיון אשר הגיעו לפנות זבל מהמתחם. לתוך פחי זבל גדולים הכניסו עשרות ילדים יהודים ויצאו עימם מן האצטדיון. הילדים הובאו לבתי מסתור. שאר היהודים יצאו למחרת לדרכם לאושוויץ. רובם המוחלט סיימו שם את חייהם.

לסיפור של יליזבטה, יורי ודמיטרי סוף עצוב. ב-8.2.1943 נעצרו שלושתם בידי הגסטפו. הגברים נשלחו לבוכנוולד, משם לא שבו. האם מריה נשלחה למחנה הריכוז ראוונסבריק, שם נרצחה בתאי גזים -31.3.1945 והיא בת 53, שבוע לפני שחרור המחנה בידי הצבא האדום. אגדה נפוצה ברוסיה כי האם מריה נטלה את מקומה של אסירה אחרת ובעצם ביודעים הקריבה את חייה למען חיי אסירה זרה. זו אגדה ללא בסיס, אך היא ממחישה את הצורה בה נתקבעה דמותה ברוסיה – מריה הקדושה.

- ב-1985 הוכרה יליזבטה כחסידת אומות עול על ידי יד ושם. באותה שנה זכתה בברית המועצות באות מלחמת המולדת מהמעלה ה-2.
- ב-1982 יצא בברית המועצות סרט עלילתי "האם מריה" אודות חייה.
- ב-16 בינואר 2004 הכריזה הכנסייה האורתודוקסית על האם מריה כקדושה.
- ב-31.3.2016 נחנך רחוב על שמה ברובע ה-6 בפריז.

אישה יוצאת דופן.

אברהם פינקלברג

מסמך 10:

חסידי אומות עולם ברומניה

"עשיתי את מה שעשיתי – מפני שיש לי לב, מפני שאני בן אדם"/ הלנה גוסק, חסידת אומות עולם

חסידי אומות עולם מרומניה-מאת נתן פרי

Gheorghe I Petre (מיכאל בר אל)

Gheorghe Petre-Govora נולד ב-23 באפריל 1910 בכפר Orlești, Valcea, כבנו של יון ואליזבתה, הראשון מבין שלושה ילדים. הוא גדל ולמד ב- Orlești 4 את כיתות בי"ס יסודי. אביו היה רוב הזמן בצבא ובמלחמות (מלחמת העולם הראשונה), לכן לא היו לו כמעט זיכרונות ממנו. כשהמלחמה נסתיימה, היה לו קשה להתקרב ל"זר" שהגיע הביתה כשהוא סובל מהלם קרב. הוא גדל צמוד לאימו ולאחיו הגדול שנשא אותו על הידיים. יום אחד אימו הכריזה שאת גיאורגה יקדישו להיות כומר. האב התנגד והציע

שיהיה סוחר, אך האם, מפוחדת ושבעה ממלחמות החליטה שיהיה כומר.

- לאחר שסיים את בית הספר היסודי ב-1922 נכנס לתחרות המדרש של סנט ניקולס בעיר Rm.Vâlcea. כסטודנט מתחיל התפרסם על ידי ציור "האוצר", אשר פורסם בשנת 1929 בכתב העת "Seminarium" ולאחר מכן החל לכתוב את הנובלה "Mangop" שנתרה בכתב יד.

- בשנת 1931 הוא התחתן עם המורה אליזבתה דיאקונו וביום 13 ביולי באותה השנה, הוסמך ככומר מוסמך של הקהילה של סנט ניקולס בכפר Govora, אותה שרת למעלה מ-60 שנים. הוא המשיך לכתוב והחל להשתתף בעיתון האוניברסיטה וכך הכיר את מי שיהיו בהמשך מיטב האינטלקטואלים הרומניים של התקופה הזו.

- בשנת 1932 הקים בית התרבות בכפר Govora אותו ניהל שנים רבות.
- הכומר גאורגה Petre-Govora קיבל תואר בתיאולוגיה כבוגר סמינר אוניברסיטאי בלימודי הדת וההיסטוריה, כמקצועות בסיסיים. הוא קיבל את הדרגה של stavrophone ואת נושא צלב הפטריארך.

- תשוקתו לארכיאולוגיה נולדה עם תגליות אקראיות שעשה בסביבות הכפר Govora וע"י כל מיני חפצים שלוקטו על ידי תושבי הכפר. על ידי איסוף חתיכה אחרי חתיכה, עם סבלנות והתמדה, ולעתים קרובות תוך קורבנות כספיים הוא הצליח לארגן אוסף, ששוכן בהתחלה בכנסייה ואחר כך בביתו.

INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI.
DIRECTIA SIGURANTEI SI ORDINII PUBLICE

CATRE MARELE STAT MAJOR
SECTIA A II-A

Am onoare a inainta alaturata Nota referitoare la traficul de scrisori si bani savarșit de capitanul Ciurescu George, comandantul trenului permisionar "Crimeia" pentru evreii din ghetourile din Transnistria de conținutul careia va rugăm să binevoiți a lua cunoștința și dispune măsurile ce veți crede de cuviință

D.O.
Directorul Siguranței și Ordinii Publice
General C. Tobescu

N O T A

Capitanul Ciurescu George comandantul trenului permisionar "Crimeia" a fost prins facand trafic de scrisori și bani pentru evreii din ghetourile Crivoe-Ozero și Treidube, de pe raza județului Golta-Transnistria cu concursul preotului Petre George din comuna Sirova-Golta. Contra susnușiilor s-au dressat acte și inaintat Curții Marțiale Tiraspol

Comandantul Legiunii Jandarmi Golta
Maior Ambrus Romulus

5 septembrie 1943

Arhiva Nationala, Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei
dosar 29.1943, filele 112, 113

מכתב המעצר של הכומר המאשר העברת מכתבים וכספים לגטאות היהודיים בטרנסניסטריה.

בשנת 1973, הרשויות העמידו לרשות את הווילה של Dr.Țaranu לשעבר כדי לארגן מוזיאון "האוסף של ארכיאולוגיה, אמנות דתיות ספרים נדירים" שיקרא באופן רשמי כפי שהוא נצפה ב-9 ביולי 1974 על ידי הפטריארך יוסטיניאנוס מרינה.

בשנת 1977, המוזיאון עבר לוילה הנ"ל לשעבר ב - No.109 Str.Tudor Pănciulescu vladimirescu, שם הוא שוכן עד היום.

- האוסף הארכיאולוגי מכיל מעל 4,000 פריטים, החל מהתקופה הקדם-קרחונים המיוצגת על ידי מיצגי ממותה מאובנים, דוב ארקטי המערה אורסוס, מהתקופה הפליאוליתית, הניאוליתית, המעבר לברונזה, התחלת הברונזה, תחילת תקופת ברזל שנייה, כמו גם חומר ארכיאולוגי עשיר המתעדים אימון, משכיות ונוכחות הגבולות הטבעיים של העם הרומני.

- בין 1967-1989, השתתף במחקרים על גבולות האימפריה הרומית, הביא תרומה יוצאת הדופן על לימס-Daco-הרומית על Alutanus לאור המחקר הארכיאולוגי החדש.

- פרסם למעלה מ-100 מאמרים בכתבי עת מקצועיים בארץ ובחו"ל. המאמרים מבוססים על מחקרים ארכיאולוגיים על ההיסטוריה של המדינה הפיאודלית הישנה אולפנה עד מדינה רומנית.

פעילותו במלחמת העולם השנייה

בשנת 1942 נשלח ככומר מיסיונר לטרנסניסטריה, שמטרת שליחותו הייתה להחזיר לנצרות כפרים שלמים, שבהיותם תחת השלטון הקומוניסטי סבלו מרדיפות הדת, הרס כנסיות ואיסור קיום פולחן. הוא הוציא מהאדמה צלבים שהוסתרו ע"י הכפריים בתקופה הכיבוש הסוביטי, הקים מחדש כנסיות הרוסות והציב את הצלבים מחדש במקומם, קיים מחדש פולחן דתי במקומות בהם כבר לא היה כומר ע"י הטבלת כל מי שנולד ולא הוטבל, וכיו"ב ובמקום שהכנסייה הייתה הרוסה לחלוטין התחיל לבנותה מחדש.

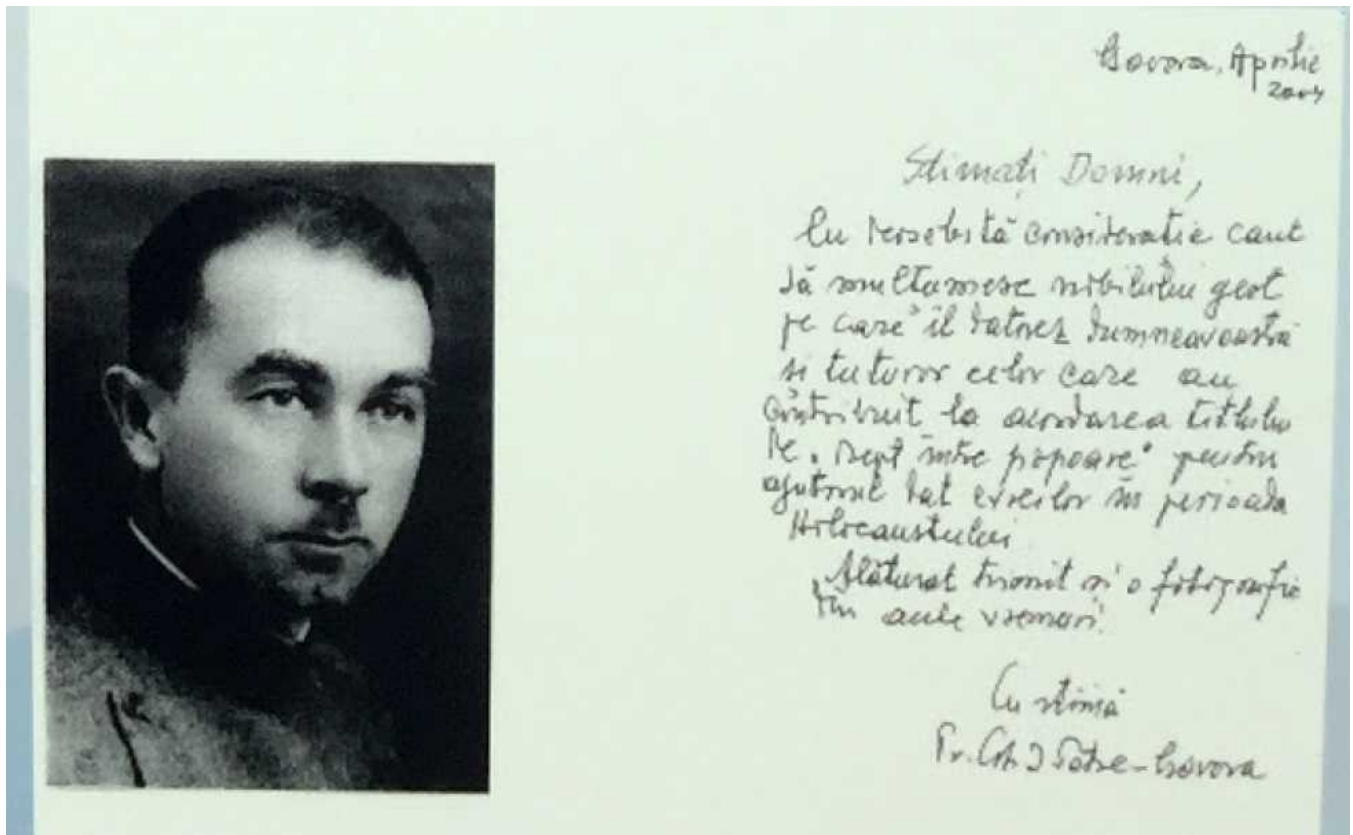
תוך כדי שיטוט ברחבי השטח הכבוש, לא פעם נחשף למצבם העגום של היהודיים המגורשים בגטאות ונפשו התמלאה חמלה ומרירות. הוא נזכר במאייר, היהודי מהכפר שהיה בעל חנות וראה אותו יום אחד עובר ברחוב במעיל מרופט, קרא לו" כבוד האב, לא מתאים לך, קיבלתי מווינה מעילים טובים, הנה קח אחד ותשלם לי כשתוכל". הלביש אותו בכוח ואכן המתין בסבלנות, עד שהיה בכוחו לשלם לו עבור המעיל. כשדמותו של מאייר ודמות בעל חנות הממתקים ווקסל שכל הזמן היה נותן ממתקים לו וילדיהם לפניו, חשב איך יוכל לעזור ליהודיים המגורשים.

יום אחד בדרכו לרומניה פגש את הסרן Ciurasu Gheorghe שהיה מפקד הרכבת ואיש הקשר של יהדות בוקרשט, שניסתה באמצעותו לעזור לאחיהם שבמחנות. מאותו היום, הכומר הפך להיות השליח

של אלה שבגטאות בהביאו לבוקרשט מכתבים מלאי ייאוש של אלה שידעו שימיהם ספורים ובחזרה הביא חבילות כסף. הוא התרשם עמוקות מדמעות התודה, התנאים הבלתי אפשריים בהם חיו וביחוד מהידיעה שהם הולכם למות.

רק פעם אחת קיבל תשלום על שרותיו – יהודי ממחנה Crivoi ביקש למסור מכתב לכתובת מסוימת במרכז בוקרשט, Calea Victoriei. בכתובת הייתה קפיטריה עם מנעול על הדלת. צלצל וצלצל ואיש לא ענה זמן רב. לבסוף נפתחה הדלת ובפנים שתי נשים, אם וביתה כנראה משפחת האיש שבמחנה, מפוחדות עד מוות כי הוא היה במדים. כשנרגעו, הכינו לו חבילה של מיטב עוגות הקפיטריה הנעולה, גרביים יבשות, סוודרים וכ"ו. הן הכריחו אותו לקחת קילו של ממתקים לילדיו. הוא לקח את הממתקים אבל חילק אותם לכל מי שהיה על הרכבת בדרך לטרנסניסטריה. החלק העצוב בכל הסיפור שבחוזרו לא היה למי למסור את מה שהביא, מסר את זה למכריו של האיש.

לאחר זמן מה, מישהו הלשין עליו. למזלו פגש יום לפני שנעצר קצין מהז'נדרמריה, שהזהיר אותו שעומדים לעצור אותו. הוא הספיק להשמיד את כל המכתבים, תמונות וחפצים שהיו עליו ואת החבילות מסר בגטו הראשון שהרכת עצרה. למרות שלא נמצא שום חומר מחשיד הוא הודה בכל, הוא לא חשב שעשה משהו רע. הועמד בפני בית דין צבאי – סרן צ'וראסקו גאורגה הועבר לחזית ואילו הכומר גאורגה פטרה זוכה מהעדר עדויות ועדים. באותו הזמן העדים כבר הוגלו מעבר לנהר הבוג (לשטח ששבשליטת הצבא הגרמני).....אפילו כשעמד להיכנס למשפט, יהודי זרק את עצמו לרגליו ומאחוריו שתי ילדות והתחנן שייקח אותן אליו ויצילן. שוב לבו נמס וחשב איך יוכל לפחות אחת מהן לאמץ, שאשתו תגדל אותה יחד עם ילדיו, אך כשיצא מאולם המשפט היהודי ובנותיו כבר לא היו שם.

אחרי המשפט הוחזר לכפרו, גבורה, מלא מחשבתו, זיכרונות אימה.

ערב אחד בהיותו בבוקרשט הוזמן ע"י חברו, הכומר מארינה שלימים יהפוך להיות פטריארך רומניה להצטרף אליו ואל חבורת הנכבדים שישבו ושוחחו. הוא ראה שההזמנה הייתה לשבת עם ראשי המשטר והבין שאיננו מסוגל לכך.

הוא נשאר נאמן לאמונתו, גם עם חילופי השלטון כשנעצר מחדש, עונה, תלשו לו את הציפורנים והוכה עד שלא יכול היה לעמוד על הרגליים. גם כאן היה לו מזל כי ראש העיר, אמנם קומוניסט אך חבר, הזעיק את הכומר מארינה שהצילו ואמר שבזמנו הוא הסתיר בכנסייתו את אנה פאוקר. הוא לא ממש התרשם מכך. שם לב שמכל הכנסיות נעלם דיוקן המלך. בכנסיה שלו נתן הוראה לצבוע את הדיוקן של סנט ניקולאס ע"ג הדיוקן של המלך פרדיננד כדי שבעתיד ניתן יהיה לשחזר.

- "כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו", הם דברי התלמוד החרוטים על מדלית "חסידי אומות העולם" שהוענקה ב-25 ביוני, 2004, בארמון הפטריארך הרומני בבוקרשט, לכומר Gheorghe Petre של הבישופות של Ramnic.

האירוע אורגן על ידי שגרירות ישראל והכנסייה האורתודוקסית הרומנית. בגיל 94, האב Gheorghe Govora Petre תוגמל על עזרתו בתקופת השואה של הצלת היהודיים שגורשו לטרנסניסטריה. התואר המורכב ממדליה ותואר כבוד של לשכת "יד ושם" בירושלים לכומר Petre Gheorghe נמסר על ידי שגריר ישראל בבוקרשט, Gordon Radian Rodica, ובכך הפך להיות הכומר האורתודוקסי הראשון המקבל תואר זה.

כל הנ"ל מבוסס על פרסומי הכנסייה אשר צוטטו בעיתון Adevarul כחדשות מהעיר ראמניקו-ואלצ'אה, אתר העיירה גבורה, אתר "יד ושם", אתר הכנסייה הרומנית, תיאור המוזיאון הארכיאולוגי ששלו בוויקיפדיה ומקורות נוספים.

אליזבט סטרול, התופרת הרומניה שהצילה את יהודי העיר יאש (נעמי פישר)

צילום: אוסף חסידי אומות עולם, יד ושם.

הסיפור הזה סופר לי מפי אבא ז"ל. האשה המופלאה הזו שלא שמעתי עליה מעולם, היתה קרובת משפחה רחוקה של המשפחה שלנו. אחרי ששמעתי את הסיפור התחלתי לקרא עליה והסתבר שהסיפור היה ידוע ומוכר. כשאליזבט סטרול שמעה על התוכנית לפגוע ביהודים, היא רצה ברחובות יאסי והזהירה אותם. ל-15 מהם סיפקה מחסה ומזון. היא לא נרתעה גם אחרי שהוכתה ונעצרה. בתום המלחמה נישאה לאחד מהם, עלתה לישראל והוכרה כחסידת אומות עולם בגן חסידי אומות העולם בחיפה, יש אבן שמוקדשת ל"אליזבטה (ניקופוי) סטרול" מרומניה. "הזהירה יהודים שהכירה מפני פוגרום עתידי בעיר, הסתירה יותר מ-15 מהם, ודאגה לכל מחסורם. כשנלקחו למחנות עבודה הביאה להם, שוב ושוב, מזון ואספקה, למרות שנתפסה, נעצרה למספר ימים והוכתה קשות, המשיכה במשימתה", כך נכתב שם.

אליזבט גרה עם משפחתה בעיר יאסי ברומניה, ועבדה במפעל טקסטיל. רבים מחבריה לעבודה וכן חלק משכניה בעיר היו יהודים. ב-29 ביוני 1941, כשהיא שמעה משכניה הנוצרים על התוכנית לפגוע ביהודים, היא מיהרה לביתו של מרקוס סטרול, חברה לעבודה, כדי להזהיר את משפחתו מהסכנה ולהציע להם מקלט. היא היתה אז בת 21. הוא היה בן 18. בזכותה, משפחתו של סטרול, כולל אביו, אמו ואחיו, ניצלו מפרעות הרומנים והגרמנים.

סטרול לא הסתפקה בכך. היא רצה ברחובות העיר, כדי להזהיר את תושביה שעליהם להימלט על נפשם. היא הצליחה לקבץ כמה מהם ולהובילם למחסן בפאתי השכונה, שם מצאו מחסה עד יעבור זעם, תוך שהיא דואגת לצרכיהם. בהמשך, כשחלקם נלקחו לעבודות כפייה, היא העבירה להם מזון וביגוד, תוך סיכון חיים. באחד הימים היא אף נעצרה על ידי הרומנים, הוכתה קשות והוחזקה במעצר.

בפוגרום ביאסי, שאירע בין ה-29 ל-30 ביוני, נרצחו כ-15 אלף מתוך כ-45 היהודים שחיו בעיר. חוקר השואה פרופ' יהודה באואר, כתב כי "הפוגרום של יאסי, שקדם לרציחות ההמוניות שבוצעו על ידי הנאצים בפלישתם לברית המועצות, הוא מבחינות רבות תחילתה של ההשמדה ההמונית של יהדות אירופה". פלוריאן ראדו, במאמר "הטבח ביאסי: אירוע מוקדם של רצח עם ביהודים", כתב: "היה זה מעין חזרה גנרלית, שנערכה בסביבה נוחה, כזו שבה ניתן לבחון את אמצעי הרצח השונים...ואף לשכללם". ב-1949, אחרי המלחמה, אליזבט נישאה למרקוס סטרול, אחד היהודים שהצילה. בהמשך התגיירה. ב-1963 הם עלו לישראל, כאן המשיכה לעבוד באריגה. ב-1987 הוכרה כחסידת אומות עולם על סמך כמה עדויות.

לופו זוטא מאזור, כתב ל"יד ושם" כי סטרול "הפגינה אומץ לב ואהבת הזולת שרק נפש אצילה יוצאת מהכלל הייתה מסוגלת". לדבריו, לצד היהודים שהסתירה בעצמה, היא גם "הצילה מאות יהודים ממוות בעינויים נוראיים", בכך שהזהירה רבים אחרים על הגורל המצפה להם. ינקו מנדל מחיפה, שהכיר אותה מ-1938, כתב כי היא "הפגינה סולידריות עם היהודים, למרות התקופה הקשה של המשטר הליגונרי ברומניה". גם קלרה ברן הכירה את אליזבט. היא היתה ילדה בת תשע, כשאליזבט באה לחצר ביתה, ביום הפוגרום, כדי להזהירם. היא לקחה אותה ואת אמה – לצד שכנים נוספים – למסתור, והצילה את חייהם.

ישראל זילברמן מראשון לציון, שמסר אף הוא עדות על פעילותה להצלת היהודים, הוסיף כי "ידוע לי, שכאשר הממשלה הכריחה את היהודים של העיר יאסי לענוד מגן דוד צהוב, גם אליזבט התהלכה עם מגן דוד על החזה, באומרה שעבורה זה כבוד ולא עלבון". בארץ היא גרה בחיפה, בתל אביב ובקרית ביאליק. בעלה, מרקוס, מת ב-1996. בנם היחיד, אריה, סיפר: "היא היתה אשה צנועה. כל מי שבא באינטראקציה איתה, היה צריך כמעט בכוח להוציא ממנה את הסיפורים".

את אחד הסיפורים שלא תועדו בעדויות שנאספו מיד ושם, היא סיפרה בעצמה לבנה. כשהתחיל הפוגרום, התפרסם צו שכל ראשי המשפחות צריכים להתייצב במטה המשטרה. סבו של סטרול, משה, היה אחד העצורים. אליזבט מיהרה לתחנת המשטרה, ופנתה ישירות למפקד, שהיה שכן שלה. "שחרר את מוישה הזקן, הוא אדם טוב", אמרה לו. מפקד המשטרה נענה לבקשתה, ושיחרר אותו. "הוא לא היה חייב לעשות את זה. הוא היה יכול בקלות לעשות את ההיפך: לעצור אותה, ולברר מה הקשר שלה אל מוישה סטרול. זה סיפור מדהים", אמר אריה

אנג'ל אנוצויו **ANGHEL ANUTOIU** (מנתן פרי)

נולד ב-28.12.1914 בחבל ניסטורשט (Nistorești) במחוז ורינציה (Vrancea) שברומניה, לאב יהודי

בשם מנדל וינר ולאם נוצריה בשם יואנה אנוצויו.
הוא גדל וחי בחבל נרוז'יה (Năruja) שבאותו המחוז.

בין השנים 1938–1940 כיהן אנג'ל כמזכיר וכנציג של ארגון "ותיקי המלחמה" על שם הנסיך מיכאיל, שנוהל על ידי משרד הצבא והכתר הרומני.

במסגרת ארגון זה, גויס אנג'ל בקיץ 1940 לפעילות במפלגה הקומוניסטית. את שירותו הצבאי הוא ביצע כמזכיר במטה הכללי של "יחידה 5" בצבא הרומני. במסגרת תפקידו ביחידה, נחשף אנג'ל לחומרים צבאיים מסווגים וביניהם תוכניות לשיתוף פעולה בין הצבא הרומני והנאצים בביצוע סריקות לאיתור ולכליאת יהודים. הוא קיבל מידע על פעולות אנטי-יהודיות בהן המטה בו שירת, תכנן לבצע. אנוצ'יו הזהיר את היהודים שהולכים להיעצר ביישובים בקאו, ברשוב, אודובסטי, פיאטרה-ניאמץ ובוזאו, כך שיוכלו לברוח בזמן, והוא גם עזר להם למצוא מקומות מסתור, בביתו ובבתי מכריו, לעיתים תמורת תשלום ששילם מכיסו שלו.

באופן זה הציל אנג'ל יהודים רבים וביניהם גם את סבא שלי שאני נקרא על שמו. על מנת שיוכל להמשיך לקחת חלק ב"יחידה 5" מבלי להשתתף בפעולות נגד יהודים, אנג'ל ירה בעצמו ביד שמאל ויצר בה מום.

באופן זה שוחרר מפעולות חיפוש וכליאת היהודים שביצעה היחידה בה הוא שירת.

עקב פעולותיו האנטי פשיסטיות והצלת היהודים, הועמד אנג'ל למשפט צבאי וגורש בסופו של דבר מהיחידה ומארגון "ותיקי המלחמה" בהם שירת ועבד. בעקבות כך עבר אנג'ל להתגורר בבוקרשט.

באוקטובר 1941 הגיע לביקור במזנון לפועלים בו סעד אנג'ל, יון אנטונסקו, ראש ממשלת רומניה. אנג'ל החליט להסתכן בכך שהוא התלונן בפניו על סבלם של היהודים במדינה, אנג'ל ביקש מאנטונסקו לפעול להפסקת הרדיפות אחר יהודים והפסקת כליאתם במחנות.

בעקבות המקרה נאסר אנג'ל, אך הוא שוחרר לאחר זמן קצר.

לאחר המלחמה ניתנה לאנג'ל תמיכה ועזרה כלכלית על ידי ארגוני הסיוע היהודים.

עשר משפחות חברו יחד אחר המלחמה כדי להעניק לאנג'ל את אות חסיד אומות העולם וביניהם גם אבא שלי ואחיו בעבור הצלת סבי שנפטר ב 1951 ואחת מבקשותיו האחרונות הייתה לדאוג לאנג'ל ולא לשכוח אותו.

אבא עשה את המאבק להענקת אות חסיד העולם לאנג'ל המלאך ביחד עם עוד משפחתו כשהוא כאן מ-1947 ואחיו עוד ברומניה.

ב-כ"ג בסיוון התשל"ט, 18 ביוני 1978, הוכר אנוצ'יו אנג'ל כחסיד אומות העולם על ידי הוועדה לציון חסידי אומות העולם של רשות הזיכרון יד-ושם.

ב-9 בינואר 1979 קיבל אנג'ל את התואר בשגרירות ישראל בבוקרשט עי השגריר אבא גפן ובנוכחות מנכל משרד החוץ הרומני משפחות האנשים שאנג'ל הציל ובני משפחתו שלו.

לצערי אבי ודוד לא יכלו להגיע כך שבעצם לא הייתה נציגות של משפחתנו.
 במעמד הטקס אנג'ל הגיש בקשה לקבלת התואר אזרח במדינת ישראל ולעלייה לארץ ישראל.
 בשדרת חסידי אומות העולם ב"יד ושם" ניטע ב 1991 עץ על שמו אך לא הייתה כל התייחסות לבקשתו
 של אנג'ל.
 ב 20.1.2003 בגיל 88 נפטר אנג'ל בעיר נארוג'ה.
 יהי זכרו ברוך.

אלנה מלכת רומניה

הרומניה הבכירה שקיבלה
 את חסיד אומות העולם/ אריה גרינבלט

אלנה נולדה ב-2 במאי 1896 באתונה, לקונסטנטינוס הראשון, מלך יוון וסופיה, נסיכת פרוסיה, בתם של פרידריך השלישי, קיסר גרמניה וויקטוריה, הנסיכה המלכותית.
 ב-1921 התחתנה עם יורש העצר הרומני, הנסיך קרול ולזוג נולד ילד אחד, מיכאי, שכבר בילדותו היה למלך מיכאי הראשון.
 נישואיהם של אלנה וקרול עלו על שרטון. קרול העדיף את פילגשו אלנה לופסקו, ויתר על זכותו לרשת את אביו, פרדיננד בכס המלכות ונסע לחו"ל עם פילגשו. עם מותו של פרדיננד ב-10 באוקטובר 1927, עברה המלכות למיכאי, ואלנה הייתה למלכה האם.
 בשנת 1928 התגרשה אלנה מקרול. ב-1930 חזר קרול לרומניה, הדיח את בנו והכתיר את עצמו. לחזרתו של קרול ולהכתרתו התלוותה פגיעה במעמדה של אלנה. על פי הוראתו תוארה היה "הוד רוממותה אלנה". בהתחשב ביחס הזה הוצע לאלנה לנסוע לחו"ל תוך כיסוי הוצאותיה וביקורים סדירים של בנה. היא נענתה ונסעה לחו"ל.

בספטמבר 1940 הדיח הדיקטטור יון אנטונסקו את המלך קרול והמלוכה הועברה שוב לבנה מיכאי, אך התפקיד היה תפקיד ייצוגי בעיקרו והסמכויות היו בידי אנטונסקו. אלנה שבה למעמד של המלכה האם. למרות הקיצוץ בסמכויות המלך, עדיין נותרה לו השפעה ובעקיפין הייתה השפעה גם למלכה האם, אלנה. אלנה השתמשה בהשפעתה, כדי להקל ככל שיכלה את מצבם הקשה של היהודים תוך שיתוף פעולה עם הרופא שלה ניקולאיה בלאט ויש עדויות רבות על מעשיה בתחום זה. יש עדויות על המעורבות המכריעה של אלנה ברשות שניתנה בסופו של דבר לז'וריקה אגריצי' להושיט סיוע לנוסעי "רכבת המוות" שהגיעה לעיר רומן מפרעות יאשי. (אגריצי, נשיאת הצלב האדום ברומן, קיבלה גם היא תואר חסיד אומות העולם).

יש עדויות גם על הסיוע שנתנה למגורשי טרנסניסטריה שפגשה כאשר מטוסה נחת נחיתת אונס בקרבת מקום.

אלנה גם לחצה על ממשלת רומניה לא להיענות לדרישת הנאצים להחיל את הפתרון הסופי על יהודי רומניה.

בשנת 1944 תפסה המפלגה הקומוניסטית של רומניה את השלטון, ובדצמבר 1947 הודח בנה מיכאי מתפקידו, והמשפחה המלכותית נאלצה לצאת לגלות.

ב-1982 מתה אלנה בלוזאן, ובשנת 1993 יד ושם העניק למלכה אלנה תואר חסידת אומות העולם. בסוף 2019 הועברה גופתה לרומניה ונקברה ליד קבר בנה, בכנסייה החדשה בקורטאה דה ארג'ש, באותו מתחם שבו קבורים מלכי רומניה.

הנשיא ריבלין, עם מותה של המלכה נשא דברי הספד אודותיה ובין היתר אמר: "הוסיפה אור לשואה החשוכה".

תיאודור קריביאנו / רומניה / סימה פייביש

<https://www.yadvashem.org/he/press-release/07-august-2007-15-42.html>

<https://www.yadvashem.org/he/righteous/stories/criveanu.html>

תיאודור קריביאנו זאב (וילי) קריביאנו מצביע על שמו של אביו שנחקק בגן חסידי אומות העולם.

באוקטובר 1941 ביקש המשטר הרומני לגרש את יהודי צ'רנוביץ לטרנסניסטריה. 50,000 יהודי העיר נכלאו בגטו לקראת גירושם. עד לאמצע נובמבר גורשו יותר מ- 28,000 יהודים. השילוחים פסקו לאחר שראש העיר דאז, ד"ר טראיאן פופוביץ, הצליח לשכנע את המושל הצבאי הרומני ואת הגנרל אנטונסקו להשאיר את 20,000 היהודים שנותרו, בטענה שהם חיוניים להמשך יציבותה הכלכלית של העיר, והותר להם לחזור לבתיהם. בקיץ 1942 הואשם ראש העיר פופוביץ בהענקת היתרי שהייה ליהודים לא חיוניים והודח מתפקידו. לימים הוכר ראש העיר פופוביץ ע"י יד ושם כחסיד אומות העולם.

לאחר הדחתו של פופוביץ גורשו 5,000 יהודים נוספים אל מעבר לנהר הבוג, ורובם נספו. בצ'רנוביץ נותרו כ-15,000 יהודים בעלי היתר שהייה חוקיים, ועוד כ- 2,000 שהסתתרו בעיר או השתמשו בהיתר שהייה מזויפים.

תעודות שהייה בצ'רנוביץ היו דרכונים לחיים. תיאודור קריביאנו מן העיר בראשוב היה עורך דין שגויס כקצין מילואים כדי להעביר לידי המושל הרומני את התוכנית הסודית של אנטונסקו לרכז את יהודי צ'רנוביץ בגטו. במסגרת תפקידו הוטל עליו להעביר לשלטונות רשימה שמית של יהודים שנחוצים לעבודה בעיר. בניגוד להוראות ועל אף הסיכון הרב לחייו העניק תיאודור בהסתר היתרי שהייה מעבר למכסה המותרת גם ליהודים שלא היו חיוניים, ביניהם ברטה ואוסיאס הפטר (Osias & Berta) (Hefter) ובנותיהם הילדה ומלווינה (Melvina & Hilda).

בעדותה ביד ושם מסרה הילדה כי תיאודור קריביאנו העניק היתרי שהייה ליהודים רבים שלא היו חיוניים או זכאים לכך, ובכך הציל אותם מגירוש למחנות הריכוז בטרנסניסטריה. במהלך התקופה נרקם קשר רגשי בין תיאודור למלווינה הפטר, ותיאודור קריביאנו העביר באמצעותה היתרי שהייה ליהודים שפנו ישירות אליו או אליה.

תיאודור ומלווינה התחתנו ובשנת 1945 נולד בנם וילי - זאב. בשנת 1950 עלו ארצה מלווינה וזאב. תיאודור נותר ברומניה. הוא נפטר בשנת 1988.

ב-8 באוגוסט 2007, התקיים ביד ושם טקס הענקת אות חסיד אומות העולם ל**תיאודור קריביאנו** (Theodor Criveanu) מרומניה. את האות והמדליה קיבל בשמו בנו זאב (וילי) קריביאנו.

דוקטור טראיאן פופוביץ'. רומניה - Doctor Trayan Popovici Romania / סימה פייביש

ראש עירית צ'רנאוץ (צ'רנוביץ)

מתוך: אריה באומינגר (1978) חסידי אומות העולם – עם עובד תרבות וחינוך. עמ' 159 - 161

עם סיפוחה של בוקובינה לרומניה אחרי מלחמת העולם הראשונה נעשו יהודי בוקובינה שותפים לגורלם של שאר יהודי רומניה בתקופת העצמאות שלה. ב – 28 ביוני 1940 נכבשה בוקובינה הצפונית על בירתה צ'רנאוץ, בידי הצבא האדום וסופחה לרפובליקה של אוקראינה המערבית. כל נכסיהם של היהודים הוחרמו והולאמו ללא פיצויים ובעליהם נעצרו והוגלו. ב – 13 ביוני 1941 הוגלו לסיביר מאזור צ'רנאוץ 3,800 יהודים, ביניהם כמעט כל הצעירים. רובם נספו ברעב, בקור ובעבודות-פרך.

ביולי 1941 נכבשה בוקובינה הצפונית בידי הצבא הגרמני והרומני. במשך שלושה ימים ערכו החיילים המשתוללים טבח באוכלוסייה היהודית. באזור צ'רנאוץ וסטרוז'ניץ קיפחו את חייהם כ – 5,000 יהודים. על אלה שנשארו בחיים הוטל עוצר בית במשך 21 שעות ביממה. הונהג "אות הקלון" הצהוב, הוחרמו נכסיהם של היהודים, נאסרה כל התעסקות במקצוע ובעבודה, נאסרה התפילה בציבור והוטלה חובת עבודת כפים לפי המקובל בארצות הכיבוש הנאצי. ב – 11 באוקטובר 1941 הוקם הגטו בצ'רנאוץ וכעבור ימים מועטים הועמסו 40,000 יהודים מצ'רנאוץ ו – 35,000 יהודים מבוקובינה הדרומית על קרונות בקר והוסעו אל טרנסניסטריה. תנאי התברואה היו איומים, התזונה – בלתי מספקת, ועבודת הפרך – למעלה מכוח אדם. כ – 50 אחוז מן הגולים נספו.¹

ליהודי צ'רנאוץ, שעד יולי 1941 היוו 50 אחוז מן האוכלוסייה הכללית, קם גואל בתקופת הכיבוש הנאצי, והוא ראש העירייה, דוקטור טראיאן פופוביצי. הוא שימש כתובת לכל יהודי נרדף והיה לו האומץ לעמוד בתוקף על דעותיו למען היהודים בפני השליטים הנאצים ובפני הפשיסטים הרומנים.

עורך-הדין הרמן שפסר², שעבד כאחד ממזכיריו של דוקטור טראיאן פופוביצי בשנים 1941 – 1944, מפרט את פעולותיו למען היהודים, בין שהיו בסמכותו, בין אם לאו. כשקיבל מושל בוקובינה הוראה מהגרמנים בסוף ספטמבר 1941 להקים גטו בצ'רנאוץ יה דוקטור טראיאן פופוביצי הפקיד הרומני הבכיר היחיד שיצא נגדה באומץ. הוא לא החשה גם כשהגיעה פקודת הגירוש של יהודי צ'רנאוץ לטרנסניסטריה והביע דעתו ללא היסוסים ובקול בפני הפקידים האחראים לביצועה, אף שבכך סיכן את מעמדו ואת בטחונו האישי. כשנוכח כי מחאתו לא תועיל וגורל היהודים נחרץ ניסה להציל את שאפשר היה להציל. הוא שלח מכתבים ותזכירים לממונים עליו וציין את זכויות היהודים ואת תרומתם לתרבות ולהתפתחות המסחר והתעשייה בבוקובינה בכלל ובצ'רנאוץ בפרט, ורש בתוקף להשתדל אצל הגרמנים למען שינויים בצווי הגירוש של בעלי-מקצוע כגון רופאים, מהנדסים, עורכי-דין, שופטים, וכן פנסיונרים ואחרים. דרישותיו התכופות והתקיפות של ראש העיריה נשאו פרי, וב – 15 באוקטובר 1941 הגיעה הוראה מבוקרשט להשאיר בצ'רנאוץ 20,000 יהודים בעלי המקצועות הנ"ל. כך ניצלו 20,000 יהודים מהשמדה, הודות לעקשנותו ולאומץ ליבו.

משרדו של פופוביצי היה הומה תמיד יהודים נדכאים ונצרכים, והוא הורה לשלם לפנסיונרים היהודים את מלוא הפנסיה שקיבלו לפני פרוץ המלחמה. מפורסמים היו האישורים שנתן פופוביצי לאלה שצוינו בידיו אצל השלטונות בבוקרשט כבעלי-מקצוע, אישורים שהמוני היהודים כינום "אישורי פופוביצי" או "אוטוריזאציות פופוביצי".

ראש העיר הנועז הרשה לעצמו להוסיף אלפי שמות שלא נזכרו בהיתרים מטעם השלטון, ובכך הציל עוד מאות משפחות מגירוש לטרנסניסטריה. אין צורך לציין מה יכול היה להיות גורלו של ראש העיר לו נודע לשלטונות הממונים עליו על התוספות הללו. ומוסיף עורך-הדין הרמן שפסר: "דוקטור פופוביצי הציל נפשות בכל מקום שאפשר היה להציל תוך הכרת הסכנה הצפויה לו"³

בעיתון הממשלתי הרשמי "בוקובינה", שכל הנכתב בו היה בהשראתו של שר התעמולה, הופיעו דברי לעג ואירוניה המכוונים לראש העיר, הטורח יתר על המידה וחורג מסמכויותיו בדאגתו היתרה ל"עמו של טראיאן" – כינוי אירוני ליהודי צ'רנאוץ.⁴

1. "האנציקלופדיה העברית", כרך ז', הערך "בוקובינה", עמודים 931, 932

2. הרמן שפסר, החי כיום בתל-אביב [נכתב ב – 1978], רחוב אלנבי 111 מסר עדות ב'יד ושם' והיא תיק מספר 499

3. שם

4. מתוך "וידוי" של דוקטור טראיאן פופוביצי, עמודים 62 - 69

דוקטור פופוביצי מעלה מאורעות אלה בזיכרונותיו ב"וידוי" שלו:

"יום א' 12 באוקטובר (1941), נקראתי בידי המושל אנטונסקו לישיבה של כל מנהלי הרשויות, שנכחו בה 18 איש. יש לציין את העובדה, שאיש לא גילה את האומץ למחות נגד המעשה, שעמד להשפיע על תולדות האומה.

הנני קורא לכל הנוכחים שנותרו בחיים להעיד כי הייתי היחיד, שבהינתן לו רשות הדיבור קם ודן בבעיית היהודים לאור תולדות הימים. אמרתי כי בתור עם קטן אסור לנו להסתבך בשנאה גזעית. הצבעתי על תרומתם של היהודים להתפתחות המדינה ולכלכלתה, על תרבותם ומעשיהם, ומחיתי בשמי ובתור ראש עירייה כנגד המעשה. דרשתי מתן חסות ליהודים בעלי השכלה גבוהה ולאמנים. דרשתי התחשבות באלה שהרימו תרומה לפנסיונרים, לקינים ולנכי מלחמה. דרשתי בשם האנושות שיוענק מעמד מיוחד לרופאים. למען הקמת המדינה דרשתי שיישמרו חייהם של מהנדסים ואדריכלים. תבעתי מתן כבוד ראוי לאינטליגנציה ולתרבות של שופטים ועורכי-דין-- -- התוצאה הייתה, שהמושל קיבל את הצעותי בחלקן והסמיך אותי, בפני כולם, להכין רשימה של כל אלה, אשר לאור השיקולים האלה זכו לתודת האומה.

"בינתיים עברו ה - 12, ה - 13 וה - 14 באוקטובר בהכנות להכנסת היהודים לקרונות. ידידי יודעים, כי לא עמדתי בזרועות שלובות. לא הייתי רוצה להצביע על האמצעים שנקטתי להשפיע בעקיפין על המרשל, שלא הכרתיו ואשר גר הרחק מצ'רנאוץ, אך למאמצי היו תוצאות.

"ביום ד' 15 באוקטובר, הסכים המרשל, בשיחה טלפונית עם המושל, למתן הקלות בצו הגירוש בכך שהוציא מצו הגירוש 20,000 איש מאותם בעלי-מקצועות שמניתי בישיבה, ואשר לגביהם היו סיבות רציניות להתערבות. כך יצא שכ - 20.000 איש נשארו בצ'רנוביץ".

וכך מתאר פופוביץ' את תודת הציבור היהודי: "רבנים זקנים, אינטלקטואלים בני כל הגילים, מנהיגים בכל תחומי החיים החברתיים, סוחרים, פועלים - בקצרה, כל מי שחי פרץ בבכי. הם הודו לאלוהים ולשמים על הרחמים, למרשל - על החסד. הם סובבו אותי כדי לנשק את ידי ורגלי ואת שולי בגדי לא תמיד מביישות הדמעות את הגבר, ובאותו רגע הייתי כה נרגש מהביטוי הספונטני של התודה, וגם אני פרצתי בבכי."⁵

וכך מסיימת הגברת אמה דויטש את עדותה ב"יד ושם"⁶: "העם היהודי לא שכח ואינו שוכח את אלה, אשר עוזרים לו במצוקתו ועומדים לימינו בעת צרה. העם היהודי על כל שכבותיו לעולם לא ישכח את הגיבור הזה, אשר במעשיו האציליים, מלאי העוז והתנופה, הציל מספר כה רב של יהודים. העם היהודי מעריך ומוקיר את הגיבור בעל המצפון והלב האנושי החם, אשר טרח ועמל יומם ולילה להחזיר לחיים את אלה, אשר עמדו על סף קבר".

5. פורסם בספר "תולדות היהודים בבוקובינה" / דוקטור פופוביץ', עמ' 62 - 69

6. תיק 499, "יד ושם"

מסמך 11:

חסידי אומות עולם במקדוניה

מקדוניה / **סטויאן-בוגויה סיליאנובסקי** (Stojan-Bogoja Siljanovski) היה חבר מחתרת ובעליה של חנות טבק קטנה במרכז העיר מונאסטיר. חנותו ניצבה מול תחנת המשטרה הבולגרית בעיר. השוטרים יצאו ובאו מחנותו; הוא הכיר אנשים רבים והיה מוכר לכול. אך זה לא מנע ממנו לתת מקלט למספר צעירות יהודיות.

ב-10.3.1943, ערב גירוש יהודי העיר יחד עם כל יהודי מקדוניה, הסתיר סיליאנובסקי את רוזה קמחי, אסתריה עובדיה (בכינוייה המחתרתי, מארה), ג'מילה קולונומוס (בכינוייה המחתרתי, צבטה), אסתריה לוי (בכינוייה המחתרתי, לנה) ואדלה פראג'י (בכינוייה המחתרתי, קאטה) בחנותו. למחרת, הופיעו בפתח חנותו שלוש נערות נוספות מלוות בחבר המחתרת שעמדו ליד הדלפק בחנות כאילו רצונם לרכוש דבר מה. הם שאלו את סטויאן האם יש לו סיגריות "קרטר" - שאלה שהייתה קוד זיהוי בין אנשי המחתרת. סטויאן הבין מיד שהנערות זקוקות למקום מקלט, והובילן אל מקום מסתור קטן. בסך הכל הסתיר סטויאן שמונה נערות יהודיות מתחת לאפה של המשטרה הבולגרית.

קולונומוס סיפרה כי סטויאן הציג כשרון רב בהטעיית המשטרה – לעיתים קרובות הוא הראה לשוטרים סחורות שונות בחנותו על מנת להסיח את דעתם ממקום המקלט. בפינת החנות בה הסתתרו הנערות לא היה חדר שירותים או מים זורמים. סטויאן דאג להביא לצעירות המסתתרות מזון ומי שתייה ולפנות את הצרכים. כשאחת הצעירות חלתה, דאג לה סטויאן לתרופות.

לאחר שלושה שבועות במסתור עזבו הצעירות את חנותו של סטויאן, אחת בכל פעם, וחברו לפרטיזנים של טיטו, שם שירתו ביחידות לוחמות. אחת מהן, אסתר עובדיה – מארה, נפלה בקרב ולימים הוכרזה כגיבורה לאומית הן ביוגוסלביה והן במקדוניה.

ב-01/01/1989, הכיר יד ושם בסטויאן-בוגויה סיליאנובסקי כחסיד אומות העולם.

מונאסטיר - ספורה של קהילה ספרדית במקדוניה (מתוך אתר "יד ושם")

מונאסטיר (ביטולה), דרום סרביה, יוגוסלביה (כיום מקדוניה).

הקדמה

... "עיר יהודית עתיקה שיהודים אין בה – אש טרבלינקה אכלתם" ... שלמה אלבוחר

ערב פלישת הגרמנים ל**יוגוסלביה**, חיו ב**מונאסטיר** (ביטולה) 810 משפחות יהודיות שמנו 3,351 נפש. הייתה זו קהילה יהודית ספרדית עתיקה ותוססת, שבתקופה שבין שתי מלחמות העולם שלטה בחייה התנועה הציונית.

בד' באדר ב' תש"ג (11 במרס 1943) נלקחו יהודי מונאסטיר יחד עם כל יהודי **מקדוניה** (כ- 7,350 במספר) והובלו מבתיהם על-ידי חיילים, שוטרים ופקידים בולגרים אל סקופיה, בירת מקדוניה. שם הם שוכנו במפעל הטבק המקומי 'מונופול' בתנאים נוראים.

כמה ימים אחר-כך, בשושן פורים, ט"ו באדר ב' (22 במרס 1943) יצא הטרנספורט הראשון של יהודי מקדוניה בקרונות בקר חתומים. הטרנספורטים הבאים, ב-25 וב-29 במרץ, יצאו אחריו, כולם לכוון אחד – מחנה המוות **טרבלינקה** שבפולין.

מתוך 3,276 יהודי מונאסטיר שנכלאו ב'מונופול', כולם אזרחים יוגוסלבים, נמלטו חמישה יהודים בלבד. מלבד החמישה, שוחררו שלושה יהודים על-ידי הבולגרים. מספר יהודים נמלטו עוד לפני ה-11 במרץ ליוון בתקווה להינצל, אך כמעט כולם נספו באושוויץ. כמה עשרות

צעירים וצעירות מיהודי מונאסטיר הצטרפו לפרטיזנים, לחמו ביחידות השונות וחלקם נפל בקרב. מעטים שרדו.

זהו סיפורה של קהילת מונאסטיר.

לקריאה נוספת

אלבוחר שלמה, קהילת מונסטיר (ביטולה), מקדוניה – עיר יהודית עתיקה שיהודים אין בה, אש טרבלינקה אכלתם, ירושלים: 2005.

בר זוהר מיכאל, הרכבות יצאו ריקות – ההצלה הנועזת של יהודי בולגריה מהשמדה, ירושלים: 1999.

לוקר צבי (עורך), פנקס הקהילות, יוגוסלביה, יד ושם, ירושלים: 1988, עמ' 43 – 55.

לבל ג'ני, גאות ומשבר, ירושלים: 1986.

נערה ושמה אסתרייה – לוחמים יהודים במלחמת העולם השנייה - 1983, פרקים מספרו של סטוין ריסטסקי – אסתרייה עובדיה, תרגום: יעקב מאסטרו.

אורן אורי, עיר ושמה מונסטיר, תל אביב: 1972.

קשלס חיים, קורות יהודי בולגריה – תקופת השואה, כרך ג', תל-אביב: 1969.

מנחם שלח (עורך), תולדות השואה - יוגוסלביה יד ושם, ירושלים: 1990

מסמך 12:

חסידי אומות עולם בבולגריה

המטרופוליט (בישוף) סטפן (סטוואן פופגריגוריב שוקוב)

בולגריה הייתה חברה במדינות הציר ובעלת ברית של גרמניה הנאצית בתקופת מלחמת העולם השנייה

לקראת סוף, 1940 נודע במדינה על הכוונה לחוקק חוק בשם "החוק להגנת האומה". שנועד למעשה להגביל את זכויות המיעוטים במדינה שנחשדו במעשי חתרנות. הכוונה הייתה גזירות כנגד האוכלוסיה היהודית. בנובמבר אותה שנה נסח "הסינוד הקדוש" (הגוף העליון של הכנסייה הבולגרית המורכב מ-11 הבישופים של בולגריה) עמד המטרופוליט סטפן),

מכתב לראש ממשלת בולגריה, ובו בקשה לערוך תיקונים בנוסח החוק המוצע. בין התיקונים הוצע סעיף נפרד המתייחס ליהודים ובו נאמר:

" אין לחוקק חוק נגד יהודים כמיעוט לאומי, אלא יש לנקוט צעדים מוגדרים כנכד הסכנות האמיתיות לחיי הרוח, התרבות, הכלכלה, החברה והפוליטיקה של העם הבולגרי. יהיה מקורן אשר יהיה."

גם לאחר שהנוסח המוצע של החוק, בכל זאת התקבל בפרלמנט הבולגרי וקיבל בינואר 1941 את חותמת מלך בולגריה בוריס ה-3, המשיך המטרופוליט סטפן להתבטא כנגד רדיפות היהודים.

בנובמבר 1942 דווח שגריר גרמניה בבולגריה, בקרלה, לממונים עליו בגרמניה, אודות פעילותו של המטרופוליט סטפן, להצרת צעדי השלטון הבולגרי בכל הנוגע למדיניות האנטי יהודית. בדו"ח אחר שלח בקרלה הודעה שתורגמה לגרמנית הודעה של המפלגה הפאשיסטית הקוראת לחיסולו של סטפן, ההודעה מסתיימת במשפט:

" כמה שיותר מהר – יותר טוב."

ב-9 במרץ 1943 נחתמו צווי גירוש ל-6,365 יהודים מקהילות "בולגריה הישנה" ובכללם 2,500 מיהודי סופיה. ראשי הקהילה הרבנים [אשר חננאל ודניאל ציון](#) פנו לסטפן וביקשו את עזרתו. סטפן נפגש עם המלך, ביקש ממנו לבטל את הגירוש, וציין שיינתן מחסה לכל יהודי בולגריה בכנסיות. במקביל, אחד ממנהיגי הקהילה, פנה אל סגן יו"ר הפרלמנט, [דימיטר פשב'](#) שהיה בן כיתתו, וידידו וסיפר לו על התוכנית הסודית. לאחר שפשב וידא את אמיתות הידיעות, (שעמדו בניגוד לסיכום שהיה ידוע להנהגה הבולגרית). הוא זימן למשרדו ב-9 במרץ כמה חברי פרלמנט, ממתנגדי תוכנית הגירוש ואת שר הפנים [גברובסקי](#) שהיה פטרונו של [בלב](#), ראש [הקומיסריון לענייני יהודים](#). הוא חשף בפניו את גילוי המזימה, ודרש ממנו לבטל את מבצע הגירוש, תוך כדי איום בקיום דיון בפרלמנט שיביא להפלת הממשלה. הלחץ של הכנסייה וקומץ חברי הפרלמנט, גרם להשעיית צו הגירוש.

בערי השדה המרוחקות מסופיה, צו ביטול הגירוש הגיע רק למחרת היום. וכך, ב-10 במרץ 1943 אחר חצות, החלה [אקציה](#) בפלובדיב וערים אחרות. השוטרים הוציאו את היהודים מביתם וריכזו אותם בחצר בית הספר היהודי. עם הזריחה, בשעה 06:00 בבוקר לערך, הובלו היהודים אל תחנת הרכבת, תוך זעקות שבר, אך בחלוף מספר דקות שוחררו לבתיהם. הגיעה פקודת דחיית הגירוש מהמלך בוריס השלישי. למעשה הצו הושעה עוד יום קודם, הכוונה הייתה לשחרר את היהודים ולא להובילם אל תחנת הרכבת, אך הם לא ידעו זאת וסברו שהם מובלים אל מותם.

באפריל 1943, פרסמה הכנסייה הבולגרית "קול קורא" המביע התנגדות לכל צורה של גזענות, ובכלל זה רדיפת יהודים וציינה כי לא תוכל לציית לחוקים כאלו. המלך נכנע פעם נוספת ללחץ הגרמני והחליט לגרש את כל יהודי סופיה

לערי השדה. גם במקרה זה, פנה סטפן למלך במכתב, המרמז שיוטל הרם דתי על המלך ובו נכתב "אל תרדוף אחרים, שמא ירדפו גם אותך. אלוהים צופה על מעשיך מהשמים". עוד ביצעו כמרי הכנסייה טקסי התנצרות המוניים ליהודים, במטרה למנוע את רציחתם. הגירוש לערי השדה אמנם התבצע, אך יהודי סופיה לא נשלחו אל מחנות ההשמדה.

המטרופוליט סטפן, כיהן בין השנים 1944–1945, כסגן הפטריארך של בולגריה. ב-21 בינואר 1945, הוא נבחר לתפקיד ראש הכנסייה הבולגרית. למרות התנגדותו למעורבות כמרים בפוליטיקה הפנימית, היחס של השלטון הקומוניסטי לדת בבולגריה, גרם לו למתוח ביקורת גלויה כלפי המשטר. הוא אולץ להתפטר ממשרתו ב-6 בספטמבר 1948, פרש למינזר בעיירה באניה שבמחוז פלובדיב, שם הלך לעולמו בתאריך 14 במאי 1957. בתאריך 12 במרץ 1992, 49 שנים לאחר הצלת יהודי בולגריה הכירה מדינת ישראל במטרופוליט סטפן כחסיד אומות העולם. בטקס שנערך במוסד יד ושם, קיבלה את האות בשם המטרופוליט סטפן, אחייניתו.

שלט הנצחה על קברו של סטפן בכפר שירוקה לאקה

הערה: ספר נהדר העוסק בפרשת יהדות בולגריה בתקופת מלחמת
העולם השניה הוא של מיכאל בר-זוהר, **הרכבות יצאו ריקות**, הוצאת
הד ארצי, ירושלים, 1999.

מסמך 13:

חסידי אומות עולם בקרואטיה

"תינוקת החבילה" - מאת לינדה שיין

על חסידי אומות העולם דג'ינה גרטרודה בריטיץ' ובנה טיהומיר בריטיץ'

באחד הימים של חורף 2-1941, הגיעה חבילה יוצאת דופן אל משרדי הקהילה היהודית בזגרב- קרואטיה, אשר פעלה תחת מעקב קפדני של משטר האוסטשה. אדם אלמוני מסר את חבילת הקרטון ועזב מבלי לתת הסברים. כאשר החבילה נפתחה, נדהמו פקידי הקהילה לגלות בתוכה תינוקת קטנה ומכתב בו נכתב:

"אנא קחו את התינוקת הזו אל בת דודתי בלנקה פורסט".

וכך תאר את המקרה אברהם יושקו: "יום אחד, בשלהי 1941 או תחילת 1942, אדם הביא חבילה אל משרדי הקהילה היהודית, בהם עבדתי, והשאירה שם. כשפתחתי את החבילה, הייתי בהלם. בתוך החבילה היה תינוקת יפהפיה, ופתק עליו היתה רשומה כתובתה של בלנקה פורסט".

פורסט נקראה אל משרדי הקהילה, ולאחר איחוד סוחט דמעות עם קרובתה דינה, היא הסבירה שאביה של הילדה, דרגוטין בוכלר, נשלח ליאסנובאץ' - המחנה הגדול ביותר שהוקם על ידי המשטר הפשטי בקרואטיה – ולא שב משם. האם, בלנקה בוכלר, נאסרה יחד עם בתה ונשלחה למחנה לובוגרד. כנראה שהאם הצליחה בדרך כלשהיא להבריא את בתה התינוקת מתוך המחנה.

פורסט לקחה את קרובתה הקטנה אל ביתה, אך כשהגרמנים החלו לגרש יהודים אל אושוויץ ב-1942, חשה כי הסכנה לתינוקת רבה מדי. פורסט רצתה להצטרף אל

שורות הפרטיזנים והזדקקה למצוא מקום מסתור עבור אחייניתה התינוקת. היא פנתה בתחילה למנזר, אך הנזירות לא היו מוכנות לקחת תחת אחריותן תינוקת כה קטנה. אחר כך מצאה אישה, שהיתה מוכנה לקחת את התינוקת תמורת תשלום והשאירה אותה אצלה. כעבור זמן מה, חברתה מלפני המלחמה, דג'ינה בריטיץ' (Djina-Gertruda Beritic) ביקרה את הילדה וגילתה שהיא סובלת מתת-תזונה וממחסור בבגדים. למרות הסכנה החמורה שנשקפה לה ולבנה, טיהומיר (Tihomil) בריטיץ' החליטה לקחת את התינוקת אל ביתה מן הבית שבו סבלה מהזנחה.

בעלה של דג'ינה, שהיה ימאי, לא חזר כמעט אל ביתו וכל האחריות נפלה על כתפיה. היא ובנה, שהיה תלמיד בבית הספר לרפואה, טיפלו במסירות בדינה הקטנה ואף לימדו אותה קרוא וכתוב. בריטיץ' לא נרתעה אפילו כאשר פשטו השמועות על כך שהיא מחביאה ילד יהודי ושכניה איימו להלשין עליה. על מנת להגן על דינה, היא הטבילה אותה, שינתה את שמה למריה ולימדה אותה תפילות נוצריות.

לאחר המלחמה, הוריה של דינה לא שבו לקחת אותה. שניהם נספו. בת דודתה של אמה, בלנקה, שהצטרפה לפרטיזנים, חזרה לקחת אותה. דינה לא רצתה בשום אופן לעזוב את הבית החם של דג'ינה בריטיץ', שטיפלה בה במשך זמן כה רב. על אף הקושי הרב להיפרד ממנה, בריטיץ' הסבירה לדינה שהיא יהודיה, וכי מוטב שתגדל בקרב משפחתה. בהמשך, דינה עלתה לישראל אך המשיכה לשמור על קשר עם מציליה.

הניצולה דינה בוכלר-חן מילאה דפי עד לזכרם של הוריה,, בלנקה בוכלר-ברודמן ודראגאן בוכלר, שנספו בשואה.

דינה ביכלר-חן.

ב-12/6/1994 דג'ינה גרטרודה בריטיץ' ובנה טיהומיר בריטיץ' הוכרו על ידי יד ושם בתור חסידי אומות העולם.

”תינוקת בחבילה”-אתר יד ושם.

קישורים רלבנטיים:

<https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=zDRPdITKcco>

מדליקי משואות תשע”א: סיפורה של דינה ביכלר-חן.

<http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/143822>

<https://www.yadvashem.org/he/remembrance/archive/2011/torchlighters/buchler-chen.html>

סוף ספור:

בשנת 1946 שבה בלנקה משורות הפרטיזנים ולקחה את דינה, קרובתה היחידה ששרדה. היא קיבלה אפוטרופסות על דינה, טיפלה בה באהבה ובמסירות והחזירה אותה ליהדות, על אף הקושי הנפשי שחוותה דינה, עקב הניתוק הן מהוריה המאמצים הן מהנצרות.

בדצמבר 1948 עלו בלנקה ודינה ארצה, ונשלחו למחנה העלייה בעתלית. בלנקה עברה להתגורר בבית החלוצות בחיפה, ואת דינה מסרה לחסות עליית הנוער. דינה למדה עברית במוסד אלונים על יד טבעון, ולאחר מכן נקלטה בקבוצת הילדים של קיבוץ שריד. בגיל 16 חזרה לגור עם בלנקה בחיפה, ונשארה עמה עד יומה האחרון.

דינה סיימה תואר שני במיקרוביולוגיה ובביוכימיה באוניברסיטת בר אילן, עברה להתגורר בירושלים, ועבדה בבית החולים הדסה בעין כרם. זה שנים היא מתנדבת בארגון נשות ”הדסה” ישראל.

דינה שמרה על קשר חם עם מציליה ושבה ליוגוסלוויה לבקרם פעמים .

אמאדיה פבלוביץ – אודט יחזקאל

ב-1 לפברואר 2019, הוכרו 117 קרואטים כחסידי אומות עולם על ידי מרכז יד ושם, על שהצילו יהודים בתקופת מלחמת העולם השנייה.

אחת מחסידי אומות עולם הקרואטים היתה אם המנזר אמאדייה פבלוביץ' (Sister Amadeja Pavlović).

אמדייה נולדה ב-28 בינואר 1895 ונפטרה בגיל 76 ב-26 בנובמבר 1971. היא כיהנה כאם המנזר על שם "אחיות הרחמים של הצלב

הקדוש בדג'אקובו" השוכן ליד העיר אוסייק בקרואטיה, בין השנים 1943 ועד 1955.

אמדייה פבלוביץ', אם המנזר ע"ש "אחיות הרחמים של הצלב הקדוש בדג'אקובו", הצילה את חייה של ילדה יהודיה בת אחת עשרה שנים בשם זנדקה בינשטוק גרובאום (Zdenka Bienenstock Grünbaum) במלחמת העולם השנייה. פבלוביץ' הוכרה כחסידת אומות עולם על ידי שגריר ישראל בקרואטיה, שמואל מרום ב-23 למרץ 2009. את אות הכבוד קיבלה לידיה אם המנזר דאז פרנציסקה מולנאר (Sister Franciska Molnar). הטקס נערך בנוכחות שגריר ישראל במנזר עצמו, ובטקס נוכח גם נשיא קרואטיה אז, סטייפאן מסיץ'. השתתף גם שר המדע, החינוך והספורט ד"ר דראגאן פרימוראץ, השופט האזורי של מחוז אוסייק, קרשימיר בובאלו, ראש העיר של דג'אקובו (Đakovo), אנטה ראספודיץ' והבישוף של דג'אקובו ואוסייק, ד"ר דג'ורו הראניץ'.

שגריר ישראל הצביע על החשיבות של הענקת אות כבוד לחסידי אומות עולם, כבוד אשר ניתן לכ-22 אלף איש, מתוכם 117 הינם מקרואטיה. השגריר ציין כי במלחמת העולם השנייה לצד זוועות המלחמה ואלימות בלתי מרוסנת, ניתן היה למצוא גם מקרים של אנשים טובים אשר פעלו וסיכנו את חייהם וחיי משפחותיהם על מנת להציל יהודים ממחנות השמדה והרג. "בזכות אנשים טובים כאלה, אמונתנו בבני אדם שבה אלינו. זוהי זכות גדולה להעניק במעמד זה את אות הכבוד והמדליה על שם אם המנזר המנוחה אמאדייה פבלוביץ', שלקחה תחת חסותה וחסות המנזר את הילדה הקטנה זנדקה והסתירה אותה במשך שנות המלחמה ואחריה, מהגרמנים וממשטר האוסטשה אשר מטרטם היתה אחת, להשמיד את היהודים יחד עם עמים אחרים אשר "היו מיותרים לדעתם", המשיך השגריר, אין ספק כי אם המנזר פבלוביץ' סיכנה את חייה בהצילה את הילדה זנדקה גרובאום ונשים יהודיות אחרות ממחנה דג'אקובו".

זהו הגלעד בכניסה למחנה דג'אקובו (Dakovo)

קרולינה אמדייה פבלוביץ' נולדה בפטרווארז'דין (Petrovaradždin) ב-28 לינואר 1895. לאחר שסיימה את לימודיה בבית ספר תיכון בנובי-סאד שהיתה חלק מיוגוסלביה, עבדה כמזכירה במרכז העירוני של זמון ונכנסה למנזר רק בגיל 27. תוך כדי לימודי הדת המייעדים אותה לנזירות, היא המשיכה ללמוד בבית ספר רגיל וסיימה את לימודי ההוראה בקולג' של זגרב ב-1930 כתלמידה מצטיינת. היא לימדה קרואטית, גיאוגרפיה והיסטוריה במנזר העירוני של דג'אקובו. בשנת 1937, היא מתקבלת כיועצת וכאם מנזר משנת 1943 עד 1955. אם המנזר אמאדייה נפטרה בגיל 76 בשנת 1971.

זנדקה בינשטוק גרונבאום

פעלה בשנת 2008 להכרה כחסידה אומות עולם, נולדה ב-1930. היא חיה עם הוריה, אחותה, סבתה וסבה באוסייק. לאביה מאקס בינשטוק, היתה חנות למכשירי ובגדי ספורט. כאשר פרצה המלחמה באפריל 1941, קרואטיה הכריזה כי היא אוסרת על יהודים ללבוש בגדים אשר יבדילו אותם משאר האוכלוסייה, אסור היה לנשים ללכת עם כיסוי ראש ולגברים עם כיפות או כל סממן אחר יהודי. ילדים יהודים גורשו מבתי הספר בהם הם למדו כי אלו הפכו לבתי ספר "אריאנים" ולא היה מקום ליהודים, כך גם גורשו יהודים ממקומות עבודותיהם. בעלי מפעלים וחנויות יהודים נצטוו לשלם קנסות בגובה 1,000 ק"ג זהב. משפחת בינשטוק, אשר נרדפה קשות על ידי משטר האוסטאשה החליטה למען הצלת משפחתה להתנצר. במאמץ כביר, ד"ר אלפרד הולנדר שהיה כומר, יהודי מומר, היה חרד לשלומם ולכן הביא את משפחת בינשטוק והפקידם בידי אם המנזר אמאדייה. השלטונות אשר נודע להם על כך באו למנזר ועל אף שהוכח כי התנצרו, נלקחה משפחת בינשטוק גרונבאום למחנה השמדה ושם הוצאה להורג. זנדקה ניצלה בזכות הנזירות אשר הסתירו אותה מ-1941 ועד 1945. כאשר הגרמנים הגיעו לדג'אקובו בשנת 1941, הם השתלטו על המנזר ונשארו שם עד 1944. בין הגרמנים אשר שרצו במנזר, היה גם שכן אשר הכיר את משפחת בינשטוק

מאוסייק. זנדקה היתה בסכנה של ממש, שמא הוא יזהה אותה. אם המנזר אמאדייה החליט להוציא את זנדקה ולהסתיר אותה בישוב שאינו רחוק מהמנזר בשם יוסיפבאץ, כך תוכל להשגיח עליה מרחוק, ובהמשך העבירה אותה לבית החולים של הנזירות בווקובאר. אף אחד אפילו לא לחברה הטובה ביותר לספסל הלימודים של זנדקה הותר לגלות את זהותה האמיתית שהיא יהודיה. היא היתה תחת חסותה המלאה של האם אמאדייה.

בתום המלחמה, זנדקה בינשטוק גרונבאום עזבה את קרואטיה ועלתה לישראל יחד עם בעלה ברנקו. כאן היא בנתה את חייה, למדה באוניברסיטה בירושלים וסיימה בתואר ד"ר לכימיה. מאוחר יותר היגרה לארה"ב והתיישבה בעיר סיאטל. לאחר ששני בניה גדלו היא המשיכה ופיתחה את קריירה שלה ולמדה רפואה גרעינית ועבדה בבית החולים השוודי – מדיקל סנטר בסיאטל ואח"כ בושינגטון. לאחר פרישתה פנתה ליד ושם וביקשה להכיר באם המנזר אשר הצילה אותה. בעדותה עבור "יד ושם", היא תיארה במדויק את החינוך והאהבה הבלתי מותנית אשר קיבלה מאם המנזר אמאדייה פבלוביץ', אשר טיפלה בה באהבה ובמסירות והצילה אותה מטלפי האוסטאשה והגרמנים וכך היא כתבה בעדותה :

"האם אמאדייה סיכנה את עצמה ואת כל המנזר על מנת להציל אותי. אם הסוד היה מתגלה ידעה האם אמאדייה שכל תושבי המנזר והיא עצמה יוצאו להורג. היא שמרה על זהותי בסוד כמוס ולא שיתפה איש. בזכותה אני חיה, ובזכותה הצלחתי ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים ובזכותה הצלחתי להקים משפחה. אני חבה את חיי לאם אמאדייה על שלא חסכה בנדיבותה וברוחה, באומץ ליבה ואמונתה ואיפשרה לי לנצח את היטלר בכך שהקמתי משפחה משלי עם בעלי ברנקו, נולדו לי שני בנים: דני שנשוי לאשתו מרטה גרום, וילדיהם מאקס וסאם. בני השני רמי שנשוי לגליה לבית דימנט ולהם נולדו נכדי מרה וסשה. סשה נשוי לרוקסנה ומרה לאלקס. זהו הנצחון שלי!! והיום אני בת 78". כך כתבה זנדקה בינשטוק בשנת 2008

זנדקה גרונבאום נפטרה ב-28 בדצמבר 2015 בגיל 85, היא חיה חיים מלאים וטובים.

(כתבה וערכה אודט יחזקאל – 21.4.2020)

הקרדינל – Alojsius Stepanič - אלויסיוס סטפאניץ (אודט יחזקאל –
20.4.2020

(חסיד אומות עולם שנוי במחלוקת).

התמונות מימין לשמאל: הלוחית המנציחה את ביקורו ב-1937 בהוספיס האוסטרי בירושלים העתיקה, סטפאניץ' לוחץ את ידו של אנטה פאבליץ', יהודים ניצולי

שואה ומשפחותיהם עולים למחנה המוות יסנובאץ לזכר הנספים, מחנה יסנובאץ – המכונה "אשוויץ של הבלקן".

אלויסיוס סטפאניץ' הוא דמות שנויה במחלוקת וסיפורו ראוי לציון. בן לאיכרים מעיירה קטנה, נולד ב-1898 שמיני בין 12 ילדים. בגיל 17 נלחם כחייל בצבא אוסטריה-הונגריה נגד איטליה ונלקח בשבי. עם שובו בגיל 19 החל ללמוד באוניברסיטה של זאגרב ובגיל 24 החליט להיות נזיר ונסע לרומא. בשובו בגיל 33 כבר היה בעל תואר דוקטור לתיאולוגיה ופילוסופיה. בשנת 1937 מונה כארכיבישוף של זאגרב. עם פרוץ המלחמה, על פי עדויות של יהודים ומסמכים ממכתבים שכתב, החל להציל פליטים באופן אקטיבי, הוא יצא בפומבי נגד המשטר הנאצי והוזהר שחיינו בסכנה. בשנת 1933 ה-BBC החל לשדר את דרישותיו לאירופה הכבושה. בתום המלחמה, הממשלה הקומוניסטית שהוא היה בין מתנגדיה, האשימה אותו בשיתוף פעולה עם הנאצים והוא נכלא. הוא שוחרר ורק ב-1951 ונאסר עליו לשמש בתפקידו כארכיבישוף. למרות זאת, האפיפיור הכריז עליו כקרדינל.

Stepanič מת ב-1960 כשהשאלה האם שיתף פעולה עם הנאצים עדיין ריחפה באוויר. בשנת 1985 יצאה הודעה פומבית מפי מרשיעו של סטפניץ' שההאשמה היתה תפורה ושמו נוקה לחלוטין. בין העדויות על מעשיו יש עדויות רבות של יהודים אשר סטפניץ' הציל באופן אקטיבי או היה שותף להצלתם, בין היתר מסופר כי דאג להעביר את דיירי בית האבות היהודי מזאגרב לאחד מכפרי הסביבה. **יד ושם** קיבלה פעמיים פנייה משני ניצולים תושבי הארץ אך לא נענתה. קהילת זאגרב לא הגישה בקשה. רבים מהיהודים הצטרפו לפרטיזנים של טיטו. לא ידוע מספרם כי הם לא הצטרפו כיהודים, לאחר המלחמה זוהו 2000 שמות אך ברור שהיו הרבה יותר.

בשנת 1943 התארגנה קבוצה של 250 פרטיזנים יהודים שהצטרפו למלחמה בגרמנים, הם סבלו אבידות כבדות והנותרים התפזרו בין הקבוצות השונות. לאחר המלחמה 10 יהודים הוכרזו כגיבורי ההתנגדות. מתוך 75,000 יהודים שהיו ביוגוסלביה, נותרו אחרי המלחמה 13,500 יהודים מהם עלו 8000 לארץ (מכל הגוש היוגוסלבי).

חשוב לציין שלמרות זאת, הענן השחור המרחף מעל דמותו לא תם. בתמונה המתנוססת עד היום במחנה המוות יסנובאץ בקרואטיה שנחשב לאשוויץ של הבלקן, נראה הקרדינל לוחץ את ידו של אנטה פבליץ' מנהיג האוסטאשה הפשיסט של קרואטיה במלחמת העולם השנייה.

ההיסטוריון והחוקר **פרופ' גדעון גרייף** הקים זעקה והגיש קובלנה לאפיפיור, עליה חתומים גם רה"מ בנימין נתניהו והנשיא ראובן ריבלין, בין היתר להסיר את הלוחית המוקדשת לקרדינל הקרואטי סטפניץ'. כאמור נטען בקובלנה כי הקרדינל תמך במשטר האוסטאשה של קרואטיה אשר בגזענותה הוציאה להורג יהודים, סרבים ובני רומה אשר היו בשטחה במלחה"ע השניה. **הדרישה**: להסיר את הלוחית המציינת את ביקורו של הקרדינל ב-1937 בהוספיס האוסטרי בעיר העתיקה בירושלים, אשר פתחה שעריה והיתה לגסט האוס הראשון בירושלים ב-1863. יצויין כי, נכס הכנסייה נוסד בעזרת פעילים קתולים בתקופת האימפריה האוסטרית אשר כללה את אוסטריה, הונגריה וקרואטיה של היום. הכנסייה הקתולית המשיכה את פועלה גם לאחר נפילת אימפריית הבסבורג ב-1918. הרקטור של הכנסייה מרקוס

בוגנייר, המשיך את פועלו ודאג לנתב את הצליינים הקרואטים אשר הגיעו לפני שנה להוספיס על מנת לתמוך ברעיון לא להסיר את הלוחית שמאדירה את הקרדינל סטפניץ'.

הלוחית כתובה בלטינית ומוצבת בכניסה לכנסייה במסדרון החיצוני. היא הוצבה ע"י אבירי הכנסייה הקדושה בביקורו הראשון של סטפינאץ' בארץ הקדוש ב-1937 לפני מלחה"ע השנייה. הקרדינל התאכסן בהוספיס יחד עם צליינים נוספים אשר הגיעו איתו. פרופ' גרייף כותב בטיעונו: "לוחית זו פרובוקטיבית ומייחסת לקרדינל תכונות של אדם ששם את טובת האדם לפני הכל, אך לא כך הדבר" מחקרו של גרייף על אושוויץ יצר את הבסיס לסרט אשר קיבל את האוסקר "הבן של שאול". אני טוען כי באופן אגרסיבי רוצים להכריח אותנו לחשוב כי אדם בלתי מוסרי הוא בעל לב זהב". בספרו "יסנובאץ, אושוויץ של הבלקן" ["Jasenovac: Auschwitz of the Balkans"](#), ניתן להבין כי הלוחית היא מן צעד להלבין את העובדות, הויכוח כנראה ימשיך להתקיים ואנו נמשיך לעקוב אחר תוצאותיו.

אהבה שלא ידעה גבולות – מאת ורד נתנאל

איוואן וראנטיץ' (Ivan (Ivica) Vranetic) ' (1927-2010)

קרואטיה

איוואן וראנטיץ'

איוואן (איוויצ'ה) וראנטיץ' נולד בוורבאס, יוגוסלביה בשנת 1927. בספטמבר 1943, לאחר שגרמניה השתלטה על איטליה ועל השטחים בשליטתה, הגיעו פרטיזנים יוגוסלבים לאי ראב שבים האדריאטי. הם שחררו את היהודים שנכלאו במחנה הריכוז שבאי וסייעו להם להגיע לאזור בדרום יוגוסלביה שהיה תחת שליטתם. חלק מהיהודים הצטרפו לשורות הפרטיזנים, בעוד הנשים, הילדים והחלשים שבהם שוכנו בכפרים, בעיקר בכפר טופוסקו שבדרום קרואטיה. רבים מתושבי הכפר היו קשורים ל"אוסטשה", מפלגת השלטון בקרואטיה, שהיתה אחראית על רצח רוב יהודי קרואטיה. תושבים אלה התעלמו ממצוקתם של היהודים, ואלה מבין התושבים שסייעו ליהודים, עשו זאת בשל הפחד מהפרטיזנים.

איוואן (איוויצ'ה) וראנטיץ' בן ה-17 סייע ליהודים למן הרגע שהגיעו לטופוסקו. וראנטיץ' התיידד עם מספר פליטים יהודים ומצא להם מקומות מחייה. במקרים רבים נשא איוויצ'ה על גבו ילדים וקשישים למקומות מסתור. בין הפליטים שהגיעו לטופוסקו הייתה ארנה מונטיליו, שבעלה נרצח במחנה יאסנובאץ', ועמה אחותה הקטנה, בתה הקטנה ואמה הקשישה. וראנטיץ' מצא להן מסתור.

בסוף 1943 הגיעו יחידות צבא גרמני לאזור והחלו קרבות בינן לבין הפרטיזנים היוגוסלבים. הפליטים היהודיים נאלצו לברוח מהמקומות בהם התנהלו קרבות ולנדוד בין מקומות מסתור. וראנטיץ' נהג להזהיר את היהודים מהתקרבות הקרבות, מצא להם מקומות מסתור חדשים ואף ליווה אותם למקומות אלו ודאג לכל צורכיהם במסתור. באחד המקרים, כאשר התפשטה שמועה שהגרמנים קרבים, נמלטו מספר יהודים בטעות לכיוון כוחות האוסטשה. וראנטיץ' חש אחריהם ולאחר שעתיים השיגם וכיוון אותם לכיוון הנכון.

בהסתירו את היהודים ובמעשיו למענם סיכן וראנטיץ' את חייו שוב ושוב. לאחר המלחמה שמר על קשר עם רבים מהיהודים שהציל, בהם ארנה מונטיליו, שבעלה נהרג במחנה יאסנובאץ', ושהיתה מטופלת בילדה קטנה. "לעולם לא הייתי יכולה לשרוד עם אמא קשישה וילדה קטנה בלי עזרתו", סיפרה ל"יד ושם" שנים רבות לאחר מכן. איוואן סיפר כי התאהב בארנה, אך אמהותיהם התנגדו לנישואין. מונטיליו עלתה לישראל, שם נישאה בשנית והולידה שני ילדים נוספים. עם זאת, היא המשיכה לשמור על קשר מכתבים רציף עם איוואן. כעשרים שנה לאחר מכן הגיע וראנטיץ' לישראל. באותו הזמן כבר לא חייתה ארנה עם בעלה השני. המפגש המחודש עם איוואן החיה את אהבתם, והם נישאו.

ב-1970 הכיר יד ושם באיוואן (איוויצ'ה) וראנטיץ' כחסיד אומות העולם. לוראנטיץ' הוענקה אזרחות כבוד של מדינת ישראל ובשנת 1986 מונה לתפקיד יושב ראש ארגון חסידי אומות העולם המתגוררים בישראל. בשנת 2009, בעת ביקורו של האפיפיור בנדיקטוס ה-16 בישראל, בירך וראנטיץ' את האפיפיור במהלך ביקורו ביד ושם.

ורד נתנאל

מסמך 14:

חסידי אומות עולם בפולין

אירנה סנדלר – הגיבורה הקטנה והשקטה –

חסידת אומות עולם-מאת מלי צנגוט

מדוע התחברתי דווקא לאירנה סנדלר ?

סיפור הגבורה יוצא הדופן של חסידת אומות העולם, הפולנייה **אירנה סנדלרובה**, לא תפס עדיין את המקום הראוי לו בזיכרון השואה בישראל. למעשה, גם במולדתה היא זכתה לפרסום רק בשלב מאוחר יחסית — אף שכמו שינדלר, גם סנדלרובה ניהלה רשימות של היהודים שהצילה.

אירנה סנדלר נולדה ב-1910 ב**באטבוצק**, בת לרופא בעל השקפות סוציאליסטיות, שרוב מטופליו באו מקרב תושביה היהודים של העיירה, השוכנת כ-20 ק"מ דרומית-מזרחית לוורשה

דמותו של אביה השפיעה עליה מאוד. (במקצועה היתה עובדת סוציאלית).

היא שמעה על הפוגרומים באוקראינה. יהודים רבים ברחו משם והגיעו לפולין אביה הרופא טיפל בהם כי רופאים אחרים לא הסכימו. לפני מותו אחרי שנדבק בטיפוס ממטופלים הספיק להגיד לה:

" אם את רואה מישהו טובע, את חיבת לעזור לו אפילו אם אינך יודעת לשחות" .

זו היתה צוואתו. לאחר מותו הגיעו יהודים רבים לשלם את שכר הלימוד שלה כהוקרה על פעילותו של אביה. כשלמדה באוניברסיטה נאבקה ב"נומרוס קלאוזוס". ובשל כך הורחקה מהאוניברסיטה נומרוס קלאוזוס הוא שם כולל לשיטות להגבלת מספר הסטודנטים בבתי ספר תיכוניים ובאוניברסיטאות, בשל חוסר במקומות לימוד, בשל סיבות פוליטיות או חברתיות.

בראשית המלחמה, הצטרפה לפעולות הסיוע ליהודים, בחלוקת מזון, דאגה ליתומים וסיוע כספי. לאנשים, שהנאצים החרימו את רכושם.

בשנת 1942 עבדה כמנהלת בכירה בעיריית ורשה, במחלקת הסעד. היא הצטרפה לארגון "ז'גוטה", (ארגון מחתרת פולני) שפעל מטעם הממשלה הפולנית הגולה בלונדון בסיוע ליהודים. היא גייסה לעזרתה עוד 27 אנשים. השתמשה בתחבולות רבות. כינוייה במחתרת הפולנית היה יולנטה ועיסוקה העיקרי שם היה בהצלת ילדים יהודים. היא סיכנה את חייה בפעולות חילוץ והצלה, עסקה בזיוף מסמכים שהקנו ליהודים שמות נוצריים והשיגה אישורי מחלה, שנועדו

להרתיע את הנאצים מהתפשטות מחלות מידבקות. כמו מחלת הטיפוס יחד עם העוזרת שלה, אירנה שולץ, נכנסה לגטו בעילה של טיפול בחולים וכך הבריחה לשם כסף, מזון, תרופות ובגדים. היא הצליחה לשכנע משפחות למסור לידיה את הילדים. הציגה את המצב האמיתי והסיכון שהיא לוקחת בהצלת הילד. ובמידת הסיכוי שלו לשרוד.

"כמה קשה היה לכל אחת מהאמהות להשתחרר מהאחיזה של כף היד הקטנה",

סיפרה אירנה על האמהות. היו אמהות יהודיות שהכינו את ילדיהן לחיים בצד הארי. שם נוצרי מנהגים וכו'. אחד הניצולים שב אחרי ארבעים שנה ושאל את אירנה איך אמו יכלה למסור אותו. ואירנה סיפרה כי עשתה זאת מתוך אהבה.

היא הבריחה ילדים מן הגטו למנזרים או אל משפחות נוצריות, באמצעות ניירות מזויפים. היא השתמשה בתחבולות רבות. היא נעזרה בבית המשפט הילדים היו נכנסים בדלת אחת בלבוש סחבות ויוצאים כילדים אריים בלבוש מסודר ועם שם נוצרי מהדלת השנייה.

היא רצתה שיום אחד הילדים יוכלו לשוב אל שמם האמיתי וספור חייהם, לכן היא תעדה בפיסות נייר קטנות את שמו האמיתי של כל ילד, ספור המשפחה ולהיכן נשלח. היא הכניסה את הפתקים לתוך צנצנות, שאותן קברה באדמה תחת עץ תפוחים בגינתה של שכנתה.

באוקטובר 1943 היא נתפסה. ועונתה ע"י הגסטאפו. הם שברו את רגליה וידיה. נגזר עליה גזר דין מוות יחד עם 39 אסירות אחרות.

בכלא שאלו אותה שאלות קשות אך סרבה למסור מידע.

היא דאגה לכך שרק היא תדע את שמותיהם האמתיים של הילדים כדי שחלילה מישהו ממשפתי הפעולה. ישבר.

לפי דבריה היו שלושה נסים :

1. הגרמנים לא מצאו את הצנצנות עם הפתקים ולילדים לא נחשפה סכנה.
 2. היא החזיקה בבית סכום כסף ותמונות שאותם הגרמנים לא מצאו.
 3. כשנעצרה על ידי הגסטפו, הצליחה להשמיד רשימה שהיתה לה. היא קרעה לחתיכות קטנות שאותן השליכה מהמכונית הדוהרת.
- ארגון ה"זגוטה" הצליח לשחד שומר גרמני שהציל אותה. היא נלקחה החוצה ונאמר לה : "רוצי!!". למחרת הופיע שמה ברשימת המתים. כך הוברחה והסתתרה עד סוף המלחמה.
- לאחר שחזרה לביתה המשיכה בהצלת יהודים. באפריל 1945 מסרה אירנה את הרשימה לידיו של ד"ר אדולף ברמן ראש הוועד להצלת היהודים. אחרי המלחמה עבדה כעובדת סוציאלית בבתי יתומים ובבתי אבות, נישאה וילדה שני ילדים.
- גם בתקופת הסובייטים היתה חשודה ואבדה את תינוקה בחקירות חוזרות. הממשל הפולני הקומוניסטי בתקופה שלאחר המלחמה לא שכח את אירנה. שמה של בתה נמחק ברשימת הסטודנטים. ובנה לא הורשה לעסוק במקצועו. הילדים שלה שאלו אותה מדוע הם נרדפים. אך היא שמרה על שתיקתה.

ב1965 הוענק לה תואר חסידת אומות עולם על ידי "יד ושם".

הממשל הקומוניסטי הפולני לא אפשר לה להגיע לארץ.

ב1983 הורשתה פעם ראשונה לבקר בישראל.

בביקורה בבית ספר בתל אביב, הילדים שרו את ההמנון הפולני והיא מאוד התרגשה.

ב1991 קיבלה אזרחות כבוד של מדינת ישראל.

עד 1999 היתה די אנונימית. הודות ארבע בנות מטכסס הפכה לדמות ידועה.

ארבע התלמידות מטכסס קיבלו משימה בבית ספרן לכתוב על אנשים שהצילו יהודים" השינדלרים האחרים". הבנות היו בטוחות שמדובר בטעות שזה לא 2500 ניצולים אלא 250. הן החלו לחקור את הספור, מבלי לדעת שתוך זמן קצר יהפוך לאגדה. הן היו בטוחות שזו טעות. איך יכולה בחורה כזו רזה בגובה 145 להציל כל כך הרבה ילדים?

במהלך מחקרן גילו שהיא עדיין בחיים.

הן נסעו לווארשה על מנת להפגש איתה. סיפורה נודע ברבים. הן חשבו שמגיע לה יותר והכיניו הצגה נקראת: "חיים בתוך צנצנת", על שם הצנצנת עם שמות הילדים שהוסתרו מתחת עץ התפוח.

במהלך המחזה היו הבנות מביאות כד להצגה, בו נאספו תרומות לאירנה.

<https://www.kan.org.il/podcast/item.aspx?pid=10746>

באוקטובר 2003 העניק לה על ידי נשיא פולין העיטור האזרחי הגבוה ביותר בפולין. גם האפיפיור העניק לה מכתב הוקרה.

ב2007 החליטה ממשלת פולין להציגה כמועמדת לפרס נובל לשלום. אך הפרס הלך למישהו אחר.

ב2008 הלכה לעולמה בגיל 98. <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3542208,00.html>

זהו קישור למאמר בעקבות מותה של סנדלר.

מצורף קישור ליו טיוב ובו סרטון קצר על אירנה סנדלר:

<https://www.youtube.com/watch?v=JNe0eeR1jml>

<https://www.yadvashem.org/yv/he/exhibitions/righteous-women/sendler.asp>-אירנה

סנדלר באתר "יד ושם".

קצת לפני מותה אמרה אירנה :

"לא עשיתי שום דבר מיוחד רק את מה שהיה עליי לעשות . כל ילד שהצלתי הוא הצדקה של קיומי על פני כדור הארץ . בחיים צריך לדעת לזרוע גם זרעים של טוב לב. חונכתי מתוך אמונה שלכל אדם זכות לחיות. ללא הבדל דת ולאום. "

היא הקפידה להדגיש שללא עמיתיה לא היתה יכולה להציל ילדים רבים כל כך.

היום עשרות אלפי יהודים חיים בזכותה . בתי ספר רבים בפולין נקראו על שמה

נשים כמו אירנה הורישו לנו עולם טוב יותר . אומץ ליבה ומסירותה הוא קרן אור בעולם

חשוך . לא תבעה לעצמה פרסים. היא פעלה מתוך אהבה - אהבה טהורה לזולת.

לפני עשור כבר נעשה על קורותיה סרט טלוויזיה, בו גילמה את דמותה **אנה פאקוויין**.

שם הסרט: "[ליבה האמיץ של אירנה סנדלר](#)", "על תפקידה זה הייתה מועמדת לפרס גלובוס הזהב לשחקנית הטובה ביותר לסרט טלוויזיה.

במוקד הסרט עומדת חסידת אומות העולם, ומטבע הדברים הסרט מראה גם את כל חבריה הפולנים, שעזרו לעומת אלו שעמדו מנגד ולא עזרו במקרה הטוב. סרט מרתק המעצים את המלחמה בין הטוב והרע, ומציג פולנים שניסו לעמוד מול הרוע הנאצי. הדילמה של משפחות למסור את ילדיהם, כאשר לא ברור מה עומד לקרות ממוקדת בסרט זה בצורה חזקה. ספור של נועזות ואמונה בטוב האדם מול הרוע בשנות המלחמה.

מידע חינוכי:

סרט מצוין לנושא חסידי אומות העולם, המאפשר הצצה לדילמות הבלתי אפשריות שעמדו בפני פולנים שרצו לעזור לאנשי הגטאות בזמן מלחמת העולם השנייה אישה אחת קטנה ושבירה יכולה לגבור על הרוע הגדול ביותר .

(אנה פאקוויין)

גל גדות החליטה ב2019 לעשות סרט על אירנה סנדלר ולגלם אותה . זו הפעם הראשונה שסרט קולנוע הוליוודי יעמיד אותה במרכזו .

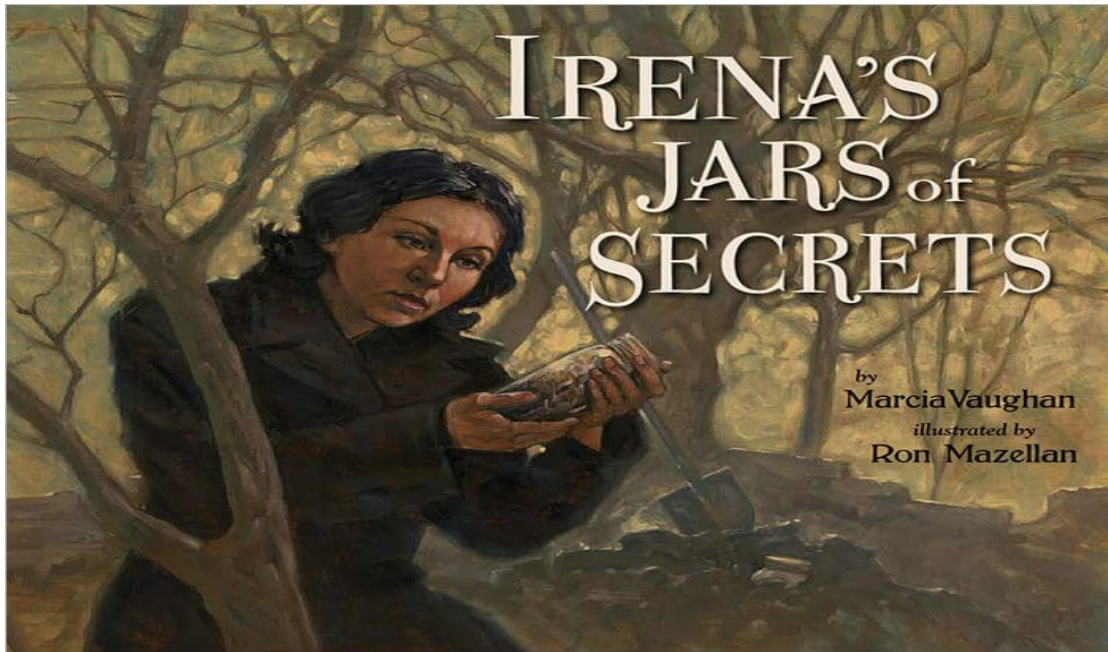
בתמונה ילדים שחולצו מגטו ורשה על ידי אירנה סנדלר. סנדלרובה מעולם לא אמרה שהיא פעלה לבד.

צילום : Universal History Archive / Getty Images IL

ביולי 2015 צעדו שירה בנקי ז"ל וחבריה, במצעד הגאווה מתוך אמונה בזכות אחרים לחיות את חייהם נכון. לאחר שנרצחה שירה, הוריה החליטו להנציח אותה, בתהליך לקידום שיח של סובנות. במה שנקרא "דרך שירה בנקי".

מתוך "סיפור אחר" לזכר שירה בנקי :

התמונה מתוך המחזה שהועלה על ידי ארבע הבנות מטקסס .

קרדיטים:"

ויקיפדיה

יו טיוב <https://www.youtube.com/watch?v=ygNIK0qSvTs>

<https://www.youtube.com/watch?v=pWCeNGgAial>

המחזה "הצנצות של אירנה ."

" ספור אחר " מפעל ההנצחה לזכרה של שירה בנקי ז"ל .

ספרים :

• אנה מיישקובסקה, **היא נתנה להם חיים** - אירנה סנדלר, האמא של ילדי גטו

ורשה, תל אביב : דביר, 2009

• טילאר ג' מֶצָאוּ, **הילדים של אירנה**, מאנגלית : [צילה אלעזר](#), [כתב](#) 2018

אתר אינטרנט לזכרה :

<http://www.irenasandler.org/default.asp>

ליאופולד ומגדלנה סוחה

הביאה: נורית אשכנזי יום השואה 21.4.2020

ליאופולד סוחה יליד גלביצה בדרום פולין, חי בלבוב אז בשלטון פולין, ועבד בעירית לבוב כפועל במחלקת התברואה, במערכת הביוב העירונית. עם כיבוש לבוב בקיץ 1941 ע'י גרמניה הנאצית, וכליאת יהודי לבוב בגטו בנובמבר 41, סוחה בתפקידו במחלקת הביוב של העיריה, נכנס לאזור הגטו והיה ער למצבם של היהודים. בגטו התיידד עם כמה יהודים, ורקם תוכנית עזרה ביחד עם חברו לעבודת ניקוי תעלות הביוב בלבוב, הפולני **סטפן ורובלבסקי** עם הכלים שעמדו לרשותם. תעלות הביוב התת קרקעיות היוו מקומות מסתור (מסריחים) ליהודים בערים השונות. באחד הלילות בשנת 1943, התרחשה האקציה של חיסול גטו לבוב. סוחה עבד באותו לילה וראה כמה יהודים משתכשכים בשפכי הביוב. סוחה מנע מהם להמשיך בביוב לכיוון איזור הנחל ששרץ שוטרים וסוכני הגסטאפו רבים, והציע להם להישאר במקום כדי שיוכל לסייע להם. מאותו הלילה, סוחה ומגדלנה אשתו והזוג וורובלבסקי, סייעו למתחבאים בתעלות וסיפקו להם את צרכיהם. בראשית התקופה, היהודים שלמו להם אך כשכספם אזל, משפחת סוחה ומשפחת וורובלבסקי המשיכו לטפל במתחבאים ושילמו עבורם על האוכל.

ההסתתרות בביוב הייתה מסובכת מאוד. אחת המסתתרות הייתה אישה בהריון בשם **ויינברג**. בנה התינוק וסבתה נפטרו, והמצילים עשו ככל יכולתם לקבור אותם. שתי הנשים סוחה וורובלבסקי סיפקו לפליטים בגדים, ובמבצעים מסובכים הביאו להם מצרכים. סוחה הביא ליהודים המסתתרים עיתונים שהצליח להסתיר, וסייע להם בשמירת המסורת היהודית. הביא להם סידור תפילה שמצא באזור הגטו, ובפסח סיפק להם שק תפוחי אדמה.

קבוצת היהודים שהסתתרה בתעלות הביוב מנתה עשרים ואחד איש, אישה וילדים וביניהם הלינה ציפורה ווינד, משפחת חירובסקי (חיג'יר) ומשפחת מרגוליס. מתוכם נותרו עשרה בתום שלושה עשר חודשים של מחבוא.

ב-23 במאי 1978, מוסד יד ושם הכיר בלאופולד ובמגדלנה סוחה כחסידי אומות העולם. בשנת 1981 הוכרו גם סטפן ורובלבסקי, עובד אחזקת הביוב ואשתו כחסידי אומות העולם.

ב-1946, בעת שסוחה רכב על אופניים עם בתו, התדרדרה משאית סובייטית לעברם. לאופולד הדף את בתו בעזרת אופניו מדרכה של המשאית ובכך הציל את חייה, אך נהרג בעצמו. עד היום לא ברור האם זו הייתה תאונה מקרית או תאונה יזומה.

מקור: יד ושם, חסידי אומות עולם

<https://www.yadvashem.org/righteous/stories/socha.html>

סיפורו של לאופולד סוחה ופעילותו להצלת היהודים מתואר בספר "**הילדה בסוודר הירוק**", שכתבה **קריסטינה חיגר**, אחת מהיהודים שהציל סוחה. הספר היה הבסיס לעלילת הסרט "**באפילה**", משנת

2011. הסרט היה מועמד לפרס אוסקר לסרט הזר הטוב ביותר באותה שנה.
[/https://www.sonyclassics.com/indarkness](https://www.sonyclassics.com/indarkness)

"חסיד אומות עולם אלמוני"

סיפור מנחם שרון¹ לנורית אשכנזי קיץ 2010

מנחם שרון

"שהינו בבירקנאו כמה ימים ואז הוצבנו לעבודה בבניית רמפה ליד גליביץ (Gliwice) במרחק של כ 60 ק"מ מבירקנאו. גליביץ היה אחד ממחנות המשנה של אושוויץ והיו שלושה מחנות משנה גליביץ: III, II, I ואנו הוצבנו למחנה III. שם גרנו ומשם יצאנו לעבודה. רוב האסירים בגליביץ היו יהודים ומקצתם רוסים. בכל בוקר יצאנו את המחנה בשעה 05:00 והלכנו כשעתיים עד למקום העבודה. אסירים מגליביץ | סיפקו את החומר ואסירי שני המחנות האחרים בנו את הרמפה. כאשר הגענו בבוקר לרמפה הנבנית, חיכינו לאסירים מהמחנה הראשון שתפקידם היה להביא את החצץ, ואז כשהם הגיעו בקרונות הרכבת עם הכורכר והחצץ, אנחנו פרקנו את החומרים מהקרונות ושפכנו אותם לאורך מסילת הברזל. קרונות שלמים פרקנו, סחבנו ושפכנו על המסילה, ובערב חזרנו לגליביץ III ללינה.

בגליביץ זכינו לסיוע ממקור בלתי צפוי. בקרבת מסילת הברזל עמד בית איכר ולידו בית שימוש חיצוני. בבית גר איכר פולני כבן 70 בעל רעמת שיער לבנה. בכל בוקר ליוונו השומרים לבית השימוש בין השעות 07:00-09:00 וזמן קצר לפני כן נהג האיכר לצאת מביתו כרועה עיזים, בידו האחת מוביל עז ובידו השנייה חבילה ונכנס לרגע לביתו בית השימוש. הוא השאיר שם לחם, גזר, קולרבי ועוד ואז יצא מבית השימוש ורמז לנו בעיניו שאנו יכולים לקחת את מה שהשאיר בפנים, אך שננהג בזירות רבה. בעקבותיו נכנס אחד מאיתנו שהיה הקרוב ביותר לבית השימוש וחזר עם המזון. התחלקנו כולנו במזון והתחזקנו במקצת. בכל יום התפללנו לאריכות ימיו של האיש, כך שיוכל להמשיך ולעזור לנו ואבא דאג כל הזמן כיצד נוכל להודות לפולני, עתה או לאחר המלחמה. הפולני סיכן את חייו כי סיוע ליהודים היה אסור וכל המסייע דינו מוות".

1946 אחרי השחרור והצטרפותי ל"בריה".

" בכל התקופה הזאת, לא שכחתי את האיכר הפולני אשר גר בסמוך למסילת הברזל בגליביץ, וסיכן את נפשו באספקת מזון, כדי לסייע לנו האסירים העובדים עבודת פרך על מסילת הרכבת. לא שכחתי את דאגתו הקבועה של אבא, ששמר על צלם אנושיותו ושאל כל הזמן כיצד נוכל להודות לאיכר על עזרתו. עתה משנסעתי ממקום למקום, החלטתי להגיע לגליביץ, ולחפש את האיכר ולראות כיצד ניתן לסייע לו. הגעתי לגליביץ לאתר ליד מסילת הברזל ולא מצאתי את האיכר. אינני יודע אם הייתה לו משפחה כי מעולם לא ראינו שם נפש חיה מלבדו ומלבד העז שלו. הבית עמד עתה ריק, הרוס למחצה וכך גם בית השימוש ואינני יודע אם הוא נותר בחיים אז. לא מצאתי אותו, אך סיועו ליווה אותי ואת מחשבותיי על כך שאדם יכול לבחור כיצד לנהוג גם בתנאים הקשים והמאיימים ביותר".

¹ אשכנזי נורית עם מנחם שרון "למען ידעו הדורות הבאים" מנח שרון (מנדלוביץ') "סיפור חיי" קיץ 2010

הערה: סיפור סיועו של האיכר הפולני האלמוני לקבוצת האסירים מגליביצה, היה המניע לפעילותו הציבורית של מנחם שרון בהנצחת השואה וכהונתו כיו"ר ועדה לחסידי אומות עולם האלמונים ביד ושם.

יאן קרסקי – חסיד אומות העולם

בעריכת דרורה מזרחי

המטייל במתחם אוניברסיטת תל אביב עשוי להיתקל בפסל זה של אדם ישוב על ספסל כשרגליו משוכלות - יאן קרסקי שמו ... פסלים זהים או דומים שלו תמצא גם בפולין – בערים: ורשה, קרקוב, לודז' וקילצה שבהם הוא יהיה תמיד ישוב באותה "פוזת", משום-מה...

מיהו יאן קרסקי?

לוחם מחתרת פולני בזמן מלה"ע ה-2, חסיד אומות העולם, גיבור העם הפולני, איש אציל אשר נשלח לספר לבעלות הברית המערביות על המחתרת הפולנית ועל השמדת היהודים בשואה, בשנת 1942 – בעת שניתן היה עדיין לעצור אותה!...

הוא נולד ב-1914 בלודז' בשם: יאן קוזילבסקי. בתום לימודי משפטים ודיפלומטיה בלבוב, כולל השלמות באוניברסיטות בגרמניה, בשווייץ ובבריטניה – עבד בשירות החוץ הפולני. שתי תכונות יוצאות דופן היו לו: זיכרון חזותי פנומנלי בלתי רגיל וכישרון רב לשפות: הוא ידע על בוריין פולנית, צרפתית, גרמנית ואנגלית – את ארבעתן ברמה של שפת אם.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה – גוייס לצבא הפולני ונפל בשבי הצבא האדום, ממנו הצליח להימלט ולחזור לאיזור הגנרלגוברנמן, שם הצטרף לשורות ה"ארמיה קריובה" (=צבא המולדת) – ארגון המחתרת הפולני, הכפוף להוראות הממשלה הפולנית הגולה שישבה תחילה בצרפת, ולאחר נפילת צרפת – עברה ללונדון. זכרוננו החזותי יוצא הדופן וידיעת השפות הפנומנלית שלו סייעו לו בתפקידי שליח שנשלח אל הממשלה הפולנית הגולה בלונדון, כשבין השאר ערך מספר שליחויות חשאיות בין צרפת, בריטניה, הולנד ופולין. ב-1940 הוא נתפס בידי הגסטאפו ועונה קשות, אך הצליח להימלט במבצע נועז של המחתרת הפולנית שהנפיקה לו ניירות מזוייפים עם השם: יאן קרסקי (איתו יישאר עד למותו), והוא חזר לפעילות מחתרתית.

לקראת סוף 1942, תקופת השיא של השמדת יהודי פולין – מחליטה המחתרת הפולנית להעביר לממשלה הפולנית הגולה בלונדון מידע אותנטי על המצב בפולין - באמצעות אדם, שליח... ומי אם לא יאן קרסקי – מתאים במיוחד לתפקיד זה. לאור התעניינות הממשלה הגולה בלונדון בפוליטיקה הפנימית של המחתרות השונות בפולין, נפגש קרסקי עם מנהיגי הפלגים השונים, כולל היהודים הציונים וה"בונד" – שהפצירו בו ליידע את העולם לגבי מצבם הקשה והנואש של יהודי פולין. המסר שלהם היה: "העם היהודי עומד בפני הכחדה!"

בסתיו 1942 – מטילים עליו את המשימה: לחצות את כל אירופה מערבה ולהגיע לאנגליה, לממשלה הגולה. מובן שאי אפשר להפקיד בידיו מסמכים כתובים – שמא יתגלו וייחשפו פרטים... לכן עליו ללמוד בע"פ את כל המידע שיהיה עליו להעביר לממשלה הגולה. להזכירם – מדבר באדם עם זיכרון חזותי פנומנלי. הוא נפגש עם מנהיגי הקהילה היהודית בוורשה שאומרים לו כך: "אתה התקווה וההזדמנות שלנו להעביר לקהילה היהודית בבלונדון, להנהגת בעלות הברית ולראשי המדינות – את מה שעובר על יהודי פולין שנרצחים כאן בהמוניהם... המערב חייב לדעת על כך!" קרסקי משיב להם שיעשה זאת בחפץ לב, אלא שעליו לראות את הדברים במו עיניו – כדי שהעדות שלו תהיה עדות ראייה חיה ואמינה ממקור ראשון, ולא עדות משמיעה. לשם כך ותוך סיכון חייו – הוא מתגנב בחשאי מספר פעמים לגטו הגדול בפולין – גטו ורשה (בכל פעם – ליותר מיממה...) ולמחנה מעבר נוסף באיזור לובלין – שם הוא נפגש עם אנשים, מתבונן, בודק, רואה... וחורט בזכרוננו את כל המראות הנוראים והמזעזעים שראו עיניו – חלילה לא מעלה זאת על הכתב! הוא גומר אומר בליבו לשמש לא רק כשליח של המחתרת הפולנית, אלא גם לשמש פה לזעקתם של היהודים הגוססים והמושמדים בפולין.

במסווה של פועל צרפתי שעובד למען גרמניה ומצוייד במסמכים מזוייפים – הוא עולה על רכבת וחוצה את כל פולין, את כל גרמניה ואת כל צרפת... כל זאת באמצע המלחמה, תוך בדיקות קפדניות של הצבא הגרמני בכל אחת מהרכבות בכל מקום... ודרך הפירנאים הוא מגיע לספרד – משם הוא נלקח במטוס ללונדון. ההגעה שלו בנובמבר 1942 היא סנסציה אדירה! בלונדון הוא נפגש עם נציגי הממשלה הפולנית הגולה, להם הוא מוסר את דוח המצב בפולין, ובהמשך – נפגש גם עם נציגי הקהילה היהודית, ועם כל מי שרק אפשר: מדינאים, עיתונאים ואישי ציבור – על מנת למסור להם א המסר החשוב על מצב היהודים בגטאות בפולין. הוא נפגש עם שר החוץ הבריטי – שדוחה את בקשתו להיפגש עם צ'רצ'יל.

ב-1943 הוא ממשיך לארה"ב, שם הוא נפגש עם מדינאים שונים ועם הנשיא רוזוולט. בפגישותיו הוא מנסה, ללא הצלחה יתרה, לעורר את דעתם של המנהיגים ואת דעת הקהל נגד השמדת היהודים. ב-1944 הוא כותב שם את ספרו: "סיפורה של מדינה חשאית: עדותו של האיש שניסה לעצור את השואה" – בו הוא הקדיש פרק נכבד לשואת יהודי פולין, ובין השאר הוא אומר, כי היה עליו להתווכח, לשכנע, לעשות ככל שביכולתו, להשתמש בכל הוכחה ועדות, לצעוק את האמת – עד שלא ניתן יהיה להתעלם ממנה... ולמרות זאת, בזמן שיחתו עם רוזוולט – הוא מספר שהנשיא קטע אותו והעביר נושא לשאלה הבאה: "פולין ארץ חקלאית. נכון? אתם ודאי תצטרכו עזרה בסוסים..." (!)

קרקסי הפך לפרופסור באוניברסיטת ג'ורג'טאון בווינגטון הבירה, שם לימד בעיקר נושאים הקשורים למזרח אירופה. הוא הקדיש חלק גדול מזמנו להנצחת זכרם של קורבנות השואה. הוא הזדהה בכל ליבו עם הטרגדיה והסבל שהיו מנת חלקם של היהודים וסירב להשלים עם שתיקתו של העולם – אל מול השמדתם של 6 מיליון יהודים. בנאום שנשא ב-1981 בפני קצינים של הצבא האמריקאי שהיו בין משחררי מחנות הריכוז – אמר קרקסי שהוא חש, כי נכשל במילוי משימתו בעת המלחמה, והוסיף: "וכך, הפכתי גם אני ליהודי, וכפי שכל משפחתה של אשתי נספתה בגיטאות פולין, במחנות הריכוז ובמשרפות – הפכו כל היהודים שנטבחו בשואה להיות בני משפחתי. אני מגדיר את עצמי כנוצרי-יהודי. חונכתי בתור קתולי, ועפ"י עקרונות האמונה שלי – האנושות ביצעה את החטא הקדמון השני. החטא הזה ירדוף את האנושות עד קץ הימים. וכך אני מאמין שצריך להיות."

ב-1982 – הכיר "יד ושם" ביאן קרקסקי כחסידי אומות העולם. אמנם, הוא לא הצליח להציל אף יהודי, אך מאמציו הבלתי נלאים, תוך סיכון חיים, לחשוף את מצבם של היהודים, ומאוחר יותר – לעורר את בעלות הברית לפעולה להצלת מיליוני היהודים באירופה – הביאו את הוועדה לציון חסידי אומות העולם לזכות אותו בתואר הנ"ל. הוא נטל סיכון עצום, כאשר חדר לגטו ורשה.

המקרה של קרקסי הוא יוצא דופן מבחינות רבות, בעוד שמצילים אחרים קיבלו את ההחלטה הקשה לצאת ממעגל העומדים מן הצד, לשבור את השתיקה ולפעול – קרקסי הביא את הדילמה הזאת אל פתחם של מקבלי ההחלטות בעולם החופשי.

ב-1988 – היה קרקסי מועמד לקבלת פרס נובל לשלום.

ב-1989, קצת אחרי נפילת המשטר הקומוניסטי – טוהר שמו בפולין, שמאותו רגע תתגאה בו ותעניק לו את "עיטור העיט הלבן" = העיטור האזרחי הגבוה ביותר בפולין (!) והוא יהפוך לגיבור לאומי בפולין.

בשנת 2000, סמוך למותו – הוא עצמו מייסד את "פרס העיט ע"ש קרקסי" – על שירות לאנושות. בין זוכי הפרס: מארק אדלמן – ממנהיגי מרד גטו ורשה, תדאוש מזובייצקי – ראש הממשלה הדמוקרטית ה-1 של פולין, וכן גם ויקטור יושצ'נקו – נשיא אוקראינה לשעבר.

ב-1994 – זכה קרקסי באזרחות כבוד של מדינת ישראל. בנאום שהעניק לרגל האירוע אמר: "זהו היום החשוב והמשמעותי ביותר בחיי. באמצעות אזרחות הכבוד של מדינת ישראל הגעתי למעלה הרוחנית הגבוהה ביותר באמונה הנוצרית. בדרך מסויימת הפכתי גם אני לחלק מן הקהילה היהודית... ועתה, אני: יאן קוזילבסקי – פולני, אמריקאי, קתולי – הופך להיות גם ישראלי..."

ב-1977 – התראיין קרקסי במסגרת צילומי הסרט: "שואה" של הבמאי קלוד לנצמן.

בשנת 2000 – הלך יאן קרקסי לעולמי בווינגטון.

ב-2002 – נחנכה באוניברסיטת ג'ורג'טאון בווינגטון, במעמד שר החוץ הפולני, אנדרטה לזכרו.

ב-2003 – מוקמת "אגודת יאן קרקסי" – העוסקת בשימור מורשתו.

ב-2009 – חונכת פסל בדמותו של קרקסי באוניברסיטת תל אביב. ברמת השרון ישנה כיכר "יאן קרקסי"...

ב-2010 – סרט תיעודי: "דוח קרקסי" בהפקת הבמאי: קלוד לנצמן

ב-2012 – ברק אובאמה, נשיא ארה"ב, העניק לקרקסי את מדליית החירות הנשיאותית = העיטור האזרחי הגבוה ביותר במדינה. כמו כן, מוענקים בארה"ב פרסים על שמו. האחד – ע"י "קרן קרקסי", והשני – ע"י המכון היהודי המדעי בעיר יורק – על פרסומים, אשר מציגים את תרומת היהודים לתרבות פולין.

משפחת קוזמינסקי

קרוזל יאן ולאדיסלב פוראיי קוזמינסקי - האב (1889-1954)
תרזה קוזמינסקה / רות לינדנר - האם החורגת (1918-1999)
יורק (יז'י) קרוזל קוזמינסקי - הבן (1924-2010)
ערב פרוץ המרד בגטו ורשה, הופיע צעיר פולני בן 17 – יז'י קוזמינסקי אצל משפחת גלזר. הוא הביא מזון לגטו, קנה כמה חפצים והתעתד לחזור למחרת היום. באותו לילה התחיל המרד, ויז'י נלכד בגטו. מר גלזר ייעץ לצעיר הפולני לקפוץ את החומה, כי הסיכויים לחיים בגטו היו קלושים. לפני צאתו את הגטו מסר יז'י למשפחת גלזר את כתובת משפחתו באומרו: "אם יקרה

נס ותישארו בחיים – תתקשרו אתנו, אנו נעשה כל אשר ביכולתנו..." כך החל הקשר המיוחד בין משפחת קוזמינסקי לבין היהודים אותם סייעה להסתיר, וכפועל יוצא - להציל, מגורל נורא צפוי מראש.

ב-30 לאפריל, 1943, נמלטה משפחת גלזר מהגייטו. הצטרפו אליה עוד שלוש משפחות מכרים, בסך הכל 14 יהודים, שבתקופה מסוימת גדל מספרם ל-22. כולם מצאו מקלט במשך שנה וחצי בבית משפחת קוזמינסקי. הם בנו בונקר מתחת לרצפה עם כניסה מוסווית היטב.

הגברת תרזה קוזמינסקה, אז אם לתינוק, היתה הרוח החיה בבית, כיוון שיז'י היה חבר במחתרת הפולנית (ארמיה קריובה), והגיע לבית הוריו לעיתים רחוקות. היא טיפלה במסירות בלתי רגילה בכל המוסתרים, בהם קשיש בן 70 וילדה בת 12. כשאזל כספה, מכרה תרזה חפצי בית כדי לאזן את התקציב. קרוזל, אבי המשפחה, בעיקר דאג לגורל המשפחה באם ייתפסו, אך סייע ל"מפעל ההזנה" ודאג לספק מזון ליושבי המסתור.

יז'י, שהיה פעיל במחתרת, שימש כמקשר בין המוסתרים לבין משפחות אחרות בצד הארי. הוא סיפק למוסתרים שני אקדחים וכדורים ואימן אותם להשתמש בהם, למקרה שיתגלו. הוא נתפס על ידי הגרמנים, אגב פעולתו במחתרת, עונה קשות, אך לא גילה דבר. לבסוף נשלח לאושוויץ ומשם למאוטהאוזן והצליח לשרוד. בתום המלחמה שב למולדתו. לימים היה למרצה לפיזיקה באוניברסיטת ורשה. הוא ביקר בישראל בשנת 1989, בהזמנת שלמה "צ'יץ" להט, ונטע עץ ביד ושם. יז'י נפטר בורשה בגיל 86.

עם התקדמות הצבא האדום לפאתי ורשה, פקדו הגרמנים על האוכלוסיה לעזוב את המקום (ואבר, פרבר של ורשה, מקום מגוריה של המשפחה ומקום המסתור בו הוחבאו היהודים). תרזה גמרה אומר להישאר עם היהודים המוסתרים וירדה אליהם לבונקר עם בנה בן הארבע למשך חודש ימים, מתוך ההבנה, כי נטישתם תחרוץ את גורלם. מידי פעם היתה יוצאת, תחת מטחי היריות, לאסוף דבר מה לאכילה.

בשנת 1964 הגיעה תרזה לישראל כאורחת של משפחת גלזר, והחליטה להישאר כאן. היא החלה לעבוד כאחות בבית חולים. ב-1966 השלימה תהליך גיור והחליפה את שמה לרות. בנה, שנולד בזמן המלחמה, עלה בעקבותיה ב-1976 והקים כאן משפחה.

"לא מבינה על מה הרעש שהוקם סביב חסידי אומות העולם. המעשה נראה לי טבעי. בסך הכל ראיתי אנשים במצוקה, ללא קשר לדתם, ורציתי לעזור", כך העידה בראיון לעיתון מעריב שהתקיים עימה ועם יז'י בעת ביקורו בארץ בשנת 1989. רות לינדנר נפטרה בשנת 1999, ונקברה בחלקת חסידי אומות העולם של בית העלמין קריית שאול שבצפון תל אביב.

קרוזל, אבי המשפחה, שהיה אדם מבוגר כבר בזמן המלחמה, נפטר כעשר שנים לאחר המלחמה. ההכרה במעשיו ובתרומתו להצלת היהודים, זכתה להכרה שנים רבות לאחר פטירתו. בנו, יז'י, פעל בכל המרץ כדי ש"יד ושם" יכירו בו כחסיד, דבר שלבסוף קרה בשנת 2005.

הטקסט הוגש ע"י אדם קורן, מדריך תיירים בפולין והנכד של רות לינדנר.

עמו נפשם בכפס - יולץ וויקטוריה אולמה/אמת נצה קליין

יולץ אולמה (Jozef Ulma) היה איכר, שחי עם אשתו, ויקטוריה, (Wiktoria) וששת ילדיהם הצעירים בכפר הקטן מרקובה (Markowa) שבמחוז לנצוט בליסוב (Rzeszow) שבפולין.

בשנת 1942 רצחו הגרמנים את רוב יהודי הכפר. הם איבדו את תושבי מרקובה לחפש אחר יהודים שמסתתרים. מי שסירב - נורה למוות. בירצח מלאה שהם צפויים למות, המשיכו תשע משפחות בכפר להסתיר יהודים.

בסתיו 1942, בצינור של צייד יהודים שניהלו הגרמנים והפולנים בכל האזור, הגיעה משפחת שאל היהודית מלנצוט למרקובה, כשהם מחפשים מחסה. יולץ וויקטוריה אולמה הסכימו להחביא את משפחת שאל (Szall) בביתם. הצטרפו אליהם גם שתי אחיות - אולדה ולאיקה (Golda and Layka Goldman).

בשנת 1944, לא ברור מי מסר את המידע לגרמנים, ישנה אפשרות ששטר מלנצוט בשם ולדז'ימיז' לס (Włodzimierz Les) הוא זה שמסר את המידע לגרמנים אחרי שבני משפחת שאל הסתייעו בו ואף השאירו את חפציהם אצלו, וישנה אפשרות שהוא הסגיר אותם לפולטות כדי להשתלט על הרכוש.

בלידה שבין ה-23 ל-24 במרץ 1944, נכנסה המשטרה הגרמנית למרקובה מכיוון לנצוט. הם תפסו את היהודים בחווה של משפחת אולמה והוציאו אותם להורג בירייה. לאחר מכן הוציאו להורג את כל בני המשפחה - יולץ, ויקטוריה (שהייתה בהריון בחודש שביעי), וששת ילדיהם הצעירים: אנטוני, (Antoni) מאריה, (Maria) פנצ'יסקה, (Franciszka) ולדיסלבה, (Wladyslawa) ברברה, (Barbara) וסטניסלבה (Stanislawa).

אוסקר שינדלר 1908-1974

מתוך הויקיפדיה

שינדלר נולד בשנת ([1908](#) [בצוויטאו](#) שב**חבל מוראביה** אז [בקיסרות האוסטרו-הונגרית](#)) כיום העיר סוויטאבי [בצ'כיה](#). כבן הבכור למשפחה [קתולית-גרמנית](#) בת שני ילדים. אביו יוהאן "האנס" שינדלר, היה בעל מפעל לייצור מכונות חקלאיות, ואימו הייתה פרנציסקה "פאני" שינדלר (לבית לוזר). לו הייתה גם אחות צעירה בשם אלפרידה. בילדותו היה שכן של ד"ר פליקס קנטור ומשפחתו היהודית, ושני ילדיה, שהפכו לימים לפרופסורים, למדו עמו בבית הספר והיו חבריו הטובים. לאחר סיום לימודיו, עבר הכשרה מקצועית במפעל של אביו ונשאר לעבוד שם במשך 3 שנים. תחביבו באותה עת היה רכיבה על [אופנוע](#) ומרוצי אופנועים. ב-[6 במרץ 1928](#) הוא נשא לאישה את [אמילי שינדלר \(פלצל\)](#), בתו של בעל אחוזה וחקלאי מבוסס. לאחר הנישואים עבר הזוג להתגורר אצל הוריו של שינדלר.

בשנות ה-30 שינה את מקור פרנסתו מספר פעמים, ויזם מספר עסקים, אך במהרה פשט את הרגל עקב [השפל הגדול](#). הוא הצטרף למפלגה הגרמנית הפרו-נאצית בראשות [קונראד הנליין](#) בשנת 1935. באותה שנה החל לעבוד ב**אוסטרבה** וב**ברסלאו** עבור המודיעין הגרמני ([האבווהר](#)), (תחת פיקודו של [וילהלם קנריס](#)). ככיסוי נשא במשרת מנהל עסקים בחברה אלקטרוטכנית. כאשר שלטונות [צ'כוסלובקיה](#) חשפו את עבודתו במודיעין הגרמני ביולי 1938 הוא נעצר, הועמד לדין, הורשע ב**בגידה** ונידון למוות. אולם בעקבות [הסכם מינכן](#) יצא לחופשי. בזכות פעילותו זו למען הרייך, הוענק לו "עיטור הדם (Das Blutorden)", (מנ העיטורים הנחשבים ביותר בגרמניה הנאצית). בשנת 1939 הצטרף שינדלר ל**מפלגה הנאצית**, מתוך כוונה להבטיח לעצמו מכרזים עסקיים. הוא המשיך לסייע לנאצים בריגול לקראת פלישת הנאצים לצ'כוסלובקיה במרץ 1939. בזכות נסיעות תכופות לפולין העביר מידע מודיעיני על הצבא הפולני עד סתיו 1940.

מפעל האמייל בקרקוב

בפרוץ [מלחמת העולם השנייה](#) וכיבוש [פולין](#) על ידי [הגרמנים](#) בספטמבר 1939 עבר שינדלר ל**קרקוב** שבפולין בחיפוש אחר הזדמנויות עסקיות. באוקטובר השתלט על מפעל לייצור [אמייל](#) בזלוצ'ה (**Zablocie**) הסמוכה לקרקוב. לפני הכיבוש הנאצי היה המפעל בבעלותו של יהודי בשם נתן וורצל. בנוסף, השתלט על חנות כלי בית שמכרה את תוצרתו של אותו מפעל והייתה במקור בבעלותו של יהודי אחר - יוליוס וינר. אחד מבעלי המפעל היה היהודי אברהם בנקיאר, ^[4]אותו השאיר שינדלר בתפקיד ניהולי והפך אותו גם לרואה החשבון שלו. בעל פרוץ המלחמה היה ייצור סירים ומחבתות אסור, עקב המחסור במתכות. שינדלר ייצר במפעלו, "מפעל האמייל הגרמני (**Die Deutsche Emailwarenfabrik, DEF**)", כלי אוכל וסכו"ם [מפח](#) מצופים אמייל ומכר אותם לוורמאכט. משאריות המתכת ייצר סירים ומחבתות ואלה נמכרו ב**שוק השחור**. בזכות הביקוש הרב למוצריו, הצליח לעשות הון ותוך שלושה חודשים כבר העסיק 250 עובדים פולנים. שינדלר תואר על ידי מכריו כיפה תואר, שרמנטי ובעל הצלחה בקרב נשים. הוא ניהל אורח חיים ראוותני, חי בפזרנות, נהג להמר ושימש כנותן [החסות](#) לקבוצת כדורגל גרמנית בקרקוב. ב-1 באוגוסט 1940 הוציא [הנס פרנק](#), המושל הנאצי של פולין הכבושה,

צו לפינוי היהודים מקרקוב. מתוך 60 עד 80 אלף יהודים נותרו בעיר רק כ-15 אלף בעלי אישורי עבודה. אלה נאלצו במרץ [1941](#) לעבור ל**גטו**, שהוקם באזור התעשייה פודגורזה (**Podgórze**) בעיר. עובדיו היהודים של שינדלר, 370 איש, עשו דרכם ברגל יומיום מן הגטו למפעל וחזרה. בזכות הצלחתו הכלכלית, הרחיב שינדלר את מפעלו והקים מרפאה, חדר אוכל, משרדים וצרכניה. בשיאו, השתרע על פני 45,000 מטרים רבועים והעסיק כ-800 עובדים. ב-3 ביוני [1942](#) הצליח ברגע האחרון לחלץ את אברהם בנקיאר ממשלוח למחנה ההשמדה **בלז'ץ**.

במחנה פלאשוב

במרץ [1943](#) חיסלו הנאצים את גטו קרקוב - יהודים רבים נשלחו להשמדה ואילו אלה שהוכרו ככשירים לעבודה רוכזו במחנה **פלאשוב**. שינדלר התיידד עם **אמון גת**, המפקד הסדיסטי של המחנה, ובכך התאפשר לו לשכן את עובדיו במעין תת-מחנה בתוך פלאשוב, ברחוב ליפובה.

שינדלר החליט לנסות ולהציל את עובדיו, החלטה גורלית שסיכנה את מעמדו ורכושו. בעזרת קשריו וכספו הצליח להערים על הנאצים ולהשתיק אותם. הדרך היעילה ביותר להציל את עובדיו הייתה בהכרת שלטון הכיבוש הנאצי במפעלו כמפעל חימוש (**Rüstungsbetrieb**). הוא הצליח בכך בשנת 1943 בזכות העובדה שהמפעל החל בייצור תרמילי **פגזים**. בזכות ההכרה היה יכול לקבל עובדים יהודים נוספים מן האס אס. בספטמבר 1944 קיבל שינדלר כמאה עובדים ממפעלו של **יוליוס מדריך**, בסיועם של מדריך וריימונד טיץ (**Raimund Titsch**).

יהודי בשם סדלצ'אק, שליח "ועדת העזרה וההצלה בבודפשט", הגיע בקיץ 1943 ושכנע את שינדלר למסור עדות בנושא ההשמדה בפני ועדת ההצלה. באוקטובר 1943, תוך סיכון עצמי, הגיע שינדלר לבודפשט והעיד בפני **ישראל קסטנר** ושמאל שפרינגרמן אודות ההשמדה באושוויץ.^[5] שינדלר נעצר ונחקר מספר פעמים בידי הגסטאפו. לראשונה נעצר ונחקר ב-1941 בחשד לפעילות בשוק השחור. ב-29 באפריל 1942 נעצר שוב בעקבות הלשנה על שנישק אישה יהודיה. בזכות קשריו עם האבווהר הצליח לרוב להשתחרר במהרה מן המעצר. מהות ומיב קשריו עם ראש האבווהר, קנריס, מעבידו לשעבר, אינם ידועים להיסטוריונים כיום.

במחנה בריןליץ

לקראת סוף 1944 נוכח התקרבות הצבא האדום לפולין, מיהרו הנאצים לחסל את מחנה פלאשוב והאס אס שילחו משם למעלה מ-20,000 יהודים למחנות השמדה. שינדלר הצליח להשיג את כל האישורים להעתיק את מפעליו החיוניים לרייך, על כל עובדיו היהודים, למחנה בריןליץ שבמוראביה (חבל הסודטים). (האס אס אישר לשינדלר להעביר 1,200 עובדים. הרשימה הסופית, שהוכנה וכללה יהודים רבים מעבר לעובדיו עד אז, מנתה 297 נשים ו-801 גברים. הגברים הועברו החל מ-15 באוקטובר למחנה הריכוז גרוס-רוזן). הוראות האס אס חייבו גברים ונשים כאחד לעבור בידוק רפואי ושהות בהסגר בעת מעבר ממחנה אחד למשנהו. כיוון שבגרוס-רוזן לא ניתן היה לבצע בידוק רפואי לנשים, נשלחו עובדותיו של שינדלר למחנה הקרוב אושוויץ. שינדלר שלח את מזכירו לאושוויץ, שם דן בשחרור הנשים ונאלץ לשלם 7 רייכסמרק לאישה ליום כדי להוציאן משם. הנשים נשלחו ברכבת לבריןליץ.

מעשה הצלה נוסף של שינדלר ואשתו היה קליטתם כפועלים של מעל ל-100 יהודים שעולחו ברכבת משא ממחנה גולשוב, הסמוך לאושוויץ. היהודים הגיעו בינואר 1945 בקרונות סגורים, לאחר מסע של מספר שבועות, לתחנת הרכבת של צוויטאו. בגלל מצבם הגופני הירוד סירבו מפעלים אחרים לקבלם. כדי לקבלם למפעלו שיחד שינדלר את מנהל תחנת הרכבת. קליטתם לעבודה נעשתה על אף שסבלו חרפת רעב וכוחם הדל לא הספיק כדי שיוכלו לשמש כפועלים. במהלך זה הציל אותם שינדלר מהשמדה. בבריןליץ לא סבלו יותר העובדים מהכאות והשפלות, אף עובד לא גורש ולא הומת עד לסוף המלחמה. מסופר שראה שינדלר את כול 1,200 היהודים שהציל התחיל לבכות שאל אותו שטרן מדוע הוא בוכה, שינדלר הצביע על כספו ואמר: "יכולתי להציל עוד אנשים".

לאחר המלחמה

בגלל עברו הנאצי ושירותו במודיעין הגרמני חשש שינדלר שייעצר על ידי הסובייטים ויואשם בפשעי מלחמה. על כן הכינו לו בנקיאר, שטרן ומספר עובדים נוספים מכתב המפרט את מעשיו למען הצלת יהודים. שינדלר ורעייתו נמלטו ברכבם מפני הצבא האדום בתחילת מאי 1945.^[6] בעקבותיהם נסעה משאית ובה מספר פועלים יהודים, פילגשו של שינדלר וכן סחורה שנועדה למכירה בשוק השחור. רכבם

של בני הזוג הוחרם בידי [הצבא הסובייטי](#) בעיר [צ'סקה בודייוביצה](#),
ששוחזרה מידי הנאצים. משם המשיכו בני הזוג שינדלר ברכבת
וברגל עד גבול [בוואריה](#) והגיעו לעיר [פסאו](#), שכבר הייתה בידי הצבא
האמריקאי. קצין אמריקאי ממוצא יהודי ארגן לשניים נסיעה
ל[שווייץ](#), בזכות המכתב שבידיו, שהוכן לו על ידי עובדיו לשעבר.
לאחר המלחמה, בנובמבר 1945, שבו בני הזוג לבוואריה, השתקעו
ב[ברגנסבורג](#) ושהו שם עד שנת 1949. בתקופה זו נתמך כלכלית על ידי
הארגון היהודי-אמריקני [הג'וינט](#). במקביל הגיש שינדלר בקשה
לאשרת הגירה ל[ארצות הברית](#), אולם זו נדחתה על רקע חברותו
במפלגה הנאצית.

ב-1949 [היגר](#) עם תריסר יהודים ל[לארגנטינה](#). שם השתקע בסן ויסנטה
הסמוכה ל**בואנוס איירס** והקים שם חוות [נוטריות](#), אולם העסק פשט
רגל והוא שב בגפו לגרמניה בשנת 1957. בגרמניה עבד כסוכן מכירות
ואף ניסה להקים מפעל למלט, אולם גם עסק זה הגיע לפשיטת רגל
ב-1961.

כאשר הגיעו השמועות על מצבו הכלכלי הקשה ליהודים שהציל,
הזמינו אותו אלה לירושלים. לראשונה הגיע שינדלר לישראל ב-28
באפריל 1962. מאות אנשים נכחו בקבלת הפנים שנערכה לו ב**נמל**
[התעופה לוד](#), רובם היהודים שהציל. במהלך אותו שבוע התקיימה
בבית-מלון בתל אביב קבלת-פנים לכבודו של שינדלר. במעמד זה,
ראיינה אותו [טובה רוזנבלום](#) שהייתה אז [כתבת צעירה](#) בכיתה ד'.
יצחק שטרן נמנה עם הדוברים. ^[7] מכאן ואילך חלק שינדלר את זמנו
בין ירושלים לדירת חדר צנועה ב**פרנקפורט**. בשנת 1962 נתקבלה
בקשה מקרב היהודים שהציל להכריז עליו כ**חסיד אומות העולם**, אך
התערבותו של יוליוס וינר, שהיה בנו של מנהל חנות כלי הבית עליה
השתלט, טרפדה את ההחלטה. וינר גם גייס לעזרתו את נתן וורצל,
כעת ניסן קידר, בעליו המקוריים של מפעל האמייל. שינדלר שהה
בישראל 16 פעמים עד שמת בגרמניה ב-9 [באוקטובר](#) 1974. הוא
הובא לקבורה בבית הקברות הקתולי ב**הר ציון** בירושלים, על פי
בקשתו.

הבחירה, בו ובאשתו, ל"חסיד אומות העולם" הייתה שנויה
במחלוקת. ב-18 ביוני 1967 ניטע עץ לכבוד שינדלר על ידי [יד ושם](#).^[8]
ב-24 ביולי 1993 אושרה ההחלטה להכיר באוסקר שינדלר כחסיד
אומות העולם והוחלט להכיר גם ברעייתו אמילי שינדלר ככזו. הדבר

היה לאחר דיונים חוזרים בוועדה לציון חסידי אומות העולם, בהם הוחלט "שמעשיו הטובים מכריעים את הכף לטובתו, ושאף על פי שהחל דרכו כחבר מפלגה נאצית וספקולנט, הוא ראוי לתואר חסיד אומות העולם.

סיפורו של אוסקר שינדלר התפרסם בספר "רשימת שינדלר" שכתב תומאס קנילי, ושעל-פיו הופק בענת [1993](#) סרטו של [סטיבן ספילברג](#) "רשימת שינדלר". הספר והסרט עוררו הזדהות רבה עם דמותו של שינדלר.

מחלוקות לגבי דמותו

דמותו של אוסקר שינדלר מעוררת מחלוקות רבות: האם מדובר במלאך מציל או בנאצי אכזר? מספר עובדות ועדויות מעלות תימוכין לכאן ולכאן: בשלב מסוים הקים שינדלר מפעלים לייצור [נשק](#). כך למעשה העסיק שינדלר יהודים בייצור נשק שייעודו לפגוע בהם. עם זאת, מעדויות ניצולים עולה כי לא נוצר ולו פגז תקין אחד במפעל התחמושת של שינדלר. עוד קודם לכן מעידים העובדים בחנותו של יוליוס וינר כי שינדלר הזהיר אותם פעם מפני חיפוש שיערכו (ושבסופו של דבר ערכו) הגרמנים בבתי יהודים (היה זה לפני הקמת [גטו קרקוב](#) וכליאת היהודים בתוכו). גם עדותו של נתן וורצל על הדרך בה השיג שינדלר בעלות על המפעל, ועדותו של וינר התומכת בה, אינן מתאימות לדמות החסודה העולה מהספר ומהסרט. מצד שני, וורצל עצמו מעיד ששינדלר הדליף לו פעם על [אקציה](#) המתוכננת בגטו וכך הצילו.

מעבר לכול, ברור כי במפעליו של שינדלר היו היהודים מוגנים. הנאצים נשארו מחוץ לגבולות המפעל ולא הורשו להיכנס אלא עם אישור מיוחד משינדלר עצמו. בנוסף, היהודים קיבלו מזון ובגדים חמים שאפשרו להם להתקיים. כמו כן, לכל "יהודי שינדלר" היו מסמכים המעידים עליהם ככשירים לעבודה מבחינת גיל ומצב גופני. יהודי שינדלר, 1,200 גברים, נשים וילדים, נשארו עובדיו של שינדלר עד תום המלחמה וכך למעשה ניצלו.

ברנקו לוסטיג

מפיק סרטים יהודי קרואטי

ברנקו לוסטיג נותן את פסלון האוסקר שקיבל על הפקת "רשימת שינדלר" ליד ושם
– מאת אודט יחזקאל

מנהלת מרכז הצפייה ליאת בן-יד ושם אבנר שלו, ניצול השואה

מימין לשמאל: חביב, יושב ראש

ומפיק הסרטים ברנקו לוסטיג ונשיאה קרואטיה קולינדה גראבר-קיט

האוסקר שקיבל ברנקו לוסטיג לסרט הטוב ביותר "רשימת שינדלר" ב-1993 היום מוצג במרכז הצפייה ביד ושם.

בתמונה: ברנקו לוסטיג מתבונן בהעתק של רשימת שינדלר ביד ושם.

ב-22 ביולי 2015 מסר המפיק הקרואטי וניצול השואה ברנקו לוסטיג ליד ושם את פסלון האוסקר שהוענק לו על ידי האקדמיה לאמנות ולמדעי הקולנוע על הסרט "רשימת שינדלר" ב-1993. הפסלון מוצג מהיום במרכז הצפייה, מרכז מידע עולמי שאוסף, מקטלג ומשמר סרטים בנושא השואה. "זהו צעד נוסף בהגברת זיכרון השואה. הסרט 'רשימת שינדלר', אינו הסרט הראשון שנעשה על

השוואה, אך הוא היווה 'הוריקן' בתודעת השואה בעולם. ברנקו לוסטיג הצליח למצוא את שביל הזהב, לספר את הסיפור הקשה הזה לקהל הרחב".

ברנקו לוסטיג נולד ב-1933 למשפחה יהודית דתית בעיר אוסייק שבקרואטיה (יוגוסלביה של אז). כילד במלחמת העולם השנייה נלקח למחנה הריכוז באושוויץ והצליח לשרוד בניגוד לרוב קרוביו שנרצחו על ידי הנאצים. עם תום המלחמה, התאחד עם אמו ששרדה גם היא. בדיעבד הוקיר תודה לקצין נאצי יוצא אוסייק ששירת במחנה, וגונן עליו - מעט כמו סיפורו של אוסקר שינדלר שהציל חיי יהודים רבים, אותם העסיק במפעל שלו בעיר קרקוב שבפולין. לאחר המלחמה התמחה באמנות הקולנוע והשתלב בחברת ההפקה המקומית ירדאן פילם. הוא שימש כמתאם לוקיישן בהפקה ההוליוודית "כנר על הגג" (1971) שצולמה בקרואטיה בכיכובם של חיים טופול ותיאודור ביקל שהלך לעולמו ב-20 ליולי 2015. בשנות השמונים נמנה על צוות סדרות האיכות האמריקניות שעסקו במלחמת העולם ה-2, "רוחות מלחמה" ו"מלחמה וזיכרון". הוא הצטרף לפרויקט "רשימת שינדלר" כמפיק וככזה פרס האוסקר הראשון שלו ב-1994 ביחד עם ג'רלד ר. מולן ושפילברג עצמו. שבע שנים לאחר מכן זכה באוסקר (ביחד עם שותפיו המפיקים דגלאס וויק ודיוויד פרנויני) גם על "גלדיאטור" שביים רידלי סקוט. הוא חבר אל הבמאי הבריטי הוותיק גם ביצירת "חניבעל" מ-2001 - סרט ההמשך ל"שתיקת הכבשים", והוא גם חתום על הפקת "בלאק הוק דאון" של סקוט מאותה שנה. לוסטיג הוא מפיק סרטים עמור שבחים הפועל בקרואטיה ובהוליווד. ניצול שואה ששרד כשנתיים במחנות אושוויץ-בירקנאו וברגן בלזן ואחרי המלחמה התאחד מחדש עם אמו. רוב בני משפחתו נרצחו במחנות המוות. לוסטיג הפיק סרטים בולטים ומיני סדרות וזכה לפרסים רבים, בהם שני פרסי אוסקר.

לוסטיג התלווה לביקורה של נשיאת קרואטיה קולינדה גראבר-קיטרוביץ' ביד ושם. אירוע מיוחד התקיים ביד ושם בשיתוף עם השגרירות הקרואטית בישראל. באירוע, דיברה מנהלת מרכז הצפייה ליאת בן-חביב בנושא זיכרון השואה בקולנוע: "סרטים תמיד ישפיעו על הנצחת השואה בזיכרון הקולקטיבי", אמרה בן-חביב. "הסרט רשימת שינדלר נגע בליבם של מיליונים ברחבי העולם והגביר את תודעת השואה ולבסוף הפך בעצמו לאיקון בהנצחת השואה."

יושב ראש יד ושם אבנר שלו: "תודה לך על האומץ
בהפקת הסרט הזה, בעיקר כניצול שואה. תודה לך
ולמשפחתך על החלטתך להיפרד מפסלון האוסקר
שקבלת – שהוא כ"כ משמעותי עבורך ועבור כל יוצר
סרטים ולהעניק אותו למרכז הצפייה ביד ושם, הנמצא
על הר הזיכרון שאליו מגיעים מיליוני מבקרים. זהו צעד
נוסף בהגברת זיכרון השואה. הסרט "רשימת שינדלר,

אינו הסרט הראשון שנעשה על השואה, אך הוא היווה 'הוריקן'
בתודעת השואה בעולם. ברנקו לוסטיג הצליח למצוא את שביל הזהב
לספר את הסיפור הקשה הזה לקהל הרחב. "ברנקו לוסטיג הוא
ניצול שואה שקידם ערכים של סובלנות וחינוך בקרואטיה", אמרה
נשיאת קרואטיה. זוהי חובתנו האנושית להנחיל סובלנות וחינוך מסוג
זה לילדינו גם כהורים וגם כמורים. חינוך הינו הנשק האפקטיבי ביותר
כנגד אידיאולוגיה קיצונית וגזענות. היסטוריה היא המורה לחיים.
האוסקר הזה מייצג קרן אור מבריק על חסידי אומות עולם שעשו
החלטה נכונה למרות הסיכון האדיר". הנשיאה ציינה עוד בדבריה כי
היא מצדיעה לברנקו לוסטיג על המשימה שלקח על עצמו, אחרי
שפרש מעסקי הקולנוע, להבטיח עולם טוב יותר: "זהו תיקון העולם
שלו."

ברנקו לוסטיג התרגש עד דמעות: "באמצעות הסרט ניסיתי לספר את
מה שראו עיני. פרס האוסקר הזה מסמל עבורי את כל הנרצחים
והשורדים של השואה – כל מה שהם עברו. הוא מייצג את כל
האנשים שביקשו מאיתנו לפני שנרצחו לספר את סיפורם."

בתמונה ברקו לוסטיג ואשתו מראינה בהענקת פסלון האוסקר ליד
ושם

(צילום: רויטרס)

מסמך 15:

חסידי אומות עולם באיטליה

ג'ינו ברטלי Gino Bartali (1914 - 2000)

מאת עדיאל אמיתי ואיילה לוי

ג'ינו ברטלי היה רוכב אופניים איטלקי
וחסיד אומות העולם.

ברטלי גדל במשפחה דתית מאוד
בטוסקנה, ודבקו הדתית הקנתה לו
את הכינוי "ג'ינו הפיוס", כשם
האפיפיורים שביהנו בעת פעילותו
כרוכב. הוא נחשב אחד הרוכבים
האיטלקיים הבולטים ביותר, ניצח
בג'ירו ד'איטליה (1936, 1937 ו-
1946) ובטור דה פראנס (1938 ו-
1948).

ברטלי התפרסם ביריבות
הספורטיבית שלו מול הרוכב
האיטלקי פאוסטו קופי, החילוני
מפיימונטה- יריבות שפילגה את קהל

אוהדי הספורט באיטליה, לפי השתייכותם הגאוגרפית והחברתית.
בעיצומה של הקריירה שלו, על רקע המשטר הפשיסטי ששרר באיטליה, הצרפתים
לא אפשרו לקבוצה האיטלקית להשתתף בטור דה פראנס ב-1939 וכך נמנע מברטלי
להגן על תוארו, ובתקופת מלחמת העולם השנייה הופסקו חלק גדול ממרוצי
האופניים. למרות זאת, ברטלי הצליח לשמור על כושרו התחרותי והצליח לשחזר את
ימיו הגדולים גם לאחר המלחמה.

רק לאחר מותו (2000) נודע כי ברטלי, שהיה קתולי אדוק, היה שותף פעיל
במחתרת באסיזי במהלך השלטון הפשיסטי באיטליה. בשנת 2003 התפרסם כי
בשנים 1943-1945, בזמן מלחמת העולם השנייה, ברטלי שימש ברטלי כשליח של
מחתרת אסיזי וסייע במאמצי אנשי דת נוצריים להצלת כ-800 פליטים יהודים.

המחתרת פעלה באזור טוסקנה, הסתירה פליטים יהודים במנזרים, והבריחה אותם
לדרום איטליה שנשלטה אז בידי בעלות הברית.

במסגרת אימוניו הספורטיביים, ברטלי רכב על אופניו והגיע לכל מקום מבלי לעורר
חשד. הוא ניצל את המוניטין שיצאו לו כרוכב נערץ, וסמך על כך שהמשטרה המקומית
לא תעז לעצור אותו. הוא החביא מסמכים בשלדת האופניים, באוכף האופניים ובספר
התפילות שנשא כקתולי אדוק, ובכך סייע בהצלת הפליטים.

בשנת 2008 ערכו מספר רוכבי אופניים איטלקים מסע אופניים מפירנצה לאסיזי - הדרך אותה עשה ברטלי על אופניו בזמן המלחמה - לציון פעולתו האמיצה להצלת פליטים.

בסוף 2010 התפרסמה עדותו של ניצול השואה הישראלי שלמה גולדנברג, שעל פיה הושתרה משפחתו במרתף ביתו של ברטלי ב-Via del Bandino בפאתי פירנצה, עד שחרור העיר על ידי בנות הברית.

<https://road.cc/content/news/28770-gino-bartali-hid-jewish-family-florence-home-protect-them-holocaust>

בעקבות עדויות נוספות, בשנת 2013 הכיר מוסד 'יד ושם' בברטלי כחסיד אומות העולם. בזכות מעשיו העניק נשיא איטליה לברטלי מדליית זהב על גבורה אזרחית, במילים אלו:

"במהלך העימות העולמי האחרון, ברוח נוצרית ראויה לציון, ואגב הפגנת גבורה אזרחית מהוללת, שיתף פעולה עם גוף מחתרתי אשר העניק מחסה וסיוע לנרדפים פוליטיים ולכאלה אשר נמלטו מהרדיפות הנאצי-פשיסטיות בטוסקנה עילית, והצליח להציל כ-800 אזרחים יהודים. דוגמה נאצלת לגדלות רוח ההקרבה ולסולידריות אנושית".

אתרים הקשורים לחיי ברטלי

<http://moked.it/blog/2018/04/23/gino-bartali-cittadino-israele-lattenzione-dei-media-italiani/>

שמו של ברטלי בגן חסידי אומות העולם בירושלים. בתמונה: אנדראה, בנו של

ג'ינו ברטלי

כיכר ג'ינו ברטלי באולטרה ארנו בפירנצה

מסמך 16:

חסידי אומות עולם באלבניה

את הגב' הזו המצולמת איתי, פגשתי בשוק בקרויה כשנכנסתי לרכוש ספל קפה אופייני

למקום. שאלה מהיכן אני וכשאמרתי מישראל היא רצה לפינת החנות והורידה מהקיר את

תעודת חסיד אומות עולם שאבי בעלה קיבל.

בתעודה רשומים Meçe, Sulejman & Zenepe בעל ואישתו. נרגש מהמפגש כשחזרתי

ביקשתי לברר מיהו סולימן ומיהי אשתו זונפה ועל שום מה קיבלו אות זה.

זוהי סיפור על משפחה יהודית שהוזמנה על ידי חברים טובים, שיקירי בודו, שהתגורר עם אשתו קסמילה וילדיו, ורה, דריטה, לירי, בוג'אר בטיראנה שמכר שמנים אתריים, בטירנה, בירת אלבניה. באדו היה חבר טוב של חיים בטינו שגר בדורס, בחוף המערבי של אלבניה, עם אשתו אפטיקיה ושלושת ילדיהם, ג'קוב, סנדרה ומויס. בספטמבר 1943, לאחר הכיבוש הגרמני של אלבניה, עברה משפחת בטינו לטיראנה מכיוון שהרגישו שהם יהיו פחות בולטים בעיר גדולה. באדו ביקר את משפחת בטינו והציע להם מחסה בביתו בטירנה. משפחת בטינו קיבלו הצעה זו ומשפחת בטינו בת חמשה נפשות, כמו גם אחיו של חיים, מנחם, אחיו, דוד ואשתו אסתר, עברו לביתם של משפחת בודו. המשפחה היהודית קיבלה שני חדרים ללא עלות. למרות הסיכונים הכרוכים בכך והפחד הקיים תמיד, שקירי, ארבעת ילדיו, ובמיוחד אשתו, קסמילה, הצליחו לגרום למשפחת בטינו להרגיש בבית. הם גרו תחת קורת גג של בודו במשך כשלושה חודשים ואז, עם הסיכון הגובר לגילוי, הוחלט שהמשפחה צריכה לחפש מקלט במקום אחר. המבוגרים - מנחם, דיוויד, אסתר, חיים ואפטיקיה - ומויס בן ה-14, הועברו צפונה לקרויה, עיירה בהרים בצפון אלבניה שם הסתתרו עם סוליגמן מייצ'ה, חקלאי אמיד, אשתו זנפה וילדיהם איג'ה ואיסמעיל.

מייס העניק לבטינו-ים חדר בביתם ודאג לכל צרכיהם. יום אחד גילה מייצ'ה כי תושב מקומי מתכנן להודיע על המשפחה היהודית שמסתתרת אצל משפחת מייס. הוא חשב לירות בבוגד זה אבל משפחתו שכנעה אותו שלא. במקום זאת, הוא שוחח עם המלשן הפוטנציאלי ואיים לנקום בכל מעשים שהוא נקט שהביאו לתפיסת היהודים. האיש נסוג מכוונתו. הם שהו אצל המייס-ים מנובמבר 1943 עד לשחרור אלבניה ב-29 בנובמבר 1944. בינתיים, בתחילת פברואר 1944, עבדולה מירטו, סוחר בדים בקאוואג'ה, דרומית לטיראנה, הלך לבקר את חברו בודו, שם הבחין בשני האחים, יעקב בטינו בן ה-18 וסנדרה בת ה-16. הוא זיהה אותם מכיוון שהיה לקוח של החנות הסיטונאית של משפחת באטינו בדורס. כששמע על מצוקתם ועל הסכנה העומדת בפניהם, הוא הזמין אותם לעבור לביתו קאוואג'ה. וכך, יעקב וסנדרה הגיעו לביתו של מירטו, שם עבדולה ואשתו איג'ה גרמו להם להרגיש מאוד רצויים וסיפקו להם את כל מה שהם צריכים. עם זאת, ביתו של מירטו היה ממוקם על הכביש הראשי והיה בולט מאוד

וכתוצאה מכך הסיכון להסתיר יהודים שם היה גדול במיוחד. בשים קדיו, פקיד בעיריית
 קאוואג'ה וחבר ואיש סודו של מירטו, הציע להעתיק את האחים היהודים לביתו שבפאתי
 העיירה, מוקף בעצי פרי, הרחק מהדרך. קדיו, אשתו עיישה וילדיהם טאיפ, איסמעיל ומרושה
 קיבלו את פני יעקב וסנדרה לביתם וגרמו להם להרגיש כמו בני משפחה. לילדי קדיו נאמר כי
 יש לשמור בסוד את נוכחותם של יעקב וסנדרה בביתם. יעקב וסנדרה שהו עם הקדיוס עד
 אוגוסט 1944. סנדרה ומרושה פיתחו ידידות עמוקה והיא נמשכה שנים רבות לאחר מכן. בני
 משפחת באטינו נשארו בקשר עם מציליהם במשך שנים לאחר המלחמה, גם לאחר שחלקם
 עלו לארץ ב-3 ביוני 1992, יד ושם הכיר בשיקרי ובקסמילה בודו, סוליגמן וזנפה מייצ'ה,
 עבדולה ואיג'ה מירטו ו בסים ואיישה קדיו כחסידי אומות העולם.
 סיפור של כמה משפחות שעשו מאמץ עילאי להציל יהודים וגם הם קיבלו את חסיד אומות
 עולם מיד ושם.

התמונה דרך וויקיפדיה מאתר יד ושם

על יהודי אלבניה-כללי (מתוך "ויקיפדיה").

התמונה המלאה על הצלת היהודים התגלתה רק בתחילת שנות ה-90, אחרי קריסתה של אלבניה הקומוניסטית". [יד ושם](#) "החלו לחקור את סיפורי ההצלה של יהודים בידי אלבנים, וב-2009 התקיים במוזיאון למורשת היהדות בניו יורק טקס שבו דיברו צאצאים של המצילים האלבנים ושל יהודים שניצלו. שגריר אלבניה באו"ם, פריט הוג'ה, אמר שסיפור ההצלה מוכיח כי :

"אף על פי שהיינו תחת שלטון אחד המשטרים הקומוניסטיים הנוקשים ביותר, העם האלבני

הוא אציל ומסוגל לפעול באומץ כמו כל אחד אחר באירופה".

[נשיא אלבניה](#), בוואר נישני, הגיע בשנת 2015 לניו יורק כדי להשתתף במספר טקסים לכבוד בני העם האלבני על הצלת היהודים. כמו כן, קיבל נישני את מדליית הכבוד של ראול ולנברג מד"ר מרדכי פלדיאל, מנהל מחלקת חסידי אומות העולם ביד ושם.

[נכון ל-2017, ישנם 75 מוסלמים אלבנים שהוכרו על ידי יד ושם כחסידי אומות עולם](#)

רשימת חסידי אומות העולם מאלבניה חקוקה בקיר הזיכרון בגן חסידי אומות העולם ביד ושם.

ב-29 בנובמבר 2004 הוקמה תצוגה במוזיאון ההיסטורי הלאומי [בטירנה](#), בירת אלבניה. הכוללת צילומים, הסברים, מפות ומסמכים המתעדים את הצלת יהודי אלבניה.

בית-ספר בברלין נקרא על שם חסיד אומות העולם, [רפיק וסלי](#), שהציל בשואה את

משפחת מנדיל היהודית

רפיק וסלי

<https://www.yadvashem.org/he/righteous/stories/veseli.html>-הפניה לאתר יד ושם

קורות חיים/מתוך ויקיפדיה

רפיק וסלי נולד בשנת 1925 בקרויה שבאלבניה כבן הבכור למשפחה בת שלושה בנים. אביו היה צלם ומורה לצילום. עוד בילדותו התעניין רפיק בצילום ובגיל 17 נשלח ללמוד את מקצוע הצילום בחנות צילום בבעלותו של נשאד פריזריני בבירת המדינה - העיר טירנה /רפיק היה לעוזרו של פריזריני ושימש כמדובב לקצינים הגרמנים שבאו להצטלם בחנות.

הפעילות בתקופת השואה להצלת יהודים

במהלך הכשרתו בחנות הצילום בטירנה, פגש רפיק את משה מנדיל- מורו לשעבר של פריזריני בעל החנות. מנדיל, יחד עם אשתו אלה ושני ילדיהם-גברא ואירנה, ברחו **מסרביה לקוסובו** עם פלישת הגרמנים באפריל 1941. מקוסובו, שהייתה תחת שלטון איטלקי, פונתה המשפחה יחד עם פליטים רבים ברכבת לאלבניה, שהייתה מוגנת עד **כניעת איטליה לבעלות הברית** בספטמבר 1943, אז ריחפה על היהודים סכנה .

רפיק חונך על פי הקוד האתי האלבני - ה"בסה", שמשמעותו "לקיים הבטחה". קוד זה מחייב כל אלבני להעניק מחסה לכל מבקש מקלט המגיע לביתו. בהתאם לקוד זה, רפיק הזמין את משפחת מנדיל להתחבא בבית הוריו בקרויה עד נסיגת הנאצים מאלבניה. רפיק ומשפחת מנדיל יצאו, לבושים בבגדים אלבנים מסורתיים על גבי פרידות, למסע בן שלושה לילות שארך כ-70 ק"מ. כדי להתחמק מתצפיות של חיילים גרמנים, הם התקדמו בלילות בדרכים צדדיות בלבד ואילו בימים הסתתרו במערות. כשהגיעו לקרויה, החביאו בני משפחת וסלי את משה ואלה בחדר קטן מעל לאסם, ושני הילדים גודלו יחד עם שאר ילדי משפחת וסלי. זמן קצר לאחר בואם הביא אחיו של רפיק, ג'מאל, משפחה יהודית נוספת מטירנה, ושתי המשפחות חיו בשיתוף בבית וסלי. לקראת סוף המלחמה, התעצמה הפעילות הצבאית בסביבה עקב פעילות משמעותית של **הפרטיזנים** באזור. הכפר הופצץ והחיפושים באזור אחר פרטיזנים ויהודים גברו. המשפחות שהסתתרו בבית משפחת וסלי לא התגלו בחיפושים והן המשיכו להתגורר שם עד לשחרור אלבניה בנובמבר 1944.

לאחר המלחמה

לאחר המלחמה, חזרה משפחת מנדיל לסרביה. משה פתח חנות צילום משלו בעיר מגוריהם החדשה, **נובי סאד**. וסלי הוזמן לגור בביתם ולהמשיך בלימודי הצילום שנקטעו עקב המלחמה. רפיק חי בחיק משפחת מנדיל עד

עלייתם לישראל בשנת 1949, ולמרות המרחק נשמר הקשר בין משפחת מנדיל לרפיק וסלי ומשפחתו. רפיק

העביר את הידע שרכש בצילום לבנו, פטמיר, והוריש לו את סטודיו הצילום שלו.

הכרה והנצחה

בשנת 1987 כתב [גברא מנדיל](#) ליד ושם את סיפורו. רפיק וסלי ומשפחתו היו לאלבנים הראשונים שזכו להכרת

חסידי אומות העולם ביד ושם, והם הוזמנו לטקס בישראל. אלבניה באותם הימים הייתה מדינה קומוניסטית

מבודדת ובלתי נגישה, אך רפיק, אשתו וילדיו קיבלו היתר מיוחד מנשיא המדינה לנסוע לישראל ולהשתתף בטקס

ביד ושם.

בשנים 1992–1993 ייסדו רפיק וסלי וגברא מנדיל את אגודת הידידות אלבניה-ישראל במטרה לחזק את הקשרים

בין שני העמים בכל התחומים.

בשנת 2014, הוחלף שמו של אחד מבתי הספר ב[ברלין](#) לבית ספר על שמו של רפיק וסלי - Refik-Veseli/

בני משפחת וסלי עם בני משפחת מנדיל

מסמך 17:

חסידי אומות עולם בצרפת

נאוה שטיינברכר/מגדה ואנדרה טרוקמה

העיירה (שמבון סור ליון) נמצאת בדרום-מזרח צרפת (חבל רון-אלפ) לא רחוק מליון (Lyon). העיירה הוקמה במאה ה-16 ע"י תושבים הנקראים **הוגנוטים**. אחד מהכמרים הפרוטסטנטים בעיירה – **אנדרה טרוקמה** (André Trocmé) הקים ב-1938 יחד עם עוד כומר, פנימיה פרטית בעיירה.

(אנדרה טרוקמה ואשתו מגדה)

אנדרה טרוקמה קרא, בזמן התפילה, לתושבי העיירה להחביא יהודים שכן היה זה חלק מ ה DNA של ההוגנוטים שתמיד נרדפו... (**הוגנוטים בצרפתית** Hugueno): הוא כינוי שמקורו במאה ה-16 וה-17 **לפרוטסטנטים הצרפתים** שנרדפו ע"י הקתולים).

היהודים הוסתרו בבתים פרטיים, בשטח החוות ובמוסדות ציבוריים. כשהגיעו סיורים של הנאצים לחפשם, היו תושבי העיירה מסתירים אותם בשטח הכפרי. לפי עדותו של אחד התושבים: "כשהחילים היו מסתלקים, היינו נכנסים ליער ושרים שיר. כששמעו את השיר ידעו היהודים שניתן לצאת בביטחה".

בנוסף למחסה לנרדפים, תושבי העיירה השיגו עבור יהודים תעודות זיהוי מזויפות וכרטיסי הקצבת מזון ועזרו להם לעבור את הגבול לשוויץ הנייטרלית.. (בעירבון מוגבל, כמובן..) את תעודות הזיהוי המזויפות השיגו צעירי המחתרת היהודית, שמרכזה היה בעיר ליון. צעירים אלו היו פונים לראשי העיירות ומבקשים רשימות של המתים, והיו מזייפים את התעודות החדשות על שם אלו שמתו... (מי שקרא את הספר "הם באו מהערפל", ספר מאוד ישן שלא בטוח שנמצא...).

עד היום, מי שביקר בעיר המקסימה ליון – מכיר בעיר העתיקה את נושא ה **Traboules** (נמנים על אתרי מורשת עולמית של אונסקו) – אותם מסדרונות המקשרים בין הבתים ברחובות וסמטאות מקבילות, שנוצלו ע"י אנשי המחתרת לבריחה מהנאצים כי הם האחרונים לא הכירו הנושא...

חלק מהתושבים נאסרו על ידי הגסטפו. כזה היה גם גורלו של בן דודו של הכומר דניאל טרוקמה שניהל את בית היתומים בעיירה וקלט בו ילדים יהודים שהוריהם נשלחו להשמדה וכן ניהל גם את בית הספר בעיירה. לאחר שהגסטפו פשט על בית הספר ואסר שמונה עשר ילדים יהודים, הוא סירב להפקיר את הילדים, ונאסר עמם. ביוני 1943 הוא נשלח עם הילדים למחנה מיידאנק ושם נספה ב 1944.

הסופר אלבר קאמי ("הדבר") הגיע לעיירה לצורך החלמה ממחלת השחחפת ובילה בה מספר חודשים בשנת 1942. את חוויותיו מאותה תקופה כתב ביומנו. כמו כן בספרו של רומן גארי "עפיפונים" – ישנה התייחסות לכפר ולפועלם של מגדה (אשתו) ואנדרה טרוקמה.

האנדרטה לתושבי העיירה Le Chambon-sur-Lignon

מעריכים כי 3,000–5,000 יהודים ניצלו ממוות בטוח בזכות תושבי לה שמבון-סור-ליניון. הכומר טרוקמה, אשתו ובן דודו הוכרו על ידי 'יד ושם' כחסידי אומות העולם ועצים ניטעו על שמם ביד ושם. בנוסף, הוכרו 30 תושבים נוספים מן העיירה כחסידי אומות העולם. בשנת 1990 זכתה העיירה להוקרה קולקטיבית ביד ושם כאשר בדרך המובילה ל'בקעת הקהילות' נחנך גן קטן ולוח הנצחה לתושבי לה שמבון.

(העץ שניטע ביד ושם לכבוד בני הזוג טרוקמה)

Esplanade des Justes parmi les Nations

כיכר חסידי אומות העולם - מקום הזיכרון באקס-
אן-פרובנס

תאריך חנוכה: יום רביעי 12 במרץ 2014.
ממוקם מול התיאטרון.

שמות חסידי האומות: [Albert Arbomont](#) [Lucien Arbomont](#)
[Auguste Boyer](#) [Marie-Jeanne Boyer](#) [Julie Arbomont](#)
[Georgette](#) [André Donnier](#) [Victoria Depo](#) [Louis Couhé](#)
Alice Manen [Robert Ducasse](#) [Donnier](#)
[Denise Vigue](#) [Antoine Vigue](#) [Marie-](#) [Raymond Ducasse](#)
[Françoise Payre](#) [Henri Manen](#)

2 סיפורים

הנרי מאן

היה הכומר של הקהילה הפרוטסטנטית אייקס-אן-פרובנס (בוש-דו-רון). ככזה, הוא יכול היה להיכנס ולצאת בחופשיות ממחנה דה מילס, שנמצא בסמוך לעיר, כדי לנחם את העצורים הפרוטסטנטיים. הוא ניצל את ההזדמנות להרחיק יהודים רבים על ידי מסר להם תעודות כוזב או תעודות טבילה. בזכות אנשי הקשר שלו בממשל, הכומר הצליח להוציא את שמותיהם של יהודים נכים וותיקים מרשימות האנשים שגורשו. למרות הסכנות, הנרי מאן הוציא מהמחנה שבעים ושניים ילדים ושמונה מבוגרים. הוא ואשתו אליס הסתירו כמה מהם בביתם בזמן שחיכו למצוא להם מקלט בכפרים. הם שלחו מספר מהם לכומר בשם **דונאדיליס** שמצא מקומות מסתור בהרים. בני משפחת אחפלד, שמצאו מקלט באקס-אן-פרובנס, נאלצו לברוח כאשר המשטרה גילתה את מקום מסתורם. אנרי מן נתן להם מחסה מספר ימים לפני שליווה אותם באופן אישי עם הכומר דונאדיליס, בסנט-פרוט-דה-וואלונגס, שם הם חיו עד לשחרור. ביומנו מביע הכומר מן את כעסו ומורת רוחו מפני הזוועות שביצעו במחנה דה מילנס בין 6 באוגוסט ל-10 בספטמבר 1942:

" משפחות שלמות, כולל ילדים צעירים מאוד, נדחסו לעגלות בקר למשלוח בגירוש "

ב- 20 במרץ 1986 העניק יד ושם להנרי ולאליס מאן את תואר חסידי אומות העולם

ג'ולי ואלברט ארבומנט

ג'ונאס מאיר ומשפחתו - יהודים ילידי לוקסמבורג שנמלטו מארץ מולדתם ב- 20 בינואר 1941 - מצאו זמנית מקלט באקס-אן פרובאנס, באזור שעדיין לא נכבש. על אף שמעמדה הזר מנע ממנה לעבוד, הבת הבכורה, אליס, תופרת, ביקשה למצוא עבודה. בתגובה למודעה היא פנתה ל**ג'ולי ארבומנט**, בעלת חנות כובעים בעיר, בטענה שהיא צרפתייה מלורייין. לאחר שהיא התקבלה לעבודה, הודתה בפני הבוסים שלה שהיא יהודייה זרה. למרות הסכנה, אלה לא גינו אותה בפני הרשויות כנדרש בחוק וישי. ג'ולי ארבומנט העניקה גם לעובדת החדשה את אותה משכורת כמו האחרות. כאשר כבשו הגרמנים

את דרום צרפת בנובמבר 1942, זרים, ובמיוחד היהודים, נקלעו לסכנה הגדולה ביותר. בהיותה מודעת לחומרת המצב, משפחת מאייר רצתה לעזוב את איקס אן פרובנס לחפש מקלט במקום אחר. היא קראה לאלברט וג'ולי ארבומונט. אף על פי שהם מודעים לסיכונים שהם לוקחים הציעו הארבומונטס למאיירס להסתתר בבית שבבעלותם בכפר סמוך. המאיירס השאירו כמעט את כל רכושם אצל הארבומונטס, ובמיוחד את ספרי התורה שהביא עימו ג'ונס מאייר, נשיא הקהילה היהודית בלוקסמבורג. ספרי התורה הוחבאו במרתף של ארבומונט. הוא גם סיפק למאיירס מסמכים כוזבים, שקיבל מהכומר יוג'ין דוקאס והפכו אותם לנוצרים. הם הצליחו להשיג עבור המשפחה תעודות זהות וכרטיסי מזון. המאיירס הצליחו כך לשרוד למרות התנאים הקשים של הכיבוש.

ב- 14 בדצמבר 1992 העניק יד ושם לאלברט וג'ולי ארבומונט ובנם לוסין את התואר ג'וסט דה עמים.

לינדה ברנס

Allée des Justes à Paris שדרת חסידי אומות העולם בפריס

ברובע מארה (הרובע הרביעי של פריס), בין רחוב ג'ופרוי-לאסנייר ורחוב דו-פונט-לואי-פיליפ. היא ממוקמת על צד אנדרטת שואה, ונחנכה ב- 14 ביוני 2006. קיר, הנמצא בסמטה, הקיר החיצוני של אנדרטת שואה, נושא את שמותיהם של כמעט 3,800 גברים ונשים אשר, בסיכון חייהם, תרמו להצלת יהודים בצרפת במלחמת העולם השנייה.

אנשים אלה קיבלו את התואר "חסידי אומות העולם".

LE MUR DES JUSTES

SUR CE MUR SONT GRAVÉS LES NOMS DES JUSTES DE FRANCE QUI ONT SAUVÉ DES JUIFS PENDANT LA SECONDE GUERRE MONDIALE, PARFOIS AU PÉRIL DE LEUR VIE.

LE TITRE DE JUSTE EST CONFÉRÉ PAR L'ÉTAT D'ISRAËL ET DÉCERNÉ PAR LE MÉMORIAL YAD VASHEM À JÉRUSALEM EN HOMMAGE À CES NON-JUIFS QUI ONT AGI AVEC COURAGE ET ABNÉGATION.

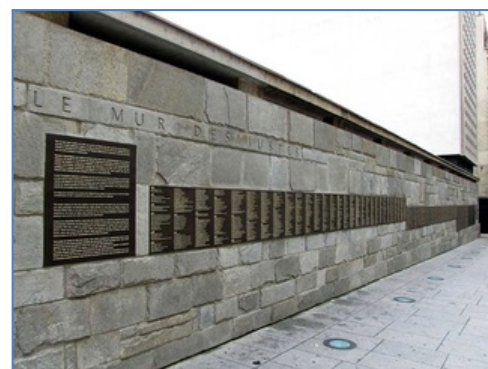
BRAVANT L'INDIFFÉRENCE QUI SEMBLAIT RÉGNER DANS NOTRE PAYS, INDIVIDUELLEMENT OU AU SEIN DE RÉSEAUX, CES FEMMES ET CES HOMMES DE TOUTES CONDITIONS POLITIQUES, SOCIALES ET RELIGIEUSES AVAIENT EN COMMUN LE REFUS DE LA BARBARIE, LE SENS DE LA SOLIDARITÉ ET DES RESPONSABILITÉS. CACHES, FAUX PAPIERS, NOURRITURE, PASSAGES DE FRONTIÈRES, LES JUSTES ONT APPORTÉ UNE AIDE MATÉRIELLE ET MORALE ESSENTIELLE CONTRIBUANT AU SAUVETAGE DES TROIS QUARTS DES JUIFS DE FRANCE ALORS PERSÉCUTÉS PAR LE RÉGIME DE VICHY ET L'OCCUPANT NAZI.

IL FAUT ÉGALEMENT RAPPELER LA MÉMOIRE DES JUIFS QUI SEULS OU DANS DES RÉSEAUX DE RÉSISTANCE SE SONT BATTUS POUR SAUVER LEUR COMMUNAUTÉ.

CE MUR MARQUE NOTRE RECONNAISSANCE ENVERS TOUTES CES FEMMES ET CES HOMMES CONNUS, MAIS AUSSI ENVERS LES MILLIERS D'INCONNUS QUI ONT ŒUVRÉ DE FAÇON DISCRÈTE ET EFFICACE PENDANT CES TEMPS DRAMATIQUES.

LEUR COMPORTEMENT CONSTITUE UN MODÈLE POUR TOUTES LES GÉNÉRATIONS À VENIR.

LES NOMS QUI FIGURENT SUR CE MUR SONT PRÉSENTÉS PAR ANNÉE D'ATTRIBUTION DU TITRE, PAR ORDRE ALPHABÉTIQUE ET AVEC LA MENTION DU LIEU OÙ LE SAUVETAGE S'EST DÉROULÉ.

סיפור אחד בין רבים על חסידי אומות העולם בפריס

Mme et M. Boisse (בני הזוג בויס)

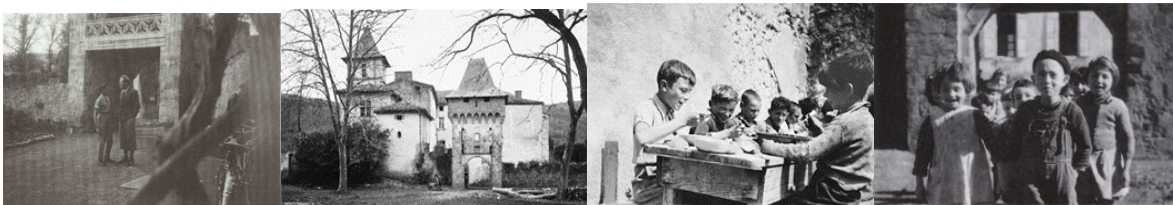
בני הזוג בויס, שניהם ילידי פריז, קתולים צרפתים, התגוררו בעיר מתחילת המלחמה. הבעל ניהל מפעל צמר סיטונאי ברובע השני בשם

"Chez M. Boisse". אחד העובדים שלו, אימברט, היה יהודי. במהלך הכיבוש בעלי החנות, המודאגים בשבילו, אשתו ובתם הקטנה ז'קלין, הציעו להם מקלט במרתף שלהם. אימברט מיד הסכים. משנת 1943 ועד לשחרור העיר באוגוסט 1944 הפך המרתף לבית משפחת אימברט. בני הזוג בויס הביאו להם אוכל וכל מה שהם היו צריכים, בזריזות ובדיסקרטיות מירבית, כדי לא למשוך תשומת לב. כאשר אימברט מיצה את חסכוניותו, המשיכו בני הזוג בויס בנדיבות לדאוג לצרכיהם. זו הייתה ז'קלין, שהייתה בת שש בלבד בשחרור, שהגיעה להעיד לאחר מות הוריה ובני הזוג בויס, על פי ההסיפורים שנמסרו לה על ידי אביה ואמה.

ב- 28 בנובמבר 1989 העניק יד ושם לרנה בויס ולבעלה את התואר "ג'וסטה דה עמים".

לינדה ברנס

ילדי "טירת לה היל" במלחמת העולם השנייה (Château de la Hille)

ילדי

לה

בתמונות מימין
לשמאל נראים
דה לה היל
בכניסה לטירה,
בחצר בארוחת
בוקר, טירת דה

היל, ומר דו בואה כפי שהונצחו על ידי הצלב האדום השווייצרי (קרדיט) וכפי שמופיעים במוזיאון השואה בארה"ב וביד ושם.

בכניסה לטירת דה לה היל, ניתן לראות לוח זכרון עליו סיפור היתומים היהודים מגרמניה ואוסטריה. ב-1942 בפקודת הרג'ים של וישי, עוצרת משטרת צרפת 45 נערים וילדים מתוכם בני פחות מגיל 15. הם נרדפים ע"י הנאצים ומ. וישי, ורק חלק מהם מצליח לשרוד בזכות הצלב האדום והמקומיים שעזרו בסתר. ז'אק רוט, פנסינר של לה היל וסופר, מנציח בכתביו את האירועים ודואג להתקין לוחית הנצחה בכניסה לטירה בזו הלשון: (תרגום חופשי שלי מצרפתית):

"טירת היל, בת למעלה מ-500 שנים, היוותה בשנים החשוכות של המאה ה-20, מקלט לכמאה ילדים יהודים, פליטים שהגיעו מפוחדים מגרמניה הנאצית, ברחו מהזוועות והשינאה הגזענית אשר התפשטה גם בהולנד, בלגיה וחלק גדול מצרפת. בטירה חיו הניצולים ושרדו בזכות טוב ליבם של תושבי המקום שלקחו אותם תחת חסותם ודאגו למחסורם, ובעזרת חבורה צעירה של הצלב האדום השווייצרי אשר יעודם היה לטפל בילדים ניצולים. ואלו הם שמותיהם החקוקים על לוח ההנצחה: מוריס ואלואונור דובואה, רוזלי נאף, אוז'אן לירר, אמה אוט, גרט טובלר, רנה פארני, אן-מאיר פיגה, סבסטיאן סטייגר. ה"נחת" אשר לה זכו הניצולים היתה קצרה למדי ובאוגוסט 1942, נעצרו למעלה מ-40 נערים בני 16 ומעלה בידי השוטרים והובלו למחנה ורנה של אריאז' (Camp du Vernet d'Ariège), שהיה התחנה הראשונה בדרך למחנה המוות אליו יעדו אותם".

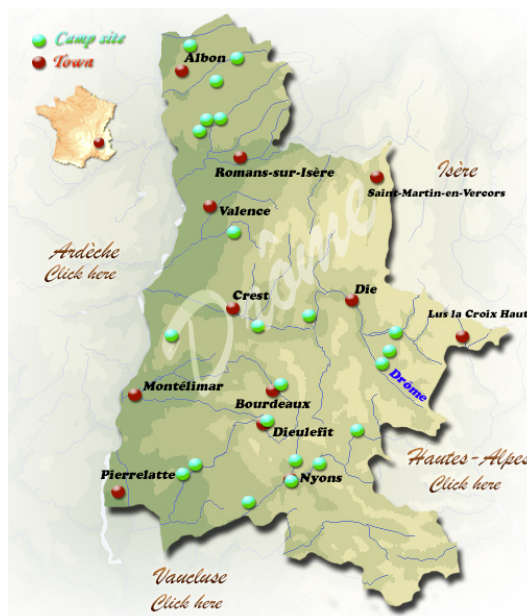
מוריס דו-בואה אשר הוזעק למקום, שם את פעמיו מיד למחנה וישי ולאחר דין ודברים קשים וחריפים הצליח לעקור את "ילדיו" מהטלפיים של המוות. יחד עם הנערים הצליח דו-בואה להציל גם את המבוגרים אשר נילוו לנערים בדרכם למחנה המוות. למרות זאת נשאר דרוך. בנובמבר 1942, מגיעים הגרמנים ושוב זורעים אימה ופחד, ובעקבות כך הבוגרים בורחים ו-25 מהם מצליחים להגיע לשוויץ. 25 אחרים נעצרים. כ-10 בורחים לעבר הפירינאים, חלקם לא מצליח להגיע למה שיכונה "שביל הבריחה" בפירינאים. אחרים מקבלים סיוע של הכפריים ונערו מוצאות מקלט באחד המנזרים. למרות המאמצים הרבים, 10 מהנמלטים נשלחים לאושוויץ ורק אחד מצליח

לשרוד. כך מצליחים "חבורת טירת היל" לשרוד ללא שימוש באמצעי לחימה אלא בעזרת אנושיות שגוברת על ברבריות. זקני דה לה היל מודים על כך לתושבים של מונטז'ו ופלאנטורל".

ביולי 1942 וישי מוסרת לידי הגרמנים את היהודים הזרים החיים בצרפת. משטרת וישי עוצרת את בנות 16 ואילך והן נשלחות למחנה ורנה. הצלב האדום מתערב, מוריס דו-בואה נפגש ר' המטה במשטרה, וכך משטר וישי והנאצים נכנעים לדרישות הצלב האדום. הנמלטים מסתתרים בטירה עד השחרור ב-1944. רבים יצטרפו ל"מאקי" וילחמו נגד הנאצים והמיליציות הצרפתיות. ברלין איגור ימצא את מותו ושמו חקוק על אנדרטה בפאמייה. חלק מהנמלטים מסתתרים בבתי מקומיים ואחרים יברחו לשוויץ. חלק אחר בורח לספרד של פרנקו שמסכים להעביר 8,000 יהודים. במעבר נמכרו נערים לגסטאפו בגבול, חלק נורו במקום, ואחרים שרדו. בתום המלחמה, ילדים ומתבגרים עזבו את אירופה ועלו לישראל, אחרים לאנגליה וארה"ב. אן מארי אימהוף אז בת 24 והיום בת 82, וב-19.4.2020 נפגשה עם ניצולים ומגיעה ללה היל לספר על מאות נוספים ששיכנה בטירות נוספות ליד העיר ליון, על המאבק נגד הנאצים בעזרת מתנדבים שעזרו לילדים יהודים ולנמלטים ספרדים שברחו ממלחמת האזרחים בספרד למחנות פליטים, איך מצאה את טירת היל שנראתה כמפלט מצויין כמו מנותק מהמציאות. כך ניצלו מאות ילדים בגילאים שונים, מציפורני הנאצים. רוזלי נאף ניהלה את הטירה יחד עם אן מארי אימהוף את ההברחה של הנערים לשוויץ וספרד ולהנפיק מסמכים מזוייפים. על מעשה הגבורה וההצלה של היתומים היהודים אשר הוריהם נשלחו לתאי הגזים ולמחנות השמדה, היא מקבלת את הוקרה ממדינת ישראל.

אודט יחזקאל

חסידי אומות עולם - צרפת

מרגריט סוביירון

DIEULEFIT, היא עיירה פסטוראלית המונה כ-3000 תושבים, ונמצאת במרחק כ-30 ק"מ ממונטלימר (MONTE LIMAR) שבדרום צרפת (במחוז שנקרא DROME PROVENCE). בשנת 2014, היא קיבלה את הוקרה מממשלת צרפת על שקיבלה לחיקה כ-1500 אנשים שנזקקו לעזרה, הן יהודים, הן אנשי ה-RESISTANCE והן פליטים אחרים בזמן מלחמת העולם השנייה. תושבי העיירה החביאו, האכילו, ניחמו והגנו על כל מי שחיפש מחבוא אצלם. עבורם אקט זה היווה התנגדות למשטר וישי האכזרי, והם נקטו בעמדה "ב DIEULEFIT איש איננו בלתי שייך. אי הציות נועד להגנה ולהצלה". בעיירה הקטנה נרשמו לא פחות מ-9 חסידי אומות עולם.

אחת מבין 9 חסידי אומות העולם ממקום זה הייתה **MARGEURITE SOUBEYRON**

MARGUERITE SOUBEYRON הייתה מנהלת פנימיית BEAUVALLON בעיירה. היא הייתה ילידת DIEULEFIT ממשפחה פרוטסטנטית, ואחות במקצועה שטיפלה בפצועי מלחמת העולם הראשונה. ב-1929 הקימה את הפנימייה למען ילדים עם קשיי למידה. לאחר כיבוש צרפת, היא קלטה בבית ספרה כמה ילדים יהודים בנימה של "ברגע שהגעת הנה, אתה לא יהודי, לא גרמני, לא פליט ולא נרדף. אתה קיים כאן כבן אדם".

ב 26/8/42 שוטרי משטר וישי פשטו על בית הספר אבל לא מצאו אף ילד מכון שזאת הייתה חופשת הפסחה. הילדים היו עסוקים בעבודה בשדות הסמוכים ומרגריט שלחה התרעה לכל מי שיכלה, אבל ההתרעה לא הגיעה בזמן ל 3 ילדים, ביניהם HELMUT MAYER שנמלט מגרמניה והגיע לבית הספר ושלושת הילדים נעצרו. MARGUERITE SOUBEYRON מיד החלה בחיפוש אחריהם ואיתרה אותם במחנה המעבר VENISSIEUX ליד ליון, בטרם נשלחו אל הלא נודע בפולין. היא גייסה את כל המשאבים האפשריים והצליחה לשחרר אותם. ברגע ששחררו אותם, היא דאגה לספק להם זהויות בדויות והחזירה אותם לבית הספר. בהבנתנה את הסכנה של לינה בבית הספר, היא דאגה להם למגורים במערות הסמוכות לעיירה וסיכמה איתם שלא יגיעו לבית הספר בבוקר עד שלא יקבלו ממנה אות מוסכם מראש. כך חיו הילדים עד לשיחרור צרפת, בפחד מתמיד אבל בביטחה, תודות לאישה אמיצה זאת ושתי עוזרותיה CATHERINE KRAFFT ו SIMONE MOUNIER.

MARGUERITE SOUBEYRON הוכרה כחסידת אומות עולם בשנת 1969.

קלייר בלס

מחנה המעצר גורס GURS

מיקומו בדרום מערב צרפת לרגלי הפירנאים ליד הערים פו ובאיון.

מחנה זה נפתח על ידי ממשלת צרפת בשנת 1938. עם תחילת מלחמת העולם השנייה נכלאו בו אזרחי גרמניה כמו גם אזרחים אחרים ממדינות הציר ואזרחים צרפתיים שנחשבו למסוכנים מבחינה פוליטית.

עם הקמת משטר וישי בצרפת שכידוע שיתף מעולה עם הנאצים הפך מחנה זה לכליאת יהודים שלא היו תושבי צרפת. רבים מהם מתו בו בשל התנאים הקשים ששררו בו ולגבי אחרים שימש כמחנה מעבר בדרך להשמדה במחנות המוות בפולין.

לאחר שחרור צרפת בשנת 1944-5 ובסיום מלחמת העולם השנייה שימש כמחנה לשבויים גרמניים והא נסגר באופן סופי בשנת 1946.

כיום פועל במקום אתר זיכרון ולידו בית קברות בו טמונים אלה שמתו בו במהלך המלחמה, וביניהם יהודים רבים.

במחנה, שנבנה אגב ב-43 יום בלבד, 382 צריפים כאשר בכל אחד מהם ניתן היה לשכן 60 אסירים.

עם תחילת מלחמת העולם השנייה הוחלט להשתמש במחנה למעצרים של אזרחי האויב ולאחר 21.5.40 מספר ימים לאחר שהחלה המלחמה בצרפת הגיע המשלוח הראשון של האסירים.

עם כינון משטר וישי בצרפת השתמש משטר זה במחנה המעצר, בין היתר למעצרים של יהודים שגורשו מגרמניה, חסרי אזרחות, זונות, הומוסקסואלים ולסביות וצוענים.

בחודש אוקטובר 1940 החליטו השלטונות הנאציים להגלות למחנה זה את יהודי דרום גרמניה ובמיוחד מאזור באדן ווירטנברג (כ-7,500 איש כולל נשים וילדים).

משלוח היהודים מאזור באדן היא פרשה יוצאת דופן בהיסטוריה של השואה – משום שזהו המקרה היחיד בו גורשו יהודים למעבר מאזורים שבשליטת הנאצים. לא ידוע מה היתה כוונת הנאצים בכך אך משערים כי המדובר בסוג של ניסוי שנועד לבחון את ההכנות של תכנית מדגסקר לשוב יהודי אירופה באי זה.

בשנת 1942 (ולאחר ועידת ונזה) הוחלט על משלוח היהודים ששהו במחנה זה למחנות ההשמדה בפולין והחל מן ה-6.8.42 החל משלוח של 3,907 מן העצורים למחנה המעבר דרנסי שליד פריס ומשם לאושוויץ.

בנובמבר 1943 נסגר המחנה לא לפני שעוכבו בו לא פחות מ-10,000 יהודים.

המחנה נפתח שוב בשנת 1944 על ידי ממשלת וישי כדי לשכן בו מתנגדים פוליטיים ואנשי הרזיסטנס ונסגר סופית ב-1946.

כזכור, ב-18-16 לחודש יולי 1940 רוכזו ב"וולודרום החורף" (אופנייים) בפריס Vel d'Hiv - אלפי מהגרים יהודים בעלי אזרחות גרמנית או ממוצא גרמני ומשם הם גורשו למחנה גורס. החל מאוגוסט 1942 חלקם אף הוחזר לאזור פריס לדרנסי בדרכם להשמדה.

במשך תקופת הכיבוש הגרמני בצרפת היו בה 26 מחנות ריכוז כשהמרכזי שביניהם היה בדרנסי. וביניהם בפיתיוויה ובון לה רולנד (באזור העיר אורליאן ועמק הלואר) בזנסון, קומפניי, ואחרים.

המשלוח מגרמניה למעבר היה מבדאן ופרייבורג וכלל 2,500 יהודים כאשר כ-1,000 מהם מתו ממחלות ותת תנאים, 200 הצליחו להימלט ממנו וכ-2,000 השיגו בדרך לא דרך ויזות ונעלמו.

כיום, ולמעשה מ-1994 משמש המקום כאתר זיכרון שעוצב על ידי האמן הישראלי **דני קרוון**. לאורך רחוב המחנה נטעה שדרת עצים והוקמה אנדרטה לנספים. אחד הצריפים שוחזר וממנו נמתחת מסילת ברזל באורך של 180 מטר עד ליציאה מן המחנה ובבית הקברות הסמוך 1,072 קברים של יהודים שנשפו במחנה.

משלוחי היהודים מדרום עמרב גרמניה למחנה גורס(וכזכור מערבה) היו ב-25-24 לאוקטובר 1940
וכללו:

2,235 איש ממנהיים

1,380 איש מהייזלברג

750 איש מקרלסרוהה

360 איש מפרייבורג

ועוד מספר לא ידוע מיהודי קונסטנץ.

בשנת 1957 שמע ראש עיריית קרלסרוהה על ההזנחה הרבה והקשיים הרבים באחזקת בית
הקברות במקום וגייס כספים רבים לשמור המחנה ובית הקברות.

כיום, הערים שמהם הגיעו היהודים למחנה הן שממנות את אחזקת בית הקבות והתאחדות
יהודי באדן תומכת אף באחזקה זו.

בתאר האינטרנט הרשמי של מחנה גורס GURS@FREE.FR מצויה רשימה שמית ארוכה של
אלה שעברו בו ואלה שמתו בו וקבורים בבית הקברות במקום.

האם מריה (יליזבטה יורייבנה סקצובה) / סמי אלברנס

בת אצולה ומהפכנית, משוררת ואשת עמל, אתאיסטית ונזירה, חסידת אומות עולם

בת למעמד האצולה הרוסי, משוררת 'תור הכסף' ברוסיה (כבר בגיל 15 התבלטה בכתיבת שירים והחלה לפרסמם בכתבי עת ספרותיים), אם, גולה, פעילה פעלתנית בקהילת הגולים ונזירה - האם מריה, ובחמש שנות חייה האחרונות - חברה בהתנגדות הצרפתית לנאצים ופעילה בסיוע והצלה של יהודי פריז.

נולדה בשם יליזבטה פילנקו ב-1891 בריגה הרוסית (היום בירת לטביה). עד גיל 21 הספיקה לעבור לסנקט פטרבורג (בירת האימפריה הרוסית דאז), ללמוד בהצטיינות (מדלית כסף) בגימנסיה, לפרסם שירים בכתבי עת, להפוך לאתאיסטית, להתקרב לקומוניזם, לאבד את אביה, להתחתן עם בולשביק, לעבור לחצי האי קרים, להפוך לאם, לפרסם ספר אוסף של שירים בשם 'רסיסים סקיתיים' [Скифские черепки] ולהתגרש.

האישה הזו כל כך זעמה על טרוצקי על שפגע באופן אנוש במפלגה הסוציאל-מהפכנית, שהחליטה להתנקש בחייו, אך עמיתה שכנעו אותה לותר על תכנית ההתנקשות ושלחו אותה לעיר הנופש אנאפה. כמה שנים מאוחר יותר כבר חגג הגיהינום ברוסיה, ויליזבטה הפכה לסגנית ראש העיר של אנאפה. וכאשר נמלט ראש העיר - יליזבטה הפכה לראש העיר. הצבא הלבן של תומכי המלוכה כבש את העיר, והיא עמדה למשפט על תמיכה בכוחות המהפכניים, וגורל מר ציפה לה. קרה המקרה והשופט אשר בפניו עמדה, דניאל סקבצוב, זיהה אותה כתלמידתו בעבר, ולא רק שזיכה אותה מכל אשמה, אלא הפך לבעלה השני. יליזבטה פילנקו שהפכה ליליזבטה קוזמין-קרבייבה הפכה עתה ליליזבטה סקבצובה. אך הצבא הלבן החל לספוג תבוסות, ובטרם איבד את מאחזיו האחרונים על חופי הים השחור, נמלטו דניאל, יליזבטה, גאיאנה - בתה מנישואים ראשונים ואמה - סופיה. הם נדדו לגיאורגיה - שם נולד בנה יורי מבעלה דניאל, לאיסטנבול, לסרביה (שם נולדה ביתה אנסטסיה) ולבסוף לפריז.

בפריז התפרקה המשפחה - אנסטסיה נפטרה ב-1926 ממחלת השפעת, גאיאנה נשלחה ללמוד בבלגיה, ויורי נשאר עם אביו דניאל לאחר שהוא ויליזבטה התגרשו. יליזבטה נותרה לבדה אך החלה למלא את ימיה יותר ויותר בסיוע לפליטים רוסיים בפריז. ב-1932 החליטה להפוך לנזירה לאחר שעמדה על כך שלא תסתגר במנזר אלא תמשיך את חייה במרכז פריז

בפעילות הומניטרית – תופעה נדירה ביותר. יליזבטה סקצובה שינתה בפעם האחרונה את שמה והפכה לאם מריה.

8 שנים מאוחר יותר, ב-22.6.1940, ב-18:36, נחתמה שביתת נשק שנייה באותו קרון רכבת ביער קומפיין. פריז הפכה לעיר כבושה תחת הגרמנים. באותה תקופה הייתה דירתה השכורה של יליזבטה 'מנזר עירוני' ומרכז אינטלקטואלי - בו זמנית. לכאן היו מגיעים פליטים, נזקקים ואבודים מחד, אך גם אנשי רוח ואחרים.

עם תחילת הכיבוש הנאצי החלו להגיע פליטים מסוג חדש: יהודים אשר התחננו למסמכי טבילה לנצרות כדי להסתיר יהדותם, למקום להתחבא ולסיוע להימלט מצרפת. יליזבטה והכומר דמיטרי קלפינין העניקו מסמכים מזויפים (בעיקר לפליטים יהודים מפולין, שהתחזו בעזרת המסמכים אלו לגולים רוסיים), נתנו מחסה בדירה וסייעו לברוח לדרום המדינה אשר היה תחת משטר וישי או מחוץ לגבולות צרפת.

שנתיים לאחר כיבוש צרפת, ב-16 ביולי 1942 פתחה המשטרה הצרפתית – בהוראות הגסטפו ובשילוב יוזמות של הכוח הצרפתי – ב-"מבצע רוח אביב" שזכה לכינוי "מצוד ולודרום ד'איבר" (מצוד אצטדיון החורף, בתרגום מפושט). מטרת המבצע הייתה גירוש היהודים מפריז למחנה דראנסי ומשם למחנות ההשמדה. היהודים רוכזו בתחילה באצטדיון ולודרום החורף (זירה מקורה לתחרויות אופניים), לא רחוק ממגדל אייפל, ומספרם הגיע לכ-8,000 (עוד כ-5,000 נשלחו למתחמים אחרים). היהודים חיו חמישה ימים במתחם בצפיפות איומה, כמעט ללא מזון ומים, תוך ירי והרג של מי שניסה לברוח. למרות שהגרמנים לא ביקשו מהצרפתים לעצור גם ילדים, בחר רנה בוסקה, המזכיר הכללי של המשטרה הצרפתית, לבטל את צווי ההגנה לילדים מפני מעצר וגירוש. כך מצאו עצמם ילדים רבים באותו מתחם ספורט אומלל.

זירת האופניים הפכה לזירה של אירוע הצלת יהודים העולה על כל דמיון או תסריט: יליזבטה, בנה יורי והכומר דמיטרי קלפינין נכנסו כאנשי דת המסייעים לאומללים ודאגו למים ולמזון, ולאחר שלושה ימים, כשהבינו שהיהודים יישלחו לגורל נורא, גייסו לתוכניתם פועלי ניקיון, ואף התחזו עצמם לפועלי ניקיון אשר הגיעו לפנות זבל מהמתחם. לתוך פחי זבל גדולים הכניסו עשרות ילדים יהודים ויצאו עימם מן האצטדיון. הילדים הובאו לבתי מסתור וחייהם ניצלו. שאר היהודים יצאו למחרת לדרכם האחרונה שהסתיימה באושוויץ.

לסיפור של יליזבטה, יורי ודמיטרי סוף עצוב. ב-8.2.1943 נעצרו שלושתם בידי הגסטפו. הגברים נשלחו לבוכנוולד, שם סיימו את חייהם. האם מריה נשלחה למחנה הריכוז רבנסברוק, שם נרצחה בתאי גזים ב-31.3.1945 והיא בת 53, שבוע לפני שחרור המחנה בידי הצבא האדום. אגדה נפוצה ברוסיה כי האם מריה נטלה את מקומה של אסירה אחרת ובעצם ביודעין הקריבה את חייה למען חיי אסירה זרה. זו אגדה ללא בסיס, אך היא ממחישה את הצורה בה נתקבעה דמותה ברוסיה.

- ב-1985 הוכרה יליזבטה כחסידת אומות עולם על ידי יד ושם. באותה שנה בברית המועצות הוענק לה עיטור מלחמת המולדת מהמעלה ה-2.
- ב-1982 יצא בברית המועצות סרט עלילתי "האם מריה" אודות חייה.
- ב-16 בינואר 2004 הכריזה הכנסייה האורתודוקסית על האם מריה כקדושה.
- ב-31.3.2016 נחנך רחוב על שמה ברובע ה-6 בפריז.

אישה יוצאת דופן.

אברהם פינקלברג

אמריקאי במרסיי

בהסכם שביתת הנשק שנחתם עם גרמניה לאחר נפילת צרפת ביוני 1940, התחייבה צרפת

להסגיר לידי השלטונות הגרמנים את כל האנשים שהופיעו ברשימת המבוקשים של הגסטפו. רבים מהמבוקשים היו אינטלקטואלים יהודים. וכך הפליטים היהודים מגרמניה שנחלצו מן הרייך השלישי וניסו למצוא מקלט בצרפת, מצאו עצמם שוב תחת איום מצד השלטונות הגרמנים.

באותו זמן הוקם בניו יורק 'הוועד לסיוע לשעת חירום (ERC) Committee (Emergency Rescue - שתפקידו היה לסייע לאינטלקטואלים ולאנשים ידועים בצרפת בסכנת

מעצר בגלל דעותיהם האנטי נאציות, להגר לארצות הברית. בהתערבותה של אשת נשיא

ארצות הברית, אלינור רוזוולט, הסכים משרד החוץ האמריקאי לבצע הקלות במדיניות ^[10] הנוקשה לקבלת הוויזה ולהעניק אשרות כניסה למספר מוגבל של 200 פליטים. וריאן פריי

(Varian Fry) (מומחה ללימודים קלאסיים בהשכלתו, שעבד כעורך בארגון לחקר מדיניות חוץ בניו יורק, נשלח על יד 'הוועד לסיוע לשעת חירום' לצרפת. משימתו היתה להגיע למארסיי, בה שהו רבים מן הפליטים, ולמצוא דרכים להוציא אותם מצרפת. בידיה היו רשימה של 200 שמות של אנשים שהיו זכאים לוויזה וסכום של 3,000 דולרים להוצאות.

עם הגיעו למארסיי באוגוסט 1940, פריי שכר חדר במלון ספלנדיד והחל לכתוב מכתבים אל האנשים שהיו ברשימה. שמועות על דבר שליחותו התפשטו במהרה ומאות אנשים באו לבקש את עזרתו. עד מהרה הבין פריי שהקונסוליה האמריקאית לא מתכוונת לסייע לו להוציא אנשים לארצות הברית ושיהיה עליו לפעול בכוחות עצמו. פריי ניצב מול

מצוקתם של הפליטים והחליט לפעול בדרכים שונות – רבות מהן לא חוקיות – להבריח פליטים שעמדו בסכנה מיידית ליפול לידי השלטונות הגרמנים. התורים של הפליטים שהשתרכו בפתח חדר המלון שלו היו כל כך ארוכים שהוא החליט לשכור משרד ולהקים צוות של עוזרים שהורכב מגולים אמריקאים, לאומנים צרפתים ופליטים – על מנת לסייע לו

בתהליך המיון של הבקשות הרבות. הם הקימו את מרכז ההצלה האמריקני (Centre Americain de Secours בצרפתית) (והחלו לראיין בין 60 ל-70 איש מדי יום. שנים אחר כך פריי סיפר על הדילמות בפניהם ניצב בהחלטה למי מהמבקשים לסייע: "לא היתה לנו דרך לדעת מי באמת

ניצב בפני סכנה ומי לא. היה עלינו לנחש, והדרך הבטוחה היחידה לנחש היתה לתת לכל ^[11] פליט ליהנות מן הספק. אחרת היינו מסתכנים בכך שהיינו מונעים עזרה ממישהו שהיה בסכנה אמיתית ולגלות מאוחר יותר שהוא גורש אל

דאכאו או בוכנוואלד בגלל שסרבנו לעזור לו".

על אף שלא היה לו כל ניסיון בעבודה מחתרית, פריי הוציא אל הפועל מבצע מורכב. משרדו פעל בדרכים חוקיות לצד דרכים לא חוקיות. לאחר שהוענקו 200 הויזות לארצות הברית, המשרד ניסה להשיג ויזות לארצות אחרות. קריקטוריסט לשעבר מווינה קיבל מסמכים מזויפים. חלק מהפליטים הוברחו כשהם מחופשים לחיילים משוחררים על סיפון אניות צבא צרפתיות לצפון אפריקה - שהיתה עדיין תחת שלטון צרפתי. אחרים הוברחו מצרפת בדרך היבשה.

פריי ניסה לפנות פעמיים אל שר החוץ האמריקאי קורדל הל" (Cordell Hull) אלפים

נמצאים בבתי הכלא ובמחנות הריכוז באירופה ללא תקווה כיוון שאין להם ממשלה שתייצג ^[12] אותם... האם אין ארצות הברית ומדינות המערב יכולות לנקוט בצעדים מידיים כמו למשל לייצר פספורטים חדשים מסוג 'ננסן' (תעודות מעבר שבהן השתמשו בעבר כדי לעזור לפליטים רוסים) והענקת סיוע דיפלומטי מוגבל לאלו המחזיקים בהם?" כתב ב-10

בנובמבר 1940. מכתביו נותרו בלא מענה.

פעילותו של פריי קיבלה ממדים כאלו שכבר לא היה ניתן לשמור אותה בסוד. המשטרה

הצרפתית החליטה לפעול כנגדו בתקיפות. שגרירות ארצות הברית בווישי והקונסוליה ^[13] האמריקאית במארסיי לא התערבו לטובתו מתוך העיקרון של שמירה על מדיניות ההגירה הנוקשה של ארצם. כצעד ראשון פשטה המשטרה הצרפתית על משרדו. בדצמבר 1940 הוא נעצר והוחזק לתקופה קצרה בספינת מעצר בנמל מארסיי. אך בכך לא היה

להרתיעו

מלהמשיך בפעילותו. על אף שתוקף הפספורט שלו כבר פג, הוא נותר בצרפת והמשיך ^[14] במאמצי ההצלה שלו. הוא נעצר שוב על ידי המשטרה הצרפתית באוגוסט 1941 וניתנה לו שעה לארוז את חפציו לפני שיגורש אל מעבר לגבול ספרד. נאמר לו שעל הגירוש הורה שר הפנים הצרפתי על פי הבנות עם השגרירות האמריקאית. פריי תאר את עזיבתו כך: "מזג האוויר היה סגרירי וגשום כשעליתי על הרכבת. הבטתי מבעד לחלון ודמויות אין ספור הציפו את מחשבותיי. חשבתי על אלף הפליטים שהצלחתי להוציא מצרפת ועל האלף שנאלצתי להשאיר מאחור".

על פי ההערכות של פריי משרדו טיפל בכ-15,000 מקרים עד מאי 1941. מתוכן כ-4,000 מהן קיבלו מענה וסיוע ואלף הצליחו לברוח מצרפת בדרכים שונות.

בין היהודים שקיבלו סיוע מפריי לצאת מצרפת היו מספר דמויות ידועות כגון: חנה ארדנט ^[15], מארק שאגאל, ז'אק ליפשיץ (Jacques Lipchitz) (זיגפריד קראקואר Siegfried Kracauer) (פרנץ ורפל) (Franz Werfel) (ליון פוכטונגר) (Lion Feuchtwanger) (ורבים אחרים).

כשנשאל למניעיו, פריי ענה שכאשר הוא ביקר בברלין ב-1935 הוא ראה איש אס אה (SA) עולב ביהודי והרגיש שהוא לא יכול להישאר אדיש ולעמוד מהצד לנוכח האירועים.

לאחר חזרתו הכפויה לארצות הברית היה וריאן פריי נתון במעקב מצד הבולשת הפדראלית האמריקאית (ה FBI) חבריו לעבודה וחלק ממכריו התנכרו לו ונמנעו מחברתו בשארית ימיו. עד מותו המוקדם בשנת 1967, בגיל 59, הוא התפרנס

לעבודתו כחוקר ספרות וכתב עיתונות. הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

הוא חי את חייו בצרפת ובארצות הברית, ונשוי לז'אקלין פריי.

מהוראת לטינית בפנימייה לבנים. זמן קצר לפני מותו קיבל את אות אבי לגיון הכבוד הצרפתי (Chevalier de la Legion d'Honneur).

ב-21 ביולי 1994 יד ושם הכיר וריאן בפריי בתור חסיד אומות העולם.
בנו של וריאן פריי נטע עץ לכבודו ביד ושם ב-1996. בטקס השתתף שר החוץ האמריקני וורן כריסטופר שבאותו מאורע התנצל בשם ממשלת ארצות הברית על היחס הפוגעני והמוטעה של משרד החוץ האמריקני כלפי פריי בתקופת המלחמה.

מארי-תרזה אליונה – Marie Therese Allione

חסידת אומות העולם – מרסיי – צרפת/ לינדה שיין

מארי-תרזה אליונה קיבלה בביתה במארסיי כבר בשנת 1940 פליטה יהודייה חסרת אונים, **הלן גרונפלד**. בהמשך היא גם הגנה בדרכים שונות על קרובי משפחתה של הצעירה.

כאשר הלן גרונפלד ילדה את בתה, מארי-תרזה העניקה לה מקלט. היא הצליחה לפתור את הבעיות היומיומיות של מחסור במזון ששיבשו את קיומה של כל משפחה.

הכיבוש הגרמני בנובמבר 1942 הגביר את הסכנות המאיימות על היהודים ועל מי שהגן עליהם, מבלי לערער את אומץ ליבה של מארי-תרזה אליונה.

בימים הקריטיים ביותר עבור יהודי מרסיי, היא ארגנה מקלט אצל חברים להלן ולתינוקת שלה. היא גם השיגה תעודות זהות וכרטיסי מנות מזון עבור אחותה של הלן ומשפחתה, וגם עבור אחיה של הלן.

כדי להציל מכרים ותיקים, **ז'אק פלורנטין** ומשפחתו, המבוקשים על ידי הגסטפו, מארי-תרזה רכשה בית קטן בפרבר קרוב למרסיי. משפחת פלורנטין התגוררו שם תחת שם אחר עד השחרור.

יד ושם העניק **למארי-תרזה אליונה** את תואר חסידי אומות העולם ב-9 בפברואר 1989.

לינדה **Fernande Roinac**

ברנס

חסידת אומות העולם – אביניון (פרובנס) צרפת

פרננדה רואינאק ובעלה התגוררו עם בנם אנדרה, בן 17, ובתם ז'קלין בת ה-18 באביניון

(מחוז ווקלוז). במהלך לימודיו התיידד הבן אנדרה עם **מרסל ורצ'זר**,

חבר כיתה יהודי ממוצא פולני. משפחת וורצ'ר ברחה מפולין בשנות השלושים והתיישבה באביניון. זמן קצר לאחר הפלישה הגרמנית לצרפת וחקיקתם של חוקים אנטי-יהודיים, פרננדה שאלה את מרסל אם הוא יהודי. כאשר הוא ענה בחיוב, היא הציעה מיוזמתה לתת לו את תעודת הלידה של בנה אנדרה וכן את תעודת הטבילה שלו כדי שיוכל ללכת לבית העירייה בעיר אחרת ולהזמין שם על שם אנדרה מסמכי זהות אמיתיים.

בין השנים 1942 - 1944 קיבל מרסל ורצ'זר את זהותו של אנדרה רואינאק. עם משפחתו עבר לעיר גורנובל GRENOBLE שם מצא עבודה בסניף הדואר, למרות שעבודה במינהל ציבורי הייתה אסורה ליהודים. זהות שקרית זו של צרפתי-לא-יהודי אפשרה לו לשרוד עד סוף המלחמה מבלי לדאוג. הוא אפילו הצליח לקבל אישור חתום מהכובש הנאצי להסתובב לאחר שעות העוצר.

פרננדה הציע מספר פעמים להסתיר את הוריו של מרסל, אך הם הצליחו לברוח לשוויץ.

עבור משפחת רואינאק, חילוץ היהודים היה משולב בפעולה במחתרת.

ז'קלין נעצרה ונלקחה לכלא בשל הפעילות החשאית שלה.

לאחר המלחמה היא התחתנה עם יהודי בשם בלוך ונסעה להתגורר בישראל.

לפרננדה הייתה היוזמה להציל את מרסל, מבלי להחתחשב מהסיכונים הגדולים הכרוכים בכך.

ב-16 ביולי 2002 העניק יד ושם ל**פרננדה רואינאק** את תואר חסידי אומות העולם.

בשנת 2007, **פסטיבל אביניון** הוקיר את חסידי אומות העולם מצרפת (2725), על ידי הצגת עבודתה של אגנס ורדה שעיצבה לכבוד הגברים והנשים האלה, את הכפר צ'מבון-סור-ליגון, הקהילה היחידה שקיבלה הכרת חסידי אומות העולם על בסיס קולקטיבי.

מעל הבמה, ארבעה מסכים, שבהם מוקרנים שני סרטים, שניהם של אגנס ורדה, האחד בשחור לבן, כהה, מודאג, "היסטורי", והשני בצבע. כל סרט מציגים באותה עת, את חסידי אומות העולם והיהודים אותם הם מצילים, במציאות היומיומי שלהם.

מסמך 18:

חסידי אומות עולם בליטא

הקונסול צ'יין סוגיהרה

נס חנוכה¹ בשנת 1939

או כיצד ניצלו אלפי יהודים ע"י בן בריתם של הנאצים, הקונסול היפני סוגיהרה²

מסע אל העבר – מאת סולי גנור

הבאה ותרגום מאנגלית: נורית אשכנזי

24/01/04

בימים הקרובים נחגוג את חנוכה, את חג האורים.

מאז השחרור מדכאו, אני מדליק נר נוסף לזכרו של האיש שעשה את נס חנוכה, הקונסול היפני צ'וין סוגיהרה.

נס חנוכה התרחש בביתנו בקאונס (קובנה) שבליטא. הייתי בן 11 שנים ובשבילי זה היה חג חנוכה רגיל עם המון מתנות, נרות דולקים ושירי חנוכה.

מיד לאחר פלישת הנאצים לפולין, נהרו עשרות אלפי פליטים יהודים לליטא השכנה שעדיין הייתה דמוקרטיה עצמאית, ויהודי ליטא פתחו אז את ביתם וליבם בפני הפליטים היהודים שהגיעו מפולין. יהודי פולין שכבר סבלו את אימי הנאצים, עשו ניסיונות נואשים לקבל ויזות ע'מ להגר משם והיו בטוחים שליטא לא תבודד את השגרירויות הזרות. אולם העולם סבר אחרת, והוצאו ויזות מועטות בלבד.

הנס החל בביתנו באחד מלילות חג החנוכה.

באותו לילה, החליט כנראה הקונסול היפני סוגיהרה, להציל אלפי יהודים מגורלם העתידי בתאי הגז באושוויץ, כך ספרה בספרה "ויזות לחיים", אשתו יוקיקו סוגיהרה. בנשף חנוכה בביתנו, סוגיהרה פגש את אייב רוזנטל ובתו לאה, פליטים יהודים שסיפרו לו על התעללות הנאצים ביהודים.

הייתי בן 11 שנים בעת ההיא ומה שראיתי וחוויתי אז, יישאר נטוע בלבי ובמוחי לעולם.

לאחר 63 שנים ב- 20.9.2003, ערכתי סוף, סוף את המסע לעיר הולדתי קאונס ולבית שבו חיה משפחת סוגיהרה.

בשנת 1998, הפך הבית שהיה לפני משכן הקונסוליה היפנית, למוזיאון כזיכרון לפועלו של צ'וין סוגיהרה. מנהל המוזיאון שמעון דוידוויץ' שידע על יחסיי הקרובים עם משפחת סוגיהרה, שלח רכב לקחתנו.

¹ בשנת 1939, חג החנוכה היה ב 7-14.12.39

² סופר לרעיה קלמנוביץ', פרטיזנית ממחנה המשפחות של טוביה בלסקי ע"י פיטר, עיתונאי אמריקאי מראיין (שראיין אותה על סיפורה) כפי

שסופר לו ע"י סולי גנור אחד הניצולים.

ככל שהתקרבונו למחוז ה"ה הירוק" שבקאונס בו שכנה הקונסוליה היפנית, זיהיתי יותר ויותר את האזור. כמעט דבר לא השתנה, לא הבתים, לא העצים ולא הרחובות וזה היה עדיין החלק האלגנטי והמהודר של העיר. המכונית נכנסה לרחוב הקונסוליה, ואני ספרתי את הבתים מראשית הרחוב עד לבית העשירי או השנים עשר בצד ימין של הרחוב.

הגענו. בחזית היה בית המשפחה שאותו הכרתי כל כך טוב.

עיני דמעו ולבי דפק כשעמדתי לפני הבית וכאילו לא עברו שישים שנה.

הייתי שוב בן 11 ושוב ראיתי את חיוכו של סמפו סוגיהרה, כשהוא מוסיף לאוסף הבולים שלי, מעטפה עם בולים וחותרמות יפניים. ראיתי את יוקיקו מביאה מגש עם עוגיות ותה יפני וראיתי את בנם בן החמש הירוקי שקראנו לו פופה, רוכב על התלת-אופן שלו.

ראיתי גם מאות יהודים עומדים בסבלנות בשער ומצפים לקבל מצ'וין סוגיהרה, ויזה יפנית שתציל אותם.

הם עמדו ימים עד שכולם קבלו ויזה, וכל ויזה הצילה משפחה יהודית מתאי הגז באושוויץ.

כיום אנחנו יודעים, שהוא כתב אלפי ויזות. ראיתי במשרד החוץ היפני בטוקיו, את הרישומים המאשרים

זאת.

זה הסיפור: סמפו סוגיהרה חסיד אומות עולם.

כאשר פגשתי את סמפו סוגיהרה קונסול יפן בקאונס בדצמבר 1939, הייתי בן 11 וחגגנו את חג החנוכה. חג חנוכה היה אהוב במיוחד עלינו הילדים משום שקבלנו מעות חנוכה ולעיתים גם מידידי המשפחה. בחג החנוכה הזה, אספתי את כל הכסף שקבלתי ומסרתי אותו ל'קרן הפליטים היהודים'. אף אחד לא ביקש ממני לעשות זאת, אולם כשנשות הקהילה למען הפליטים הגיעו אלינו הביתה, נתתי בדחף רגעי את כל 10 הליט שהיו לי.

מיד התחרטתי, כי 10 ליט היו הרבה כסף והיו לי המון תוכניות עבור הכסף הזה, אבל את הנעשה אין

להשיב.

הגברות מיהרו והבטיחו לי, שהכסף מיועד לקנות ויזות עבור הפליטים היהודים שמתכוננים לעזוב את ליטא. באותו שבוע, הקרינו בבית הקלנוע את הסרט על לוראל והרדי ורציתי לראות את הסרט אבל לא נשאר לי כסף.

אימא רחמה עלי ורצתה "להלוות" לי כסף אבל אבא התנגד: היה אצילי ממך לתת את הכסף ועליך לעמוד על עקרונותיך ולהיות בטוח בהם. נתת את כספך למען הפליטים ועכשיו אל תבוא ותיילל ותבקש מאתנו בחזרה את כספך.

ידעתי שהוא צודק ועל כן ניסיתי במקום אחר, אצל דודה אנושקה. היא רחמה עלי משום שידעה עד כמה רציתי לראות את הסרט על לוראל והרדי.

לפני שיצאתי, אימא בדקה אם אני לבוש חם כיאות ואמרה לי: "אל תשכח לחזור לפני שיחשיך". שלג ירד והיה קר אבל שום דבר לא הפחיד אותי כי הייתי בדרכי לסרט.

רחוק בפולין הכבושה ע'י הנאצים, הייתה מלחמה אולם אם פליטים יהודים לא היו מצפים את ליטא, לא היינו יודעים דבר. בדרך לחנות של דודה אנושקה, ראיתי נרות חנוכה דולקים בחלונות בתי היהודים, ועצי אשוח מקשטים את בתי הנוצרים לכבוד חג הכריסטמס.

מרחוק ראיתי את חלון חנותה של דודה אנושקה מקושט בבלונים ונרות. היא יבאה מעדני מזון מכל חלקי העולם כמו: קוויאר בלוגה, שמפניה צרפתית ושוקולד שוויצרי, ולכן היו לה לקוחות גדולים ורבים מבין המשפחות הנוצריות בעיר וקשרים עם השגרירויות הזרות שקנו את כל פריטי המזון המיוחדים שלה. לדלת החנות היה צמוד מכשיר שניגן מנגינה עליזה עם פתיחתה, אותו קבלה דודה אנושקה מאחד מלקוחותיה שהיה ממציא.

כשנכנסתי לחנות, דודה אנושקה שרתה לקוח אלגנטי עם עיניים מלוכסנות ומוזרות והם דברו רוסית. "או, אחייני בא לקחת את דמי החנוכה שלו" היא אמרה בחיור. היא לא זכרה שהיא כבר נתנה לי או שרצתה לגרום לי שאבקש שנית. היא ידעה שתרמתי את מעות החנוכה לפליטים. היא קראה לי: "בוא הנה ותכיר את מר סוגיהרה, כבוד הקונסול של יפן" נגשתי אליו ולחצתי את ידו: "מה שלומך אדוני?" אמרתי בנימוס. הוא לחץ את ידי, חייר והיה בעיניו המוזרות הומור וחביבות.

מיד חיבבתי את האיש הזה שהזכיר לי את מה שסבי אמר לי פעם: "זכור, העיניים הם החלון לנשמתו של האדם. אם תעמוד מספיק קרוב, תוכל לראות מה מסתתר מאחוריהם".

התייחסתי לאמרה הזו של סבי כמו לרבות אחרות, אבל עכשיו כשראיתי את עיניו של האיש הזה, פתאום הבנתי את מה שסבא אמר.

דודה אנושקה צחקה כשראתה את התנהגותי המוזרה: "אתה רוצה ללכת לסרט ואתה זקוק לליט נכון?" הנהנתי בראשי במהירות כשאני בווה במר סוגיהרה. דודה אנושקה ניגשה לקופה הרושמת והוציאה את הליט ומר סוגיהרה הכניס את ידו לכיסו, הוציא ליט מבהיק ואמר: "מחנוכה זה, ראה בי את דודך" ונתן לי את המטבע.

היססתי לרגע ואז לקחתי את המטבע ואמרתי משהו בלתי צפוי: "מאחר שאתה דודי, עליך לבוא אלינו בשבת לנשף החנוכה שלנו. כל המשפחה תהיה שם".

השתוממתי מחוצפתי ולא הבנתי מה גרם לי להגיד זאת ואנושקה שהגיעה מהקופה עם הכסף, לא האמינה למשמע אוזניה.

"אני צריך לחשוב על כך, מעולם לא השתתפתי בנשף חנוכה. הייתי שמח לבוא, אולם האם אינך חושב שעליך להתייעץ תחילה עם הוריך?" הוא אמר בעיניו המחייכות.

אנושקה הביטה בנו ואמרה במבוכה: "אני בטוחה שכבודו עסוק מאוד" אולם לאחר היסוס הוסיפה: "אם כבודו פנוי ורוצה לבוא לנשף החנוכה שלנו, הוא מוזמן בלבביות רבה". ואמנם, זה קרה.

"ניפגש בשבת" הוא אמר כשהוא לוחץ את ידי בחמימות.

השעה כבר הייתה מאוחרת ואם רציתי להגיע לסרט, היה עלי לזוז. לפני שעזבתי, שמעתי את אנושקה עושה עם מר סוגיהרה את הסידורים לבואו בשבת.

כשחזרתי הביתה מהסרט, מצאתי את דודה אנושקה אצלנו, כולם הביטו בי בצורה מוזרה ודודה אנושקה גיחכה. היא בודאי ספרה להם על התנהגותי הביזארית עם קונסול יפן והזמנתי אותו לנשף חנוכה. הרגשתי אשם ולא ידעתי מה להגיד להורי.

אבא החזיק את ידיו במצוקה ואמר: "חכה! לפני שאתה אומר מילה, אומר לך שעשית את הדבר הנכון. אם הרגשת צורך להזמין זר לנשף, אני חושב שזה יותר מנכון. לעולם אל תרגיש אשמה על שאירחת זרים". מועד הדלקת נרות נקבע לשעה שש בערב, אולם רוב בני המשפחה הגיעו מוקדם יותר כששמעו שמועות על בואו של האורח המסתורי.

בדיוק בשעה שש, אנושקה הגיעה עם מר סוגיהרה ויוקיקו אשתו. היא לבשה בגד שחור מאוד אלגנטי ומר סוגיהרה לבש מדי שרד.

ערב חנוכה הזה יישאר חרוט במוחי ולבי לעולם.

הכל היה מיוחד. האורחים המיוחדים, גרמו לנו לשיר את שירי חנוכה שונה מהרגיל ונרות חנוכה האירו באור נגהות נוצץ והאווירה הייתה של חום וליכוד משפחתי.

לאחר 50 שנה כשנפגשנו ביפן, אמרה לי גב' יוקיקו סוגיהרה שהם מעולם לא שכחו את מסיבת החנוכה בביתנו שבקאונס ובספרה "ויזות לחיים" היא כתבה:

"יתכן והחלטתו של צ'וין סוגיהרה להנפיק ויזות, הושפעה מהזמנתו של סולי גנור ילד יהודי בן 11, לחגוג עם משפחתו את הלילה הראשון של חנוכה 1939. זה היה כנראה המפגש הראשון של סוגיהרה עם יהודי בקאונס."

אף אם בלא יודעין הייתי בדל קטן בהחלטתו של צ'וין סוגיהרה, הייתי רואה בזה את ההישג הגדול של חיי. חשבתי על מה שכתבה בספרה, כשנפגשנו פעם נוספת בבניין עיריית ניו-יורק בדצמבר 1998.

הסופה הגדולה ביותר בחורף זה התחוללה בחוץ וביום זה, גב' יוקיקו סוגיהרה הוזמנה למפגש "ניצולי סוגיהרה" שיזמו ההיסטוריונים אריק סול ולני סילבר.

פחדנו שהסערה תמנע מרבים להגיע אך לשמחתנו ולהפתעתנו, הגיעו למפגש יותר מאלף איש שהעניקו ליוקיקו סוגיהרה, את התחושה על שמילאה תפקיד חיוני בהענקת הויזות.

זה היה ערב מאוד אמוציונלי ורוב הזמן בכינו, אולם התמונה שהרשימה אותי יותר מכל הייתה של נער בן 13 שעלה על הבמה, נתן חיבוק ענק ליוקיקו ואמר לה:

"גב' סוגיהרה, בגללך ובגלל בעלך, 40,000 בני אדם חיים היום ואנו מודים לך. תודה רבה לך מעמקי לבנו גב' סוגיהרה".

כל הקהל נעמד כשהנער דיבר וגב' סוגיהרה עם דמעות בעיניה, נישקה לנער על לחיו.

עבור משפחתי שנוכחה בנשף חנוכה בביתנו בשנת 1939, לא היה נס. רובם נספו בשואה אולם לגבי 40,000 ניצולי סוגיהרה, מסיבת החנוכה הייתה נס.

אולי במסיבה זו, צ'וין סוגיהרה החליט לעזור ולהציל יהודים.

סוף דבר:

תם ולא נשלם.

המושג "חסידי אומות עולם" מקורו בהלכה, והתואר הזה ניתן לגוי המקיים שבע מצוות בני נוח (שהם ששה איסורים ומצוות עשה אחת), ולא דוקא למי שהציל יהודים.

החומר שנאסף בעזרתכם, מעיד כי מניעים שונים הניעו את המצילים הטהורים הללו, שזכו לכבוד: יחסי שכנות טובים עם יהודים, מחאה נגד הנאצים (פוליטיקה), מניעים הומניטריים-עזרה לאדם בעת צרה ושליחות דתית (שמירה על ערכי מוסר ואנושיות).

כמו כן ניתן לציין כי היו קיימים דפוסי מעשי הצלה: גויים שהסתירו משפחות יהודים בביתם, אזרחים שעזרו להבריח יהודים אל מעבר לגבול, כנסיות ומנזרים שהסתירו משפחות ועוד.

לכל אלה המוטיב הדומיננטי המאפיין הוא סיכון חיים כפול למצילים, הן מצד הגרמנים והן מצד שכנים שהלשינו, אם משנאת היהודים ואם תמורת כסף.

ככל הנראה כמות חסידי אומות העולם הידועה באופן רשמי, מחסירה מצילים רבים וטובים, שסיפוריהם לא הגיעו לכלל בדיקה כלל, אם מפני שניצולים נפטרו בטרם עת, ואם מפאת סיבות אחרות.

מומלץ לעשות שימוש ביוטיוב, בו הועלו סרטונים רבים אודות חסידי אומות עולם, ומתועדים בהם טקסי ההכרזה, תיאור פועלם של המצילים ועוד כהנה וכהנה, המעידים על טוב הלב של אלה שחירפו נפשם עבור היהודים, ולא נתנו לצורר הנאצי לפגוע בהם.

זכרו שפרוייקט זה הוא דינאמי, ואם ברצונכם להעלות סיפורים נוספים, עשו זאת.

נוקיר את זכרם של חסידי אומות עולם, שהלכו לעולמם. נאחל חיים ארוכים לאלה שנותרו בחיים, ונייחל ש"NEVER AGAIN"

מי יתן ונחזור לבצע המלאכה שאנו אוהבים, הובלת קבוצות מטיילים ברחבי הגלובוס.

היו ברוכים.

